MIKÓ ZSUZSANNA

A TERROR HÉTKÖZNAPJAI

A kádári megtorlás, 1956–1963

Libri
Kiadó

Magyar Nemzeti Levéltár

A kötet megjelenését támogatta

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Tartalom

Bevezetés	7
A rendszerváltás és a múlt	12
A politikai viták	30
A statáriális ítélkezés jogszabályokban és számokban	46
A népbírósági tanácsok felállítása és működése	69
Ügyészek és bírák	85
Az ügyészség működése	98
Propaganda a nemzetközi szervezetek előtt	111
A közkegyelem	135
Összegzés	149
Személyes sorsok	153
Rövidítések	227
Bibliográfia	229
Források	235
Névmutató	237
Források	255

Bevezetés

„Miniszter úr! Kétségtelen, hogy az elkövetett törvénysértéseket előbb-utóbb orvosolni kell! Szeretném, ha ez mielőbb megtörténne, mert ez nemcsak az én számomra, de minden bizonnyal a közösség számára is hasznos lenne."[1] – írja egy törvénysértő perben elítélt ember, Vócsa Ferenc 1968 júniusában az igazságügy-miniszternek. Vócsa Ferenc a levéltári iratok tanúsága szerint semmilyen választ sem kapott beadványára. Annak sincs nyoma az iratok között, hogy 1989 után a bíróság kimondta volna ítéletének semmisségét. Azóta sem történt meg a jogi felelősségre vonás azokkal a jogsértő perekkel kapcsolatosan, amelyeket az 1956-os forradalmat követő megtorlás eszközeként indítottak meg. A magyar történelem talán legsúlyosabb következményekkel járó politikai leszámolása azóta is kizárólag a történelmi elemzések tárgya. Nehéz választ találni arra a kérdésre, miért csak a történelemkönyvek lapjain megjelenő, távoli múlt az 1956-ot követő megtorlás története az 1989 utáni magyar társadalomnak. Miért nem volt eddig politikai szándék és akarat a jogi felelősségre vonás jogszabályi hátterének megteremtésére? Miért nem került szóba az 1956 és 1963 közötti politikai irányítók, valamint az utasításokat végrehajtó bírák és ügyészek jogi felelősségének megállapítása? Az 1989 és 1991 között meghozott, úgynevezett semmisségi törvények felemás megoldást hoztak. A törvények szellemisége továbbra is a törvénysértéseket elszenvedők, vagy pedig egyenes ági leszármazottaik feladatává teszi, hogy fellépjenek saját érdekükben. A jogalkotókban fel sem merült, hogy a jogszolgáltatási szervek által elkövetett törvénysértéseket az államnak hivatalból kellene orvosolnia. Akik pedig valami oknál fogva nem tudtak (tudnak)

eljárni a saját ügyükben, azok esetében a fennmaradt iratok kizárólag a jogsértő ítéleteket tartalmazzák.

A múlt feltárásához és a jogi felelősség megállapításához rendelkezésre álló iratanyag feldolgozása a mai napig sem teljes. A Magyar Nemzeti Levéltár több mint 250 iratfolyóméternyi anyagot őriz, amely tartalmazza az 1956 decembere és az 1963. december vége között keletkezett büntetőperek iratait. A peranyagok alapján rekonstruálhatók az egyes eljárásokban alkalmazott nyomozati módszerek, a politikai elvárásoknak alárendelt vádemelés folyamata, valamint a bizonyítékok hiányában is meghozott első- és másodfokú ítéletek. A levéltári iratok tanúskodnak arról, hogy a kiszabott büntetés letöltésével nem ért véget a bűnhődés és a megbélyegzettség. A börtönből kiszabadult elítéltek ugyanis a büntetett előélettel járó hátrányok miatt éveken keresztül nem vállalhattak képzettségüknek megfelelő munkát, nem gyakorolhatták hivatásukat, sok esetben megfigyelték mindennapi életüket, szokásaikat, jelentések születtek róluk. Családok estek szét, néha a gyerekek évekig nem látták a szüleiket, vagy nem tanulhattak tovább az általuk választott iskolában.

A könyvben felhasznált levéltári források ezeket a mindennapi megaláztatásokat, a kettétört sorsokat, a megnyomorított családok történetét mutatják be. A források kiválasztásánál az a szándék vezetett, hogy bemutassam a forradalom kisembereinek megpróbáltatásait, a hivatali bürokráciával folytatott harcait, valamint a kis, vidéki közösségekbe való visszailleszkedésük küzdelmeit; az idézett kérvényekben vidéki elítéltek, valamint szüleik könyörögnek megbocsátásért és kegyelemért. Mellettük pedig ott sorakoznak a börtönök nevelőtisztjeinek, a rendőrségi tisztviselők, a bírák hivatalos hangú feljegyzései. A magyar történelem, valamint az események elszenvedőinek tragédiája, hogy a sok esetben segítő szándékú hivatalos jelentések sem segítettek a kérelmezőkön, a döntés ugyanis még az 1960-as években is magasabb politikai szinten született meg.

Az 1945 után megkezdődő kommunista hatalomátvételről a szakirodalomban sok olyan részletes elemzés és áttekintés született, amely bemutatja azt a kényszerpályát, amit a legyőzött Magyarország a szovjet érdekzónába kerülve

bejárt. A módszereket, a főszereplőket, valamint a szovjetizálás szakaszait jól ismerjük. Arról azonban, hogy a jogszolgáltatás területén a szovjetizálás mennyire tudatosan és tervszerűen történt, nincs szakmai konszenzus.[2]

A második világháborút követő magyar jogszolgáltatási szerkezet kiépítése, valamint a totális ellenőrzést biztosító jogalkotási folyamat azt mutatja, hogy ezen a területen a kommunisták nem rendelkeztek kész forgatókönyvvel. A rendszer kiépítésének menete kísérletezésről árulkodik, illetve hogy a kommunista vezetésnek a gyakorlat mutatta meg, mely megoldások vezetnek eredményre. A kommunista pártot szolgáló jogi gépezetet azért sem lehetett azonnal kiépíteni, mert kezdetben hiányoztak a szükséges káderek. A bírói kar egésze 1945-ben még teljesen érintetlen volt a kommunista ideológiától, a pártvezetés szempontjából teljességgel megbízhatatlanok voltak, csakis totális ellenőrzés mellett lehetett rájuk bízni az ítélkezést.

Az új büntető jogszabályok és az új típusú jogszolgáltatási szervezet fő célja a politikai ellenfelek kiiktatása volt. A magyar kommunista hatalom belső és külső legitimitása érdekében is az első pár hónap eltelte után nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy fenntartsa a jogszerűség látszatát. A szovjet megoldással szemben – ahol tömegével tűntek el börtönökben, ítélet nélkül az ellenségnek tekintett politikai ellenfelek – Magyarországon a legtöbb esetben végigjárták a jog lépcsőfokait. Az újonnan létrehozott rendőrségi, ügyészségi és bírósági szervezet működésének elemzése nem lehetséges anélkül, hogy ne vizsgálnánk meg az általuk lefolytatott eljárások sajátosságait. Az igazságszolgáltatás szervezetét ugyanis nem az Európában általánosan elfogadott jogelveknek megfelelően alakították ki, hanem mindent a büntetőeljárás eredményes lefolytatásának rendeltek alá. Így megkerülhetetlen a koncepciós perként vagy kirakatperként megjelölt eljárások elemzése. A koncepcióra épülő eljárások nem speciális modellt jelentettek a magyarországi büntetőeljárások között, hanem ezek szinte minden területén felbukkantak a második világháborút követő három évtizedben, az 1945 és az 1970-es évek közötti időszakban.

A szakirodalom általában két kifejezést használ a politikai célból folytatott bírósági eljárásokra: a koncepciós pert és a kirakatpert. Az előbbi mindenképpen szélesebb fogalom, amely magában foglalja az utóbbit. A koncepci-

ós per (ügy, eljárás) kifejezést minden olyan esetre lehet használni, amikor főként az önkényuralmi rendszerek (ritkábban demokráciák is) eszközként használják fel a jog- és igazságszolgáltatást, sőt a rendőrséget is, a jogérvényesítés kereteinek látszólagos megtartásával, hogy leszámoljanak politikai ellenfeleikkel. A törvénysértő eljárás során általában előre kigondolt hamis vádak, bizonyítékok, kikényszerített vallomások alapján hoznak előre elkészített ítéletet. A koncepciós pereken belül megkülönböztetjük a konstruált pereket, amikor a vád eleve hamis bizonyítékokon alapul, és a tendenciózus pereket, amikor jogszabály- vagy törvénysértés történik, de éppen a jogszabály vagy törvény kiforgatásával.

A kirakatperek a koncepciós ügyek speciális esetei: ilyenkor a politikai szándék arra is kiterjed, hogy a kiiktatni kívánt ellenséget (és rajta, mint képviselőn keresztül akár egész társadalmi rétegeket) a nagy nyilvánosság előtt megbélyegezzék.

A Minisztertanács által 1989-ben létrehozott történészbizottság a következő típusokba sorolta a koncepciós pereket[3]:

1. az erkölcsileg, jogelméletileg kifogásolható jogszabályok alapján lefolytatott eljárások;
2. erkölcsileg és jogilag helytelen szakmai-politikai irányítás hatására elbírált ügyek;
3. hatályos büntető anyagi vagy eljárásjogi szabályok megsértésével elbírált ügyek, melyekben
   a) kitalált tényállásokat koholt bizonyítékokkal támasztottak alá,
   b) valós tényekből hamis következtetésekre jutottak,
   c) valós tények alapján megfelelő következtetésre jutottak, azonban kegyetlen, embertelen büntetéseket szabtak ki.

A korszakban jól nyomon követhető az a folyamat, ahogy a népbíróság szerepe megváltozott: kezdetben a tevékenysége arra irányult, hogy az európai győztes hatalmak által lefektetett jogelveknek, a szorosan körülhatárolt tényállásoknak és az európai gyakorlatnak megfelelően lehessen felelősségre vonni a háborús bűnösöket. Később azonban a népbíróság a hatalmi elvárások engedelmes eszközeként, a gumiparagrafusok alapján megkonstruált koncepciós perek révén segített a kommunista pártnak politikai ellenfelei kiiktatásához. Így válhatott egy átmeneti időre létrehozott bíróságból a napi politikai megtorlás eszköze, amikor is a kommunista párt a jog segítségével a társadalom egyre totálisabb ellenőrzését valósíthatta meg. Célom annak bemutatása is, hogy a hatalom a nyers erőszak alkalmazása mellett miként használta fel a politikailag teljesen megbízható népbíróságokat, népügyészségeket, valamint az államrendőrséget a törvényesség illúziójának fenntartásához.

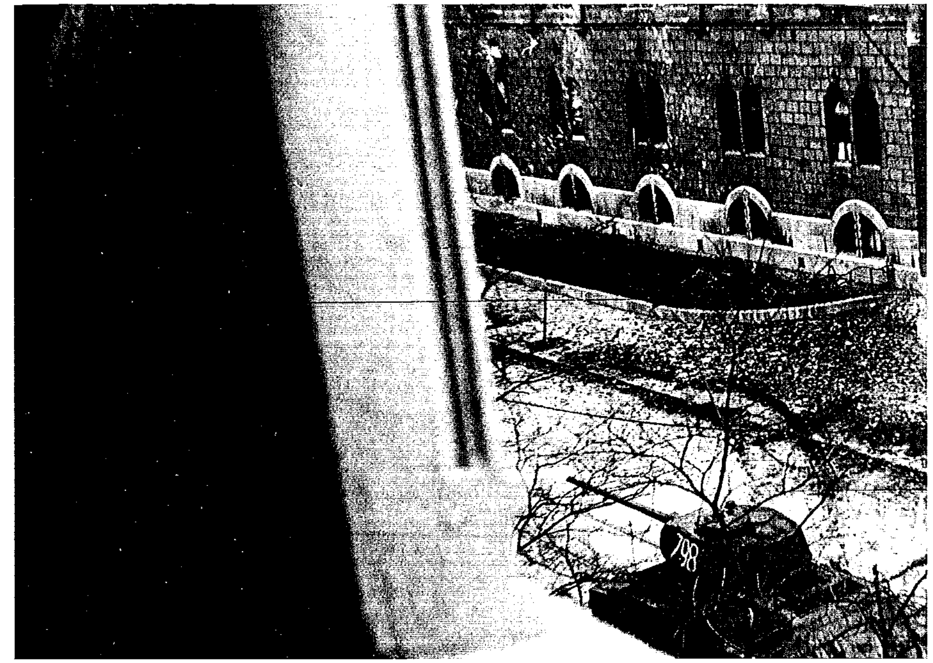
Az 1945. évi VII. törvénycikkel felállított népbírósági rendszer alkalmazása „hasznos tapasztalatot" jelentett a kádári vezetésnek 1956 után. Az új ítélkezési szisztéma politikai jellegét már a kezdeti időszakban és jogalkotói szinten is teljesen világosan megfogalmazták: „...ezeknek az ügyeknek az elbírálása nem jogi, hanem elsősorban politikai kérdés, tehát az ítélkezésre nem a rendes bíróságok alkalmasak, hanem a vádlottaknak olyan bíróság elé kell kerülniük, amely a demokratikus Magyarország felfogását képviseli, annak felépítését meggyőződéssel akarja szolgálni. Olyan új jogszabályokra lett szükség, amelyek módot nyújtanak arra, hogy mindazokat a cselekményeket meg tudják torolni, amelyek Magyarországot közvetlenül vagy közvetve ebbe a szörnyű katasztrófába döntötték."[4]

A hivatásos szakbírákból és laikusokból felálló bírósági rendszer 1946-ra a politikai leszámolás egyértelmű eszközévé vált. A jogi eszközökkel történő leszámolás 1961-ig az aktuális elvárásoknak megfelelően zajlott. 1959-ben Nezvál Ferenc így logikusan javasolhatta a Politikai Bizottság tagjainak, hogy a „bevált" megoldás ne kerüljön ki a jogrendszerből, maradjon készen arra, hogy bármikor újraéleszthető legyen. Rémisztő gondolat volt ez az igazságszolgáltatás szempontjából, ám a politikai viszonyok változásának köszönhetően a magyar társadalomnak az újraélesztést már nem kellett megtapasztalnia.

A rendszerváltás és a múlt

Az 1989 óta eltelt több mint huszonöt év Magyarországon az illúziók elvesztésének időszaka volt. Különösen az utóbbi néhány évben erősödtek fel azok a hangok, amelyek azt firtatták, történt-e egyáltalán rendszerváltozás, vagy új rendszerváltást kellene végrehajtani. A sokszor indulatokkal telített megszólalások mellett léteznek objektív módszereket használó elemzések is, amelyek a rendszerváltás fogalmát igyekeznek tisztázni. Az egyik átfogó elemzés készítője, Kornai János 2007-es tanulmányában külön megvizsgálja azt a kérdést, vajon az igazságtétel szükséges feltétele-e egyáltalán annak, hogy befejezettnek nyilvánítsuk a rendszerváltást. Tudományos megközelítése szerint a válasz: nem. Kornai azonban az igazságtételnek csak egyik összetevőjét vizsgálja, nevezetesen a bűnösök megbüntetésének kérdését. Úgy gondolja, hogy ebben az ügyben nem szabad illúziókat kergetnünk, nem az erkölcsi értékek mentén kell mérlegelnünk a kérdést. A bűnösök jogi úton történő felelősségre vonását álláspontja szerint csak elszigetelt esetekben – itt elsősorban a nemzetközi jogi fórumokat megjárt sortűzperekre gondol – kísérelték meg. Kornai János azonban nem foglalkozott az igazságtétel másik összetevőjével, vagyis azzal az erkölcstől és jogtól sem függetleníthető kérdéssel, hogy az új politikai berendezkedésnek valamit tennie kell a jogtalanul elítéltek erkölcsi, jogi és pénzbeli rehabilitálásának ügyében.[5]

A Minisztertanács 1989. február 22-én hozott határozatot a koncepciós elemeket tartalmazó büntetőügyek felülvizsgálatáról. Az első felülvizsgálat szimbolikus jelentőségű volt, és a jogi rehabilitálások kezdetét jelentette. A legfőbb ügyész törvényességi óvása alapján a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi

Szovjet T-34/85-ös harckocsi az Üllői úton az Iparművészeti Múzeum előtt, 1956.
Forrás: Fortepan

Tanácsa 1989. július 6-án kimondta, hogy a Nagy Imre és társai ügyében 1958-ban született ítélet törvénysértő, ezért hatályon kívül helyezi.[6] A jogi eljárás ebben az esetben kizárólag a periratokon alapult, és a Legfelsőbb Bíróság kiindulópontja az volt, hogy az Országgyűlés, a kormány, az MSZMP és a magyar közvélemény 1989-ben teljesen másként értékelte az 1956-ban történteket, így Nagy Imre és társai politikai és erkölcsi rehabilitálása már megtörtént. A jogi eljárás szempontjából a bíróság nem tartotta szükségesnek a korábbi eljárásban megállapított tényállás felülvizsgálatát, mivel véleménye szerint elegendő volt annak vizsgálatára szorítkozni, hogy a népbírósági tanács helyesen értékelte-e a tényeket. Ennek keretében a Legfelsőbb Bíróság figyelembe vett olyan értékeléseket is, amelyek a korabeli sajtóban jelentek meg, illetve azóta köztudomásúvá váltak. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa vizsgálatának fő szempontja a büntetőjogi szabályok alkalmazásá-

nak törvényessége volt. A Tanács kimondta, hogy a népbírósági vád tárgyává tett cselekmények elbírálásának idején alkalmazandó büntető jogszabályokat nem veszi figyelembe, mert véleménye szerint „nem az akkori eltorzult politikai és igazságszolgáltatási gyakorlatból kell kiindulni, hanem az Alkotmány rendelkezéseinek helyes értelmét alapul véve kell elbírálni”[7]. Az Elnökségi Tanács vizsgálta az ügyben alkalmazott eljárási szabályokat is, és megállapította, hogy a büntetőeljárás több alapvető rendelkezését megsértették, mindezek mellett azonban hangsúlyozta azt is, hogy az ügy kimenetele szempontjából ezek a jogsértések másodlagosak voltak.

A Nagy Imre és társai ügyében hozott határozat nyomán elindultak az egyedi felülvizsgálati eljárások, amelyeket sok esetben a legfőbb ügyész törvényességi óvás keretében támadott meg, más esetekben az érintettek beadványa alapján kezdődhetett meg az eljárás. Az egyedi ügyek vizsgálata mellett a kormányzat egységes álláspontjának kialakítása érdekében megszületett a 3063/1989. számú minisztertanácsi határozat, amelynek értelmében a Minisztertanács elnöke által kinevezett jogász-történész bizottságnak kellett megvizsgálnia az 1945–1962 közötti, törvénysértő büntetőügyeket. A határozat a bizottság feladataként jelölte meg az ügyek számbavételét, jogi és történészi értékelését, valamint a törvénysértések orvoslását célzó javaslatok kidolgozását.[8]

Barikád a XI. kerületi Fehérvári úton, 1956. *Forrás: Fortepan.*

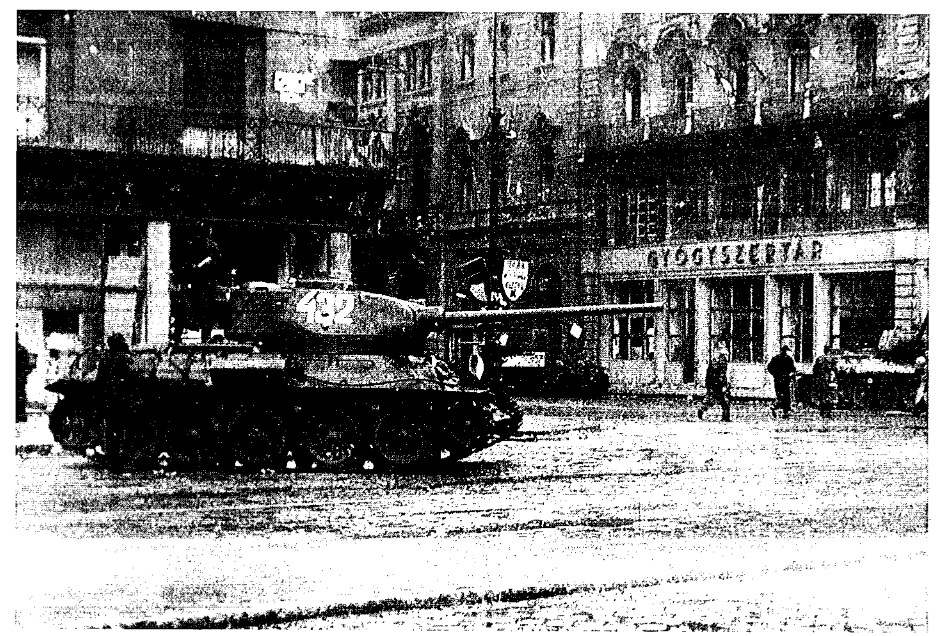
Pár hónap elteltével azonban, 1989 augusztusában a Minisztertanács Kabinetje ismét napirendjére tűzte a kérdést, mivel „az 1956-os események hivatalos állami és politikai újraértékelése, az e körben kialakult közmegegyezés, Nagy Imre és társai ügyében hozott felmentő ítélet a rehabilitáció előkészítésének más menetet szabott”. A Minisztertanács Kabinetje arra az eredményre jutott, hogy nincs lehetőség arra, hogy az egyre nagyobb számban benyújtott kérelmeket egyedileg felülvizsgálják, és az áldozatokat egyénileg rehabilitálják. Az adott helyzetben a kabinet azt látta volna járható útnak, ha törvényhozási úton, egységes törvénnyel rendezik a kérdést. Az egységes törvény kibocsátásához azonban mindenképpen meg kellett volna várni a jogász-történész bizottság jelentését, erre azonban az egyre sürgetőbb társadalmi nyomás miatt nem volt lehetőség. A kormányzat úgy érezte, hogy valamit azonnal lépni kell, vagyis találni kell egy olyan megoldást, amely nem igényel hosszas előkészítést, és mielőbb konkrét intézkedés születik belőle. Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter javaslata alapján a Minisztertanács azt látta kivitelezhetőnek, hogy az 1956-os események miatt született ítéletek orvoslásáról önálló törvényt alkossanak. A jogi rehabilitáció mellett a kormányzat fontosnak tartotta a vagyoni reparációt is. Már ekkor alapvető kérdésként merült fel, hogy miként rendezzék az elítéltek munkaviszonyát és nyugdíját. Az előterjesztés felsorolta az elítéléshez fűződő, 1989-ben hatályos társadalombiztosítási hátrányokat.[9] A munkaviszonyhoz és nyugdíjhoz kapcsolódó kérdések mellett a kormányzat már ekkor mérlegelte a szabadságvesztésért folyósítandó, egyösszegű kárpótlás lehetőségét. Az 1957 és 1962 közötti időszakban közel tizenötezer olyan emberrel számoltak, akit végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltek, az ezzel kapcsolatos kiadásokat pedig 1,5 milliárd forintra becsülték. Az 1945 és 1962 között elítéltekről az előterjesztés nem tudott részletes adatokkal szolgálni – ez-

zel az időszakkal kapcsolatban azt állapították meg, hogy évente átlagosan százezer[10] ügyben hoztak elmarasztaló ítéletet a bíróságok. Az előterjesztés a kárpótlás mellett és ellen szóló érveket is mérlegelte. A kárpótlás elleni érvek közül kiemelték, hogy a korábbi időszak törvénysértéseinek következményeit nem lehet az 1989-es társadalomra terhelni. A kárpótlás ellen szóló érv volt az is, hogy teljes kárpótlást nem lehet nyújtani, így annak összegét és módját csak önkényesen lehet meghatározni. Azt is megállapították, hogy a társadalmi igény szerint a kárpótlást nagyon széles körre kellene kiterjeszteni – nemcsak a törvénysértően fogva tartottakra, de azokra is, akik rendőrhatósági és közbiztonsági őrizetbe kerültek; továbbá a kitelepítettekre, a Szovjetunióba elhurcoltakra. Szintén ebbe a széles körbe tartoztak a törvénysértő államosítások, valamint a központi intézkedések alapján történt tömeges munkahelyi elbocsátások is. A kormányzat komolyan mérlegelte azt is, hogy pontos adatok hiányában nem lehet felmérni, mennyire terhelné meg a költségvetést a kárpótlás. A kárpótlás mellett szóló érvként hozták fel, hogy a kárpótlás elmaradása bel- és külpolitikai feszültségek forrása lehet, a kormányzattal szemben ellenséges hangulatot válthat ki. Az előterjesztés foglalkozott azzal a problémával is, hogy az 1962-es felülvizsgálatkor rehabilitáltak jelentős kártalanítást kaptak, és sok, 1989-ben benyújtott egyéni kérelem utalt arra: sérelmezik, hogy bizonyos kivételezett rétegeknek adtak csak jóvátételt. Végül arról született döntés, hogy az 1956-os népfelkelésben való részvétel miatti elítélések orvoslásáról szóló törvény a kárpótlásról ne rendelkezzen. Ennek indoka az lehetett, hogy a kárpótlásról az Országgyűlés csak akkor hozhatott felelősséggel döntést, ha ennek teljes költségkihatását fel tudta mérni. Így el lehetett kerülni azt is, hogy egyes csoportok – mivel a rehabilitációjuk előbb történt meg – kedvezőbb helyzetbe kerüljenek.[11]

1989. szeptember 13-án Szíjártó Károly[12] legfőbb ügyész jelentése szerint tizenhat kiemelt jelentőségű ügyben indult meg az eljárás, amelyek közül ekkorra nyolc esetben lehetett törvényességi óvást emelni a Legfelsőbb Bíróság előtt. A vizsgált ügyek között a katolikus egyházi vezetők ellen indított eljárások voltak többségben, amelyek nyomán azonban az ügyészség komoly problémával szembesült. A vizsgálat során egyértelművé vált ugyan, hogy

az eljárások koncepciós elemeket tartalmaztak, azonban ha a Nagy Imre és társai ügyében alkalmazott törvényességi óvás keretei között próbáltak volna jogi megoldást találni, akkor a bíróságot kötötte volna az eredetileg megállapított tényállás. Ebben az esetben azonban semmiféle jogértelmezéssel sem lehetett volna elérni a korábbi vádlottak teljes felmentését. A másik jogi lehetőséget a perújítási eljárás jelentette volna, amikor újból le kellett volna folytatni a teljes eljárást – a nyomozati szakasztól egészen a bírósági tárgyalásig. A legfőbb ügyész ezzel kapcsolatos félelmeit is megfogalmazta: az eljárás nagyon sok pénzt és időt igényelne, és szükségszerűen a magyarországi és külföldi sajtó vitáinak középpontjába kerülne. Szíjártó Károly azt is valószínűsítette, hogy az eljárásban korábban részt vevők élnének a törvényben biztosított mentességi jogukkal, és nem tennének vallomást. A legfőbb ügyész úgy tartotta, a legnagyobb problémát az jelentené, hogy a perújítási eljárás során sem lehetne a korábbi vádlottak többségét teljesen

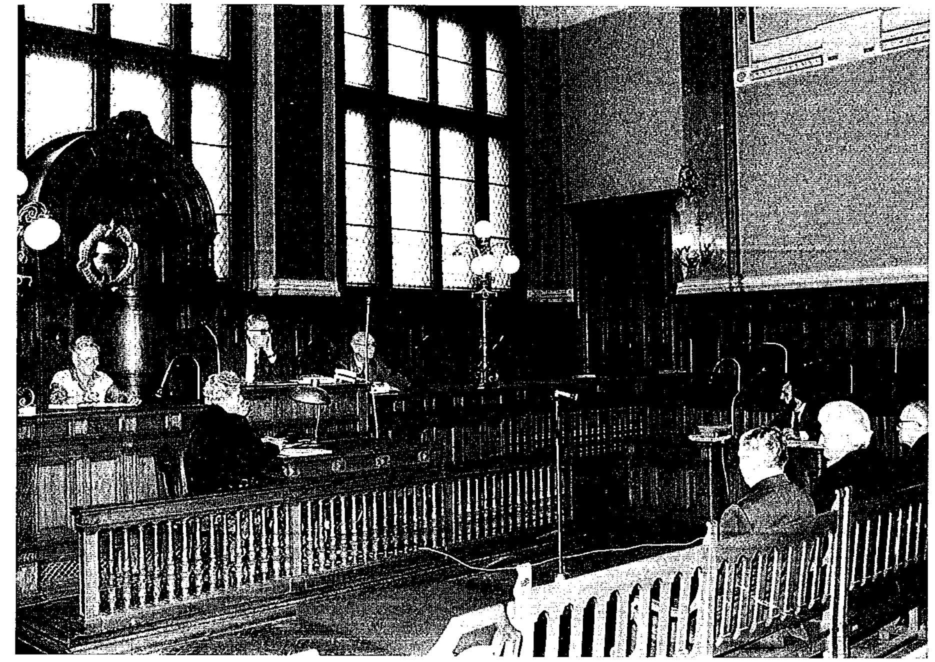

Szovjet tank az Astoria előtti kereszteződésnél, szemben a Kossuth Lajos utca látható, 1956. *Forrás: Fortepan.*

felmenteni, mert sok esetben felmerülhetnének olyan tényállások, amelyek az ügyek elbírálásakor hatályos törvények szerint bűncselekmények voltak. Példaként említette a legnagyobb súlyú ügyeknél Mindszenty József esetében a devizabűntettet, Grősz József kalocsai érsek esetében a valutaüzérkedést és a külföldre szöktetést. A legfőbb ügyész elemzése azt a jogi szemléletet tükrözi, hogy az adott időszakban hatályos jogszabályokat kell alkalmazni még abban az esetben is, ha a jogszabályok megalkotását egyértelmű politikai szándék motiválta. Ez az álláspont minden bizonnyal az 1989-ben működő bíróságok joggyakorlatát is alapul vette. A jogi érvek mellett Szíjártó Károly politikai szempontokat is mérlegelt összefoglalója elkészítésekor. Úgy vélte, a hosszan elhúzódó jogi eljárások során felmerülne az egykori egyházi vezetők egyházpolitikai és történelmi megítélése, sőt akár személyiségüknek, jellemüknek és más tulajdonságaiknak vizsgálata is. Az eljárások során megkerülhetetlen lenne, hogy a még élő egyházi vezetőknek kérdéseket tegyenek fel. A gyakorlati szempontokat mérlegelve Szíjártó azt javasolta, hogy a szűkösen rendelkezésre álló ügyészi és igazságügyi kapacitást – különösen az adott időszak belpolitikai helyzetére tekintettel – az egyre sokasodó, aktuálisan felmerülő ügyekre kellene koncentrálni.

A dilemmák ellenére a Fővárosi Bíróság az összegyűjtött bizonyítékok alapján 1989 decemberében és 1990 januárjában lefolytatta a perújítási tárgyalást Asztalos János és társai – az úgynevezett pócspetri per – ügyében, az egyéni perújrafelvételek sorában azonban ez az ügy lett az utolsó, amely ítélethirdetéssel zárult. A perújításhoz szükséges bizonyítékokat a Legfőbb Ügyészség tárta fel. A vizsgálat során összegyűjtötték a fennmaradt írásos és hangzóanyagokat, meghallgatták az összes még élő érintettet, és szakértői vélemények alapján próbálták rekonstruálni, hogy mi történhetett. Ennek alapján a Fővárosi Bíróság 1990. január 17-én helyezte hatályon kívül a Budapesti Büntető Törvényszék, mint rögtönítélő bíróság Asztalos Jánosra és Királyfalvi Miklósra vonatkozó ítéletét. A bíróság az 1948-as nyomozás körülményeit megvizsgálva bizonyítottnak látta, hogy a nyomozók veréssel csikarták ki a vallomásokat. A bíróság tényként kezelte, hogy az ítélethozatalban a politikai vezetés jelentős szerepet játszott, és fontos szerepet tulajdonított a pert kísérő, uszító és

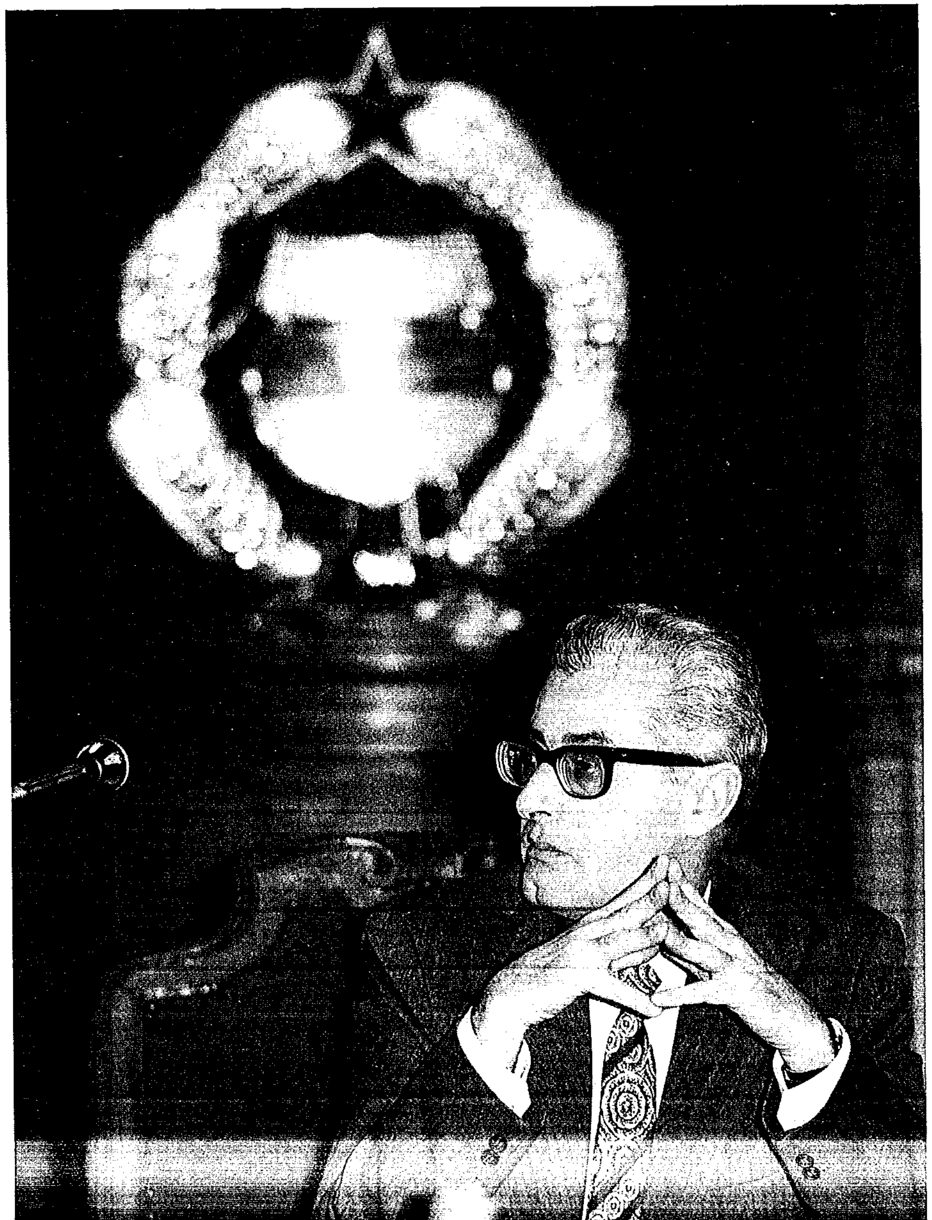

A Pócspetri-ügy perújítási tárgyalása a Fővárosi Bíróságon, 1990. január 17. *Forrás: MTI.*

gyűlölködő propagandakampánynak. A bíróság a hangfelvétel alapján azt is bizonyítottnak látta, hogy Olti Vilmos tanácselnök az egykori tárgyalást a legteljesebb elfogultsággal és agresszivitással vezette. Alig hagyta szóhoz jutni a vádlottakat, szavukba vágott, helyettük mondta el, miként követték el a cselekményt. Királyfalvi Miklós esetében Olti Vilmos mondta el a vádlottnak, hogyan tartotta a puskát, sőt ki is igazította Királyfalvit, amikor az nem tudta pontosan követni az utasításokat. Királyfalvi Miklós mindent ráhagyott a tanácselnökre, nem tiltakozott, és nem is cáfolta az Olti által elmondottakat.[13]

A perújítás során megvizsgált bizonyítékok alapján a bíróság megállapította, hogy a vádlottak bűnösségének megállapítása törvénysértéssel történt, mivel egyikük sem követett el bűncselekményt. Királyfalvi Miklós semmilyen módon nem okozta a sértett halálát, sőt arra sem merült fel bizonyíték, hogy azt más személy okozta volna. Így ha nem történt szándékos emberölés, nem kerülhetett sor a felbujtás bűncselekményének megállapítására sem.

Dr. Strausz János, a Pócspetri-ügy felülvizsgálati tárgyalásának bírája, 1990. január 17.
Forrás: MTI.

Asztalos János nyilvánosan elmondott beszédei és felhívásai, valamint a haláleset között még közvetve sem volt okozati összefüggés.

A perújítási eljárásban a Fővárosi Bíróság hatályon kívül helyezte az 1948 szeptemberében lefolytatott népbírósági eljárást is, melynek során a falu lakosaival szemben személyes bűnpártolásért, a hatóság elleni csoportosulásban való részvételért, illetve táviratrongálásért a Budapesti Népbíróság, majd másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa elmarasztaló ítéletet hozott. A Fővárosi Bíróság megállapította, hogy a rögtönítélő bíróság eljárási hibái kihatottak a népbírósági ítéletre, annál is inkább, mert a népbírósági tanács elnöke az a Tutsek Gusztáv volt, aki a rögtönítélő tanácsnak is tagja volt. Ennek következtében a népbírósági ítélet tényállási része szó szerint megegyezett az Olti-féle tanács által kimondottakkal. Teljesen jogellenesen használták fel a rögtönítélő tanács ítéletét okirati bizonyítékként a népbírósági eljárás alá vont személyekkel szemben.[14]

Az erkölcsi kérdéseken túl nagyon komoly problémát jelentett a hátrányos jogkövetkezményekhez fűződő kárpótlás pénzügyi fedezetének előteremtése. 1989. szeptember 21-én megszületett a Minisztertanács 3264/1989. határozata, amely az egyes, személyes szabadságot korlátozó intézkedések hátrányos következményeinek rendezéséről szólt.[15] A határozat döntést hozott arról, hogy az internáltak és kitelepítettek nyugdíjügyének rendezésével, valamint a második világháború során okozott sérelmek orvoslásával kapcsolatban felmerülő többletkiadásokat a társadalombiztosítás bevételeiből kell fedezni.

A határozathoz készült előterjesztés a munkaviszony- és nyugdíjrendezés kérdéskörében az 1945 és 1949 között internáltak, a kitelepítettek, valamint a Szovjetunióba szállított személyek munkaviszony- és nyugdíjrendezésének módjával kapcsolatos kérdésekről készített összefoglalót a kormány részére.

Az előterjesztés a legtöbb esetben csak megbecsülni tudta a választ az egyik legfontosabb kérdésre, vagyis hogy hány személy lehet érintett a jogsértésekben. Az 1945 és 1949 között internáltak számát ötvenötezerre tette, akiknek az előterjesztés szerint valószínűleg ötöde élt Magyarországon.[16] Az előterjesztés a korszak politikai értékelését is elvégzi a döntéshozó számára,

amikor igyekszik a kárpótlásra jogosultak körét szűkíteni. Az előterjesztés álláspontja szerint az 1945 és 1949 közötti időszakban az internálásokra a koalíciós pártok tudtával, valamint a többpárti parlament ellenőrzési lehetősége mellett került sor, illetve az eljárási és jogorvoslati szabályokat betartották. Az előterjesztő álláspontja szerint ugyan ekkor is előfordult, hogy politikai megfontolásokból került sor a rendőrhatósági őrizetre, azonban a legtöbb esetben a háború alatti magatartás, a közrendet és közbiztonságot, illetve az újjáépítést és konszolidációt veszélyeztető életmód miatt hozták meg az intézkedést. Ezekben az esetekben az előterjesztés szerint 1989-ből visszatekintve sem vitás, hogy indokolt volt a személyes szabadság korlátozása az akkori körülményeknek megfelelően. Ez az álláspont a pártállamban gyakorló jogászként működő előterjesztő álláspontját tükrözi, mely szerint előbbre való az állami érdek annál az alapvető emberi jognál, hogy bírósági ítélet nélkül senkit sem lehet megfosztani személyes szabadságától. Így az előterjesztésben az szerepelt: ellentétben az 1949 és 1953 között internáltak esetével, a jogorvoslatot nem kellene általánossá tenni. Az előterjesztés szerint a rendezésből ki kellett zárni az alábbiakat:

1. a háborús és népellenes bűncselekmények miatt jogerősen elítéltek csoportját;
2. az Ideiglenes Nemzeti Kormány 302/1945. ME a német állampolgárok rendőrhatósági őrizet alá helyezéséről szóló rendelete alapján internáltak csoportját.
   Kulcsár Kálmán véleménye szerint külpolitikai szempontok miatt azért is megfontolandó lett volna e kör kizárása a rendezésből, mert ez esetben az internálásra nemzetközi kötelezettségvállalás nyomán került sor. A Magyarországi Németek Szövetségének elnöksége nem tiltakozott a kizárás ellen.
3. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 3820/1945. ME rendelete szerint hitlerista (volksbundista, fasiszta, nyilas stb.) szervezetben vezető szerepet vállalók csoportja. A magyarázat szerint ez a kizárás azért lehetett volna indokolt, mert a körülményt annak idején a koalíciós pártok képviselőiből álló bizottságok állapították meg, és ez csökkentette a részrehajlás lehetőségét. Ez az álláspont ugyanakkor nem vette figyelembe, hogy alkotmányjogilag ez az időszak demokratikusnak számít ugyan, azonban a szabadságelvonással járó intézkedések meghozatalában a kommunista pártnak volt meghatározó szerepe.
4. A közrendet és közbiztonságot veszélyeztető, azt sértő, vagy mások javait károsító, árdrágító cselekmény, vagy pénzügyi bűncselekmény elkövetésére hivatkozva internáltak csoportja. A magyarázat szerint ezt az indokolta, hogy közvetlen politikai motívumok nem játszottak szerepet az internálásban.

A kitelepítettek számával kapcsolatosan az előterjesztés úgy kalkulált, hogy Budapestről tizenháromezer, vidékről még több, összesen pedig körülbelül harmincezer személyt telepítettek ki. A vidéki kitelepítések számát azért nem tudta meghatározni az előterjesztő, mivel nem álltak rendelkezésre ez-

Barikád a XI. kerületi Fehérvári úton, 1956. *Forrás: Fortepan.*

A Hősök tere 1989. június 16-án, az 56-os hősök újratemetésekor. *Forrás: Fortepan.*

zel kapcsolatos iratok. A dokumentum becslése szerint 1989-ben a mintegy harmincezer kitelepített közül még nagyjából hatezren élhettek, a kitelepítés átlagos időtartamát huszonhét hónapra tették. Az előterjesztés szerint a kitelepítettek nagy részének munkát biztosítottak, amit munkaviszonynak kell számítani, „mivel a kitelepítettség állapotának társadalombiztosítási szempontból nincs jelentősége"[17]. A kitelepítések megalapozottságának vizsgálatát az előterjesztés az iratok hiánya miatt nem tanácsolta, ezért azt javasolták, hogy a kárpótlást terjesszék ki minden tizennegyedik életévét betöltött személyre. A jogosultak köréből a javaslat a 3820/1945. ME rendelet alapján kizárta azokat, akiket mint hitlerista szervezetben vezető szerepet játszó személyek hozzátartozóit, továbbá köztörvényes cselekmény elkövetése miatt, illetve a háborús és népellenes bűncselekmények következtében jogerős elítélés miatt telepítettek ki.

A Szovjetunióba szállított személyek kárpótlása esetében az előterjesztés négy csoportot különített el. Az első csoportba a volt hadifoglyokat sorolta,

akiknek a munkajogi és társadalombiztosítási helyzetét rendezettnek tekintette, mivel a jogszabályok szerint a hadifogságban töltött idő beszámított a munkaviszonyba abban az esetben, ha a hadifogoly a hadifogság megszűnését követő százhyolcvan napon belül visszatért Magyarország területére.

A második csoportba tartozónak tekintette az előterjesztés azokat a polgári személyeket, akiket munkavégzés céljából szállítottak 1944 szeptemberétől a Szovjetunióba. Polgári személyeket 1945 áprilisa után is szállítottak el, az előterjesztés szerint az nem ismeretes, hogy milyen előírások és megállapodások alapján. Az előterjesztés szerint az ehhez a csoporthoz tartozók munkaviszonyát és nyugdíját is a hadifoglyokra vonatkozó szabályok szerint lehet rendezni.

A harmadik csoportot a szovjet katonai bíróságok által elítéltek alkották, akiknek számát a nyilvántartásokra hivatkozva 2008 főre tette az előterjesztés. Közülük 1989-ben mintegy négyszáz személy lehetett még érintett. A helyzetük rendezésére tett javaslat tartalmazta az 1989-et megelőző húsz év gyakorlatának bemutatását – eszerint az elítélt magyar állampolgárok Szovjetunióban eltöltött idejét akkor számították be a szolgálati időbe, ha a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága vagy „az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok" katonai bírósága a korábbi ítéletet felülvizsgálta, és az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette. Az 1989-ben készült előterjesztés úgy tartotta, hogy ez a továbbiakban nem lenne humánus gyakorlat, másrészről pedig túl időigényes lenne minden ügyet felülvizsgálni, és a sokszor általánosságban fogalmazó szovjet ítéletek alapján nem is lenne túl sok eredmény. Így a javaslat szerint minden esetben be kellene számítani a munkaviszonyban töltött időt, vállalva azt a veszélyt is, hogy így azok helyzetét is rendezik, akik valóban elkövettek háborús vagy népellenes bűncselekményeket.

Az előterjesztés szerint az érintettek negyedik csoportjába azok tartoznak, akiket – a Szovjetunióból hazakerülve – Magyarországon átmeneti táborban helyeztek el. Akadtak közöttük hadifoglyok, továbbá olyanok, akiket munkára vittek el a Szovjetunióba, valamint a Szovjetunióban elítélt emberek, magyar és német származásúak egyaránt. Őket néhány hetes vagy hónapos időtartamra karantén jelleggel helyezték el ezekben a tábo-

rokban, számukról semmiféle megbízható adat nem állt rendelkezésre. Az előterjesztés szerint az ő esetükben a munkaviszonnyal és nyugdíjrendezéssel kapcsolatos időt úgy kell elszámolni, hogy ahhoz hozzászámítják a Szovjetunióban eltöltött időt.

Az előterjesztés kitért még a közbiztonsági őrizet kérdésére is, amelyet az 1956. évi 31. tvr. alapozott meg. Ez a törvényerejű rendelet az „ellenforradalmi elemekkel" szemben, valamint a közbiztonság és a közrend helyreállítását és megszilárdítását gátló személyek káros tevékenységének megakadályozásával kapcsolatban tartalmazott intézkedéseket. Az időtartama eredetileg hat hónap volt, majd ezt korlátlanul meg lehetett hosszabbítani. A nyilvántartások szerint 12 900 személy került közbiztonsági őrizetbe. A korábbi jogszabályok szerint a közbiztonsági őrizet csak akkor számított szolgálati időnek, ha a Legfőbb Ügyészség megállapította: az őrizetbe vétel feltételei nem álltak fenn.

Az erkölcsi és politikai rehabilitálás első lépéseként, szimbolikus aktusként megszületett az Országgyűlés határozata a rendőrhatósági őrizetben fogva tartott (internált), valamint a kitelepített személyek sérelmének orvoslásáról.[18] A határozat kinyilvánította, hogy a kitelepítésekre és internálásokra nagy részben hibás politikai gyakorlat következményeként került sor. Az intézkedések különösen 1949 után szolgáltak egyoldalú politikai célokat. A határozat kijelentette: „Az Országgyűlés elhatárolja magát a jogalkalmazás ilyen módszereitől, a magyar társadalom nevében az áldozatokat, a sérelmet szenvedőket megköveti. Elkötelezi magát olyan garanciák megteremtésére, amelyek hasonló gyakorlat elkövetését megakadályozzák." Az országgyűlési határozat nagyon fontos lépés volt, azonban nem mondta ki az internálások és kitelepítések semmisségét.

Végül a kormányzat a szempontokat mérlegelve úgy döntött, hogy úgynevezett megbékélési törvényt alkot, amely ugyan valószínűleg nem fogja mindenben kielégíteni a társadalmi elvárásokat, azonban igazolhatja a kormány szándékainak komolyságát, és példaértékű lehet a további munkákhoz. Így 1989. november 1-jén kihirdették az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról szóló törvényt, amely az 1956. október 23. és 1963. április 4. között, a népfelkeléssel összefüggésben elkövetett politikai bűncselekmé-

Mansfeld Péter felravatalozott koporsója a 301-es parcellában, 1990. június 22. *Forrás: MTI.*

nyek, illetve az ezekkel együtt elkövetett emberölés, rablás, közveszélyokozás vagy személy elleni erőszak miatt történt elítélések semmisségét mondta ki.[19] Emellett lehetővé tette, hogy a meghatározott időhatáron kívül, de az adott időszak eseményeivel összefüggésben elítéltek hozzátartozói is kérhessék a semmissé nyilvánítást. A törvény által adott felhatalmazás alapján a Minisztertanács rendelete az elítéltek és a közbiztonsági őrizet alá helyezettek társadalombiztosítási és nyugellátási helyzetét is rendezte. Ez tehát nem jelentett teljes kárpótlást az érintetteknek, csupán a súlyos megélhetési gondokkal küszködőkön segített. Az elfogadott törvény nyomán már a megindult egyedi eljárásokat sem lehetett lefolytatni, ezen ítéletek is a törvény ereje folytán minősültek semmisnek. A Németh Miklós által vezetett kormány célkitűzése – mely szerint az általuk hozott törvény példa kíván lenni a későbbi kormányzatoknak – valóra vált. 1990. március 31-én elfogadták az újabb, úgynevezett semmiségi törvényt, amely az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések[20],

majd 1992. március 9-én a harmadik semmisségi törvényt, amely az 1963 és 1989 között elkövetett, egyes állam és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításáról rendelkezett.[21]

Az anyagi károk, elhelyezkedési és megélhetési nehézségek kompenzálásával kapcsolatos jogszabályi rendezés kezdetben kizárólag az érintettek munkaviszonyának és társadalombiztosítási helyzetének rendezésére koncentrált. Először a rendőrhatósági őrizetben fogva tartott személyek helyzetét rendezte[22] oly módon, hogy a Belügyminisztérium által kiállított hatósági bizonyítvány alapján az 1949. január 1. és 1953. december 31. közötti internálás időtartamát a munkaviszonyba beszámította. Ennek alapján a rendelet hatálybalépése előtt megállapított nyugdíjnál, illetve a hozzátartozói nyugdíj esetében is figyelembe kellett venni az internálásban eltöltött időt. A jogosultak személyi körét hamarosan kiterjesztették mindenkire, aki valamilyen személyes szabadságot korlátozó intézkedés hatálya alatt állt.[23] A kérdés rendezésének lezárásaként végül az 1956-os népfelkeléssel összefüggésben elítéltek és a közbiztonsági őrizet alá helyezettek munkaviszonyát és társadalombiztosítási helyzetét rendezték, amelybe beletartozott a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetése is.[24]

A korábban bemutatott dilemma, vagyis hogy mennyiben nevezhetők meg az 1956 alatt és után elkövetett jogsértések felelősei, napjainkban is vihart kavar, és újabb jogszabályok megszületését eredményezi. Az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről szóló 2011. évi CCX. törvényt sokan egyszerűen csak „lex Biszku" névvel illetik. A jogszabály a nemzetközi jog szerint el nem évülő bűncselekmények elévülését kívánja kizárni, illetve a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözésére ad lehetőséget. Az 1956-ban véghezvitt bűncselekmények elkövetésének bizonyításában azonban komoly problémákat okoz mind az előbbiekben megnevezett jogszabály, mind a Magyarországon az 1954. évi 32. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12. napján kelt, a Magyar Népköztársaságra nézve 1955. február 3-tól hatályos nemzetközi egyezmény alkalmazása.

Biszku Béla ellen több emberen elkövetett emberöléssel megvalósított háborús bűntett és más bűncselekmények miatt emelt vádat az ügyészség, amelyben a Fővárosi Törvényszék 2014. május 13-án kihirdetett ítélete megállapította Biszku Béla bűnösségét. Az eljárást azonban első fokon meg kellett ismételni a Fővárosi Ítélőtábla döntése miatt, Biszku Béla halála viszont már nem teszi lehetővé, hogy ebben az ügyben jogerős döntés szülessen. A jogi eljárás tárgya azonban az esetben sem az volt, miként állapítható meg Biszku Béla felelőssége abban, hogy utasításokat adott az 1956 utáni megtorlás során az eljáró ügyészségeknek és bíróságoknak. Az eljárás tragikumát még fokozta, hogy a szakértői és a levéltári iratokra alapuló bizonyítás mellett a tanúbizonyítás 2015-ben már nem vezethetett eredményre a bíróság előtt. Az áldozatok leszármazottai és rokonai érdemi információkat nem tudtak adni az eseményekről, az adott korszakban funkciót betöltők pedig inkább szolidaritásukat fejezték ki Biszku Bélával szemben. Biszku Béla halála miatt vele szemben a jogi felelősség megállapítására többé már nincs mód. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején és azt követően elkövetett pártállami bűnök jogászi értékelése nem jutott nyugvópontra. A tapasztalatok szerint a történészi vélemények és publikációk nem segítik a folyamatban lévő ügyészségi és bírósági eljárások jogerős befejezését, és ezeknek alapvetően nem is ez a céljuk. A jogi bizonyosság és a történészi bizonyosság egyes kérdések megítélésében egyre inkább távolodik egymástól. A történész kérdéseket tesz fel, és azokra elsősorban nem jogilag helytálló, hanem inkább történeti, szakmai s morális szempontjainak is megfelelő válaszokat keres, és nem ítélkezik. Munkája ugyanakkor ajánlás lehet az olvasónak, aki saját erkölcsi szempontjai szerint kívánja megérteni a múltat, és arról magának ítéletet alkot.

A politikai viták

A forradalomban részt vevőkkel szembeni megtorlás elvei, valamint a velük való leszámolás gépezetének koncepciója 1957 nyarán kezdett körvonalazódni a párt vezető szerveinek megbeszélésein.[25] Az alábbiakban részletezett üléseken lezajlott viták jól mutatják, hogy a kádári vezetés elgondolásainak végrehajtásával kapcsolatban sok probléma jelentkezett. A pártvezetésnek a kezdeti időszakban azzal kellett szembesülnie, hogy az ügyészségi és bírósági szervezetben eljáró jogászok igyekeztek betartani a jogszerűség által diktált szabályokat, nem akartak egyszerű ítéletvégrehajtókká válni. A pártvezetésben folyó rivalizálás szintén akadozóvá tette a párt döntéseinek végrehajtását.

A leszámoláshoz szükséges ideológiai keretet is meg kellett teremteni. A később oly sokszor hangoztatott, a jogászok számára értelmezhetetlen jelzős szerkezet, a szocialista törvényesség alapjait a megtorlás csúcspontján, 1957 nyarán vetették meg. Az ideológia cinizmusának bemutatására annál is alkalmasabb ez a pár oldalas brosúra, mivel a korszak gyakorló ügyésze, vádiratainak szerkesztője tollából származik.[26]

Az összeállítás elsősorban a nyomozó hatóság tagjainak készült, ezért igyekezett közérthetően fogalmazni, és példákkal próbálta a problémát illusztrálni a könnyebb megértés kedvéért. A fogalom megközelítésénél az ellenség álláspontjából indult ki: „Az ellenséges, vagy ilyen befolyás alatt álló kategóriák a szocialista törvényességet olyan frázisnak tekintik, melynek gyakorlati megnyilvánulása nyers erőszakot jelent a fennálló szocialista társadalmi rend minden ellenfelével és ellenzőjével szemben, akár a törvények

kiterjesztő alkalmazása útján is."[27] A szerző ezt a megközelítést mindannak ellenére visszautasította, hogy tapasztalatai szerint saját elvtársai körében is gyakorta találkozott vele. A törvényességgel kapcsolatos legnagyobb veszélyt a főügyész a túlkapásokban vagy a liberalizmusban látta, mert szerinte a nyomozó hatóság tagjai nem tették eléggé magukévá a párt politikáját. „Amikor ütni kellene az ellenségre, a bűncselekmény elkövetőire (ezt nem szó szerint kell érteni), akkor elnézőek, határozatlanok, amikor a törvényesség adta keretek között kellene eljárniok, akkor »szűk nekik a keret«, bántalmazzák az embereket, jogtalanul járnak el, önkényeskednek."[28] Szénási értékelte a törvényesség aktuális állapotát is, és ennek kapcsán megállapította: 1956. szeptemberében ugyan a törvényesség magas színvonalon állt, de még távol

A börtönőrök között a vádlottak (balról jobbra) Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Miklós (első sor); Tildy Zoltán (takarva), Maléter Pál, Kopácsi Sándor (második sor); Jánosi Ferenc (takarva), Vásárhelyi Miklós (harmadik sor) a Nagy Imre-perben, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

volt a tökéletestől. Szerinte az államvezetés túlzott liberalizmusának volt köszönhető, hogy az írók a kommunisták ellen izgathattak. A téma lezárásaként pedig a következő sommás kijelentést tette: „És bár a törvényesség legsúlyosabb ellenpólusa az önkény, beteg az a törvényesség, melyet opportunizmus és liberalizmus jellemez."[29]

A Politikai Bizottság 1957. július 2-i ülésén megvizsgálta, hogy az októberi forradalom leverése után miként sikerült helyreállítani a rendet az országban.[30] A PB-tagok a „Jelentés a belső reakció elleni harc feladatairól" elnevezésű napirendi pont keretein belül vizsgálták meg „az ellenforradalmi erők felszámolásáért folyó harc állását", és tárgyalták meg a nyomozó és igazságügyi szervekkel szemben támasztott politikai elvárást.

A jelentés bevezetője tájékoztatta a Politikai Bizottságot a megtorlás statisztikai adatairól.[31] A jelentés szerint 1957. május 1-jéig a Belügyminisztérium 33 704 főt vett őrizetbe, ebből az ügyészségnek 14 244 főt adtak át. A börtönben lévő letartóztatottak és rendőrségi őrizetesek létszáma 14 542 fő, közbiztonsági őrizetben 4500 fő volt, rendőri felügyelet alatt 1500 fő állt. A bírósági felelősségre vonás adatai a következőképpen alakultak: államrend elleni szervezkedésért, izgatásért és fegyverrejtegetésért a bíróságok 1379 főt ítéltek el. Rögtönbíráskodás során 314 személlyel szemben hoztak ítéletet, közülük ötvenöt vádlottat halálra ítéltek, harmincöt vádlotton pedig az ítéletet is végrehajtották.[32]

A jelentés második része megjelölte az igazságügyi szervek által elérendő általános célt is. „Az ügyészi és igazságügyi szervek feladata, hogy a Belügyminisztérium által felfedett és dokumentált ellenséges cselekmények elbírálásában mind a vádirat, mind az ítélet tükrözze a proletárdiktatúra diktatúra oldalát."[33] Az eredményesség érdekében a jelentés készítői megjelölték az apparátus operatív feladatait is. Négy csoportot emeltek ki, akikkel szemben erélyesen kellett fellépni:

1. A győri és miskolci ellenkormány tagjai, az „ellenforradalom"[34] országos, budapesti, megyei és legfontosabb területi bizottságai és bizottmányai, munkástanácsai „osztályidegen ellenforradalmi vezetői és tagjai".

Nagy Imre I. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

2. Az arisztokraták, volt földbirtokosok, nagytőkések, gyárosok, bankárok, akik a hatalom visszaszerzéséért harcoltak.
3. A „fasiszta és burzsoá pártok", a Horthy-rezsim vezető politikai és katonai személyei, a csendőrség és a VKF/2 tagjai.
4. A fegyveres „ellenforradalmi akciókban" részt vett huligán és deklasszált elemek.

A Politikai Bizottság előtt zajló vita most hozta először felszínre a későbbiekben még többször tapasztalható ellentétet a PB tagjai között. A nézeteltérés a belügyet felügyelő Biszku Béla és az igazságügyi szervekért felelős Münnich

Ferenc között bontakozott ki. „Biszku elvtárs azt mondja előterjesztésében, hogy a belügyi szervek a szovjet csapatokkal együtt elfojtották a fegyveres felkelést. Ugyanakkor tudjuk, hogy a belügy, mint önálló intézmény csak márciustól létezik. Ez a történeti igazsághoz hozzátartozik."[35] Ezen történelemleckének szánt bevezető után Münnich rátért azokra a problémákra, amelyek a belügyi szervek munkájával kapcsolatban merültek fel. Bírálta a közbiztonsági őrizetesek felülvizsgálatát, amit a belügy kampányszerűen végzett el, és egyszerre zúdította a feladatot az igazságügyi szervekre. Úgy gondolta, hogy a bírósági és ügyészségi szervek jó munkájához elengedhetetlenül szükséges a nyomozó szervek munkájának javítása, mivel megfelelő dokumentáció nélkül az igazságügyi szervek nem tudnak a párt elvárásainak megfelelni.

A vita másik fő témája a szocialista törvényesség, és ehhez kapcsolódóan a koncepciós perek problémája volt. Apró Antal azt emelte ki, hogy nem érkezett még el a liberalizmus ideje. „Nem tartunk még ott, hogy nagylelkűségről beszéljünk és olyan hangulat alakuljon ki, elég volt a megtorlásokból."[36] Münnich Ferenc és Somogyi Miklós azonban arra hívta fel a figyelmet, hogy nem szabad túlzásokba esni, és nem szabad koncepciós pereket folytatni. Tömpe István a következő szavakkal igyekezett eloszlatni a PB-tagok aggodalmait: „Koncepció nincs, ezt nagyon felelősen állíthatom. Túlzások vannak az őrizetbe vételeknél."[37]

A Politikai Bizottság 1957. augusztus 27-i ülésén – ahol már Kádár János is jelen volt – Nezvál Ferenc ismét beszámolt az elvégzett munkáról.[38] A jelentés első helyen a statisztikai adatokat ismertette. 1956. november 4. és 1957. július 31. között a közvádas bűntettek miatt elítéltek száma 28 526 volt, közülük 6321 volt a politikai bűntettek miatt elítélt.

Első fokon közvádas bűntettek miatt elítéltek száma 1956. november 4. – 1957. július 31.

	POLITIKAI (NÉPKÖZTÁRSASÁG ELLENI) BŰNTETTEK	ÖSSZES EGYÉB BŰNTETT
halálbüntetés	70[39]	61
1 éven felüli börtön	2332	3 591
1 éven aluli börtön[40]	3581	11 885
pénzfőbüntetés	100	4 841
javító-nevelő munka	20	696
egyéb intézkedés (bírói megrovás, gyógypedagógiai nevelés stb.)	218	781
fegyelmező zászlóalj	-	350
összesen	6321[41]	22 205

Gyorsított és népbírósági tanács előtt elsőfokú eljárás során elítéltek száma 1956. november 4 . – 1957. július 31.

politikai (népköztársaság elleni) bűntettek miatt elítéltek száma	286
egyéb bűncselekmények miatt elítéltek száma	69
összesen	355

Katonai bíróságok által első fokon elítéltek száma 1956. november 4 . – 1957. július 31.

politikai (népköztársaság elleni) bűncselekmények miatt elítéltek száma	568
egyéb bűncselekmények miatt elítéltek száma	1223
összesen	1791

MSZMP-vezetők; Kádár János, a kép jobb szélen Biszku Béla, 1960. *Forrás: Fortepan.*

Az előterjesztés során kibontakozott vitában a PB tagjai azt tartották a legnagyobb gondnak, hogy véleményük szerint nagyon kevés a legsúlyosabb büntetéssel sújtottak száma. Kállai Gyula felháborodva vette tudomásul a statisztikai adatokat. „A tendenciája a mi ilyen jellegű politikánknak tényleg nem erélyes. Az, hogy mi csak ilyen kevés ellenforradalmár elemmel számoltunk le, ez szinte hihetetlen és kissé felháborító, hogy 82 embert vontak ténylegesen felelősségre úgy, hogy életével fizetett. Mondtam már az elvtársaknak, hogy amikor kint voltam a német pártnak a kongresszusán, megkérdezték az elvtársak: no, mennyit végeztetek ki, 20 000-et?"[42] Rónai Sándor tömörebben fejezte ki nemtetszését: „Arra akarok kilukadni, hogy sokkal több az ellenforradalmárok által legyilkoltaknak a száma, mint amennyit elítéltünk."[43]

A másik fontos kérdés a vitában az elítéltek szociális összetétele volt, vagyis igazolható-e a statisztikai adatok alapján, hogy a forradalmat az ellenséges származású elemek robbantották ki. Kádár János a Komócsin Zoltán által feltett kérdésre azonnal úgy válaszolt, hogy az elítéltek többsége munkás és

dolgozó volt. A beszámolót készítő Nezvál Ferenc is kénytelen volt ezt elismerni, és a politikai szándékkal ellentétes adatokat azzal magyarázta, hogy addig rossz módszerrel történt az elítéltek adatainak felvétele. Tájékoztatása szerint a bíróságok az adatlapokat az elítélt utolsó munkahelye szerint töltötték ki, de ígéretet tett arra, hogy ezt a gyakorlatot megváltoztatják, és a jövőben azt veszik figyelembe, mi volt a korábbi foglalkozása az eljárás alá vont személynek.

Kádár János az elhangzott vitát összefoglalva kijelentette, hogy a beszámolót a Politikai Bizottság tudomásul veszi, és egyben felkérte Szénási Géza legfőbb ügyészt, hogy szeptemberig tegyen javaslatot a megtorlás további irányára.

A Politikai Bizottság 1957. december 10-én tartott ülésén már egy átgondoltabb koncepció kidolgozására került sor a „Büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről" című napirendi pont alatt.[44]

A Politikai Bizottság számára Biszku Béla és Nezvál Ferenc készítette el az előterjesztést. Az első rész az „ellenforradalmárok" elleni fellépésben mutatkozó „eredményeket", illetve a még fennálló hiányosságokat tárgyalta.

A problémák közül az előterjesztés kiemelte, hogy kezdetben a bűnüldöző szervek tagjai nem rendelkeztek a szükséges politikai és szakmai gyakorlattal, „ezért a vizsgálatok során küzdeni kellett a liberalizmus ellen és a dokumentálás szolidságáért."[45]

A későbbiekben is az igazságügyi szervek tehetetlenségét részletezték az előterjesztők. Kezdetben az ügyészek nem akartak vádat emelni, a bíróságok nem akartak ítélkezni, ezért volt szükség a gyorsított eljárás bevezetésére és a népbíróságok felállítására. Kritikaként szerepelt még az előterjesztésben, hogy a bíróságoknál nagyon nagy az ügyhátralék, és emellett a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőit az igazságügyi szervek tudatos „ellenforradalmárokként" üldözték, súlyos ítéleteket kaptak, holott velük szemben nem a megtorlás módszerét kellett volna alkalmazni.

Az előterjesztés második része az elvégzendő feladatokat tartalmazta. Elsőként kiemelte, hogy az igazságügyi szerveknek elsősorban az osztályidegen és huligán elemek ellen kell fellépni. A következő pont is hangsúlyozta, hogy

az elkövetők osztályhelyzetét kell felderíteni, és ennek alapján kell az enyhébb vagy súlyosabb büntetést kiszabni, vagyis a megtévesztett dolgozó osztály tagjaival szemben elnézőbben kell eljárni. Általános elvként jelent meg, hogy a népi demokrácia megsemmisítésére irányuló cselekmények felbujtóival szemben a törvény teljes szigorával kell eljárni. Az összegzés célul tűzte ki, hogy az eljárások gyorsítása érdekében az „októberi ellenforradalommal" kapcsolatos bűntettek nyomozásait lehetőleg 1957 végéig le kell zárni.

Az előterjesztés melléklete statisztikai adatokkal is szolgált az 1956. november 4. és az 1957. november 1. közötti felelősségre vonás mértékéről. Ezen időszak alatt 43 113 személyt ítéltek el közvádas bűntettek miatt, közülük 9305 főt a népköztársaság elleni bűntettek miatt.

A népköztársaság elleni bűntettek miatt elítéltek megoszlása bíróságok szerint (1956. november 4. – 1957. november 1.)

POLGÁRI BÜNTETŐBÍRÓSÁGOK		KATONAI BÍRÓSÁGOK	
rendes eljárás	gyorsított, illetve népbírósági tanács előtti eljárás	rendes eljárás	rögtönbíráskodási eljárás
8081	462	419	343

A népköztársaság elleni bűntettek miatt a polgári bíróságok által elítéltek megoszlása az egyes bűntettek szerint (1956. november 4. – 1957. november 1.)

BŰNTETTEK	ELÍTÉLTEK SZÁMA	
	RENDES ELJÁRÁSBAN	GYORSÍTOTT, ILLETVE NÉPBÍRÓSÁGI ELJÁRÁSBAN
államrend elleni szervezkedés	926	377
izgatás	2390	-
fegyverrejtegetés	1582	85
tiltott határátlépés	2973	-
egyéb	210	-
összesen	8081	462

A polgári és katonai bíróságok által kiszabott halálbüntetések száma (1956. november 4. – 1957. november 1.)

POLGÁRI BÜNTETŐBÍRÓSÁGOK				KATONAI BÍRÓSÁGOK		
rendes eljárás	gyorsított eljárás	Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa I. fok	megyei népbírósági tanács	rendes eljárás	rögtönbíráskodás	Legfelsőbb Bíróság II. fok
17	48	3	8	12	70	22

A PB előtt zajló vitában először Biszku Béla szólalt fel. Két okot jelölt meg, amiért szükségessé vált a kérdés tárgyalása: az egyik ok a börtönök túlzsúfoltsága, a másik pedig, hogy nagyon sok enyhe ítélet született, és kevés volt a fizikai megsemmisítések száma.

A megbeszélésen – a júliusi PB-üléshez hasonlóan – éles vita bontakozott ki arról is, hogy az „ellenforradalmi ügyekben" miért születhettek enyhe ítéletek. Az okok elemzése kapcsán egyre személyeskedőbbé vált a hangnem, Münnich Ferenc sérelmezte, hogy a Biszku Béla és Nezvál Ferenc készített előterjesztésben kizárólag az ügyészségek és bíróságok hibáiról van szó, ami szerinte nem ad valós képet a helyzetről, hiszen beszélni kellett volna a belügyi szervek hibáiról is. Marosán György is elismerte, hogy a bíróság, ügyészség és a belügyi szervek között nem volt meg a megfelelő összhang, de szerinte nehéz lett volna megmondani, melyiküket terhelte a felelősség. Végül azt javasolta, hogy az előterjesztésből vegyenek ki minden olyan utalást, amely valamelyik szerv felelősségére utal, mert nem az a cél, hogy a kölcsönös vádaskodás szintjén tárgyalja meg az ügyet a Politikai Bizottság.

Kádár fontos kérdésnek tartotta, hogy szükséges-e az „ellenforradalmárok" elleni perekben zárt tárgyalást tartani. Ezt különösen azért tartotta komoly problémának, mivel a nyílt tárgyalásokról a külföldi sajtó tudósított, míg a magyar sajtóban nem jelenhettek meg tudósítások. „Hátravan még 900–1000 ember ügye, ami jelenleg folyamatban van. Képesek vagyunk, hogy ezeknek a zömét zárt tárgyaláson, színház nélkül tárgyaljuk meg? Képesek vagyunk rá."[46]

A Politikai Bizottság által elfogadott határozat szövege nagyon sok részletében a Kádár János által megfogalmazott kritikát tartalmazta, mivel kitért a megtorlás időbeli elkésettségére és a minőségi munka hiányára. A határozatban végül benne maradt a bűnüldöző szervek munkájának kritikája is, de a nyomozó hatóságok, az ügyészségek és a bíróságok is kaptak elmarasztalást. A határozat megfogalmazta a szükséges irányelveket. Első helyen az osztályidegen elemekkel szemben alkalmazott vasszigort emelte ki, előírta a bíróságoknak, hogy ezt súlyosbító körülményként kell értékelni. Ugyanilyen szigor alkalmazását írta elő a „dolgozó osztályhelyzetű" személyekkel szemben is, ha azok úgymond az osztályukat elárulva „főbenjáró ellenforradalmi bűncselekményt" követtek el. Előírta az „egyszer megtévedt, félrevezetett dolgozókkal" szemben folytatandó eljárás szempontjait. Itt már olyan részletekre is kitért, hogy esetükben a bíróságok felfüggesztett börtönbüntetést, pénzbüntetést, és javító-nevelő munkát alkalmazzanak. A PB kizárólag abban az esetben tartotta elfogadhatónak a rövidebb tartamú börtönbüntetést, ha ezt a helyi viszonyok indokolták, vagyis a közrend és köznyugalom megszilárdítása érdekében feltétlenül szükségesnek látszott.

A PB 1957. decemberi határozata nyomán született meg az igazságügyminiszter, a belügyminiszter és a legfőbb ügyész 103/1958. számú közös utasítása „büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről". Az utasítás bevezetője a PB-határozatban foglaltakat ismételte meg, illetve szó szerint szerepeltek benne a vitában Kádár Jánostól elhangzott kifogások. Az utasítás a hiányosságok kiküszöbölése érdekében konkrét feladatokat is megjelölt mind a nyomozó szerveknek, mind a bíróságoknak. A rendőri és nyomozó szervek feladatává tette, hogy az „ellenforradalmi bűnügyek" vizsgálatát 1958. február 28-ig fejezzék be, és az ügyeket gondosan dokumentálva adják át a vádhatóságnak. Az ügyészeknek a nyomozás befejezésétől számított harminc napon belül be kellett nyújtaniuk a vádiratot a bírósághoz. Az utasítás a bíróságoknak előírta, hogy az „ellenforradalmi bűncselekménnyel" terheltek ügyeit soron kívül tárgyalják, a politikai ügyekben pedig a nyilvánosság kizárásával járjanak el. Külön fejezet foglalkozott azzal, hogy milyen eljárás követendő a megtévedt munkás, illetve dolgozó paraszt származású személyekkel kapcsolatban. Helytelennek minősítette az utasítás azt, hogy korábban ezeket a személyeket tudatos „ellenforradalmárként" üldözték és ítélték el. A helyes büntetőpolitika kialakítása érdekében az utasítás elrendelte, hogy a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányság vezetője és a megyei (fővárosi) ügyészség vezetője együttesen döntse el, bíróság elé kerüljenek-e a kisebb jelentőségű „ellenforradalmi cselekmények" elkövetői. Ezen ügyek esetében az utasítás lehetővé tette a büntetőeljárás megszüntetését is. Az előzetes letartóztatás-

Kádár János beszédet tart, a kép bal szélén Aczél György, 1967. *Forrás: Fortepan.*

Kádár János beszédet tart, az 1970-es évek vége.
Forrás: Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, Kádár János hagyatéka. 765/2.

ból is szabadlábra kellett helyezni bizonyos feltételek megléte esetén a fenti kategóriába tartozó vádlottakat. A bírósági szakaszba került ügyek esetében az utasítás külön foglalkozott azon ügyekkel, ahol a vádirat benyújtása már megtörtént, de a bíróság előkészítő tárgyalást még nem tartott. Erre az esetre az utasítás előírta, hogy az eljárást szüntessék meg. Az utasítás az eljárásjogi előírások mellett még a kiszabandó büntetéseket is előírta, a rendelet II. fejezete alapján a bíróságoknak lehetőleg felfüggesztett börtönbüntetést, pénzfőbüntetést vagy javító-nevelő munkát kellett kiszabnia. A párt irányító szerepének egyértelmű megfogalmazására a rendelet utolsó részében került sor – eszerint az illetékes szerveknek a párt megyei (fővárosi) intézőbizottságaival egyetértésben kellett intézkedéseiket végrehajtaniuk.[47]

Míg a Politikai Bizottság december 10-i ülése a megtorlás általános elveit fogalmazta meg, a Központi Bizottság 1957. december 21-én megtartott zárt ülése már a napi politikai harc egyik legfontosabb kérdésével, vagyis a forradalom vezetőivel való leszámolással foglalkozott.[48] A bizottság napirendjén egyetlen pont szerepelt: „Beszámoló egyes magyar állampolgároknak az 1956. októberi ellenforradalmi felkelés idején elkövetett törvénybe ütköző cselekményeiről".

A forradalom vezetőivel való leszámolás létkérdés volt a régi/új elitnek, az ülésen részt vevők mindegyike szerint komoly harcot kellett vívni ez ügyben. Ahogy az előterjesztést ismertető Kádár János fogalmazott: „Ez a konszolidációt is csikorgóssá fogja tenni."[49] A Központi Bizottság tagjai amellett, hogy döntést hoztak „egyes magyar állampolgárok" sorsáról[50], főként a megtorlás nemzetközi fogadtatásáról vitatkoztak. A legfőbb problémát a jugoszláv követségre menekültek sorsa jelentette, hiszen a Jugoszláviával kötött kétoldalú megállapodás diplomáciailag nagyon kényessé tette a helyzetet. Ezért a KB úgy döntött, hogy a bírósági eljárás során nem lehet szóba hozni Nagy Imre és társai ügyének jugoszláviai vonatkozásait.[51] A lefolytatandó perek ideológiai alátámasztására pedig Kádár a következő iránymutatást adta: „...mert nem a munkásmozgalom elárulását büntetjük. Ennyiben ez a dolog bizonyos értelemben eltér a szokásos politikai perektől. Minden hazáját szerető ember elárulása a vád tárgya. Nekünk az egész népnek kell igazságot szolgáltatni. Ennél a tartalmi vonásnál kell maradnunk, hogy a vád alá helyezés megtámadhatatlan legyen."[52]

A Központi Bizottság ismét visszatért a kérdésre 1958. február 14-én, amikor is arról tárgyalt, hogy Nagy Imre ügyében az ítélethozatalt el kell halasztani.[53] Kádár János arról tájékoztatta a KB-t, hogy tanácskozott a testvérpártokkal, és arra a meggyőződésre jutott, hogy az ügy befejezésére nem alkalmas az idő. Kádár szerint az ítélet veszélyeztetné a NATO-országok és a Szovjetunió között tervezett csúcstalálkozó létrejöttét. Beszámolója szerint a Nagy Imre-ügyben a Politikai Bizottság tagjait amúgy sem a személyes bosszú vezette, hanem a magyar nép érdeke. Ezért annak érdekében, hogy a nemzetközi helyzetet ne élezzék tovább, azt ajánlotta a Központi Bizottságnak, hogy a Nagy Imre-ügyben az ítélethozatalt halasszák el.[54]

A Politikai Bizottság 1958. május 6-án vette napirendjére az 1957. december 12-i határozat végrehajtásának tárgyalását. A jelentést a PB-nek Kaszás

Ferenc készítette el. A PB által elfogadott jelentés bevezetőjében megállapította, hogy az 1957. decemberi határozatban foglaltakat a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek végrehajtották. A jelentés szerint az „ellenforradalommal" kapcsolatos vizsgálatokat 1958. február végéig az egész ország területén befejezték. Ügyhátralék csak a bíróságokon volt, 1958. március 31-én a megyei bíróságokon még 546 „ellenforradalmi büntetőügy" volt folyamatban 1505 vádlott ellen.

Az „ellenforradalom" alatt a megtévedt, dolgozó osztályhelyzetű személyek esetében megtörténtek a felülvizsgálatok, több mint kilencszáz személy esetében mellőzték a büntetőeljárást, illetve figyelmeztetés mellett szabadlábra kerülhettek. A bíróságok a párt határozatának megfelelően zárt tárgyalást tartottak.[55]

A PB-tagok ismét részletes statisztikai adatok segítségével tájékozódhattak a megtorlás számszerű „eredményeiről".

A népköztársaság elleni bűntettek miatt első fokon elítéltek megoszlása az egyes bűntettek és a bírósági eljárások szerint. (1956. november 4. – 1958. április 1.)

BŰNTETTEK	ELSŐ FOKON ELÍTÉLTEK				
	összesen	polgári büntetőbíróságok		katonai bíróságok	
		rendes eljárás	gyorsított és népbírósági	rendes eljárás	rögtönbíráskodás
államrend elleni szervezkedés (BHÖ 1. és 8. §)	3623	2449	630	544	-
izgatás (BHÖ 2. a-d, 26-32., 3-7. §)	4257	4205	9	43	-
fegyverrejtegetés (BHÖ 33-34. §)	2507	1966	93	72	376
tiltott határátlépés (BHÖ 48., 48/A-E §)	3 595	3 433	-	162	-
egyéb (BHÖ 9., 13-25., 35-47., 49-94. §)	396	297	-	96	3
összesen	14 378	12 350	732	917	379

Az első fokon halálra ítéltek száma bíróságok szerinti megoszlásban. (1956. november 4. – 1958. április 20.)

BÍRÓSÁG	ELÍTÉLTEK SZÁMA
Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa	4
megyei bíróságok	97
katonai bíróságok	107
összesen	208

Jogerősen halálra ítéltek és kivégzettek száma bíróságok szerinti megoszlásban. (1956. november 4. – 1958. április 1.)

ELSŐ FOKON ELJÁRT BÍRÓSÁG	ELÍTÉLTEK SZÁMA
Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa	4
megyei bíróságok	77
katonai bíróságok	100
összesen	181

Rövid egy év alatt, 1958 májusára a politikai vezetésben a Kádár Jánoshoz hű pártfunkcionáriusok meghatározták az igazságügyi apparátusnak azokat az elvárásokat, amelyek nyomán megindulhatott a tömeges ítélkezés. A nyomozó hatóságok és az igazságügyi szervezet megértette a feladatot, világos volt nekik, hogy mely társadalmi csoportokkal szemben milyen típusú eljárást kell alkalmazniuk. A következőkben már csak a rendszer finomhangolása volt az eljáró szervezetek feladata.

A statáriális ítélkezés jogszabályokban és számokban

A rendteremtéshez szükséges jogszabályok megalkotása már a forradalom leverése utáni első hetekben megkezdődött. A statáriális ítélkezést lehetővé tevő rendeletek még kizárólag azzal a céllal készültek, hogy a fegyveres csoportokat leszereljék, és megakadályozzák a további harcokat; a tömeges és tudatos megtorláshoz szükséges jogi hátteret és szervezetrendszert csak 1957. május–júniusára teremtették meg. Ekkorra döntötte el a politikai vezetés, hogy kikkel és milyen módon kíván leszámolni, és 1957 végére az igazságügyi apparátust is alkalmassá tették a politikai akarat végrehajtására.

Az 1956. évi 22. számú törvényerejű rendelet „az egyes bűncselekmények tekintetében a büntetőeljárás egyszerűsítéséről" az első olyan jogszabály[56], amelyet a felelősségre vonás miatt alkottak, de végül a gyakorlatban nem alkalmazták; 1956. november 12. és 1957. január 15. között volt hatályban. Ennek értelmében vádirat nélkül bíróság elé lehetett volna állítani mindazokat, akiket gyilkosság, szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás, fosztogatás, lőfegyver jogtalan használatával elkövetett bűntett vagy ezen cselekmények kísérlete miatt tetten értek. Az eljárásban a bizonyítékokat azonnal a bíróság elé kellett volna tárni.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1956. évi 28.[57] és 32. számú törvényerejű rendelettel[58] (ezeket 1956. december 11-én és 13-án hirdették ki) vezette be a statáriális bíráskodást. A rendelet alapján a katonai bíróságok

járhattak el 1957. november 3-ig.[59] A rögtönbíráskodás hatályát a következő bűncselekményekre terjesztette ki az Elnöki Tanács:

1. gyilkosság;
2. szándékos emberölés;
3. gyújtogatás;
4. rablás (fosztogatás);
5. közérdekű üzemek vagy a közönség életszükségletének ellátására szolgáló üzemek szándékos megrongálásával elkövetett bűntett, illetve ezen bűntettek kísérlete[60];
6. lőfegyver, lőszer, robbanószer, robbanóanyag engedély nélküli tartása.

Ha a bíróság a fenti bűncselekményekben bűnösnek mondta ki a vádlottat, csak halálbüntetést szabhatott ki.

1956. december 12-én tette közzé a *Magyar Közlöny* a 6/1956. számú kormányrendeletet, amely a rögtönbíráskodás részletes szabályait tartalmazta.[61] A rendelet enyhítette a büntetéskiszabás gyakorlatát, mivel lehetővé tette, hogy a halálbüntetés mellett a bíróság határozott tartamú börtönbüntetést is alkalmazhasson.[62] A kormányrendelet szabályozta „a bíróság elé állítás" feltételeit, a bíróság előtti tárgyalásra és a végrehajtásra vonatkozó szabályokat.[63]

1956. december 15-én jelent meg az Elnöki Tanács 37. számú határozata a rögtönítélő tanácsok kijelöléséről. A rendelet lehetőséget adott arra, hogy a rögtönbíráskodás alá tartozó ügyekben a katonai bíróságokon kívül a fővárosi, valamint a megyei bíróságokon szervezett tanácsok is eljárhassanak. A polgári bíróságoknak szóló feladatkiosztással a döntéshozók előkészítették a későbbi, a társadalom egészére kiterjedő büntetőbíráskodás rendszerét. A később keletkezett pártiratok világossá teszik, hogy a katonai bíróságok felhasználása kényszermegoldás volt a politikai vezetés számára, a civil bíróságokat kívánták felkészíteni a felelősségre vonásra. Az eljárásra illetékes bíróságok kijelölésére az igazságügy-miniszter – a legfőbb ügyésszel egyetértésben – kapott felhatalmazást.[64]

A jogszabályok megalkotásának körülményeiről Jászai Dezső igazságügy-miniszteri főosztályvezető 1957. április 16-i összefoglalója ad fontos háttérinformációt.[65] A beszámoló szerint a rögtönbíráskodás bevezetésének jelentőségét a bírói kar nem értette meg. A főosztályvezető összefoglalója szerint a bírák úgy gondolták, hogy mindez inkább olaj a tűzre, és a rend helyreállítását a békés megegyezés szolgálná. Az elemzés szerint a bírák nem látták világosan az „októberi események ellenforradalmi jellegét", ezért félő volt, hogy a statáriális eljárásban a polgári bírák többsége nem mer majd részt venni. A kormányzat a bírák ingadozása miatt utalta a rögtönbíráskodást a katonai bíróságok elé.[66]

A katonai bíróságok működésének „eredményességét" a statisztikai adatok alapján a következőképpen lehet szemléltetni.[67] A bíróságok 462 vádlottal szemben hoztak határozatot; ennek során 273 ügyben tartottak tárgyalást, és 369 személyt ítéltek el.

Halálbüntetések alakulása a statáriális eljárásban

HALÁLBÜNTETÉSEK SZÁMA	VÉGREHAJTOTT ÍTÉLETEK SZÁMA	KEGYELMI KÉRELMEK SZÁMA	
		elfogadott	elutasított
70	25	21	21

A statáriális eljárás szabályai szerint huszonöt vádlotton kihirdetése után két órával végrehajtották az ítéletet. A jóváhagyott kegyelmi kérvények esetében az Elnöki Tanács tíz személy büntetését életfogytig tartó, tizenegyét tizenöt évi börtönre változtatta. Két halálraítélt ügyét a rögtönbíráskodás megszüntetése miatt a rendes eljárás keretei között bírálták el. Egy halálraítélt ügyében a legfőbb ügyész perújítást kezdeményezett.

Szabadságvesztés-büntetések alakulása

BÜNTETÉS MÉRTÉKE	ELÍTÉLTEK SZÁMA	ELÍTÉLTEK SZÁZALÉKOS ARÁNYA
életfogytig tartó börtön	2	0,54
15 évi börtön	51	13,89
14 évi börtön	14	3,75
13 évi börtön	11	2,95
12 évi börtön	54	14,71
11 évi börtön	9	2,43
10 évi börtön	125	33,64
9 évi börtön	1	0,27
8 évi börtön	3	0,81
7 évi börtön	7	1,40
6 évi börtön	7	1,40
5 évi börtön	16	4,32
ÖSSZESEN	300	81,09

Megjegyzés: A fennmaradó közel 20%-ot kitevő elítélt büntetése nem szabadságelvonással járó büntetés volt, hanem egyéb büntetési kategória (például pénzbüntetés).

A bíróság hetvenöt vádlott ügyében (16,21%) úgy határozott, hogy a polgári bíróságok előtt, rendes eljárás keretében kell lefolytatni az eljárást. Bűncselekmény hiányában tizenhét vádlottat felmentettek (3,68%).

A bíróságok által készített statisztikákban mindig kiemelt szerepet játszott az elítéltek társadalmi összetételéről szóló adatszolgáltatás. Az elítéltek származása szerint történő kategorizálás az ítéletek rendelkező részében is mindig megjelent a személyi körülmények bemutatásánál. A politikai vezetés ezen szám alapján értékelte a bíróságok munkáját. Az elvárás az volt, hogy minél több elítélt esetében ki lehessen mutatni: „rendszerellenes" magatartásuk miatt vettek részt a forradalomban. A felelősségre vonás kezdeti időszakában az adatokkal semmiképpen sem voltak elégedettek a politikai vezetők, mivel az elítéltek nagyobb része munkás-paraszt származásúnak bizonyult.

Gimes Miklós III. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

Maléter Pál V. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

Donáth Ferenc II. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

Tildy Zoltán IV. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

Az elítéltek származás szerinti megoszlása

ELÍTÉLTEK SZÁRMAZÁSA	ELÍTÉLTEK SZÁMA	ELÍTÉLTEK SZÁZALÉKOS ARÁNYA (%)
munkás	158	43,01
paraszt	148	40,00
értelmiségi	9	2,40
egyéb	54	14,59
összesen	369	100

A statisztikában jellegzetesek az életkor megoszlását mutató adatok. Az alábbi táblázat jól mutatja, hogy a kezdeti statáriális eljárások esetében többségben voltak a huszonöt év alatti fiatalok. Különösen tragikus tendenciát mutat a tizennyolc éven aluli elítéltek aránya, akik valószínűleg fel sem tudták mérni, hogy a forradalom melletti kiállás – akár a fegyveres harcokban való részvétel nélkül is – számukra milyen következményekkel járhat. A megtorlás kezdeti időszakának számadatai tehát igazolják azt a sokszor elhangzó megállapítást, hogy 1956 az ifjúság forradalma volt.

Az elítéltek életkor szerinti megoszlása

ÉLETKOR	ELÍTÉLTEK SZÁMA	ELÍTÉLTEK SZÁZALÉKOS ARÁNYA (%)
18 éven aluli	35	9,45
18-20 év közötti	48	13,25
20-25 év közötti	126	34,08
25-30 év közötti	70	18,91
30-40 év közötti	53	14,35
40-50 év közötti	27	7,25
50 éven felüli	10	2,71
összesen	369	100,00

A forradalom eseményei, és a bíróságok gyorsabb megszervezése miatt is a legtöbb ítéletet Budapesten hozták meg. A későbbi jogszolgáltatás esetében is jellemző ez a megoldás: a jobban ellenőrizhető és megbízhatóbb bírákból álló budapesti bíróságokon hoztak ítéletet a politika számára legérzékenyebb ügyekben. A döntés másik indoka lehetett, hogy a politikai vezetés tartott attól is, hogy a helyi bíróságok előtt egyértelműen számolni kellett volna a személyes szimpátiával, illetve az eljáró hatóságok és a lakosság is azonnal átlátta volna a vádakban szereplő valótlanságokat.

Befejezett ügyek az első fokon eljáró bíróságok szerint

ELJÁRÓ BÍRÓSÁG	BEFEJEZETT ÜGYEK
Budapesti Katonai Bíróság	163
Szegedi Katonai Bíróság	58
Debreceni Katonai Bíróság	24
Kaposvári Katonai Bíróság	11
Győri Katonai Bíróság	11
Összesen	267

A statáriális bíróságok munkája azonban kevésnek bizonyult. „Ezért a közrend és közbiztonság megszilárdítása, valamint az ellenforradalmi erők szétverése és maradványainak felszámolása gyorsabb, átütő, kemény büntetőítélkezést tett más területen is szükségessé."[68]

Emiatt alkották meg az 1957. évi 4. számú törvényerejű rendeletet[69] a gyorsított büntetőeljárásról, amely alapján 1957. január 15-től június 15-ig ítélkeztek a bíróságok. „A gyorsított eljárás bevezetésével már polgári bíróságaink egy része is az ellenforradalom elleni harc élvonalába került."[70] Ez a jogszabály a katonai rögtönbíráskodás kiegészítője volt, hatáskörébe a betöréses lopás, a közlekedés szándékos veszélyeztetése, az államrend elleni szervezkedés, a lázítás és a hűtlenség tartozott. A törvényerejű rendelet alkalmazásakor több bíróságon az is felmerült, vajon van-e lehetőség a

gyorsított eljárásban az enyhítő körülmények figyelembevételére, mivel ezt a gyorsított eljárásról szóló törvényerejű rendelet nem zárta ki kategorikusan, míg a statáriális eljárásról szóló jogszabály határozottan tiltotta. Domokos József, a Legfelsőbb Bíróság elnöke külön felhívta a bírák figyelmét arra, hogy ugyanazt a büntetési tételt kell alkalmazni mindkét eljárásban, tehát nincs mód például három hónapos szabadságvesztés büntetések kiszabására. „A jogalkotó a bíróság kezébe buzogányt adott és mi ezt nádpálcává akarjuk faragni? Nem ezért kaptuk."[71]

Nezvál Ferenc megbízott igazságügy-miniszter beszámolója[72] szerint a rendes polgári bírósági eljárás azonban nem volt elég hatékony az „ellenforradalom" elleni harcban. Valószínűleg részben ennek hatására is, illetve talán a háborús bűnösök felelősségre vonásában bevált gyakorlat felidézése után a pártvezetés is arra az elhatározásra jutott, hogy új megoldást kell keresni az erélyesebb leszámolás érdekében.

A népbíróságok létrehozásának szükségessége hivatalos formában először az MSZMP Intéző Bizottság 1957. április 2-án tartott ülésén merült fel.[73] Miután az Intéző Bizottság meghallgatta Kádár János beszámolóját a kormánydelegáció moszkvai útjáról, a következő határozatot hozta: „Az IB szükségesnek tartja az ellenforradalom maradványainak komolyabb és gyorsabb felszámolását. Megbízza Münnich és Biszku elvtársakat, hogy a népbírósági törvény, illetve meglévő büntető szerveink segítségével jelentős felelősségre vonásokat eszközöljenek sajtónyilvánosság nélkül." [74]

A párt határozatának megfelelően a Népköztársaság Elnöki Tanácsa megalkotta az 1957. évi 25. számú törvényerejű rendeletet[75], amely alapján felállították a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsát. A tanács öt tagból (egy szakbíró és négy ülnök) állt.[76] Eljárt minden olyan ügyben, amikor az ügyész a népbírósági tanács előtt emelt vádat. A tanács eljárhatott első fokon, fellebbezési fórumként, és a törvényességi óvásokat is elbírálhatta. Elsőfokú eljárásában statáriális tanácsként járt el. Fellebbezés esetén nem kötötte a súlyosítási tilalom, vagyis abban az esetben is hozhatott az elsőfokú ítéletnél súlyosabb ítéletet, ha a védő a vádlott javára fellebbezett. A törvényességi óvás lehetőséget biztosított arra, hogy bármely, jogerősen lezárt ügyben új

Kopácsi Sándor VI. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

Jánosi Ferenc IX. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

ítéletet hozhasson.[77] A népbírósági tanácsnak joga volt perújítást is kezdeményezni. Végigtekintve a Legfelsőbb Bíróság mellett működő népbírósági tanácsok összetételén azt látjuk, hogy a laikus ülnökök származása és megbízhatóságuk komoly súllyal esett latba. Az ítélkezés tendenciózusságát viszont az a tény mutatja a legtisztábban, hogy az 1956-os forradalomban személyesen érintett népbírákat is kineveztek. Nem kell különösebb elemzés ahhoz, hogy belássuk, Lakatos Péterné, akinek a férjét a budapesti pártház ostrománál agyonlőtték, nem tekinthető elfogulatlan és részrehajlásmentes bírónak. A későbbiek során kinevezett karhatalmisták pedig valószínűsíthetően szintén kialakult véleménnyel rendelkeztek a vád alá vontak cselekményének megítéléséről.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelete[78] hozta létre a megyei (fővárosi) népbírósági tanácsokat. A tanácsok 1957. június 15. és 1961. április 16. között ítélkeztek. Népbírósági tanács a Fővárosi Bíróságon, a Pest Megyei Bíróságon, valamint a győri, a miskolci, a pécsi és a szegedi székhelyű megyei bíróságokon működött.

A fővárosi és a megyei népbírósági tanács tanácsvezetőből és két népbíróból állt, közülük csak a tanácsvezető volt szakképzett bíró.

Hatáskörüket tekintve a népbírósági tanácsok a következő „bűncselekmények" esetében jártak el:

1. népköztársaság vagy a népi demokratikus államrend elleni szervezkedés és az erre irányuló szövetkezés;
2. lázadás;
3. robbanóanyag, illetve lőfegyver vagy lőszer engedély nélküli tartásával és robbanóanyag használatával, illetve lőfegyver jogtalan használatával elkövetett bűntett;
4. hűtlenség;
5. közérdekű üzem, nyilvános közlekedési üzem vagy a honvédelem céljára szolgáló üzem szándékos megrongálásával elkövetett bűntett, illetve az ilyen üzem területére való jogtalan behatolás vagy ott-tartózkodás, amennyiben ezzel, illetve más módon az üzem működését szándéko-

Vásárhelyi Miklós X. rendű vádlott, Nagy Imre-per, 1958. június. *Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.*

1958. június 15. – ítélethirdetés, Nagy Imre-per. *Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.*

san megzavarták, vagy az ilyen cselekményre való izgatás, vagy más ilyen cselekményre való felhívása. A törvényerejű rendelet annyi megszorítást tartalmazott, hogy ezen bűncselekmények miatt csak akkor járhatott el a bíróság, ha a cselekmény tömeges munkabeszüntetésre irányult vagy egyébként nagy veszéllyel fenyegetett;
6. gyújtogatás;
7. közlekedés veszélyeztetésével elkövetett szándékos bűntett;
8. gyilkosság és szándékos emberölés;
9. fosztogatás;
10. rablás.

A népbíróság hatáskörét annyiban szinte korlátlanná tette a jogszabály, hogy kimondta, a terhelt valamennyi bűncselekményével kapcsolatban eljárhat a bíróság, tekintet nélkül arra, hogy a cselekményeket a törvényerejű rendelet taxatíve fel sem tüntette.

Az illetékesség tekintetében is tág teret biztosított a rendelet az alkalmazóinak, hiszen a jogszabály kimondta, az eljárásra az a megyei népbírósági tanács az illetékes, amelynél az ügyész az eljárás lefolytatását indítványozta. Ez a megoldás is mutatja, hogy a jogalkotó hasznosította a háború után működő népbíróságok gyakorlati tapasztalatait, mivel már akkor is lehetővé tették ezt az eljárást. A megoldást az tette szükségessé, hogy a bíróságok azt tapasztalták, a vádlottal kapcsolatban a jól ismert környezetében túl sok a szimpátiamegnyilvánulás.

A népbírósági tanácsok a gyorsított eljárás szabályai szerint jártak el. A népbírósági tanács által kiszabható büntetéseket a jogszabály igen szűkre szabta. A bíróság halálbüntetést, életfogytig tartó büntetést vagy öt évtől tizenöt évig terjedő börtönbüntetést szabhatott ki. További enyhítésnek helye nincs – mondta ki lakonikusan az 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelet.

A népbírósági tanácsok 1958 áprilisára befejezték az eléjük utalt ügyeket, így az Igazságügy-minisztérium már ekkor javaslatot tett a győri, a miskolci, a pécsi és a szegedi népbíróságok megszüntetésére.[79] A Politikai Bizottság 1958. április 29-i ülésén hozzá is járult a megyékben működő népbírósági tanácsok megszüntetéséhez, azzal a kikötéssel, hogy ezt a tényt nem kell publikálni.[80] A népbírósági tanácsok megszüntetéséről az MSZMP Politikai Bizottságának Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter 1959. december 11-én készített előterjesztést. A megszüntetés egyik indokaként azt jelölte meg, hogy a Fővárosi Bíróság népbírósági tanácsa előtt ekkorra már csak négy, a Legfelsőbb Bíróság előtt pedig hat ügy volt folyamatban, míg a többi különtanács már nem ítélkezett. A megszüntetés másik indoka viszont már az lehetett, hogy a társadalom megtanulta a leckét, világossá vált mindenkinek, hogy a kádári rendszerrel való szembenállásnak nincs esélye. Ezt felismerve a politikai vezetés is úgy dönthetett, hogy a nyílt erőszak alkalmazására, az erő deklarálására már nincs szükség. „Véleményem szerint a népbírósági tanácsok fenntartására nincs szükség, a rendes bírósági tanácsok bármilyen politikai jellegű ügy letárgyalására is alkalmasak, arra pedig szintén nincs már szükség, hogy a rendes bíróságok által kiszabható büntetéseknél magasabb büntetések kerüljenek kiszabásra."[81] Nezvál egyben azt is javasolta a Politikai Bizottságnak, hogy a fennálló népbírósági tanácsok megszüntetésével ne töröljék ezt az intézményt a jogrendszerből, vagyis tartsák meg a hatásköri és eljárási szabályokat, így egy igazságügy-miniszteri rendelettel bármikor újra felállíthatók lesznek, és a hatályukban fenntartott jogszabályok alapján azonnal megkezdhetik működésüket. A politikai vezetés hosszú ideig érlelte magában a döntést, a PB csak 1961. március 21-én hagyta jóvá, hogy az Igazságügy-minisztérium előterjesztést tehet a Minisztertanácsnak a fennálló népbírósági tanácsok megszüntetésére és a kivételes büntetőeljárási szabályok hatályon kívül helyezésére.[82] A Politikai Bizottság elé került javaslat azt tükrözi, hogy ekkor már nem lehetett tovább halogatni a döntést, mivel az előterjesztés készítői[83] szerint az ENSZ különböző fórumain és más nemzetközi szervezetekben is többször megrótták Magyarországot amiatt, hogy jogi szempontból még mindig „kivételes állapotok" uralkodnak. Így végül az 1961. évi 7. törvényerejű rendelet[84] hatályon kívül helyezte a népbírósági tanácsokra vonatkozó összes rendelkezést.

A politikai vezetés tehát megalkotta a jogszabályokat, az igazságügy gépezete pedig megindult. 1958 végére a felelősségre vonások nagy része lezárult, és az Igazságügy-minisztérium tájékozódni kívánt a megtorlás arányairól. A 21626/1958 IM számú utasítására a bíróságok részletes statisztikákat készítettek az 1956. november 4. és 1958. december 31. között „ellenforradalmi bűncselekmények" miatt jogerősen elítéltekről.[85]

Az alábbiakban közölt statisztikai adatok azért adhatnak jó iránymutatást a megtorlás nagyságáról, mert a minisztériumi leirat értelmében a bíróságok kizárólag az „ellenforradalmi bűncselekmények" adatait gyűjtötték össze.[86] A táblázatokban azok a kategóriák szerepelnek, amelyeket a korabeli bíróságok használtak, és amelyek elnevezései a kádári megtorló hatalom szemléletét, ideológiáját tükrözik. Mindazonáltal ezek is érzékeltetik a megtorlás mértékét, különböző formáit, az áldozatok számát és társadalmi összetételét.

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt jogerősen elítéltek a Fővárosi Bíróságon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Felnőttek

BŰNCSELEKMÉNY	Elítéltek száma összesen	FŐBÜNTETÉS											
		1 éven aluli		1–2 évi börtön	2–5 évi börtön	5–8 évi börtön	8–10 évi börtön	10–15 évi börtön	15 éven felüli börtön	életfogytig	halál	pénzbüntetés	javító-nevelő munka
		nem felfüggesztett	felfüggesztett										
Államrend elleni szervezkedés (BHÖ 1., 8., 9. §)	596	17	44	88	133	85	34	91	16	36	52		
Lázadás, hazaárulás, kémkedés	9		1										
Izgatás (BHÖ 2-7. §)	412	146	94	96	53	4	3					2	4
Fegyverrejtegetés	58	2	9	6	6	21	5	6		2	1		
Tiltott határátlépés	135	51	37	31	12	1						3	
Háborús és népellenes	1										1		
Gyilkosság, szándékos emberölés	38				1			6	6	9	16		
Fosztogatás (BHÖ 427. § c) pont)	9				2	3	1	2			1		
Rablás	6			2		1		2		1			
Összesen	1264	216	185	224	211	115	43	110	22	48	71	15	4

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt jogerősen elítéltek a Fővárosi Bíróságon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Fiatalkorúak

BŰNCSELEKMÉNY	Elítéltek száma összesen	FŐBÜNTETÉS: 1 éven aluli – nem felfüggesztett	1 éven aluli – felfüggesztett	1–2 évi börtön	2–5 évi börtön	5–8 évi börtön	8–10 évi börtön	10–15 évi börtön	15 éven felüli börtön	életfogytig	halál	pénzbüntetés	javító-nevelő munka
államrend elleni szervezkedés (BHÖ 1., 8., 9. §)	53	3	8	11	15	5	2	6	1				
lázadás, hazaárulás, kémkedés													
izgatás (BHÖ 2–7. §)	18	2	2									1	
fegyverrejtegetés	12	1	1	2									
tiltott határátlépés	2	1											
háborús és népellenes													
gyilkosság, szándékos emberölés	2							1					
fosztogatás (BHÖ 427. § c) pont	3		2										
rablás	1				1								
összesen	91	7	13	13	16	5	2	7	1	–	–	1	–

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt elítéltek származás szerinti megoszlása a Budapesti Fővárosi Bíróságon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Felnőttek / 1.

OSZTÁLYHELYZET	BŰNCSELEKMÉNY: államrend elleni szervezkedés	lázadás hazaárulás, kémkedés	izgatás (BHÖ 2–7. §)	izgatás egyéb (BHÖ 26–32. §)	fegyverrejtegetés	tiltott határátlépés	háborús, népellenes	gyújtogatás	gyilkosság, szándékos emberölés	fosztogatás	rablás
munkás az iparban, közlekedésben stb.	311	5	186		36	52			26	5	4
munkás a mezőgazdaságban	16				1	11					
termelőszövetkezeti tag	3		1			5					
kis- és középparaszt	15	1	1		2	21			2		
értelmiségi	79	2	57		2	7					
alkalmazott	111	1	125		0	26			8		
kisiparos, kereskedő, ktsz-tag	14		18		3	11			1		1
kulák			2		1						
tőkés, népelnyomó	40		16		2	2					
munkakerülő, csavargó	7		6		1					4	1
összesen	596	9	412	–	58	135	1	–	38	9	6

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt elítéltek származás szerinti megoszlása a Budapesti Fővárosi Bíróságon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Felnőttek / 2.

OSZTÁLYHELYZET	Előzőleg nem volt elítélve	Előzőleg jogerősen elítélték			
		egyszer	kétszer	háromszor	négyszer és többször
munkás az iparban, közlekedésben stb.	405	81	58	35	46
munkás a mezőgazdaságban	20	6	1	1	
termelőszövetkezeti tag	4	3	1		1
kis- és középparaszt	34	3	2		3
értelmiség	137	8	1		1
alkalmazott	247	22	3	2	7
kisiparos, kereskedő, ktsz-tag	38	5	4		1
kulák	4	1			
volt tőkés, népelnyomó	49	6	3	1	1
munkakerülő, csavargó	2	1	3	5	8
összesen	940	136	76	44	68

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt jogerősen elítéltek az összes bíróságokon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Felnőttek

BŰNCSELEKMÉNY	Elítéltek száma összesen	FŐBÜNTETÉS											
		1 éven aluli		1-2 évi börtön	2-5 évi börtön	5-8 évi börtön	8-10 évi börtön	10-15 évi börtön	15 éven felüli börtön	életfogytig	halál	pénzbüntetés	javító-nevelő munka
		nem felfüggesztett	felfüggesztett										
államrend elleni szervezkedés (BHÖ 1., 8., 9. §)	3463	298	577	866	926	316	98	220	27	56	75		1
lázadás, hazaárulás, kémkedés	9		1	1	4			3					
izgatás (BHÖ 2-7. §)	3821	1295	1483	646	285	9	7					84	12
fegyverrejtegetés	231	55	51	33	20	49	10	6		3	1		
tiltott határátlépés	169	65	54	33	12	1						4	
háborús és népellenes	3	1					1				1		
gyilkosság, szándékos emberölés	101	1		2	9	9	1	20	13	17	29		
fosztogatás (BHÖ 427. § c) pont	18		1	1	2	5	2	3		2	2		
rablás	9			2		1		3	1	2			
összesen	7824	715	2167	1584	1258	390	119	255	41	80	108	88	13

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt jogerősen elítéltek az összes bíróságokon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Fiatalkorúak

BŰNCSELEKMÉNY	elítéltek száma összesen	FŐBÜNTETÉS: 1 éven aluli – nem felfüggesztett	1 éven aluli – felfüggesztett	1-2 évi börtön	2-5 évi börtön	5-8 évi börtön	8-10 évi börtön	10-15 évi börtön	15 éven felüli börtön	életfogytig	halál	pénzbüntetés	javító-nevelő munka
államrend elleni szervezkedés (BHÖ 1., 8., 9. §)	139	2	43	24	23	11	4	8	1				
lázadás, hazaárulás, kémkedés													
izgatás (BHÖ 2-7. §)	134	17	55	3	1							2	1
fegyverrejtegetés	45	3	14	6									
tiltott határátlépés	13	4	1	1									
háborús és népellenes													
gyilkosság, szándékos emberölés	3							1					
fosztogatás (BHÖ 427. § c) pont	3		2										
rablás	1				1								
összesen	338	36	115	4	5	1	4	9	1	-	-	2	1

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt elítéltek származás szerinti megoszlása az összes bíróságokon (1956. november 4. – 1958. december 31.)

Felnőttek / 1.

OSZTÁLYHELYZET	BŰNCSELEKMÉNY: államrend elleni szervezkedés	lázadás, hazaárulás, kémkedés	izgatás (BHÖ 2-7. §)	izgatás egyéb (BHÖ 26-32. §)	fegyverrejtegetés	tiltott határátlépés	háborús, népellnes	gyújtogatás	gyilkosság, szándékos emberölés	fosztogatás (BHÖ 427. § c)	rablás
munkás az iparban, közlekedésben stb.	1232	5	1373	4	128	60	1	1	57	8	7
munkás a mezőgazdaságban	257		382	3	32	21		2	10		
termelőszövetkezeti tag	40		72	3	5	5			2		
kis- és középparaszt	589	1	774	12	23	30		3	16	1	
értelmiség	416	2	250		4	8			1		
alkalmazott	598	1	661	1	22	31			8	1	
kisiparos, kereskedő, ktsz-tag	135		180		12	12			5	3	1
kulák	36		42	3	2		1		1		
volt tőkés, népelnyomó	151		78		2	2					
munkakerülő, csavargó	9		9		1		1		1	5	1
összesen	3463	9	3821	26	231	169	3	6	101	18	9

„Ellenforradalmi bűncselekmények" miatt elítéltek származás szerinti megoszlása az összes bíróságokon (1956. november 4. – 1958. december 31.)
Felnőttek / 2.

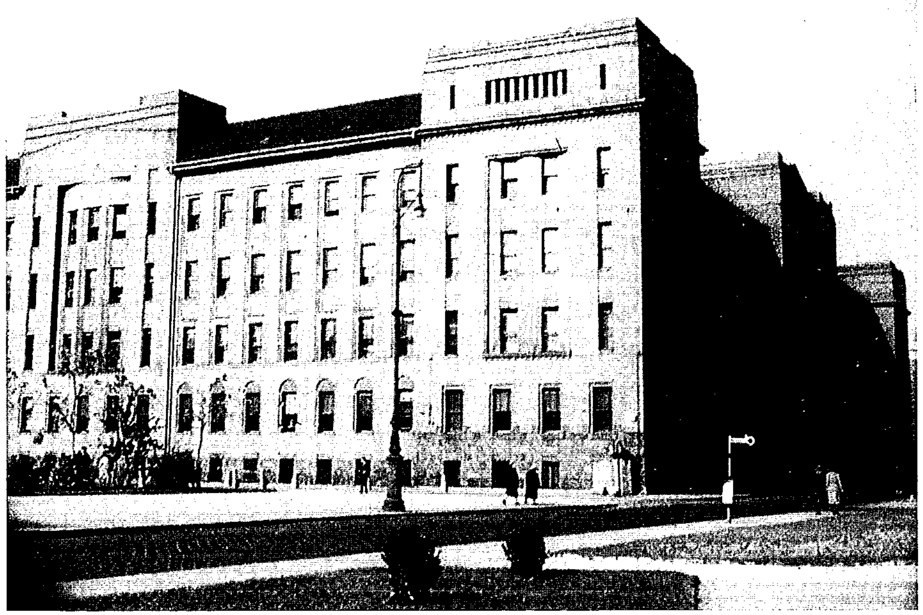
OSZTÁLYHELYZET	Előzőleg nem volt elítélve	Előzőleg jogerősen elítélték			
		egyszer	kétszer	háromszor	négyszer és többször
munkás az iparban, közlekedésben stb.	2135	389	181	78	93
munkás a mezőgazdaságban	550	99	30	12	16
termelőszövetkezeti tag	85	29	5	5	3
kis- és középparaszt	1097	199	83	31	39
értelmiség	641	31	5	2	2
alkalmazott	1173	110	24	5	11
kisiparos, kereskedő, ktsz-tag	273	40	15	10	10
kulák	57	18	7	2	1
volt tőkés, népelnyomó	201	25	5	1	1
munkakerülő, csavargó	5	3	4	6	9
összesen	6217	983	359	172	185

A népbírósági tanácsok felállítása és működése

A kezdeti időszak ítélkezési gyakorlatának problémáit Jászai Dezső igazságügy-minisztériumi főosztályvezető foglalta össze.[87] A legfőbb gondot Jászai szerint az jelentette, hogy az eljáró szervek nem ismerték fel az események „ellenforradalmi" jellegét, vagyis hogy az elkövetők a népi demokratikus rendszer és annak alapintézményei ellen léptek fel. „Az ellenforradalmi jelleg világos felismerésének a hiánya és a nemzeti forradalom feltételezése alakított ki olyan ítélkezési nézetet, hogy ezen cselekmények elkövetőivel szemben békésen, megértően kell eljárni."[88] Ezt a dokumentum szerzője szerint helytelen irányvonalat sikerült a jelentés készítésének időpontjára valamelyest módosítani. A párt és a kormány nyilatkozataival összhangban, illetve az Igazságügy-minisztérium útmutatásainak hatására 1957 márciusára az ítélkezési gyakorlat sokkal szigorúbbá vált. Ekkor már csak azt hiányolta a minisztériumi tisztviselő, hogy az ítéletek indoklásából hiányzott a politikai tartalom. A tényállást „...helytelenül nem illesztik be az ellenforradalom széles körű, államrendünk létét fenyegető folyamatos láncolatába."[89]

Az államrend elleni szervezkedés megítélésénél volt kezdetben a legnagyobb a bizonytalanság. A politikai vezetés szerint a bíróságok túl enyhén ítélték meg ezeket a cselekményeket, vagy egyszerű fegyverrejtegetés miatt vonták eljárás alá a vádlottakat, vagy egyáltalán nem is értékelték azt, hogy a vádlottak fegyveresen részt vettek az októberi harcokban.

A demokratikus államrend elleni izgatást tettleges bántalmazással[90], a vörös zászlók és csillagok megsemmisítésével, röpcédulák osztogatásával, em-

A Gyorskocsi utcai börtönépület és a Katonai Bíróság épülettömbje a Fő utca felől.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

lékművek lerombolásával és sztrájkra való felhívással lehetett „megvalósítani" az ítéletek szerint. Az állampárt vezetői szerint a bíróságok azonban ezekben az esetekben sem értékelték kellő súllyal a „társadalmi veszélyességet". Az esetek jelentős részében (60,5%) 1 éven aluli börtönbüntetést szabtak ki, miközben a törvényi minimum 2 év volt, emellett magas volt a felfüggesztett büntetések aránya is (16,8%). Hiányosságként emelte ki a beszámoló még az ittas állapot megállapításának problémáját: „...a bírák könnyebben hajlanak az ittas állapot megállapítására olyankor is, amidőn a vádlottak kétségtelen italfogyasztása után, a visszatartó gátlásoktól felszabadulva teszik meg izgató kijelentéseiket, a kijelentések összefüggő, logikus értelméből azonban következik, hogy nincsenek beszámíthatatlan, ittas állapotban."[91] Az utasítások hatására azonban 1957 márciusára már a politikai vezetés által elvárt módon szigorították az eljárásokon, ekkorra 57%-ra csökkent az egyévi és azon aluli börtönbüntetések száma, sőt a jelentés kiemelte, hogy egyre több esetben szabtak ki két-három év körüli börtönt „szóbeli izgatás" esetén is.

A fegyverrejtegetések esetében is a szokásos problémát, a párt vezetése szerint túl enyhe ítélkezést (1 éven aluli börtönbüntetések aránya 63,7%) emelte ki a jelentés, emellett azonban még nagyobb gondnak értékelte a felfüggesztések magas arányát (22%). A „rossz ítélkezési gyakorlatot" egyrészt a megyei büntető kollégiumok helytelen jogértelmezésére vezette vissza Jászai. Hibásnak minősítette a bíróságoknak azt a felfogását, hogy a statáriális rendelet lehetőséget adott volna a fegyverek büntetlen beszolgáltatására.[92] Másrészt véleménye szerint több esetben kialakult az a helytelen gyakorlat is, hogy ha a fegyverrejtegető ügye nem került rögtönítélő bíróság elé vagy gyorsított eljárásra, akkor már szükségtelen szigorú ítéletet hozni. „Ez a szemlélet persze merőben téves. Az a körülmény, hogy ki kerül statárium elé vagy gyorsított eljárásra, mindig attól függ, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően szükséges-e az általános prevenció érdekében különösen szigorú büntetés kiszabása."[93]

A köztörvényes bűncselekmények közül kiemelte a jelentés az élet elleni bűncselekményeket, hiszen az elemzés szerint a forradalom alatt nemcsak a politikai szándékkal elkövetett emberölések száma volt magas, hanem a személyes bosszúból fakadó cselekmények is elszaporodtak. Sok esetben azért született viszonylag enyhe ítélet, mivel a bíróságok megítélése szerint a forrongó hangulat kizárta az előre megfontolt szándék megállapítását.

A néhány hónappal korábban felállított népbírósági tanácsok működéséről 1957 szeptemberében készített jelentést az Igazságügy-minisztérium.[94] A jelentés a megyei népbíróságok munkáját jónak ítélte mind az ügyek kiválasztása[95] és előkészítése, mind pedig a szakbírák kiválasztása szempontjából. A minisztérium a tanácsok által hozott ítéleteket is megfelelőnek találta: „...megállapítható tény, hogy a megyei népbíróságaink általában kellő eréllyel járnak el az ellenforradalmi kártevőkkel szemben, ítélkezésük az erélyes osztályharcos jelleg mellett is kiegyensúlyozott."[96]

A jelentés a Legfelsőbb Bíróságon felállított népbírósági tanácsokkal szemben már sokkal kritikusabb. Az elsőfokú ügyeket tárgyaló népbírósági

tanácsokkal kapcsolatban külön problémaként emelte ki az összefoglaló a népbírák és szakbírák közötti ellentéteket: „...a népbíró harcosabban, élesebben reagál bizonyos ellenforradalmi jelenségekre, míg a szakbíró olykor hajlamos a bizonyítékok aprólékosabb, gyanakvóbb megítélésére."[97] A minisztérium véleménye szerint az ítéletek megszerkesztése is hagyott kívánnivalót maga után, vagyis az ítéletek tényállási része nem nyújtott kellő áttekintést, az indoklásban pedig a szakmai szempontok kaptak nagyobb hangsúlyt, miközben a cselekmények politikai összefüggéseit kellett volna megvilágítani.

A másodfokon eljáró tanácsok munkájával kapcsolatban sem volt elnézőbb a jelentés. Rossz tendenciának tartotta, hogy az elbírált ügyek 20%-a esetében nem volt indokolt a népbírósági eljárás.[98] Jászai külön kiemelte azt is, hogy a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlata nem volt egységes, különösen az egyes bűncselekmények minősítése volt zavaros, ami azért adott aggodalomra okot, mivel így az alsóbíróságok elvi irányítása csorbát szenvedett.[99]

A kiemelt ügyeket tárgyaló Fővárosi Bíróság munkájának megszervezéséről Szakács Ödönnek, a Fővárosi Bíróság elnökének 1957. július 29-i összefoglalójából kapunk képet.[100] A beszámoló szerint az első, gyorsított eljárásra tartozó ügy 1957. február 6-án érkezett a Fővárosi Bíróságra, ezt követően havonként átlag nyolc ilyen ügy került a bíróság elé. 1957. július 3-án kezdték meg működésüket a népbírósági tanácsok, a tervezett öt tanács közül kezdetben hármat állítottak fel. A bíróság elnöke szerint az ítélkezés fő problémáját a bírák tájékozatlansága jelentette, hiszen korábban az ilyen típusú ügyekben a titkos ügykezelés szabályai szerint jártak el, és a főváros területén ilyen tapasztalatokkal csak néhány bíró rendelkezett. Problémát jelentett az is, hogy kezdetben nem érvényesült semmiféle irányítás az „ellenforradalmi bűncselekmények" megítéléséről. Emiatt a bírák két fő típushibát követtek el szerinte: az egyik a vádlott magatartásának elszigetelt, az események sorából kiszakított vizsgálata. Az elnök úgy látta: a másik fő hibát a tapasztalatlan bírák akkor követték el, amikor nem tudtak különbséget tenni a népi demokrácia elszánt ellenségei és azok között a „jóhiszemű dolgozók között, akik csupán a népi demokratikus kormányzás terén elkövetett hibák

kijavítására törekedtek és ennek során sodródtak bele valamilyen bűncselekménybe."[101] Az elnöki beszámoló szerint a bírák „következetes ítélkezését" a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. november 4-i felhívása[102] miatt beállt zavar is akadályozta. A bírák jelentős része ugyanis úgy gondolta, hogy a kormánynyilatkozat azt jelezte: a vezetés amnesztiát kíván adni a forradalmároknak, ezért nem látták szükségesnek, hogy ezekben az ügyekben ítéletet hozzanak. A probléma fontosságát jelzi, hogy az országos bírói értekezlet külön tárgysorozatban foglalkozott a kérdéssel.[103] Molnár László[104] elemezte a november 4-i nyilatkozatot, valamint Kádár János november 26-i rádióbeszédét is, amelyben a pártvezető megerősítette, hogy a kormány betartja az ígéretét. A jogszolgáltatás színvonalát jelzi, hogy a bírósági tanácselnök azt fejtegette bírótársainak: a november 4-i felhívás és a november 26-i rádióbeszéd nem jogforrás, így a bíróságoknak azt ítélkezésükkor nem kell

Fazekas György letartóztatásban lévő tanú szembesítése Nagy Imrével, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

alkalmazni. A végső szót a kérdésben a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának állásfoglalása mondta ki, mely szerint a kormánynyilatkozat nem tekinthető büntethetőséget kizáró oknak, a bíróság azonban a konkrét ügy elbírálásánál az eset összes körülményét mérlegelve figyelembe veheti.[105]

1957. november 15-én kelt az Igazságügy-minisztérium szigorúan titkos felhívása a megyei és fővárosi bíróság elnökeinek, amelyben statisztika készítését kérte arról, mennyi és milyen jellegű „ellenforradalmi ügy" van folyamatban a bíróságokon.[106] A vádlottakat „osztályhelyzetük" szerint is csoportosítani kellett: vagyis feltüntetni, mennyi a munkásosztályhoz tartozó, mennyi a dolgozó paraszt, mennyi az értelmiségi és a kisiparos, mennyi az osztályellenség (huligán és csavargó), illetve az egyéb személyek számát is meg kellett adni. Külön be kellett számolni a jelentésben arról, hogy a munkásosztály és a dolgozó paraszt osztályhelyzetű vádlottak közül hány személyt vádoltak nagyobb jelentőségű, és hányat kiemelkedő társadalmi veszélyességű bűncselekménnyel.[107] Az IM arra is útmutatást adott, hogy kisebb jelentőségűnek kellett tekinteni az egyszerű dolgozók verbális izgatási ügyeit, vagy „az ellenforradalomban való tevékeny részvételük"[108] olyan eseteit, amikor „valamely tisztség, funkció elvállalásán túlmenő aktivitást nem tanúsítottak, s céltudatos ellenforradalmároknak sem tekinthetők."[109]

A politikai szigor érvényre juttatása érdekében az Igazságügy-minisztérium 1957. december 12-én újabb leiratot intézett a Fővárosi Bíróság elnökének.[110] A dokumentum bevezetője hivatkozott arra a vádra, amelyet megyei bírósági elnökök fogalmaztak meg a Legfelsőbb Bírósággal szemben, vagyis hogy a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéleteket indokolatlanul enyhítette. Erre tekintettel kérdezte az Igazságügy-minisztérium, hogy a Fővárosi Bíróság elnökének véleménye szerint a Fővárosi Bíróság esetében hány kifogásolható másodfokú ítélet született. Emellett a minisztérium elsősorban a „huligán, osztályidegen elemekkel" szembeni eljárás adatait kívánta összegyűjteni.[111] E kategória alkalmazásával a pártvezetés azt akarta elfedni, hogy nagy számban vettek részt munkások a „munkáshatalom" elleni felkelésben. Ezzel a ténnyel a pártvezetés maga sem akart szembenézni, a társadalmat pedig még kevésbé akarta szembesíteni vele.

Az MSZMP PB 1957. december 12-i határozatának végrehajtásáról az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Főosztálya már 1958. január 30-án tájékozódni kívánt, és több pontban kérte a bíróságok elnökeinek beszámolóját.[112]

A leirat a statisztikai adatok közlése mellett arról is tájékoztatást kért, hogy az érdemi ítélkezésben miként tükröződtek a decemberi párthatározat előírásai. „A párthatározat meghozatala óta megfelelő alapossággal vizsgálták-e a bíróságok, hogy az elkövető osztályidegen, huligán, lumpenproletár, szokásos bűnöző vagy osztályát eláruló dolgozó, illetőleg csupán megtévedt dolgozó-e? Helyesen döntötték-e a bíróságok ebben a büntetéskiszabás szempontjából alapvetően fontos kérdésekben és a büntetés kiszabásánál érvényesítették-e és helyesen érvényesítették a párthatározatban megjelölt jogpolitikai szempontokat?"[113] A leirat külön kérte annak vizsgálatát, hogy a nyilvánosság kizárására vonatkozó előírások a gyakorlatban hogyan érvényesültek, illetve megtörtént-e az „ellenforradalmi ügyek" soron kívüli tárgyalása.

A Fővárosi Bíróság elnöke az ítélkezésben érvényesülő elvekkel kapcsolatban az általánosságokon kívül (vagyis hogy biztosította a felügyeletet ellátó minisztériumot arról: természetesen külön figyelmet fordítottak a „tudatos ellenforradalmárok" és a „megtévedt vagy megtévesztett személyek" közti különbségtételre) konkrét példákkal is illusztrálta az elvek gyakorlati érvényesülését.

A zárt tárgyalásra vonatkozó előírással kapcsolatban az elnök arról tájékoztatta az Igazságügy-minisztériumot, hogy a Fővárosi Bíróság abban az esetben, ha az ügy anyaga nem volt államtitok, nem tartalmazott katonai vagy hivatali titkot, és erkölcsi okok sem álltak fenn, akkor nyilvános tárgyalást tartott. Az elnök szerint ezekben az esetekben semmi sem indokolta a nyilvánosság kizárását – az nem lehetett kellő ok, hogy az ügy tárgya „ellenforradalmi bűncselekmény", vagyis politikai ügynek minősült. Sőt a munkástanácsok elleni eljárásokban éppen a vállalatok dolgozóira irányuló nevelő hatás miatt szükségesnek látta a nyilvánosságot, véleménye szerint a titkolózás csak nyugtalanságot kelthetett volna.

A soron kívüli tárgyalásokról a Fővárosi Bíróság annyit közölt, hogy a Fővárosi Bíróság büntető tanácsai szinte kizárólag „ellenforradalmi bűncselekményeket" tárgyaltak, ezért a tárgyalások sűrítésével tudtak csak eleget tenni az előírásoknak.

1958 áprilisára elkészült az Igazságügy-minisztérium összefoglaló jelentése is, amely az országban működő összes bíróság tapasztalatait összegezte.[114] A jelentés a számszerű adatok közlésével kezdődött, mely szerint a folyamatban lévő büntetőügyek felülvizsgálata nyomán kétszázötven személlyel szemben a rendőr-főkapitányságok vezetői és a megyei ügyészek döntése után mellőzték a vádemelést. Az elsőfokú bíróságok ötvenkét terhelt ügyében megszüntették az előzetes letartóztatást. A Legfelsőbb Bíróság a fellebbezési eljárás során száz-szátíz terhelttel szemben szüntette meg az elsőfokú bíróság által fenntartott előzetes letartóztatást. A jogerős ítéletek esetén hatszázhetvenhat személy esetében tartották függőben a büntetések végrehajtását. Ha mindezt összevetjük a több mint nyolcezer személlyel, akiket a népköztársaság elleni bűntettek miatt ítéltek el, nem tapasztalhatunk túl nagy engedékenységet.

A bíróságok „jó munkáját" méltatva az összegzés kiemelte, hogy 1958. március 31-én a megyei bíróságok elsőfokú büntető tanácsai előtt már csak ötszáznegyvenhat úgynevezett „ellenforradalmi büntetőügy" volt folyamatban, a megyei bíróságok népbírósági tanácsainak pedig már csak harmincegy ügyben kellett ítéletet hozniuk. Ezt azért is tartotta fontosnak Jászai Dezső, a jelentés készítője, mert az idő múlása is egyre inkább befolyásolta ekkorra az ítélkezést. „Egyrészt elhomályosul a tanúk emlékezete, másrészt a tanúk megbocsátó hangulata fokozódik."[115] Azt azonban mindenképpen a bíróságok javára írta Jászai, hogy a súlyosabb ügyekben az időmúlást enyhítő körülményként egyetlen esetben sem értékelték.

A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiuma 1959 májusában tartott ülést „A Fővárosi Bíróság ítélkezése az ellenforradalmi bűncselekmények tekintetében" címmel. Az ülésre Szakács Ödön, a Fővárosi Bíróság elnöke készített előterjesztést. Ekkorra már a perek nagy része befejeződött, ezért az ülés célja főként az volt, hogy az ítélkezésben részt vevők értékeljék az elvégzett

Bohó Róbert tanú (letartóztatásban), Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

Regéczy Nagy László tanú (letartóztatásban), Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

munkát. Az értékelés az államrend elleni szervezkedés és az izgatás ügyében hozott ítéletek elemzése alapján készült.[116]

Az elemzés először az ügyek előkészítésével kapcsolatos tapasztalatokat összegezte. Amellett, hogy elismerte a nyomozó hatóságok gyors munkáját, több szempontból kritikával is illette az ügyészség és a rendőrség munkáját. Az egyik hibának azt tartotta, hogy az egyes személyek elleni nyomozás több esetben elszigetelten zajlott, a történelmi háttér és az összefüggések felderítése nélkül.[117] A másik problémának a bíróság szempontjából azt találta, hogy a nyomozó hatóságok bizonyos esetekben nem rögzítették írásban a nyomozás minden eredményét, máskor viszont olyan terjedelmes jegyzőkönyveket vettek fel, amelyek tele voltak az ügy szempontjából érdektelen adatokkal – ezeket természetesen a bíró kénytelen volt végigolvasni és szelektálni. Másrészről a nyomozó hatóságok rossz jegyzőkönyvei a nyomozás kiegészítését tették szükségessé, különösen amiatt, hogy az eljáró hatóságok a védelem bizonyítékait sok esetben nem vették figyelembe, ezeket nem biztosították a tárgyalásra. A bíróság elnöke külön kiemelte azokat az eseteket, amikor a terhelt kezdetben tagadott, később azonban a beszerzett bizonyítékok hatására beismerte tettét. A nyomozó hatóságok azonban sok esetben elmulasztották jegyzőkönyvezni a bizonyítékokat, így a bíróság előtt a vádlott az eltérő vallomások magyarázataként már arra hivatkozott, hogy erőszakkal és megfélemlítéssel vették rá a beismerésre. Hibának minősítette az összefoglaló az előzetes letartóztatások gyakorlatát, vagyis hogy a hatóságok a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőit sem helyezték szabadlábra. Külön többletmunkát jelentett a bíróságoknak, hogy a nyomozó hatóságok a házkutatás során sok olyan tárgyat foglaltak le bűnjelként, amelyek az elkövetett bűncselekménnyel semmiféle összefüggésben sem álltak. Ezeket a tárgyakat később sem adták vissza a tulajdonosaiknak, hanem áttették a bírósághoz, így a bíróságoknak kellett rendelkezniük a lefoglalás megszüntetéséről.

Az elnöki összefoglaló az ítéletek elemzésével képet adott az „ellenforradalmi bűncselekmények" indítóokairól. Az elkövetés motívumai között első helyen az „osztálygyűlöletet" emelte ki. „Magasabb képzettségű, legalábbis érettségizett, deklasszált értelmiségiek, volt horthysta katonatisztek és magasabb állami funkcionáriusok, ingatlanvagyonukat, termelőeszközeiket vesztett tőkések, akik képességeikkel arányban nem álló vagy igényeiknek meg nem felelő alacsonyabb munkakörben dolgoztak, az ellenforradalom idején elérkezettnek látták az időt, hogy elvesztett hatalmi, vagyoni helyzetüket visszaszerezzék."[118] Az összefoglaló szerint a vezető szerepet betöltők között a korábban elítéltek voltak többségben, és ők játszották egyben a legkegyetlenebb szerepet is. Itt különösen kiemelte a jelentés a korábbi nyilas párttagokat. Az elkövetés indokai között a vélt vagy jogos sérelem volt még meghatározó, példaként említette a jelentés az indokolatlan fegyelmi elbocsátást. Külön csoportként beszélt az elemzés azokról, akik az államrend elleni szervezkedés kevésbé súlyos formájában vettek részt, és erőszakos cselekményt nem követtek el. Az elemzés szerint közöttük többségben voltak a húsz és harminc év közötti fiatalok, akik vidékről kerültek a fővárosba; többen közülük munkásszálláson laktak. Ebből a csoportból emelte ki az elnök a karrieristáknak nevezett réteget, akik a gyorsabb érvényesülés érdekében tudatosan álltak az „ellenforradalom" oldalára. Kisebb csoportként jellemezte azokat, akik meggyőződésből csatlakoztak az „ellenforradalmárokhoz". A csoport jobbára volt partizánokból, MDP- és DISZ-tagokból állt, és tagjai voltak azok, akik nézeteiket a bírósági eljárás során sem változtatták meg. Külön említette a jelentés a munkástanácsok vagy forradalmi bizottságok tagjait, akik szerinte megtévedtek az „ellenforradalom eszmei zűrzavarában". Ők általában büntetlen előéletűek voltak, többük párttagsággal is rendelkezett, és arra hivatkoztak, hogy az MDP szerveinek kérésére vállaltak szerepet a munkástanácsokban. „Nem vették észre és így nem is akadályozhatták meg az ellenforradalom oldalára tolódását."[119]

Végül az összefoglaló említés szintjén kitért az izgatási cselekmények „tipikus indítóokára", az alkoholmámorra.

Az elkövetők szociológiai elemzése címén a fiatalkorúak csoportját emelte még ki a jelentés. 1957. január 1. és 1958. december 31. között az államrend elleni szervezkedés miatt elítéltek 8,9%-a, az izgatás miatt elítéltek 4%-a volt fiatalkorú. A családi hátteret elemezve a jelentés azt emelte ki, hogy a fiatalkorúak többsége rendezetlen életviszonyai miatt vett részt az „ellenforrada-

lomban" (nyilas, büntetett előéletű szülők, az apa hiánya, menhelyen nevelkedés). A jelentés szerint sok esetben huligán bandák alakultak át fegyveres „ellenforradalmi csoportokká". A röpiratszerkesztésben és -terjesztésben elítélt fiatalkorúakra pedig főként a volt írószövetség tagjai által hirdetett nézetek hatottak különös erővel.

Az összefoglaló külön problémaként elemezte a szervezkedés és izgatás elhatárolásának kérdését, melynek kapcsán azt emelte ki, hogy a minősítés gyakorlata sok esetben ötletszerű volt. Ezt azonban Szakács Ödön elfogadhatónak tartotta, mivel véleménye szerint nem lehetett általános érvényű szabályt alkotni arra, hogy mikortól válik az államrend elleni gyűlölet puszta felkeltése az államrend megdöntésére irányuló mozgalom részévé.

Az ítéletek elemzése után a bíróság elnöke azt állapította meg, hogy a népi demokratikus államrend megdöntése előkészítő cselekményét, vagyis a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomra való felhívást kevés esetben állapított meg a Fővárosi Bíróság. Ezt a cselekményt főként röplapok terjesztése esetében tartotta megalapozottnak, ha a röplapokat az „ellenforradalom" fegyveres leverése után terjesztették, és azok szövege „a megdöntött ellenforradalom" fegyverek helyett más eszközökkel való továbbfolytatására buzdított.

A büntetéskiszabás gyakorlatának vizsgálata esetében a bíróság elnöke éles határvonalat húzott a szervezkedés, illetve az izgatás miatt elítéltekkel szemben kiszabott büntetések mértéke között. Míg az előbbinél a megtorlás volt az elsődleges szempont, és a szokásos enyhítő körülményeket (büntetlen előélet, családi állapot) sem vették figyelembe, addig az utóbbinál az enyhítés dominált.[120]

A fenti viták és „tévutak" is jól mutatják, hogy a létrehozott népbírósági tanácsok nehezen ismerték fel és értették meg a politikai elvárásokat. A bírák többsége, ameddig lehetett, igyekezett ragaszkodni a jogszerűséghez, és a szakmai szempontok érvényre juttatásához. A kádári hatalommal szemben, amely – különösen 1957–1958-ban – jóval nagyobb mértékű megtorlást akart, a bírák a maguk eszközeivel megpróbálták ezt minél szűkebb jogi keretek közé szorítani. Annak ellenére, hogy a bírósági tanácsok tagjait az idő

Balogh Józsefné tanú, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

előrehaladtával egyre inkább „megbízható" bírák adták, a pártállami vezetők állandó kritikákat fogalmaztak meg a megszületett ítéletekről. Különösen az elítéltek társadalmi összetételével kapcsolatban érzékeltek problémát: a számok alapján egészen 1958-ig az látszott, hogy 1956 a munkások és a parasztok forradalma volt, nem pedig a rendszer ellenségeinek kikiáltott társadalmi rétegek bosszúhadjárata. Később azonban a kategóriák átalakításával a hatalom lényegében meghamisította saját kategóriáit (a munkásfiatalokat például szinte kivétel nélkül huligánnak tüntette fel a statisztikákban). Az ügyészségi és minisztériumi utasításokon túl az értelmezési kérdések tisztázásában, a büntetőeljárás gyakorlatának egységesítésében a legnagyobb szerepe a Legfelsőbb Bíróságnak volt. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 1957 végére meghozta azokat az állásfoglalásait, amelyek a későbbiekben meghatározták a népbíróságok ítélkezését.[121]

A legalapvetőbb iránymutatást az jelentette a népbíróságoknak, hogy a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma megállapította, „az ellenforradalmi támadás" elsősorban „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom kezdeményezésének, vezetésének vagy pedig az abban való tevékeny részvételnek" minősült. Külön foglalkozott a kollégium a célzat kérdésével is. A gyakorlati problémát az jelentette, hogy a vádlottak arra hivatkoztak, a cselekményeket valóban végrehajtották, de nem vezette őket az a célzat, hogy a „népi demokratikus államrendet" megdöntsék. Így a büntető kollégium azt állapította meg, hogy a bűncselekménynek nem törvényi tényállási eleme a célzat, tehát a törvényben szereplő „irányuló" kifejezés nem tekinthető a célzat szinonimájának.[122] A cél a minél teljesebb körű és minél nagyobb mértékű megtorlás volt.

Az „izgatás" törvényi tényállása esetében is felmerült a célzatosság, illetve az egyenes szándék problémája. A Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy az izgatás nem célzatos, hanem veszélyeztető jellegű bűntett. Tehát a bűnösség megállapításához elegendő volt, ha a vádlott meg akarta tenni a kijelentést, terjeszteni akarta az írásművet, vagy egyéb tevékenységet akart kifejteni, és egyben felismerte, hogy magatartása alkalmas lehet más személyekben a népi demokratikus államrend elleni gyűlölet felkeltésére.

Külön foglalkozott a Legfelsőbb Bíróság a „mozgalom vagy szervezkedés vezetésének" kérdésével.[123] A bíróság álláspontja szerint „vezetői tevékenységnek" kellett tekinteni a szervezkedés egészének elvi vagy gyakorlati irányítását, és idesorolta az olyan program kidolgozását is, amely a szervezkedés további irányvonalát meghatározta. „Vezetői tevékenységként" kellett értelmezni a szervezkedés kiterjesztését új területekre, a szervezkedés új ágazatának létrehozását, és az ilyen területi csoportok és ágazatok irányítását. A kollégiumi indoklás szerint egy szervezkedésnek és mozgalomnak több vezetője is lehetett. A további eseti döntésekben a büntető kollégium a szervezkedés és mozgalom fogalmát is elhatárolta. A szervezkedésnél a céltudatos, tervszerű kollektív tevékenységet emelte ki, ezzel szemben a mozgalom lazább, szervezetlenebb, szélesebb kiterjedésű lehetett, ahol a résztvevők kapcsolata is lazább volt.

A gyakorlatban felmerülő értelmezési problémák szükségessé tették a nemzetőrség tagjai cselekedeteinek az értékelését is. Az állásfoglalás szerint az 1956. október 23. után fegyveres szolgálatot ellátó nemzetőr által elkövetett „cselekmény" nem a katonai, hanem a polgári bíróság hatáskörébe tartozott. Az indoklás szerint a nemzetőrség törvényes rendelkezés nélkül, önkéntes jelentkezés alapján létesült. Tagjai ugyan fegyveres szolgálatot teljesítettek, de nem tekinthetők sem az akkor működő rendőrség részének, sem az utóbb megalakult karhatalom elődjének. A polgári bíróságoknak a nemzetőrség tagjai tevékenységénél először is azt kellett értékelniük, hogy „ellenforradalmi csoportként" működött-e, avagy rendfenntartó feladatokat látott-e el, tehát mintegy a „pótrendőrség" szerepét töltötte-e be. A nemzetőrök tevékenysége kapcsán még egy tekintetben egységesítette a bíróságok gyakorlatát a Legfelsőbb Bíróság. Ez pedig a felsőbb parancs büntetőjogi jelentőségének értékelése volt, főként a párt- és tanácsi funkcionáriusok őrizetbe vételénél. A kollégium álláspontja szerint a nemzetőrség feladata

Haraszti Sándor tanú (letartóztatásban), Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

kizárólag a személy- és vagyonbiztonság megőrzése lehetett, törvénytelen letartóztatásokra nem volt joga. Ezt a nemzetőröknek is tudniuk kellett, ezért a nyilvánvalóan törvénybe ütköző parancsot a nemzetőr csak saját felelősségére hajthatta végre.

Külön kiemelte a kollégiumi állásfoglalás a munkástanácsok, illetve forradalmi bizottságok elnökei tevékenységével kapcsolatos értékelés kérdését.[124] A bíróság szerint a forradalmi munkástanács elnöke és a tagjai is a törvényes községi tanács jogkörében jártak el, és ezzel a tanács hivatali működését törvénytelenül megakadályozták. Ezért „a munkástanácsok cselekményét" a népi demokratikus állam helyi szervei felszámolásának kellett minősíteni. Nem lehetett figyelembe venni, ha a tanács elnökét népgyűlésen választották meg, „mert az nem volt egyéb, mint ellenforradalmárokból és azok által felizgatott emberekből álló csoport"[125]. Csupán enyhítő körülményként lehetett értékelni, ha a munkástanács elnöke, illetve tagja tevékenységét erőszakoskodás nélkül fejtette ki.

A kollégiumi állásfoglalás külön foglalkozott a bűnhalmazat kérdésével. Kimondta, hogy a BHÖ 1. pontjában meghatározott bűntettekbe beolvad minden egyéb, az állam belső biztonsága elleni bűncselekmény (BHÖ 2–34. pont), ha azt a szervezkedés keretei között követték el. A szervezkedés, illetve mozgalom keretein kívül elkövetett, az állam belső biztonsága elleni bűntettek eszerint bűnhalmazatot képeztek.

A mindvégig a szigorú ítélkezés fontosságát hangsúlyozó összefoglaló az utolsó részében engedett teret bizonyos enyhítő körülmények értékelésének. Az *egyéniesítés* címszó alatt taglalt elvek szerint a bíróságnak akkor volt lehetősége enyhébb ítéletet hozni, ha az elkövető később pozitív magatartást tanúsított, például fasizmusnak bélyegezte a kilengéseket, vagy komoly erőfeszítéseket tett a termelőmunka beindítására. A bíróság talált olyan esetet is, amely kapcsán felmentő ítélet meghozatalát látta szükségesnek: „...valaki az 1956. október–novemberi események során egyes kérdésekben nem látott tisztán és politikailag téves nézeteinek kifejezést adott, nem lehet a bűnösség megállapításának alapja, feltéve természetesen, hogy téves nézeteit nem uszító módon juttatta kifejezésre."[126]

Ügyészek és bírák[127]

Ahogy a fentiekből is kitűnt, a politikai vezetés úgy döntött, hogy a forradalommal való leszámolásban a törvényesség látszatát fenn kell tartani, és ehhez természetesen szükség volt arra, hogy az ítélkezésben részt vevők hajlandók legyenek együttműködni, és végrehajtani a fentről jövő utasításokat. Ez azonban nem ment egyszerűen. A források tanúsága szerint a bírói kar kezdetben nem tanúsította azt az elszántságot, amit a vezetés elvárt tőle. Bizonyos ideológiai nyomásgyakorlás és a megbízhatatlannak ítélt bírák eltávolítása után csak 1957 végére kezdtek a bíróságok és ügyészségek a hatalom megelégedésére működni.

Az ideológiai nyomásgyakorlás első állomása az 1957. február 15-én összeült országos bírósági vezetői értekezlet volt. Itt Nezvál Ferenc, az Igazságügy-minisztérium kormánymegbízottja magyarázta el megnyitóbeszédében a jelen lévő bírósági vezetőknek a bíróságok helyét az új szocialista rendszerben: „...mi tudjuk, hogy a bíróság minden államrendszerben és így a proletárdiktatúrában is az uralkodó osztály erőszakszervezetének, az államnak egyik legfontosabb szerve és mint ilyen, nem lehet független az állam célkitűzéseitől, amelyet viszont a párt határoz meg."[128] Hosszan kitért a bírói függetlenség kérdésére is, amelynek fontosságát elismerte, és hangsúlyozta, hogy a bírák természetesen függetlenek, és csak a törvénynek vannak alávetve, de nyomatékosan felhívta a jelenlévők figyelmét arra is, hogy a törvényeket az adott politikai és gazdasági helyzetnek megfelelően kell alkalmazni.

A kormánymegbízott különösen aggasztónak találta, hogy a bírói kar még ekkor is bizonytalan volt a forradalmi események megítélésében. Vagyis

a bírák között még 1957 februárjában is viták zajlottak arról, hogy az októberi események „ellenforradalomnak" vagy nemzeti szabadságharcnak minősülnek-e. Nezvál kulcsfontosságúnak tartotta elfogadtatni az összes ítélkezésben részt vevő bíróval, hogy 1956 októberében „ellenforradalom" zajlott Magyarországon. Ezt azért tartotta alapvető jelentőségűnek, mivel véleménye szerint a bíróságok csak így válhatnak osztálybírósággá, és csak így lehetnek hű végrehajtói a párt célkitűzéseinek.

A bíróságok személyi állományáról és az ott dolgozók forradalom utáni hangulatáról 1957 májusában készült az első összefoglaló jelentés.[129]

Ennek első mondatai rögtön magyarázatot kívántak adni arra, hogy a bíróságok miért is nem tudtak olyan következetes szigorral fellépni az „ellenforradalmárok" ellen, mint ahogy azt a pártvezetés elvárta volna. „Bár a felszabadulás óta történt ismételt elbocsátások következtében a bírói karnak több mint kétharmad része kicserélődött, bíróságaink összetétele 1956 októberében politikai szempontból még mindig nem volt megfelelő. Az 1031 bíró közül ugyan már csak 351 volt olyan, aki a felszabadulás előtt is bíróként működött, de ezek között – úgyszintén a felszabadulás előtt fogalmazói szolgálatot teljesített 206 személy között is – még jelentős számban maradtak olyanok, akik politikai szempontból nem voltak elég szilárdak."[130] A jelentés szerint a legnagyobb problémát az jelentette, hogy a forradalmi cselekményekben aktívan ugyan nagyon kevés bíró vett részt, de annál nagyobb arányban kerültek a forradalom szellemi befolyása alá.[131]

A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa, középen Vida Ferenc, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

1957 júniusában az MSZMP KB adminisztratív osztálya számára összefoglaló jelentés készült az igazságügyi szervek káderhelyzetéről.[132] A jelentés megvizsgálta a bíróságok személyi állományának szociális összetételét. Az összesítés jelentőségét az adta, hogy a politikai vezetés úgy látta: a politikai elvárásoknak megfelelő ítéletek meghozatalának egyik legfőbb akadálya az, hogy még mindig az 1945 előtt szocializálódott és iskolázott bírói kar tagjai ülnek a bírói pulpituson. Az új vezetés szándékai szerint egy új és megbízható apparátust kell helyzetbe hozni, és ennek egyik kulcskérdése volt, hogy az új „elitnek" szánt munkás és paraszt származású jogászok kerüljenek túlsúlyba a bírói karban. A feltüntetett kategóriák természetesen az adott időszak szóhasználatát és prioritásait mutatják.

A bírák származás szerinti megoszlása (1957)

munkás származású	163	16%
dolgozó paraszt származású	104	10,2%
alkalmazotti származású	344	33,5%
értelmiségi származású	271	26,4%
kisiparos, kiskereskedő származású	132	12,9%
katona, rendőr, csendőr, egyéb osztályidegen stb.	17	1%
ÖSSZESEN	1031	100%

Lakatos Péterné népbíró, Nagy Imre-per, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

A jelentés megállapította azt is, hogy a bírák többsége még 1945 előtt kezdte meg szolgálatát (54%). A magas arányt azért találta aggasztónak az összefoglaló készítője, mivel ezek között a bírák között igen alacsony volt a munkás vagy paraszt származású.[133]

Szakács Ödön 1957 júliusában készített összefoglalójából fény derül arra is, hogy az 1956-os forradalom a Fővárosi Bíróság személyi állományát is mélyen érintette. A budapesti bíróság dolgozói is választottak forradalmi bizottságot, melynek tevékenysége arra korlátozódott, hogy a bíróságok két személyügyi megbízottját kitiltotta a bírósági épületekből, továbbá követelte, hogy több vezető állású munkatársat távolítsanak el az Igazságügy-minisztériumból, ezenkívül pedig kifüggesztettek néhány röpcédulát, amelyeken a pártba való belépés ellen agitáltak. A bíróság elnöke szerint a hangadók a polgári bírák közül kerültek ki, és ők felelnek azért is, hogy a bírák 1956

november–decemberében azon vitatkoztak, törvényes-e a Kádár-kormány, legyen-e pártszervezet. Az elnök jelentős eredménynek tekintette, hogy 1957 júliusára a bírák nagy része elfogadta és belátta, hogy 1956 októberében „ellenforradalom" zajlott. „Ma már a demokráciához hű emberek legyilkolását nem tekintik a »forradalom helyi kilengései«-nek, hanem az »ellenforradalom törvényszerű következményeinek«".[134] A népbírósági tanácsok felállításával azonban az elnök szerint sokat javult a helyzet, mivel ennek révén az osztályharcos ítélkezés megfelelően biztosítottá vált. Szakács Ödön azonban abból a szempontból nem tartotta megnyugtatónak a helyzetet, hogy a bírák jelentős része nyíltan nem politizált, nem vitatkozott. „Mélyen hallgatnak, nem hajlandók véleményt nyilvánítani és állást foglalni politikai kérdésekben és mindenre utasítást várnak, amelyet minden bírálat nélkül elfogadnak és végrehajtanak."[135]

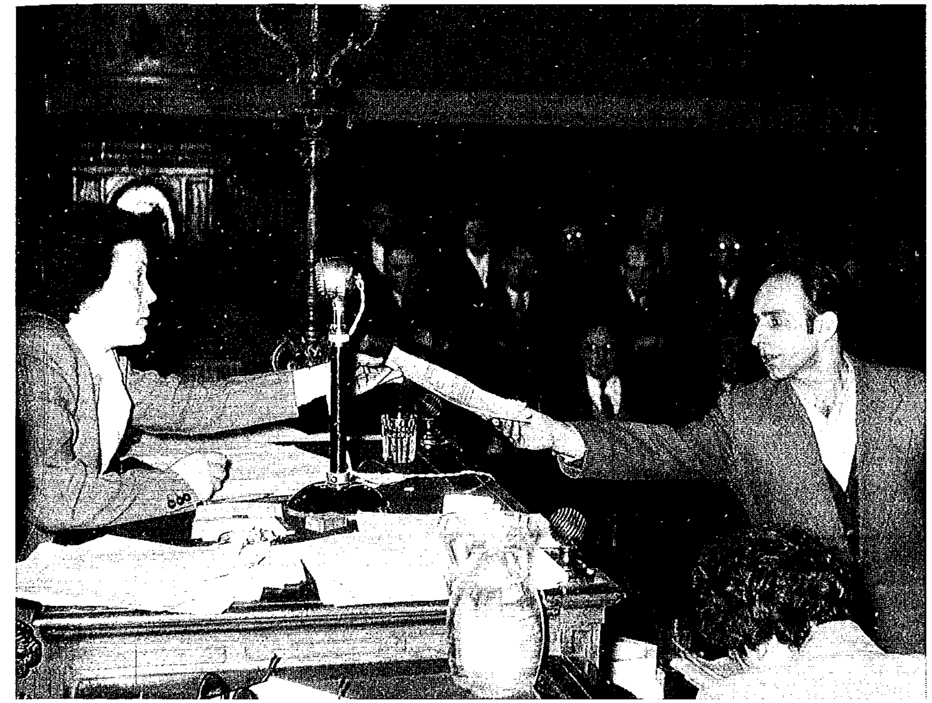

Obersovszky Gyula újságíró vallomást tesz a Népbíróság előtt, 1957. március 4. *Forrás: MTI.*

A bírói tevékenység és működés bemutatásának egyik fontos állomása volt Domokos Józsefnek, a Legfelsőbb Bíróság elnökének 1957. december 21-én, az Országgyűlés előtt elmondott beszámolója.[136] Beszédének fő részét az 1956-os forradalom eseményeinek és a megtorlás „eredményeinek" összegzése tette ki. A Legfelsőbb Bíróságon október 30-án forradalmi bizottmány alakult, követelték az elnök, a párttitkár és a kommunista bírák eltávolítását. A forradalmárok a népköztársaság pecsétjéből a nép szót kitörölték, a Legfelsőbb Bíróságot pedig Kúriára keresztelték vissza. Az elnök a forradalom miatt kialakult nehézségek között fő helyen említette a bírák elbocsátását vagy forradalmi meggyőződésük, vagy az 1957. évi 4. tvr. elutasítása miatt, aminek következtében 1957. február 1-jéig az ítélkező bírák több mint felét elveszítette a bíróság. A képviselők azonban mindezt nem problémának tekintették, mivel a padsorokból a következő bekiabálás érkezett: örülj neki.

Az elnök ezt követően azt hangsúlyozta, hogy e nehézségek már a múltéi; a Legfelsőbb Bíróság vezetése és a továbbszolgáló bírák a forradalomban részt vevőkkel szemben a szocialista törvényesség nevében járnak el. A politikai bűncselekmények mellett a köztörvényes bűnözőkkel szemben is súlyosabb büntetések születnek a társadalom tagjainak átnevelése és az általános visszatartás érdekében. Az elnök idézte a Legfelsőbb Bíróság 1957. április 23-i ülésének irányelvét, amely kimondta, hogy a törvényességi óvásnak a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsának határozata ellen is helye van. „Eltérően az egykori királyi kúria csalhatatlanságát valló jogi felfogástól – amely annak határozata ellen a jogegység érdekében való perorvoslatot eleve kizárta – a teljes ülésnek ez az irányelve jelentős kifejezője a valóban demokratikus igazságszolgáltatás érvényesülésének, a szocialista törvényesség feltétlen biztosításának."[137] Kiemelte a katonai kollégium hatékony működését, amely elé 1957. november 30-ig 827 ügy érkezett, a különtanácsok, vagyis a népbírósági tanácsok elé 34. A különtanácsokon túl a polgári kollégiumok munkájának jelentős részét is az 1956 utáni helyzet, „a megzavart rend" helyreállítása tette ki. A forradalmi megmozdulások alatti kárfelelősség kérdésében elvi döntés is született, mely szerint a munkástanácsok elnökei és tagjai nem gyakoroltak

Obersovszky Gyula újságíró átveszi az általa szerkesztett *Életünk* című illegális lap egy példányát B. Tóth Matild tanácselnöktől, 1957. március 4. *Forrás: MTI.*

hatósági jogkört, így általános kárfelelősség áll fenn az okozott károkért. Súlyos kérdésként merült fel a tömeges disszidálás kérdése, amelyeknek nyomán házassági vagyonjogi, tartási, gyermekelhelyezési és lakáskérdéseket kellett rendezni. A munkajog területén az 1956. november–decemberben felvett munkabérek és prémiumok kérdését, illetve a közbiztonsági őrizetesek munkaviszonyával kapcsolatos problémákat kellett megoldani. Az elnök a beszámoló fogyatékosságai miatt elnézést kért. „Mégis az ellenforradalom összebogozta kuszált csomókat – hogy madáchi szavakkal éljek – bíráink mind rendre széjjelvágták."

Az elnök beszámolója lezárásakor önkritikusan megjegyezte, hogy a Legfelsőbb Bíróság bírái hoztak olyan határozatot is, amellyel a dolgozó nép nem értett egyet. Az országgyűlési jegyzőkönyv tanúsága szerint Nagy Józsefné

könnyűipari miniszter „Úgy van" közbeszólással fejezte ki, hogy a kormánytagok némelyike egyetért ezen megállapítással.

Az ügyészségen dolgozók politikai elkötelezettségét Szénási Géza legfőbb ügyész a következő szavakkal jellemezte 1957 februárjában: „...az elmúlt évek oly szigorúnak látszó káderpolitikája ellenére az ügyészségek egyes dolgozói alig voltak öntudatosabbak és politikailag tisztábban látók, mint egy szatócsüzlet alkalmazottai."[138] Az ügyészségi apparátus megtisztításával kapcsolatban a következő adatokról tájékoztatta az országos értekezletet: „ellenforradalmi tevékenység" miatt tizennégy ügyészt és nyomozót bocsátottak el, a gyorsított eljárásra vonatkozó rendelkezések miatt a Legfőbb Ügyészség négy, a Fővárosi Ügyészség két dolgozója mondott le állásáról. Összesen huszonkilencen hagyták el az országot, ezek közül tizenöt ügyész, nyolc

Gáli József író kihallgatása Tóth Ilona és társai büntetőperének tárgyalásán, 1957. március 4.
Forrás: MTI.

előadó ügyész és nyomozó volt, hat pedig egyéb munkakörben dolgozott. Gazdaságossági szempontok miatt átszervezték az ügyészséget, ennek keretében a Legfőbb Ügyészségről huszonkét dolgozót helyeztek át és tizenhatot elbocsátottak. Az országos apparátusból ezenkívül ötvenhat nyomozót és huszonhét előadó ügyészt küldtek el.

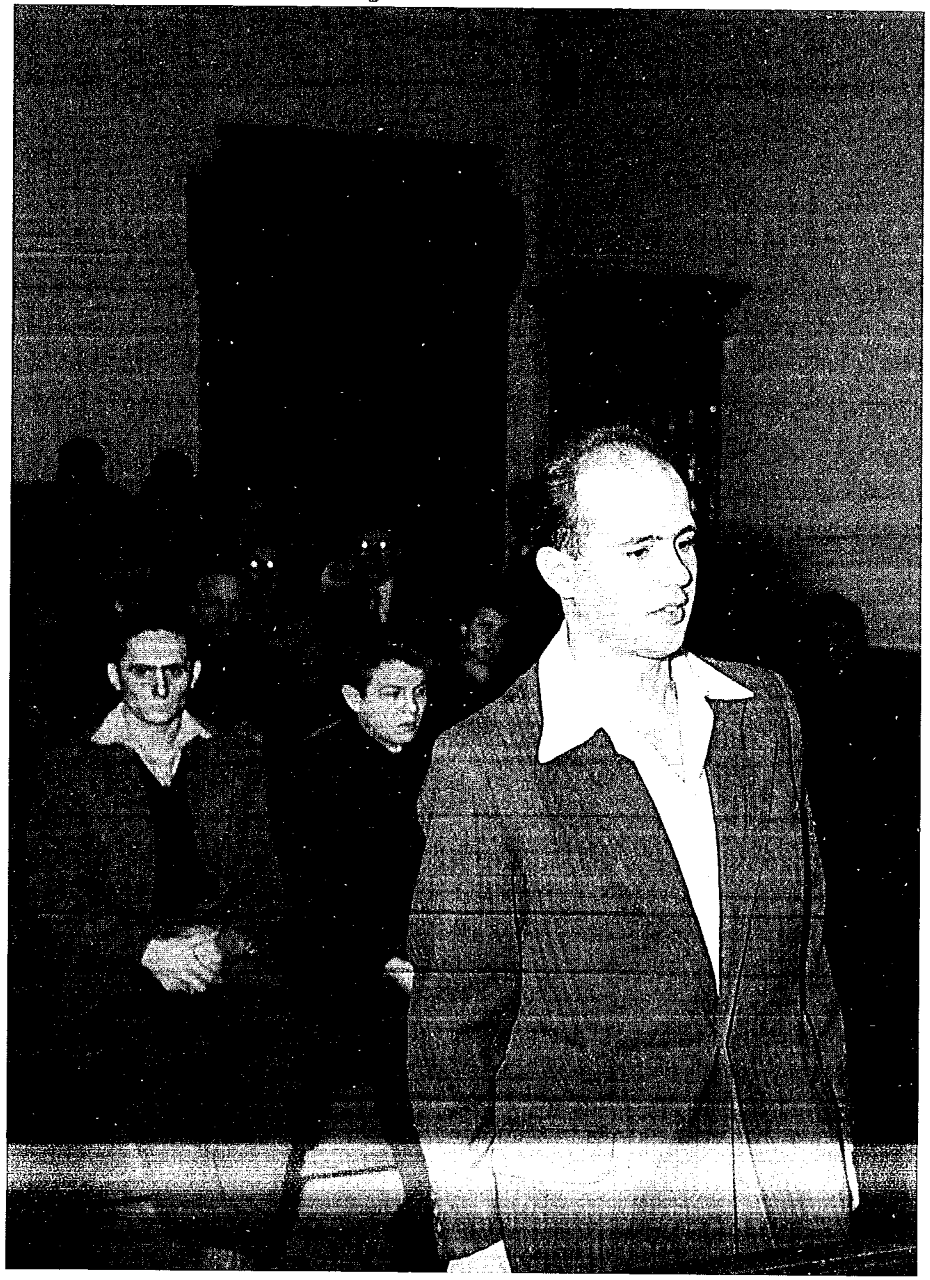
Az 1957 júniusában elkészült, a káderhelyzetről szóló összefoglaló jelentés az ügyészi szervezet személyi összetételét is elemezte.[139] Az ügyészi szervezet társadalmi összetételének, korabeli szóhasználat szerint káderhelyzetének vizsgálata hasonló céllal készült, mint a bírák esetében. Annak ellenére fontosnak gondolta a kádári vezetés a családi háttér vizsgálatát az ügyészeknél, hogy (amint a számadatok is mutatják) ebben a körben már az általa kívánatosnak vélt arányok mutatkoztak. Az ügyészek emellett egy szigorú, katonai típusú szervezet részei voltak, vagyis felülről jött utasításokkal könnyebben lehetett irányítani őket, mint a bírákat.

Az ügyészek származás szerinti megoszlása (1957)

munkás származású	252	28,2%
paraszt származású	158	17,7%
alkalmazott származású	250	28%
értelmiségi származású	141	15,8%
kisiparos származású	68	7,6%
kiskereskedő származású	15	2%
egyéb származású	7	0,7%
összesen	891	100%

Az ügyészi apparátusban az ügyészek többsége – a bírói karral ellentétben – már 1945 után kezdte meg szolgálati jogviszonyát (77,4%).

A Legfőbb Ügyészségen 1956. október 30-án 13 tagú forradalmi bizottság alakult. A bizottság első dolga volt, hogy Non György legfőbb ügyészt lemondásra szólítsa fel, mivel részt vett a statárium kihirdetésében, és minden eszközzel segítette annak végrehajtását. Új amnesztiatervezetet

Eörsi István vádlott a Fővárosi Bíróság Népbírósági Tanácsa előtt, 1957. május 6. *Forrás: MTI.*

is kidolgoztak, elrendelték a politikai okokból letartóztatottak szabadlábra helyezését, és ennek végrehajtásában egyes ügyészek a különböző börtönökben tevékenyen részt is vettek. Kidolgozták a törvényességi óvást Király Béla ügyében, amely alapján Király Bélát a Legfelsőbb Bíróság 1956. október 31-én fel is mentette.

A fővárosi ügyészségeken dolgozók forradalmi érintettségéről Götz János fővárosi ügyész 1957. augusztusi összefoglalója ad számot.[140]

A Fővárosi Ügyészségen 1956. október 30-án választották meg a forradalmi bizottságot. A választás a későbbi jelentések szerint igen felfokozott hangulatban zajlott, egyesek az „elvtárs" megszólítást is kikérték maguknak, illetve volt olyan ügyész, aki avval dicsekedett, hogy segített a diákságnak röpcédulát terjeszteni. Az első időszakban a jellemzés szerint „anarchiát és kispolgári nézeteket hangoztatók légköre alakult ki, a »sztálintalanítás« címén megindult egyes dolgozóknak a hivatalból való eltávolítása, illetve attól távolmaradásuknak fenyegetésszerűen hangzó javasolása."[141] A bizottság konkrét tevékenysége annyiban merült ki, hogy az államvédelmi hatóság tagjainak, tizennyolc főnek megtiltották, hogy az ügyészségre bemenjenek, illetve névsorukat átadták a *Magyar Nemzet*nek. A végleges forradalmi bizottság 1956. november 23-án alakult meg, a bizottságnak ekkor már konkrét személyi javaslatai is voltak.[142]

Az ügyészség munkája 1956. november elején indult újra, de a leírás szerint a munkát nehezítette, hogy néhányan néma tüntetésre, sztrájkra biztatták az ügyészség dolgozóit. Itt is, akárcsak a bíróságokon, viták zajlottak a munkás-paraszt kormány legitimitásáról. Sokan kifogásolták a szovjet csapatok fegyveres beavatkozását. Sokat változtatott a helyzeten az MSZMP pártszervezetének megalakulása, ennek révén felmondással, racionalizálással harminc főt távolítottak el az apparátusból (tizenkét ügyészt, négy előadó ügyészt, egy nyomozót, tizenegy segédhivatalban dolgozót, egy statisztikust és egy hivatalsegédet). A fővárosi ügyészségen dolgozók közül heten hagyták el az országot. A fővárosi ügyész a bíróság elnökével ellentétben továbbra sem látta megnyugtatónak a helyzetet, mivel úgy vélte, hogy még öt-hat ügyészt „ellenforradalmi" magatartása, ingadozása, az „ügyekben való válogatni aka-

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét adományozza dr. Vida Ferencnek, 1972. április 27. *Forrás: MTI.*

rása" miatt kell eltávolítani, míg nyolc-tíz ügyésztől gyenge képességei miatt kellene megválni.[143]

A politikai vezetés fontosnak tartotta, hogy teljeskörűen tájékozódjon arról, milyen magatartást tanúsítottak az igazságügyi apparátusban dolgozók a forradalom idején és az azt követő időkben. Nem állt szándékában nyilvános felülvizsgálatot elrendelni, mert ez „indokolatlanul nyugtalanságot okozna az apparátus dolgozói körében, másrészt pedig esetleg lehetőséget adna a személyeskedés és az intrika érvényesülésére."[144] Az adatok összegyűjtése érdekében az igazságügyi szervek hivatalvezetőinek jelentésben kellett feldolgozniuk a forradalom hivatali eseményeit. A jelentésben elemezniük kellett a forradalmi bizottságok, illetve az abban részt vevők szerepét. A vezetőknek

ismertetniük kellett a hivatali dolgozók egyéb politikai szerepvállalását is. Tájékoztatniuk kellett a felügyeletüket gyakorló szerv vezetőjét, hogy kiket távolítottak el politikai szerepvállalásuk miatt, illetve kik azok, akik politikai tevékenységük ellenére a helyükön maradhattak. Az Adminisztratív Osztálynak készített tervezet javaslatot tett bizonyos irányelvekre is, amelyek segítségével a politikai szempontból kifogásolt dolgozók felelőssége megállapítható volt. A tervezet három fő irányt jelölt meg a büntetőjogon kívüli eszközök alkalmazására.

1. A legsúlyosabb szankciót azokkal az igazságügyi dolgozókkal szemben kellett alkalmazni, akiknek a forradalom alatt vagy azt követően a forradalmi bizottságokban vagy más hasonló szervekben vezető szerepük volt, és közreműködtek a forradalom politikai célkitűzéseinek megvalósításában. Őket az apparátusból el kellett bocsátani, semmiféle jogi munkakörben (még ügyvédként sem) helyezkedhettek el.
2. Enyhébb megítélés alá estek azok az 1945 előtt szolgálatba lépő bírák és ügyészek, akiknek ugyan nem volt vezető szerepük a forradalom szerveiben, de egyetértettek a forradalom célkitűzéseivel, és ennek hangot is adtak. Őket is hivatalvesztéssel kellett sújtani, de bizonyos korlátozásokkal[145] elhelyezkedhettek jogi munkakörben.
3. Az 1945 után hivatalukba került igazságügyi dolgozókat – akik valószínűleg valamiféle ideológiai zavar miatt egyetértettek ugyan a forradalom céljaival, de azok megvalósításában nem vettek részt – fegyelmi úton alacsonyabb beosztásba kellett helyezni. Ha alacsonyabb beosztásba helyezésük nem volt lehetséges, akkor egy évre alacsonyabb illetménnyel járó munkakörbe kellett őket áthelyezni.

Az ügyészség működése

„Az ellenforradalmi megmozdulások következtében az ügyészi apparátus munkája megtört, dezorganizálódott és az ügyészi szervezet darabokra hullott szét, mint az államapparátus többi része."[146] Szénási Géza legfőbb ügyész szavai 1957. február 4-én, a Magyar Népköztársaság Ügyészségének országos konferenciáján hangzottak el, és szemléletes képet adnak a vádhatóság 1957 eleji állapotáról. A legfőbb ügyészi beszámoló később sem nélkülözte a kritikus hangvételt. Visszatekintve hibának tartotta, hogy a Legfőbb Ügyészség a Nagy Imre-kormány politikájának hatására országos utasítást adott ki a rabok szabadlábra helyezésére.[147] Külön kiemelte, hogy az ügyészségeken létrejött forradalmi bizottságok sok helyen az „ellenforradalom szolgálatába álltak".[148] A beszámoló szerint 1956 novemberének második felében a vidéki ügyészségekkel még semmiféle kapcsolata nem volt Budapestnek. A helyzetet az is nehezítette, hogy még 1956 decemberében is úgy tűnt, hogy az ügyészség nem képes együttműködni a karhatalommal és a rendőrséggel.

Götz János fővárosi ügyész 1957. augusztusi jelentése azt mutatta, hogy a fővárosban is problémát okozott az „ellenforradalmi ügyekben" való eljárások zökkenőmentes biztosítása.[149] Götz ennek kapcsán foglalkozott azokkal a vádakkal is, amelyek az ügyészeket érték a pártszervek, a rendőrség vagy a tanácsok részéről, mely szerint az ügyészek az „ellenforradalmárok" támogatói voltak. Emiatt a fővárosi ügyész azt az utasítást adta, hogy az „ellenforradalmi jellegű" ügyek esetében az őrizetben vagy előzetes letartóztatásban lévőket szabadlábra helyezni vagy ügyükben a nyomozást megszüntetni kizárólag

A Nagy Imre-per. Az elnökség előtt a jegyző, Rausch László, mögötte az ügyvédek pulpitusa: (balról jobbra) Bárd Imre, Kádár Pál, Révai Tibor, 1958. június.
Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.

A Nagy Imre-per. Az ügyvédi pulpitus: (balról jobbra) Zalán Kornél, Bajor László, Szilágyi István, 1958. június. *Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.*

a fővárosi ügyész jóváhagyásával lehetett. A hatékonyabb munkavégzés érdekében megszervezték az „ellenforradalmi ügyekkel" foglalkozó ügyészek csoportját. Az „ellenforradalmi cselekmények" megítélésében mutatkozó bizonytalanságot mutatta a jelentésnek az a része, ahol a fővárosi ügyész leírta az ügyészek azon félelmeit, hogy egyik irányba se „csússzanak el" nagyon. Itt is jelentkezett ugyanaz a probléma, mint a bíróságokon, mégpedig az ominózus november 4-i kormánynyilatkozat. Emiatt a fővárosi ügyész szerint világossá vált, hogy a dolgozókat nem érheti üldöztetés a forradalmi eseményekben való részvétel miatt. Így az ügyészek nem mertek erélyesen fellépni, hiszen az a vád érhette volna őket, hogy az 1950-es évek gyakorlatát hozzák vissza, másrészről azonban nem akarták az eljárást sem megszüntetni, hiszen akkor az merülhetett volna fel, hogy az „ellenforradalmárokat" támogatják. Óvatosnak kellett lenniük azért is, mert több esetben észlelték

A Nagy Imre-per. Az elnökség előtt az ügyészi pulpitusnál Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese, 1958. június. *Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.*

az ügyészek, hogy a névtelen feljelentéseket követő azonnali őrizetbe vétel miatt ártatlan emberek ellen emeltek vádat, másrészt Götz abbéli félelmét is kifejezte, hogy gyakran provokáció állt a háttérben.

Az ügyészeknek amellett, hogy a gyorsított és népbírósági eljárások során bíróság elé állították a vádlottakat, más feladataik is adódtak a megtorlásban. Az „ellenforradalmi elemek" felszámolása érdekében a közbiztonsági őrizet terén is komoly „eredményeket" tudott felmutatni az ügyészség, a fővárosi ügyészség pedig az internálótáborok felügyeletét is ellátta. A kerületi ügyészségek vizsgálatot folytattak azzal kapcsolatban is, hogy a tanácsok pénzügyi osztályai a disszidáltak által elhagyott vagyontárgyakat hogyan zárolták, az állam követeléseit hogyan biztosították. A kerületi ügyészségek ellenőrizték ezenkívül még azt is, hogy az üzemekben és vállalatoknál bocsátottak-e el embereket az „ellenforradalom" alatt baloldali meggyőződésük miatt. Ilyen törvénysértőnek ítélt esetekben felléptek a dolgozók érdekében, és törvényességi óvást nyújtottak be. Az ügyészség felügyelte azt is, hogy az „ellenforradalom" alatt illetéktelenül adott juttatásokat, béreket visszafizették-e, vagy a korábban lopással, sikkasztással okozott károkat nem akarják-e most az „ellenforradalom" számlájára írni.

A legfőbb ügyész 003/1957. számú utasítása kiemelten foglalkozott azokkal a bűncselekményekkel, amelyek esetében halálos minősítést kellett alkalmazni.[150] Az utasítás kötelezte a megyei (fővárosi) ügyészeket és a katonai ügyészségek vezetőit, hogy a halálos minősítésű büntetőügyeket személyesen kísérjék figyelemmel. Ilyen esetekben a vádirat benyújtásáról a Legfőbb Ügyészséget is értesíteni kellett. A bírósági szakaszba került ügyek esetében a következőket rendelte az utasítás: „A halálos minősítéssel benyújtott vádiratok esetén mind az előkészítő ülésen, mind a tárgyaláson ehhez a minősítéshez ragaszkodni kell és amennyiben a bíróság ettől eltérően minősítene, nyomban fellebbezési óvást kell bejelenteni."[151] A teljes körű ellenőrzés érdekében a legfőbb ügyész azt is elrendelte, hogy az elsőfokú tárgyalás eredményéről értesíteni kell a Legfőbb Ügyészséget, és az értesítéshez mellékelni kell a bírói ítélet értékelését. Az értékelésnek ki kellett terjednie a cselekmény minősítésére és az alkalmazott büntetés mértékére is.

1958. június 26-i keltezéssel Götz János fővárosi ügyész és Szakács Ödön, a Fővárosi Bíróság elnöke közösen foglalta össze az ügyészségek és bíróságok „eredményeit" az „ellenforradalom megtorlásában".[152]

Az összefoglaló először is kitért arra, hogy a fővárosi ügyészség és bíróság nemcsak a saját illetékességi területén járt el, hanem más, főleg határ menti ügyészségek és bíróságok feladatát is elvégezte. Az illetékességi terület átlépésének indoka az volt, hogy egyes vidéki ügyészségek túl liberálisan jártak el az embercsempészek és határsértők ügyeiben. Emellett még körülbelül húsz ügyben kijelölés alapján járt el a fővárosi ügyészség és bíróság.

A tájékoztató szerint időrendben először, 1957 első felében a fegyverrejtegetések ügyében jártak el az ügyészségek és hoztak ítéletet a bíróságok. Később került sorra a többi politikai bűncselekmény: a szervezkedés, az „ellenforradalmi gyilkosság", az izgatás.

Az ügyészség munkáját értékelve arányszámokkal igazolva mutatta be a fővárosi ügyész, hogy az ügyészségek munkájában mekkora „javulás" mutatkozott. Egyrészt a megvádolt osztályidegenek aránya jelentősen növekedett 1957-hez képest (korábban 2,7%, 1958-ban már 5,7%), ugyanakkor ezen időszakban száznegyven dolgozóval szemben megszüntették az eljárást. A rendőrséggel közösen felülvizsgálták a közbiztonsági őrizetbe helyezettek ügyét, és a munkás-paraszt származásúak nagy részét szabadon engedték.[153]

A legfőbb ügyész értékelése szerint a szervezet eredményes munkát végzett, ezért úgy látta, hogy az ügyészség 1961 elejére teljesítette feladatát. A Legfőbb Ügyészség 1961. április 21-én keltezett leirata a fővárosi főügyésznek azt az utasítást adta, hogy az „ellenforradalmi bűncselekmények" üldözését le kell zárni, nem lehet megengedni, hogy ilyen ügyekben újabb eljárások induljanak.[154] A Legfőbb Ügyészség utasítása szerint még akkor sem lehetett ilyen vizsgálatot indítani, ha egyébként a terhelttel szemben 1956 után elkövetett politikai cselekménye miatt eljárás volt folyamatban.

Amint a bíróságok esetében a Legfelsőbb Bíróság, úgy az ügyészségeknél a Legfőbb Ügyészség igyekezett a forradalmi eseményekben részt vevők ellen folytatott eljárás gyakorlatát egységesíteni. 1957. április 23-án a megyei

Tóth Ilona és társai perének hallgatósága a Fővárosi Bíróságon, 1957. február 20. *Forrás: MTI.*

Tóth Ilona és társai pere a Legfelsőbb Bíróságon, 1957. június 11. *Forrás: MTI.*

(fővárosi) ügyészeknek irányelveket adott ki arról, hogy az egyes politikai ügyekben miként kell eljárni.[155]

A tömeges cselekménynek számító tiltott határátlépéssel kapcsolatban[156] azt az utasítást adta, hogy azok esetében, akik 1956. október 23. és 1957. január 31. között hagyták el Magyarországot, de hazatérési szándékukat valamelyik külképviseleten bejelentették, és 1957. június 30-ig hazatértek, a nyomozást meg kell szüntetni. Ugyanez vonatkozott azokra is, akik illegális úton tértek haza, de őket ki kellett hallgatni, annak tisztázására, hogy nem követtek-e el más bűncselekményt. Azzal szemben is meg kellett szüntetni a nyomozást, aki kettő vagy több esetben lépte át illegálisan a határt. Külön kiemelte az irányelv, hogy a „baráti állam" (Csehszlovákia, Románia) felé, kizárólag rokoni látogatás céljából megkísérelt vagy végrehajtott tiltott határátlépés, bármikor követték is el, nem minősülhet bűncselekménynek.

Az izgatás bűntette miatt folyó eljárásokkal kapcsolatban a legfőbb ügyész azt az utasítást adta, hogy az izgató kijelentéseket a jegyzőkönyvben szó

szerint kellett rögzíteni, tehát nem volt elég az egyszerű körülírás. Az izgatás tárgykörébe sorolta még a szovjet katonai emlékművek ledöntését, megrongálását és meggyalázását, és emiatt úgy rendelkezett, hogy ezt a cselekményt a BHÖ 2. pont b alpontja szerint kell elbírálni.[157]

A leirat hosszan taglalta a forradalmi bizottságok vezetőivel és tagjaival szemben követendő eljárást. A legfőbb ügyész utasítása szerint az eljáráshoz nem volt elegendő csupán a bizottságban betöltött vezető tisztség vagy tagság. Az irányelv szerint mindenkinek a tevékenységét egyénileg kellett vizsgálni. Külön kitért a becsületes dolgozók és a pártfunkcionáriusok problémájára, akik ebben a tisztségükben is hűek maradtak a szocialista eszméhez, és igyekeztek meggátolni a túlkapásokat. Méltánytalan lett volna a leirat szerint az is, ha olyanokkal szemben is eljártak volna, akiket tudtukon kívül választottak meg tagnak. Külön fel kellett deríteni ezekben az esetekben a szándékot, amely ezeket az embereket vezette, kivéve, ha „osztályidegen elemről" volt szó, mert „ezek tevékenységének mozgatórugója, célja és szándéka nem lehet kétséges. Ilyen esetekben, amennyiben e minőségében kifejtett tevékenysége bűncselekmény, a törvény teljes szigorával kell eljárni."[158] A leirat szerint a forradalmi bizottság tagjai és vezetői nem minősültek közhivatalnoknak, tehát cselekményüket nem lehetett hivatali bűncselekményként elbírálni. A legfőbb ügyész megfogalmazása szerint a forradalmi bizottságok az „ellenforradalmárok" gyűjtőhelyei voltak, nagyon sok baloldali személyt tartóztattak le, állami, tanácsi vezetőket váltottak le, fegyveres csoportot szerveztek. Ezért az ügyészeknek mérlegelniük kellett, hogy a forradalmi bizottság tagjai ellen nem a BHÖ 1. pont (1) bekezdése alapján kell-e eljárni.[159]

Rossz gyakorlatnak minősítette a leirat, hogy az ugyanazon ügyben szereplők közül egyeseket kiemeltek és csak ellenük folytatták le az eljárást, ezért a bűncselekmények felderítése sok esetben hiányos volt, és a kiragadott személyek felelősségre vonása igazságtalanságot eredményezett. Az utasítás ezért külön kiemelte, hogy valamennyi tettes ellen le kell folytatni az eljárást, és az elkövetett bűncselekmény súlyának arányában kell ellenük fellépni.

A kiemelkedő jelentőségű „ellenforradalmi bűncselekmények" esetében a letartóztatott gyanúsítottak mellett az ismeretlen helyen tartózkodó gyanú-

sítottakkal szemben is az ügyészeknek kellett eljárni. Ezekben az ügyekben azonban gyorsított eljárást nem lehetett alkalmazni.

A mellékbüntetések végrehajthatósága érdekében az utasítás felhívta az ügyészek figyelmét arra, hogy a vagyonelkobzások érvényesítése érdekében meg kell akadályozni, hogy a hozzátartozók elrejthessék a vagyontárgyakat. Így az állam jelentős előnytől eshet el, ezért szükséges, hogy az ügyész a nyomozás elrendelésével egyidejűleg a bűnügyi zárlatot is elrendelje.

A politikai vezetésnek a megtorlás elveinek kidolgozása mellett a másik fő problémát az jelentette, hogy miként tudja megoldani az egyre nagyobb számú politikai elítélt elzárását. A legnagyobb gondot nem is a bíróságok által jogerősen elítéltek büntetésének végrehajtása jelentette, hanem azok tömegeinek elhelyezése, akiket a feladat túlteljesítésére törekvő belügyi szervek helyeztek előzetes letartóztatásba.[160]

Az MSZMP vezető szervei minden ülésén, ahol az 1956 utáni megtorlással foglalkoztak, valamilyen formában szóba került a magyarországi börtönök befogadóképességének problémája. A Politikai Bizottság 1957. július 2-i ülésén[161] Szénási Géza legfőbb ügyész arra hívta fel a bizottság figyelmét, hogy adatai szerint a börtönökben 15 000–16 000 embert tartanak fogva, és ez a szám havonta 1000–1200 fővel emelkedik, miközben a börtönök befogadóképessége 24 000 fő. A fogvatartotti létszám emelkedésének okaként Szénási azt jelölte meg, hogy míg korábban a pár hónapos büntetések voltak jellemzőek, addig 1957 második felére a büntetések egyre hosszabbak lettek. Szénási úgy vélte, az jelenthetne megoldást, ha visszaállítanák a külső rabmunkahelyeket – bár ezt a genfi konvenció tiltja –, ugyanis ha ezt nem teszik meg, akkor a börtönök telítettsége növekszik, és lehetséges, hogy hamarosan felül kell vizsgálni az összes elítélt helyzetét.

Szénási jól mérte fel a helyzetet. A Politikai Bizottság 1957. augusztus 27-i ülésén[162] Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter ugyanis már arról számolt be, hogy 28 526 főt ítéltek elzárásra. Az adat kapcsán még Kádár János is feltette a kérdést: „Hova lehetett ennyit bezárni?"[163] Az igazságügy-miniszter válasza szerint ennyi elítélt elhelyezésére nem volt mód, vagyis még nem mindegyikük kezdte meg a büntetését.

Tóth Ilona és társainak pere a Fővárosi Bíróságon, 1957. február 18. Forrás: MTI.

Az 1957. december 10-i PB-ülésen[164] is komoly vita bontakozott ki a börtönök túlzsúfoltságának csökkentéséről. Ennek egyik fő eszköze az amnesztia lehetett volna, amelynek szándéka, a vitában részt vevők ismeretei szerint, már a közvélemény előtt is ismert volt. Kiss Károly szerint az ellenség azt terjesztette, hogy mindegy, milyen ítélet születik, csak életben maradjanak, mert úgyis jön az amnesztia. Marosán György pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a népbírák között is bizonytalanságot okozott az amnesztia hírének kiszivárgása, hiszen azt mondták, miért hozzanak súlyos ítéleteket, amikor úgyis jön a közkegyelem. Mind Kiss Károlynak, mind Marosánnak az volt a véleménye, hogy az amnesztiát el kell halasztani, vagy csak az egyéni kegyelmezéssel kell élni.

Kádár János a jegyzőkönyv szerint 800 000[165] emberről beszélt, aki a bűnüldöző szervek kezében van, és az „ellenforradalom" vezetője, kezdeményezője és reprezentánsa volt bizonyos területen. A nyolcszázezres szám azonban valószínűleg a jegyzőkönyvvezető tévedése lehet, Kádár 800–1000 embert mondhatott. Különösen súlyos problémának tartotta, hogy a „minőségi hiányt" a mennyiséggel igyekeztek pótolni, pedig „...nem tudunk Magyarországon olyan bűnüldözési rendszert állandósítani, hogy 40 000–50 000 ember üljön állandóan börtönben".[166] A bírálatot tovább is folytatta: „Tulajdonképpen ugyanez a helyzet az internálásnál is, egymillió-egyszázezer ember[167] van internálva a 9 és fél milliós országban. Elítéltek most nem tudom mennyit – 6 és fél, 7 ezer embert, most már 9800-ról hallunk. Arról beszéltünk, hogy sokkal jobb lett volna 500–600 embert halálra ítélni, akkor 30 ezer emberrel kevesebbet kellett volna börtönbe csukni."[168] Az, hogy a pártvezető öt-hatszáz ember kivégzéséről beszélt, mutatja személyes hozzáállását a megtorláshoz. Ezeknek a történelmi adatoknak, részleteknek az ismerete, tudatosítása talán idővel megkérdőjelezheti a Kádár Jánosról és az ő történelmi szerepéről a köztudatban kialakult kedvező képet is.

A PB 1957. decemberi előrelátása[169] az adatok tanúsága szerint meghozta a várt eredményt. Míg az 1957. január 1-jei adat szerint 5000 körüli letartóztatott volt, és számuk fokozatosan emelkedett az 1958. január 1-jei 19 000 körülire, addig 1958-ban ez a szám fokozatosan mérséklődött, és 18 000 körül mozgott.[170] Még kedvezőbb volt az előzetes letartóztatások számának csökkenése: a letartóztatottak 1958. januári 5000 körüli létszáma 1959 októberére 1500 körülire mérséklődött.

Az 1957. decemberi párthatározat nyomán 1958 májusára a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka javaslatot tett a letartóztatottak kategorizálására.[171] A parancsnok a kategorizálás célját abban jelölte meg, hogy az „osztályidegen és huligán" bűnözők elkülöníthetők legyenek a „dolgozó osztályhelyzetű és nevelhető" elítéltektől. Az előterjesztés alapján az elítélteket börtöntípusok szerint és a börtönökön belül is el kellett különíteni. Az egyes börtöntípusok szerint történő elkülönítésre az előterjesztés a következő csoportokat jelölte meg:

Tóth Ilona orvostanhallgatót szembesítik a Népbíróságon Obersovszky Gyula újságíróval, 1957. március 4. *Forrás: MTI.*

- osztályidegen elemek, bűncselekményükre és büntetésük idejére való tekintet nélkül;
- dolgozó osztályhelyzetű politikai elítéltek;
- többszörösen visszaeső köztörvényes elítéltek;
- dolgozó osztályhelyzetű köztörvényes elítéltek.

Mindezek alapján az országos parancsnok az osztályidegen letartóztatottak elhelyezésére legalkalmasabbnak a Budapesti Országos Börtönt tartotta, míg a dolgozó osztályhelyzetű politikai elítélteket a Márianosztrai Országos Börtönben és a Váci Országos Börtönben javasolta elhelyezni. A három éven aluli szabadságvesztésre ítélt, dolgozó osztályhelyzetű, politikai bűncselekményt elkövető első bűntényesek esetében a mezőgazdasági munkahelyen való foglalkoztatást javasolta. A fiatalkorú elítélteket a Sátoraljaújhelyi Országos Börtönbe zárták. A politikai bűncselekmény miatt elítélt nőket a Kalocsai Országos Börtönbe kellett szállítani.

A bíróságok közreműködésével és az adminisztratív úton végrehajtott megtorlás számadatairól Kádár János naprakész információkkal rendelkezett. A fennmaradt források alapján az is egyértelműen kijelenthető, hogy az enyhébb ítéletekkel szemben az elrettentést szolgáló halálbüntetések meghozatalát várta el az igazságügyi apparátustól.

Propaganda a nemzetközi szervezetek előtt

1957 augusztusában Száll József feljegyzést készített a külpolitika aktuális kérdéseiről a Politikai Bizottságnak[172], amelyben szokatlan őszinteséggel rótta fel a politikai vezetésnek, hogy teljesen elhanyagolta a külügyi munkát. Az egyik legfontosabb problémának azt tartotta, hogy lebecsülték a külföld tájékoztatásának fontosságát, hasonlata szerint a Külügyminisztérium költségvetésében erre kisebb összeg állt rendelkezésre, mint a MÉH hulladékgyűjtő vállalat egyévi propagandakerete. Száll figyelmeztette a vezetést, hogy szeptemberben elkezdődik az ENSZ közgyűlése, előtte mindenképpen meg kellene kísérelni az ötös bizottságban[173] részt vevő államok véleményegységének megbontását. Erre Ceylon és Tunisz esetében látott lehetőséget. Az ENSZ-közgyűlésre való felkészülés során véleménye szerint néhány fő kérdésre kell a magyar cáfolatot építeni.

Száll az érvelésben hangsúlyozni akarta, hogy az „októberi eseményeket" a külföldi beavatkozás készítette elő, rá kívánt mutatni, hogy az USA 1945 óta készült hasonló akcióra. Az előkészítő anyag szerint ki kellene emelni az események „ellenforradalmi" jellegét és a szovjet segítség történelmi szükségességét. Hangsúlyozta, hogy erről a magyaroknak kell beszélni, és nem a Szovjetuniónak. Az aktuális helyzet bemutatásánál javaslata szerint meg kellett szervezni, hogy a legkülönbözőbb társadalmi rétegek képviselői, szervezetek, neves személyiségek a közgyűlés előtt és alatt nyilatkozatokat tegyenek, táviratokat küldjenek, amelyben elítélik az ötös bizottság jelentését, és állást foglaljanak a kormány politikája mellett.

1957 augusztusában és szeptemberében szinte naponta rendeztek tiltakozó gyűléseket, sorra jelentek meg a sajtónyilatkozatok. Tiltakoztak az ENSZ-jelentés ellen a katolikus és református egyház vezetői, majd sorban a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Színház, az Országgyűlés, a Magyar Rádió, a Nemzeti Múzeum, a Széchényi Könyvtár, a Zeneművészek, illetve a Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, az evangélikus egyház és az izraelita felekezet, az egyetemek vezető oktatói. A tiltakozás csúcspontját pedig csaknem kétszáz író és költő tiltakozó nyilatkozata jelentette az Élet és Irodalom 1957. szeptember 13-i számában. A magyar kulturális elit ekkorra megtapasztalhatta, hogy a kádári vezetés nekik sem nézi el az 1956-os forradalomban betöltött szerepüket. 1957 januárjában az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága először a forradalomban az egyik legfőbb katalizátorként működő Írószövetség működését, majd az Újságíró Szövetség működését is felfüggesztette. Ugyanekkor megindultak a letartóztatások, a magyar értelmiség rettegett, az életüket féltve aláírták a kormány által összeállított nyilatkozatokat.

A propagandaanyag szerzőjeként Száll rá akart mutatni, hogy a magyarkérdés[174] tárgyalása beavatkozás a magyar belügyekbe. Az előterjesztő javaslata szerint nagy tekintélyű magyar és nemzetközi jogászok részvételével szakmai anyagot kell készíteni, és azt az ENSZ közgyűlése elé kell terjeszteni, a legjobb megoldás pedig az lenne, ha az államszocializmussal rokonszenvező világszervezetek magukévá tennék a kádári álláspontot, és ők tiltakoznának a magyarkérdés tárgyalása ellen.

Száll úgy vélte, hogy a külföldön folytatott propagandához jelentős mértékű átalakítás szükséges a párt és a Külügyminisztérium szervezetében. A szervezeti átalakítás a pártban azt jelentette, hogy újra létre kell hozni az MSZMP Külügyi Bizottságát (az MDP Külügyi Bizottsága 1949-ig működött). A Külügyminisztérium átszervezésénél a jelentés felhívta a figyelmet arra, hogy 1957 elején a minisztériumot megtisztították az „ellenforradalmi" elemektől, de az érdemi munka elvégzéséhez így nem áll rendelkezésre megfelelő szakapparátus. A külügyi munka szakszerűbbé tétele érdekében létrehoztak egy kisebb csoportot, amely tudományosan elemezte a nemzet-

Nagy Imre kihallgatása, Nagy Imre-per, 1958. június. *Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.*

közi eseményeket, és javaslatokat dolgozott ki. A javaslatban szerepelt, hogy fel kell állítani a külügyi tudományos intézetet. Száll József kiemelte, hogy a Szovjetunióban, Kínában, Csehszlovákiában és Lengyelországban is működik ilyen intézmény. Úgy vélte továbbá, hogy az egyetemeken (közgazdasági egyetem, jogi kar) tanszéket kell létesíteni a nemzetközi kérdések elemzésére, oktatására, illetve meg kell szüntetni azt az állapotot, hogy Bolgár Elek halála óta egyetlen magyar egyetemen sem tanítanak diplomáciatörténetet. A párttagság és a funkcionáriusok szempontjából Száll egy nemzetközi kérdésekkel foglalkozó munkacsoport létrehozását, az értelmiség meggyőzése érdekében pedig külpolitikai folyóirat kiadását tartotta a legsürgetőbbnek. Meggondolásra javasolta egy későbbi időpontban egy külügyi társaság létrehozását, melynek feladata külföldi politikusok meghívása lenne, illetve kapcsolatteremtés olyan országokkal is, amelyekkel Magyarországnak nincs

1958. június 15. – Ítélethirdetés, Nagy Imre-per. *Forrás: MNL OL XX-5-h-003-1958-V150000.*

diplomáciai kapcsolata. Száll József, a későbbi karrierdiplomata javaslatai jóval túlmutattak a kádári propaganda céljain. Javaslatai egyértelműen jelezték a pártvezetésnek, hogy a korábbi, kizárólag a Szovjetunió jóváhagyásával és ellenőrzésével működtetett magyar külpolitika felkészületlen az ország képviseletére a külföld előtti. Az 1956-os forradalom miatt kialakult diplomáciai elszigeteltség alkalmat adott egy professzionálisabb külpolitikai szervezet felépítésére.

Az elvi javaslatok gyakorlati megvalósítása érdekében 1957 közepétől a magyar politikai vezetés egyre aktívabbá vált a nemzetközi szervezetekben. A kezdeti időszakban a nemzetközi szervezetek közül a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége (DJNSZ) meggyőzése érdekében fejtették ki a legnagyobb erőfeszítést. A DJNSZ-t annál is inkább jó terepnek gondolta a magyar pártvezetés a propagandához, mivel az erősen rokonszenvezett az államszocialista szervezetekkel.

A DJNSZ 1957. január 5-én és 6-án tartott titkársági ülése két fő kérdésben követelt magyarázatot a magyar vezetéstől. Az első: milyen körülmények között távolították el a Nagy Imre-kormányt, amely addig törvényes volt, és a szövetség tudomása szerint nem került kisebbségbe, és nem is nyújtotta be lemondását, hogy átadja a helyét a Kádár-kormánynak, amelyet az oroszok kényszerítettek ki? Nem jelenti-e a teljes jogú nemzeti szuverenitás és be nem avatkozás sérelmét a szovjet magatartás a Nagy-kormánnyal szemben, és egy olyan kormány támogatásában, amelynek – és ez a legkevesebb, amit róla mondani lehet – nincsen többsége a közvéleményben? A második pedig: nyugati sajtóközlemények szerint könyörtelen megtorlást visznek végbe Magyarországon; kivételes törvényszékek felállításáról, tömeges letartóztatásokról, egyesületek feloszlatásáról, számos halálos ítéletről szólnak a híradások. A megtorlás során miként tartják be a közszabadságot, a büntetőügyek nyomozása és ítélkezése során megvannak-e a szükséges biztosítékok?

A helyzet feltárása érdekében a titkárság megfigyelők kiküldését tartotta szükségesnek.

Az 1957. június 15–18-i titkársági ülésen ismét napirendre került a magyarkérdés.[175] A DJNSZ továbbra is szükségesnek tartotta, hogy vizsgálóbizottságot küldjenek Magyarországra. Kovács István, a magyar delegáció vezetője ismertette a magyar álláspontot: először is a hivatalos álláspontnak megfelelően leszögezte, hogy a magyar jogászok egyöntetűen támogatják a Kádár-kormányt. Ez a kijelentés természetesen kizárólag a propaganda részét képezte, hiszen a forradalom utáni megtorlás „legális" eszközeinek kiszemelt bírák és ügyészek nagy része nem volt hajlandó részt venni a politikailag irányított eljárásokban. Ezzel a politikai vezetés tisztában volt, a párt vezető testületeinek ülésein állandó napirendi pontként szerepelt az igazságügyi apparátus „elégtelen együttműködése". Kovács ezután visszautasította bárminemű vizsgálóbizottság Magyarországra utazását, azzal indokolva álláspontját, hogy Magyarországon a helyzet hosszú hónapok óta teljesen normális. Másrészt a bizottság tevékenysége precedenst teremtene más szervezeteknek arra, hogy hasonló igényekkel lépjenek fel. Egyben új irányt is kívánt mutatni a DJNSZ-nek, és közben kiemelte: sokkal aktu-

álisabb problémákkal kellene foglalkoznia a szövetségnek, így például az atom- és nukleáris fegyverek elleni harccal.

Kovács István a pártnak készített beszámolójában leírta azokat a baráti beszélgetéseket is, amelyeket a DJNSZ elnökével és főtitkárával folytatott az ülés előtt. Denis Nowel Pritt és Joë Nordmann bizalmasan elmondták, hogy rendkívüli nyomás alatt tartja őket néhány jogász, akik a szövetségből való kilépéssel fenyegetőznek, ha a DJNSZ nem szavazza meg egy bizottság kiküldését. Végül a magyaroknak annyit sikerült elérniük, hogy kimondják: a DJNSZ a kölcsönös kulturális kapcsolatok előmozdítása érdekében kíván néhány jogászt Magyarországra küldeni. Ebben a kérdésben Kovács István a párt állásfoglalását kérte. Ő személyesen azt javasolta, hogy itthon természetesen megfelelő emberek foglalkozzanak majd a vendégekkel. Végül miután konzultált a német jogászokkal, azt javasolta a pártvezetésnek, hogy Magyarország külföldi propagandáját jobban meg kell erősíteni. A nyugati lapok ugyanis a magyar ítélkezést *Blutjustiz*nak[176] bélyegezték, és rendszeresen hírt adnak a halálos vagy súlyos börtönbüntetésről szóló ítéletekről.

A magyar diplomácia 1957 novemberére látszólag teljes sikert ért el a DJNSZ-ben: az angol tagozat tiltakozása ellenére a titkársági ülés a magyar beszámolót elfogadta.

Benedek Jenő, a Magyar Jogászszövetség (MJSZ) főtitkára teljes győzelemként számolt be a pártvezetésnek az eredményekről, amelyeket a következőkben foglalt össze: a magyar delegációnak sikerült megvilágítani az „ellenforradalom" felszámolását célzó kormányintézkedések politikai, társadalmi és jogi indokoltságát, és ezek átmeneti jellegét. A magyar diplomaták elfogadtatták, hogy az 1956. november 4. után kiadott büntetőjogi intézkedések összhangban állnak az emberi jogokkal. Benedek Jenő szerint sikerült igazolni azt az álláspontot, hogy a kiadott jogszabályok a Magyar Népköztársaság azon jogköréből következnek, amely szerint minden államot megillet saját rendszere biztonságának megvédése. Így sikerült világossá tenni azt az álláspontot, hogy bármiféle bizottság kiküldése Magyarország szuverenitását sértette volna. A jelentés óriási sikerként értékelte, hogy a magyarkérdés végleg lekerült a DJNSZ és az egyes nemzeti tagozatok napirendjéről is. Az összefoglaló teljes mértékben tükrözte az amúgy sem túl kritikusan fellépő külföldi jogászszervezetek teljes tájékozatlanságát és ismerethiányát a magyar helyzetről. A jelentés azt is világossá tette: a külföldi szervezetek legfeljebb annyit értettek meg, hogy a magyar politikai vezetés által készített elemzéseket, a lényeget elhallgató összefoglalókat elolvasták, és tényként kezelve azokat tagságuknak bemutatták. A határozottabb fellépést valószínűleg az is akadályozta, hogy a jóval nagyobb súllyal és anyagi forrásokkal rendelkező államok vagy nemzetközi szervezetek sem helyeztek túl nagy hangsúlyt arra, hogy megvizsgálják: miként érvényesülnek Magyarországon a demokráciákban evidenciának tartott emberi jogok.

A nemzetközi megítélésben Nagy Imre kivégzésének hírére jelentős fordulat következett be. A magyar diplomácia addigi „eredményei" semmivé váltak, hiszen a korábban már meggyőzött DJNSZ elnöke 1958. június 17-i keltezéssel levelet intézett Benedek Jenőhöz, az MJSZ főtitkárához, amelyben közli, hogy az aznap reggeli sajtóból értesült Nagy Imre és három vádlott-társa kivégzéséről.[177] Hivatkozott a vádemelés, a tárgyalások és a bírói ítélet titkos jellegére, ezért közleményt kért az MJSZ-től. „Tekintettel a DJNSZ különböző tagjainak korábbi felszólalásaira, valamint a nemzetközi titkárság által feltett kérdésekre és figyelemmel a vádemelés, a tárgyalások és a bírói ítélet titkos jellegére, nagyon lekötelezne, ha sürgősen egy közleményt juttatna el a tárgyban a nemzetközi titkárságnak."[178]

Péteri István, az Adminisztratív Osztály helyettes vezetője ezt már úgy továbbította Münnich Ferencnek, hogy Joë Nordmann a DJNSZ-re nehezedő nagy nyomás miatt volt kénytelen megírni a levelet. Benedek Jenő készítette el a választ, melyben hivatkozott arra, hogy Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter (egyben az MJSZ elnöke) az 1957. novemberi tanácsülésen már közölte: „Nagy Imre ellen alkotmány- és törvényellenes cselekményei miatt illetékes szerveink vizsgálatot folytatnak". Ezután a főtitkár ismertette a vádpontokat, és kijelentette, hogy minden törvényesen zajlott. Az anyagra Münnich saját kezűleg írta rá, hogy közöljék a DJNSZ-szel: a bírói ítélet nem volt titkos, ilyen Magyarországon nincs. A tárgyalás zárt volt, de ez a fennálló törvények szellemében történt így Münnich Ferenc és a pártvezetés hivatalos álláspontja szerint.

1958 szeptemberében Benedek Jenő főtitkár aláírásával újabb, részletesebb összefoglaló készült a problémáról.[179] A DJNSZ brüsszeli titkársági ülésén 1958. augusztus 30-tól szeptember 1-jéig külön napirendi pontként szerepelt annak vizsgálata, miként reagáltak a DJNSZ egyes nemzeti tagozatai a Nagy Imre-perre. Az összefoglaló szerint egyes nemzeti tagozatok (különösen az angol, a belga és a francia) „az ellenforradalom felszámolását célzó törvényes intézkedések következtében kialakult jogi helyzet kérdéseit állandóan napirenden tartják". Az MJSZ-től rendszeresen kértek felvilágosítást azokról a perekről, amelyeknél a bíróság zárt tárgyalás keretében járt el (például Déry-ügy)[180]. Az angol és francia tagozat olyan kérdésekre várt választ, amelyek a hivatalos közleményben nem szerepeltek. Az MJSZ közölte, hogy mivel zárt tárgyalás volt, a kérdésekre nem tud válaszolni. A francia tagozat ezzel nem elégedett meg, ezért többszöri levélváltás folyt a két tagozat között. A franciák egyben kérték, hogy a magyar tagozat közölje velük Déry Tibor védőügyvédjének nevét. Ezt az MJSZ meg is adta. (Később megtudakolták a szóban forgó ügyvédtől, Zalán Kornéltól, hogy megkeresték-e a franciák, ő pedig azt felelte, hogy semmilyen levelet sem kapott). Az angolok a stockholmi békevilágértekezleten közölték a DJNSZ főtitkárával, hogy elhatározták: kilépnek a szervezetből. Amikor az Igazságügy-minisztérium közzétette tájékoztatóját a Nagy Imre-ügyről, a japán, az indiai, a ceyloni, az angol, az olasz, a francia és a belga jogászok képviselői levélben tiltakoztak a DJNSZ-nél. Követelték, hogy a DJNSZ foglaljon állást a Nagy Imre-ügyben. Azt hangoztatták, hogy Nagy Imre ügye hiteltelenné tette a DJNSZ-t, a kettős mérce alkalmazásának vádja vetült rá a nemzetközi jogi normák képviseletekor.

Ez a jelentés is kiemelte az angol és belga tagozat aktivitását. A tagozat nem kommunista tagjai ragaszkodtak ahhoz, hogy adjanak ki elítélő nyilatkozatot, vagy lépjenek ki. Két fő pontban támadták az üggyel kapcsolatban kiadott nyilatkozatot: egyrészt szerintük a Nagy Imre-ügyet nem lehet belső ügynek tekinteni, mivel ha ezt tennék, a DJNSZ más országokban való fellépését is elutasítanák. (Hiszen a DJNSZ fontosnak tartotta a „haladó személyek" letartóztatása elleni fellépést.) Másrészt nem ismerik el, hogy a Nagy Imre-ügyet a bíróság a zárt tárgyalás szabályai szerint tárgyalta le.

A tizennyolc éves korában kivégzett Mansfeld Péter fényképe, 1956. november 2. *Forrás: MTI.*

Véleményük szerint titkos, nem pedig zárt tárgyalás volt. A titkos jellegre utal az is, hogy a nyilvánosság a tárgyalások megkezdéséről egyáltalán nem értesült, hivatalos közleményt pedig csak a tárgyalások és az ítélet végrehajtása után adtak ki.

Az angol és belga tagozat nagy várakozással tekintett a titkársági ülés elé, ezért a titkárságnak mindenképpen határozatot kellett hoznia. Két napig tartott a vita, és a magyar tagozat nagyon aktív volt a tárgyaláson kívüli tapogatózásban. A főtitkár közölte a magyarokkal, hogy a francia tagozat részéről nem kell tartani a kilépéstől, mert a De Gaulle-féle alkotmánytervezet[181] és annak vitája teljesen kiszorította az érdeklődés előteréből a Nagy Imre-ügyet. Kijelentette, hogy a francia tagozat a maga részéről lezárta a Nagy Imre-üggyel kapcsolatos vitát. Tárgyaláson kívül a belga tagozat elnöke is kijelentette, hogy bármiféle nyilatkozatot el tudna fogadni, nem ragaszkodnak elítélő nyilatkozathoz, csak a DJNSZ valamilyen formában foglaljon állást. Denis Nowell Pritt is közölte a magyarokkal, hogy az angoloknak is megfelel bármilyen nyilatkozat. Prittnek az volt a lényeg, hogy az elkészült anyag alkalmas legyen az angol tagozattal való tárgyalás előkészítésére.

A megszerzett információk alapján a magyar tagozat arra építette a taktikáját, hogy a Nagy Imre-ügy iránt mutatott nemzetközi érdeklődés csökkent, így a magyar politikai vezetésnek hátrányos lenne bárminemű állásfoglalás kiadása, mivel akkor a nemzetközi közvélemény ismét foglalkozna az üggyel. A magyar pártbürokraták különösen attól féltek, hogy a DJNSZ után más nemzetközi szervezet is beavatkozna, és propagandahadjárat indulna Magyarországgal szemben. A magyar taktika a bújtatott zsarolástól sem riadt vissza: jelezni akarták a DJNSZ-nek, hogy kizárólag az összes tag által támogatott határozatot hozhat, egy Magyarországot elítélő állásfoglalást viszont a szocialista országok semmiképpen sem szavaznának meg. Különösen az MSZMP és a magyar kormány védelmében kívánt fellépni Magyarország. A magyar fél annyi engedményre hajlandó volt, hogy a Magyar Jogászszövetség tevékenységével kapcsolatban elhangozhat kritika. Ez utóbbi felháborítóan álságos kijelentés volt, hiszen mindenki világosan tudta, hogy egy jogászszövetség semmilyen módon nem lehetett hatással a meghozott jogszabályokra és azok alkalmazására.

A fentebbi, a magyar politikai vezetés logikáját tükröző leírás révén világossá válik, hogy a kádári külpolitika jól épített a DJNSZ belső megosztottságára és a szocialista államberendezkedés iránti elfogultságára; a magyar

üggyel kapcsolatos bármilyen kritikát a szervezet céljaival ellentétes lépésként tüntetett fel.

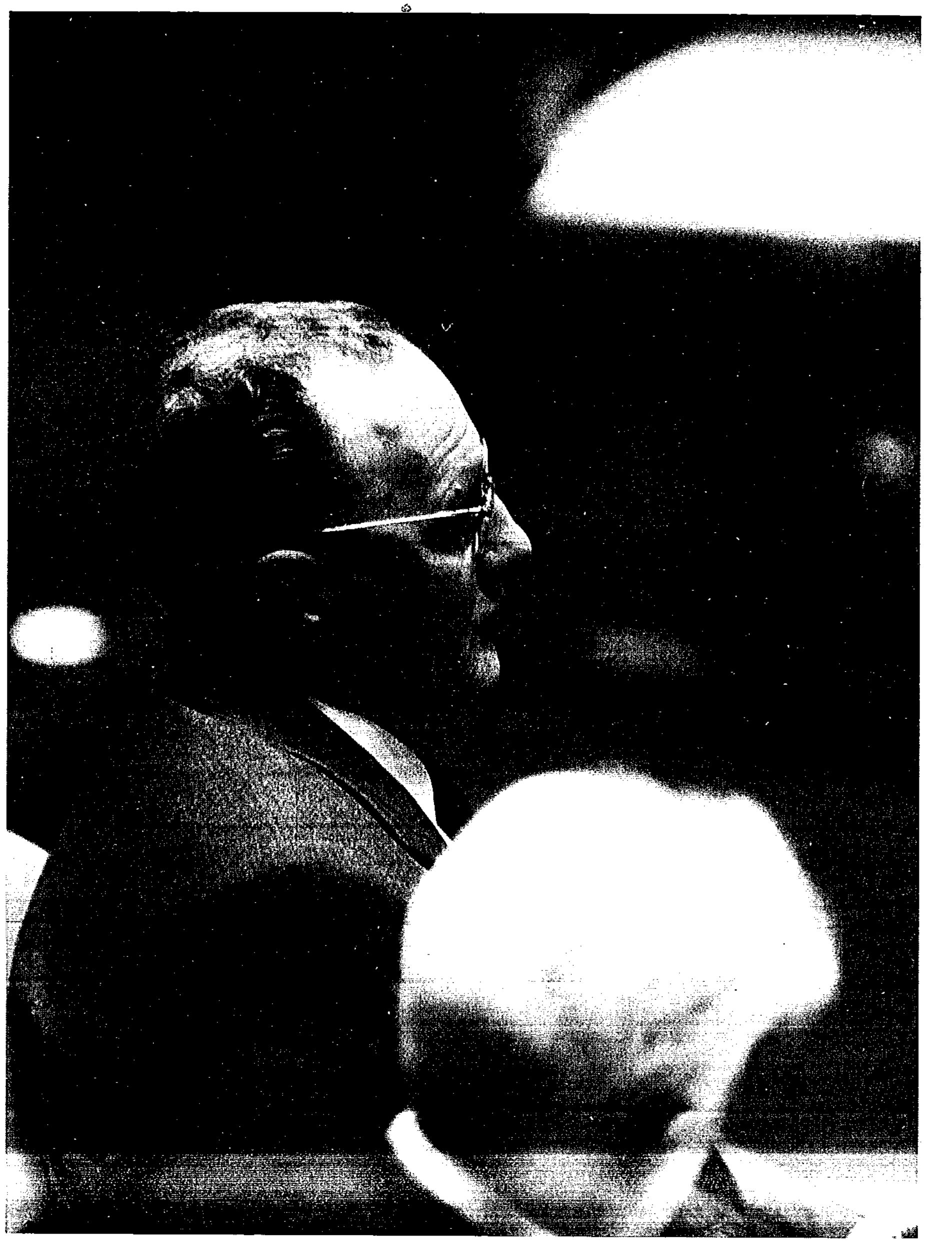
Ezek alapján a magyarok dolgozták ki a nyilatkozattervezetet, amelyet a titkárság kis változtatásokkal el is fogadott. A titkárság úgy határozott, hogy a nyilatkozatot egyelőre nem teszik közzé, a jegyzőkönyvhöz csatolják, és ez alapján kezdenek tárgyalásokat a kilépni szándékozókkal.

A helyzet rendezése érdekében a titkárság nyilatkozatot tett közzé. A DJNSZ titkársága megállapította: egyes tagozatai kifogásolták, hogy az MJSZ nem adott választ a feltett kérdésekre. (Ezzel megsértette az 1957 novemberében, Moszkvában tartott tanácsülésen elfogadott határozatot arról, hogy az egyes tagozatoknak tájékoztatniuk kell egymást azokról a kérdésekről, amelyekről egy másik tagozat választ kér.) Az MJSZ közölte, hogy minden esetben válaszolt a hozzá eljuttatott kérdésekre. A titkárság azt kifogásolta, hogy ezek a válaszok politikaiak voltak, és nem jogi alapokra támaszkodtak. A nyilatkozatot a belga tagozat teljes mértékben elfogadta, az angol tagozatnak pedig tárgyalási alapot jelentett. Határozat született arról, hogy a DJNSZ titkársága 1959 első negyedévi ülését Budapesten tartja.

„A magam részéről a helyzetet úgy ítéltem meg, hogy a nyilatkozat semmilyen vonatkozásban sem érinti a Magyar Népköztársaság szuverenitását és érdekeit, a nyilatkozatban foglaltak semmilyen vonatkozásban nem állnak ellentétben sem a párt, sem a kormány eddigi álláspontjával"[182] – jelenthette ki elégedetten Benedek Jenő főtitkár.

Benedek a beszámolója szerint külön informális tárgyalást is folytatott az ülés után a belgákkal. Az elnökük közölte vele, hogy a kommunista jogászok csak nagy erőfeszítések árán tudják együtt tartani a belga tagozatot. A beszélgetések során körülbelül úgy fejezte ki magát, hogy „a jóindulatú kapitalista jogászok minden haladó akciójuknál beleütköznek egy-egy Rajk- vagy egy Nagy-ügybe"[183].

Az UNESCO keretébe tartozó Nemzetközi Jogtudományi Egyesület (Association Internationale des Sciences Juridiques – AISJ) esetében szakmai anyag összeállítását határozta el a magyar vezetés. Magyarország 1956 februárjában már részt vett az AISJ párizsi kollokviumán, de az 1956-os

Kádár János, a magyar ENSZ-küldöttség vezetője és Sík Endre külügyminiszter, ENSZ közgyűlés, 1960.
Forrás: MTI.

forradalom miatt még nem léptek be. 1956-ban lépett be a szervezetbe a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, folyamatban volt Bulgária és Románia belépése is. 1957-ben a fő problémát az jelentette, hogy a főtitkári teendőkkel (e posztot korábban Bertrand professzor töltötte be) egy magyar emigránst, Zajtay Imrét bízták meg. A magyarok végül úgy döntöttek, hogy az 1958. szeptember 10–16-án a „szocialista törvényesség" kérdéseiről tartandó nemzetközi konferencián részt vesznek, s a konferenciára elaborátumot állítanak össze.[184]

A bevezető leszögezte, hogy itt a „szocialista törvényesség" tudományos ismertetéséről van szó, ebbe tehát nem tartozik bele konkrét bírósági ügyek megtárgyalása vagy értékelése. De éppen a félreértések és félremagyarázások elkerülése érdekében tájékoztatták a kollokviumot a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott per büntetőjogi vonatkozásairól. A nyilvános beszédnek azonban megvoltak a már előzetesen meghatározott korlátai, vagyis az elhangzottakkal kapcsolatban a magyar előadók kérdésekre nem kívántak válaszolni.

A Nagy Imre-per büntetőeljárásának anyagi jogi oldalát elemezve próbálták bizonyítani, hogy minden törvényesen zajlott. Az elítélés alapjául szolgáló törvények (1946. évi VII. törvény a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetéséről; 1930. évi III. törvény 58. §-ába ütköző hazaárulás) hatályosak és érvényesek, hiszen kihirdetésük a cselekmények elkövetése előtt történt. Az 1946. évi, már a korabeli szóhasználatban is csak hóhértörvénynek nevezett jogszabályt úgy magyarázták, hogy az a Magyarország alapjait jelentő népi demokratikus államrend és a népköztársaság védelmét szolgálja. A bemutatás szerint a törvény azért felelhet meg a jogszerűség követelményeinek, mert pontosan meghatározott társadalmi, gazdasági, állami és politikai rendszert írt le. Ebből vezették le az előadók, hogy a jogszabály alapján megállapított tényállás tehát minden esetben pontosan körülhatárolt volt, nem valamiféle általános jellegű rendelkezés alapján születtek az ítéletek. Nagy Imre és társai magatartása szerintük „a magyar népi demokratikus állam jellegének és formájának megváltoztatására, egy már meghaladott, burzsoá jellegű és formájú állam restaurálására irányult". Az ismertetés szerint az a rendszer, amelyet vissza akartak állítani, 1945-re

ugrott vissza, illetve még ezen is túl, az 1919-es Horthy-terrorig. A hivatalos magyar álláspont szerint nem lehet vitatni egyetlen államnak sem azt a jogát, hogy büntetőjogilag felelősségre vonjon mindenkit, aki az adott állam formájának, társadalmi berendezkedésének, sőt jellegének megdöntésére szervezkedik. Az elaborátum ezért „megértőnek" mutatkozott az „ellenséges sajtóorgánumokkal" szemben, abban a tekintetben, hogy cikkeik nem tartalmaztak konkrétumokat a jogi eljárásokról, így a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott perről sem. Ehelyett általánosságban a szabadságra hivatkoztak, valamiféle szabadságeszmére, mint amelynek érdekében Nagy Imre és társai cselekedtek. „Anélkül, hogy itt példákon kívánnánk bemutatni e burzsoá »szabadság« valóságos vonásait s szembeállítani velük egy összehasonlíthatatlanul nagyobb szabadságnak, a dolgozó nép valóban elért szabadságának vívmányait, annyit nyilvánvalóan minden tárgyilagos szemlélőnek el kell ismernie, hogy ebben a nyugaton hangoztatott »szabadság«-érvelésben a »szabadság« minden olyan tevékenységnek az igazolására szolgál, amely a szocialista országok rendjének megdöntésére irányul." Az ilyen „szabadság" megengedése, az ennek jelszavával folytatott felforgató tevékenység erkölcsi helyeslése, ennek anyagi támogatása nem szolgálhatja a békés egymás mellett élés elvét.

Az eljárásjogi oldalt is teljesen törvényesnek mutatta be az elemzés. Kiemelendő pozitívumnak tartotta, hogy az eljárások gyorsítása érdekében megengedett bizonyos kivételeket ebben az eljárásban nem is alkalmazták (a vádlottakat nem vádirat mellőzésével állították bíróság elé, a határidők megrövidítésének nem volt jelentősége, és a fellebbviteli bíróság jogkörére vonatkozó szabályoknak sem volt jelentősége, hiszen itt a legfelső bírói szerv járt el első- és másodfokon is). Érvényesült a védelem joga, a zárt tárgyalást pedig a büntető perrendtartás tette lehetővé. Tehát az eljárás szerintük nemcsak a „szocialista törvényesség" követelményének felelt meg, hanem a büntetőjog és büntetőeljárás általánosan elfogadott alapelveinek is. „...a kifogás oka az, hogy e törvényesség valóban lesújt azokra, akik ellen éle elsősorban irányul."

Az elaborátum második része a magyar büntetőjog rendszerének általános áttekintését adta. Az „1956. októberi események" miatt volt szükség olyan jogalkotásra, amely a társadalom védelmét és a „generális prevenció[185]" hatékonyabb érvényesítését tette lehetővé. Az összefoglaló szerint a súlyos fellépés csak azokat fenyegette, akik a rendszabályok kihirdetése után követték el „cselekményeiket". Felsorolja az 1956. november 12-i, gyorsított eljárásról szóló rendelkezést, az 1956. évi 28. törvényerejű rendeletet (kihirdetve 1956. december 11-én) a rögtönbíráskodásról, az 1957. évi 4. törvényerejű rendeletet a gyorsított eljárásról. „A kihirdetett törvényt alkalmazni kell, ennek az igazolására különleges érveket aligha lehet igényelni." Visszautasította a magyar beszámoló, hogy olyan rendkívüli eszközöket alkalmazna Magyarország, amelyeket eddig a világon sehol. Bizonyítékul példákat sorolt: az USA-ban a MacCarren-féle törvény[186] lehetőséget adott arra, hogy amennyiben az állam „kritikus helyzetben" van (ezt az elnök állapítja meg), bizalmas információ alapján bárkit le lehet tartóztatni, gyűjtőtáborba lehet zárni. Angliában 1955-ben is alkalmazták azt a törvényt (Emergency Power Act), amely ostromállapot elrendelését tette lehetővé, továbbá alakszerűség nélküli bírói eljárást, amennyiben az ország közellátását, közbiztonságát vagy közlekedését megbénító sztrájk tör ki, illetve lázadás esetén. Franciaországban az 1955. évi április 3-i törvény az 1789-ben deklarált szabadságjogok mindegyikét felfüggeszthetőnek mondta ki. (A magyar pártbürokraták megfogalmazása természetesen nagyon sommás és egyoldalú. A rendelkezések szerint ugyan kényszertartózkodási helyet lehetett kijelölni azoknak, akik a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztették, illetve az esküdtszék elé tartozó bármely ügyet katonai bíróság hatáskörébe lehetett utalni, azonban ezen intézkedések a francia társadalom korlátozott részét érintették, a szabadságjogokat gyakorolni lehetett.)

Ezután a magyar jogtörténetben fellelhető példákat sorakoztatta fel a tanulmány. Az összefoglaló hangsúlyozta, hogy nem igazolásul vagy a népköztársaság jogának forrásaiként hivatkozik rájuk, hanem csak annak demonstrálására, hogy „a letűnt mindenkori uralkodó osztályok a legkeményebb büntetőeszközöket azok ellen alkalmazták, akik az úgynevezett bűnözés útjára a társadalmi viszonyok következtében léptek, illetőleg akik a társadalmi együttélés fizikai feltételeit különösen durván támadták". A ta-

Kádár János felszólal az ENSZ közgyűlésén, 1960. *Forrás: MTI*

nulmány a történelmi példák sorát az 1486. évi VI. dekrétummal indította, amely szerint a latrok, tolvajok, gyilkosok, gyújtogatók, hamisítók elszaporodása esetén lényegileg rögtönbíráskodást lehetett alkalmazni. Az 1514. évi VIII. dekrétum XXXIII. cikkelye a Dózsa-féle parasztfelkelés után statáriális eljárás alkalmazását tette lehetővé. A dokumentum ezután évszázadokon végigvezetve mutatta be a rögtönbíráskodás történetét (1659. évi I. dekrétum XV. cikkelye; 1785-ben az 5342. számú, Helytartótanács útján kiadott rendelet; az 1793. július 10-i királyi közlés; az 1800. február 4-i királyi rendelet; József nádor 1800. május 14-i eljárási szabályzata; az 1808. augusztus 30-i rögtönbíráskodó kódex; az 1912. évi LXIII. törvénycikk; az 1879. évi XL. törvénycikk; az 1921. évi III. törvénycikk), egészen az 1939. évi II. törvénycikkig (az Igazságügy-minisztérium rendelhetett el rögtönbíráskodást, ha az ország népességének vagy belső rendjének megóvása érdekében elrettentő példa-

adás volt szükséges). Ismét kiemelendő pozitívumként értékelte a magyar összeállítás, hogy míg a „rendi és kapitalista Magyarországon" (a történelmi példákkal ezt „tökéletesen" igazolta) megszakítás nélkül volt statárium, addig a Kádár-kormány ezt csak korlátozott mértékben alkalmazta. Végigtekintve a történeti összeállításon szembetűnik, hogy a felsorolt rendelkezések részletes bemutatásától eltekintettek a jelentés összeállítói. A magyar történelemről és jogfejlődésről ismeretekkel nem rendelkezőknek is feltűnhetett volna azonban, hogy a XX. század jogi fogalmai semmiképpen sem értelmezhetők a XV. század viszonyai között. Mindezen előzményekkel állította szembe a magyar kormány, hogy az „ellenforradalom" után a viszonyok „konszolidálódásával" a rögtönbíráskodás 1957. november 3-án megszűnt; ezt váltotta fel a népbírósági tanácsokról szóló 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelet. A jogszabályokban a magyar álláspont szerint valamennyi perjogi garancia érvényesült, az ezektől való eltérés csak az ügyek gyorsabb intézését célozta. Az elemzés készítője nyilvánvalóan nem tért ki arra, hogy még a jogszabályokban néhol fellelhető garanciákat sem vették figyelembe a politikai irányítás alatt álló igazságügyi hatóságok. Az összeállítás azt azért elismerte, hogy a népbírósági eljárás egy különleges eljárás, az „ellenforradalmi" események következtében történt rendkívüli aktivizálódással áll összefüggésben. Szükségeljárásnak kell tekinteni, amit az is mutat, hogy a népbírósági tanácsok nagy részét megszüntették.

1958 nyarán készítette el a Külügyminisztérium „Az ellenforradalmi jellegű, valamint az ellenforradalom alatt elkövetett bűntettekről és az ezzel kapcsolatos büntetőeljárásról" című elaborátumot.[187] Az összeállítás jogi és propagandisztikus érveket egyaránt tartalmazott.[188] Az elkészült anyag ismételten a nemzetközi közvélemény teljes tájékozatlanságára épített, a leírt éreveknek és magyarázatnak semmilyen módon nem volt köze a valósághoz. Az elemzést az ENSZ közgyűlésén kívánták a tagállamok rendelkezésére bocsátani.

Az első rész az „ellenforradalom" alatt és az azt követő időkben elkövetett bűntettek jellegével foglalkozott. Itt új szemponttal kívánták meggyőzni az ENSZ-t. Míg korábban egyértelműen azt hangsúlyozták, hogy a proletárdiktatúra állami létét fenyegető támadásról volt szó, itt azt bizonygatták, hogy az

államrend elleni bűntettek többsége köztörvényi bűncselekményekkel párosult. „Az októberi ellenforradalmi események egyik jellemző vonása éppen az volt, hogy saját szolgálatába állította a bűnözőket." A magyar álláspont szerint „felfegyverzett terroristák" átgondolt terv szerint támadták meg a börtönöket, és onnan kiszabadították „a háborús bűnösöket és a közönséges bűncselekményeket elkövetőket", akiknek fegyvert adtak a kezükbe.[189] Ezt a tényt megpróbálták felhasználni az emigráció ellehetetlenítésére is, hiszen nyíltan céloztak arra, hogy a külföldre távozott szabadságharcosok között a kiszabadult rabok vannak többségben. A zárt politikai ülésen a statisztikák meghamisításában jelentkező akarat itt a propaganda területén jelent meg. A nemzetközi közvélemény előtt bagatellizálni akarták az 1956-os forradalom jelentőségét. Nem riadtak vissza attól sem, hogy a forradalomban részt vevőket bűnözőkként jelenítsék meg a külföld előtt, ezzel is azt hazudva, hogy a bíróságok előtt zajló megtorlás nem politikai leszámolás, hanem fellépés a köztörvényes bűncselekményeket elkövetőkkel szemben. Mindezen érvekkel azt akarták bizonygatni, hogy a fellépés a bűncselekményekkel szemben minden állam, így Magyarország esetében is belügynek számít.

A második rész a felelősségre vonással kapcsolatos vádakat összegezte. A legfőbb vád az volt, hogy Magyarország az eljárások során megsértette az alapvető emberi jogokat, különösen abban, hogy nem biztosították a bűnügyi tárgyalásokon a civilizált nemzetek által elismert legelemibb jogi biztosítékokat. Nem gondoskodtak arról, hogy a vádlott értesüljön az ellene felhozott vádakról, nem adtak lehetőséget a védelem megfelelő előkészítéséhez. Az általánosan elfogadott jogelvekkel ellentétben nem pártatlan törvényszékek tárgyalták az ügyeket, valamint 1956. november 4. után az egyes bírósági eljárásokat a nyilvánosság kizárásával folytatták le. A lefolytatott perek iratai alapján kijelenthető, hogy a külföldi aggodalmak megalapozottak voltak. A fenti „vádak" mindegyike igaz volt, az eljárások során a vádlottaknak esélyük sem volt ügyük méltányos és igazságos elbírálására.

„Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a magyarországi ellenforradalom felszámolása Magyarország belügye"– válaszolt a jogos vádakra lakonikusan a magyar Külügyminisztérium.

A harmadik rész a büntető igazságszolgáltatás terén bevezetett rendkívüli intézkedésekkel foglalkozott: a jelentés elismerte, hogy sor került ilyenekre. A következőképpen foglalta össze ezeket: egyrészt a rögtönbíráskodás célja az elrettentés volt, csak annyiban tartalmaztak az erről szóló rendelkezések az általánostól eltérő intézkedéseket, amennyiben azt az ügy sürgős letárgyalása szükségessé tette. Másrészt a gyorsított eljárást az úgynevezett „ellenforradalmi bűncselekményekben" való hatékonyabb ítélkezés, továbbá a hivatalos indoklás szerint a közrend és a közbiztonság megszilárdítása érdekében vezették be.

Harmadrészt a népbírósági eljárás az „ellenforradalmi" bűntettek, az állam rendje és a közbiztonság ellen elkövetett bűntettek miatt megindított bűnügyekben a dolgozó nép érdekeinek megfelelő, egységes ítélkezés biztosítását szolgálta. Az összeállítás visszautasította, hogy különbíróságokat állítottak volna fel. Hangsúlyozták, hogy ezeknek a bíróságoknak nincsenek külön szervezeti keretei, apparátusa, így a statáriális vagy gyorsított eljárás során sem különbíróságok jártak el. A bírósági szervezet célja a leírtakkal szemben egyértelmű volt. Az 1945 és 1949 között fennállt népbíróságok tapasztalatait hasznosítva, a laikus népbírákból és egy szakbíróból álló népbírósági tanácsok a politikai szándék szerint jártak el. A katonai bíróságok által alkalmazott statáriális és gyorsított eljárások jellege miatt a vádlottnak érdemi védekezésre nem nyílt lehetősége. A magyar dokumentum a bírósági szervezet bemutatásakor kizárólag formai kérdéseket taglalt, és szót sem ejtett a lényegről, pártatlan bíráskodásról és ítéleti bizonyosságról ezeken a bíróságokon esély sem volt.

A negyedik rész a jogi biztosítékokkal foglalkozott. Külön kiemelték az alábbi öt érvet:

1. Sor került az enyhítő körülmények figyelembevételére. A bíróság vizsgálta a bűncselekmény elkövetésének motívumát és célzatát. Figyelembe vette, hogy sokan nem tudatosan követték el bűncselekményt, hanem mások tévesztették meg őket. Velük szemben nagyon enyhe ítélkezési gyakorlat alakult ki. (Meg kell jegyezni, hogy a bírósági gyakorlatban ez semmiképpen sem érvényesült. Az 1956-os forradalommal össze-

függésbe hozott eljárásoknál a bíróságok szinte kizárólag a súlyosbító tényezőket vették figyelembe. Enyhítő körülményként szinte csak a származást értékelték, azt is csak annak érdekében, hogy kevesebb legyen a munkás származású elítélt.)

2. Nem lehetett sommás és kollektív büntetési rendszerről beszélni. Senkit sem büntettek csupán azért, mert az „ellenforradalom" alatt létrehozott valamely szervben vett részt. „Magyarországon nem nézetekért büntetnek, hanem tettekért." Hivatkoztak egy legfelsőbb bírósági állásfoglalásra: „1956. október 23. és november 4. között létrejött valamely szervezetben részvétel önmagában nem bűnösség alapja, hanem azt kell vizsgálni és megállapítani, hogy az ilyen szervezetben a vádlott ellenséges tevékenységet fejtett-e ki vagy sem." (Ez a megállapítás teljes egészében valótlan volt. A népi demokratikus államrend elleni szervezkedésként ítélték meg a bíróságok a pártalapítást vagy bármilyen más civil szerveződés létrehozását. Ez még akkor is így történt, ha az eljárás alá vontak csak deklarálták a pártalapítást, és érdemi tevékenységet nem is folytattak.)
3. Lehetőség volt perorvoslatra, a rögtönbíráskodás kivételével. (Tegyük hozzá: a rögtönítélő bíróság ítéletei a tárgyaláson jogerőre emelkedtek, a bíróság a kegyelemre ajánlás kérdésében tanácskozott és hozott határozatot. A perorvoslatok teljesen formálisak voltak, enyhébb másodfokú ítélet kiszabása esetén ugyanis a másodfokú bírói tanácsot is felősségre vonták.)
4. Az „ellenforradalmi bűncselekmények" elbírálása nem új törvények alapján történt. Csak egyes büntetési tételek szigorítására került sor, új bűncselekményeket nem állapítottak meg. (Itt el kell mondani, hogy a korábban lévő büntető jogszabályok teljes mértékben alkalmasak voltak a politikai leszámolásra, a Rákosi Mátyás időszakában elkészült büntető jogszabályok gyűjteménye azonban semmilyen módon nem felelt meg egy jogállami jogalkotásnak. Még a szavazógépként működő Országgyűlést sem vonták be a jogalkotásba, az elfogadott büntető jogszabályokat utólag miniszteriális szinten is módosíthatták.)

5. A nyilvánosság elvének érvényesülése nem lehet öncél, alá kell rendelni a társadalmi és állami érdekeknek. Az „ellenforradalmi" bűncselekmények tárgyalása is általában nyilvánosan történt.[190] (Ennek a megállapításnak semmi köze sem volt a valósághoz: a legtöbb ügyben zárt tárgyaláson járt el a bíróság.)

A Külügyminisztérium Nemzetközi Szervezetek Főosztálya eléggé megkésve, csak 1958 nyarára terjesztette a pártvezetés elé javaslatát. Az értékelés „A nemzetközi szervezetekben követendő taktika az úgynevezett magyarkérdés kiküszöbölésére" címet viselte, és átfogó megoldást kívánt nyújtani a diplomáciai elszigeteltségből való kitörésre.[191]

Az értékelés szerint a magyarkérdés megítélésében 1958 nyarára jelentős változás következett be, aminek alapvetően két okát jelölte meg a jelentés. Az egyik inkább a politikai frazeológia birodalmába tartozó indok: kedvező változást idézett elő a Szovjetunió előretörése és a szocialista tábor egységes

A magyar küldöttség az ENSZ közgyűlésén, 1960. *Forrás: MTI.*

fellépése. Sokkal cinikusabb gondolatmenetet takart a másik ok, amely miatt a magyar vezetés szerint enyhébbé vált a politikai légkör. A magyar értékelés szerint ugyanis a magyar disszidenseket 1957-ben még „szabadságharcos glória" övezte. A befogadó országok az értékelés szerint akkor még abban bíztak, hogy egységgé tudják kovácsolni és egységes politikai erőként tudják felléptetni őket. Az összeállítás viszont utalt arra, hogy 1958-ra a menekülteket befogadó országok azzal szembesültek: komoly konfliktusok alakultak ki állampolgáraik és magyar menekültek között.

A magyar Külügyminisztérium a fenti okok ellenére is úgy látta, hogy az amerikaiak ismételten elérik a magyarkérdés napirendre tűzését mind a nemzetközi politikai szervezetekben, mind az ENSZ közgyűlésén. Az USA ENSZ-delegációjának vezetője, Henry Cabot Lodge[192] ki is jelentette, hogy a perek kapcsán, amennyiben ezt szükségesnek látja, rendkívüli közgyűlés összehívását javasolja. Az elemzés szerint az USA újabb határozatokat is meg tudna szavaztatni Magyarország ellen, de a jelentés összeállítója valószínűbbnek tartotta, hogy amerikai részről inkább csak az elért eredmény megőrzésére törekednek, vagyis a magyar mandátum függőben tartását biztosan elérik. A második rész körültekintően elemezte a Magyarországgal szembeni támadások várható irányait.

Valószínűsítették, hogy az USA megkísérli a magyarkérdés napirendre tűzését az ENSZ-közgyűlés főbizottságában. Ez akkor történik meg, ha az öttagú különbizottság a perekkel kapcsolatban újabb jelentést nyújt be. Az elemzésben továbblépve azt állították, ha az amerikaiaknak sikerül napirendre tűzetni a magyarkérdést, akkor „közvetlen támadás" következik be a közgyűlés plenáris ülésén. Ez feltehetően az emberi jogok megsértése ürügyén történik, és elítélő határozat születhet. Ezt a magyar külügyes nem tartotta valószínűnek, ami sokat levon a helyzet értékelésének alaposságából. A lehetőségek mérlegelése között szerepelt, hogy Amerika megpróbálkozhat közvetlen támadással az ENSZ-közgyűlés III. bizottságában az emberi jogokról szóló egyezménytervezetek tárgyalásánál (a kényszermunka, önkényes letartóztatás, önrendelkezési jog kérdése kapcsán). A lehetséges forgatókönyvek között szerepelt a magyar mandátum elleni további „támadás", a mandátum további függőben tartása.

Az elemzés végigtekintette az összes nemzetközi konferenciát, ahol Magyarország részt akart venni 1958-ban, és mindegyik esetében részletesen leírta, hol és milyen „támadás" várható.[193] Az összeállítás kidolgozott taktikát is kínált a támadások visszaverésére, amelynek három fő irányát jelölte meg: a megelőző intézkedést, a „támadás" visszaverését és az „ellentámadást".

Az elméletben felvázolt taktikát a gyakorlat nyelvére is lefordították.

Az ENSZ XIII. közgyűlése kapcsán javasolt megelőző intézkedések a következők voltak. A magyar ENSZ-képviseletnek tájékozódnia kellett arról, hogy Wan Waithayakon herceg nem tervez-e újabb jelentést. A legkörültekintőbb módon kértek információt arról is, hogy az öttagú különbizottság nem kezdi-e meg újra a tevékenységét, akar-e újabb jelentést beterjeszteni, és ha igen, milyen kérdéssel kapcsolatban. A magyar politikai vezetés fontosnak tartotta, hogy diplomáciai lépéseket tegyen a korábbi szavazásokkor tartózkodó arab államok, valamint India, Indonézia támogatásának megnyerésére. A szavazatokkal való kereskedés is elfogadott taktikának minősült, más országoknál az ENSZ-szervezetekben tisztségekre pályázók támogatásáért cserébe kellett szavazatokat kérniük a magyar diplomatáknak. Pesszimista volt a jelentés összeállítója abban, hogy a magyar ENSZ-mandátum kérdésében kedvező döntést tudnának elérni, de ennek ellenére ezt is feladatul szabták a magyar küldötteknek. A magyar külügyi vezetés alapvető fontosságúnak tartotta, hogy kérjék a Szovjetunió támogatását, a szovjetek elutasító magatartása a későbbiekben azonban jelentősen beszűkítette a magyarok mozgásterét. A kétoldalú kapcsolatokat is fel kívánta használni a magyar kormányzat. A kétoldalú egyeztetéseken fel kívánták hívni a diplomáciai kapcsolatban álló kormányok figyelmét a következő kettősségre: miként tartják összeegyeztethetőnek azt a magatartást, hogy diplomáciai kapcsolatban állnak Magyarországgal, a nemzetközi szervezetekben viszont támadják.

A támadások visszaverése érdekében az elemzés a következő javaslatokat tette, amelyek tükrözik a hatalom akkori logikáját és fokozott ellenségképét:

1. Ha az USA a közgyűlés előtti időszakban fokozza Magyarország elleni aktivitását, akkor arra kell következtetni, hogy a közgyűlésen is támadni fog. Ebben az esetben éles hangú jegyzéket kell intézni az USA kormányá-

hoz, amelyben azt kell bizonyítani, hogy egyes amerikai körök szándékosan akarják elmérgesíteni a két ország viszonyát. 2. A menekültkérdésnél bizonyítékokat kell előtárni arról, hogy „mely befogadó államok milyen erőszakos intézkedésekkel akadályozták az önkéntes repatriálást, a kiskorúak hazatérését szüleikhez, adatokat kell szolgáltatni a disszidáltak kizsákmányolásáról, a körükben folyó fasiszta szervezkedésről, egyes disszidensek kémtevékenységre való felhasználásáról".

Az „ellentámadás" érdekében a következő intézkedéseket tartotta célszerűnek a jelentés: 1. Néhány érzékeny kérdésben sajtó- és rádiókampányt kell folytatni, az ENSZ-közgyűlésen éles hangú felszólalásban kell tiltakozni a gyarmati kérdésben, az emberi jogok, az önrendelkezési jog kérdésében (algériai és ciprusi lakosság önrendelkezési jogának megtagadása). 2. Fel kell dolgozni a katonai paktumok történetét, ezek új fejleményeit, és dokumentációt kell gyűjteni a nyugatnémet fegyverkezésről.

Elhatározták, hogy a magyar vezetés a következő években megrendezendő ENSZ-közgyűlések kapcsán sorozatosan terveket dolgoz ki arra, hogy miként tudna politikai elszigeteltségéből kitörni, és a magyarkérdést levetetni a napirendről.[194] A Kádár-kormány külpolitikai helyzetének rendezésében egyedül maradt, mivel a Szovjetunió informálisan többször is a magyar vezetés tudomására hozta: a magyarkérdés ügyében háttérben kíván maradni. A magyar vezetés korán felismerte, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormányánál kell tapogatóznia a siker érdekében. Az USA azonban minden magyar próbálkozást elutasított (a magyar vezetés akár még a Mindszenty-kérdés[195] rendezésére is hajlandó lett volna a magyar mandátumért cserébe), ragaszkodott a teljes amnesztiához. Végül Kádár János 1962. november 20-án az MSZMP VIII. kongresszusán bejelentette az általános amnesztiát, 1962. december 20-án pedig a magyarkérdés lekerült az ENSZ közgyűlésének napirendjéről.[196]

A közkegyelem

Valóban teljes körű volt a közkegyelem 1963 után? Megtörtént a megbékélés és „kiegyezés" Kádár János és a magyar társadalom között? Avagy ez is a jól működő kádári propaganda nyomán elfogadott, és a későbbi tudományos szakirodalomban is rendre tényként kezelt megszépítése a valóságnak?

1964. január 6-án előzetes letartóztatásba helyezték dr. Matheovits Ferencet, dr. Teszár Zoltánt, dr. Kalmár Jánost, dr. Keleti Péter Istvánt és Gerendás Józsefet.[197]

Az 1964. június 15-én elkészült vádirat Matheovits Ferenccel szemben az 1956-os forradalomban való részvételét hozta fel. Matheovits az 1947-es választásokon a Demokrata Néppárt (DNP) képviselőjeként került be az Országgyűlésbe. Az ügyész összefoglalója szerint később kilépett a DNP-ből és frakciót alapított, ezen frakcióban kifejtett tevékenységéért ítélték el 1949-ben. 1956. szeptember 23-án szabadult a börtönből. A vádiratba foglalt tényállás szerint először Pécsett a Független Kisgazdapárthoz közeledett, de ott elutasították. Később Pestről felhívást kapott, hogy jelentkezzen volt pártja, a DNP újjászervezésénél. Budapesten felkereste Mindszenthy bíborost, és támogatást kért a DNP szervezéséhez. Mindszenty mérsékletre intette azzal, hogy ez még nem időszerű, a jelek szerint nagyon szétforgácsolódnak az erők, és a legcélszerűbb egy egységes keresztény párt szervezése lenne. Ezután felkereste Endrédi Vendel zirci apátot, hivatkozott a Mindszentyvel folytatott megbeszélésére, és kérte az egyház támogatását. Tárgyalt Révész Andrással, hogy a szociáldemokraták, valamint Bibó Istvánnal, hogy a Parasztpárt álláspontját is megismerje. Közben ideiglenes főtitkárként teljes ambícióval

folytatta a DNP újjászervezését az „ellenforradalom" leveréséig. A DNP Mérleg utcai székházában jelen lévő képviselőtársainak beszámolt találkozásáról Mindszentyvel. Itt körülbelül kétszázan voltak, és Matheovitsot meg is választották ideiglenes ügyvezető főtitkárrá. 1956 novemberében Karcsai Sándor és Keresztes Sándor elvbarátaival összeállították a DNP programját.

A Budapesti Fővárosi Bíróság 1964. szeptember 17-től október 8-ig zárt tárgyaláson járt el a vádlottakkal szemben.[198]

Az ítélet politikai indoklásában a korábbi frazeológia jelent meg.

„Az ellenforradalom kitörését követően gomba módra alakultak a különböző elnevezésű és árnyalatú pártok, amelyek azonban egy célkitűzésben megegyeztek, nevezetesen abban, hogy valamennyien a tőkés restaurációt akarták megvalósítani Magyarországon. Így a Demokrata Néppárt is megalakulását határozta el, nehogy kimaradjon a hatalomért folyó harcból."

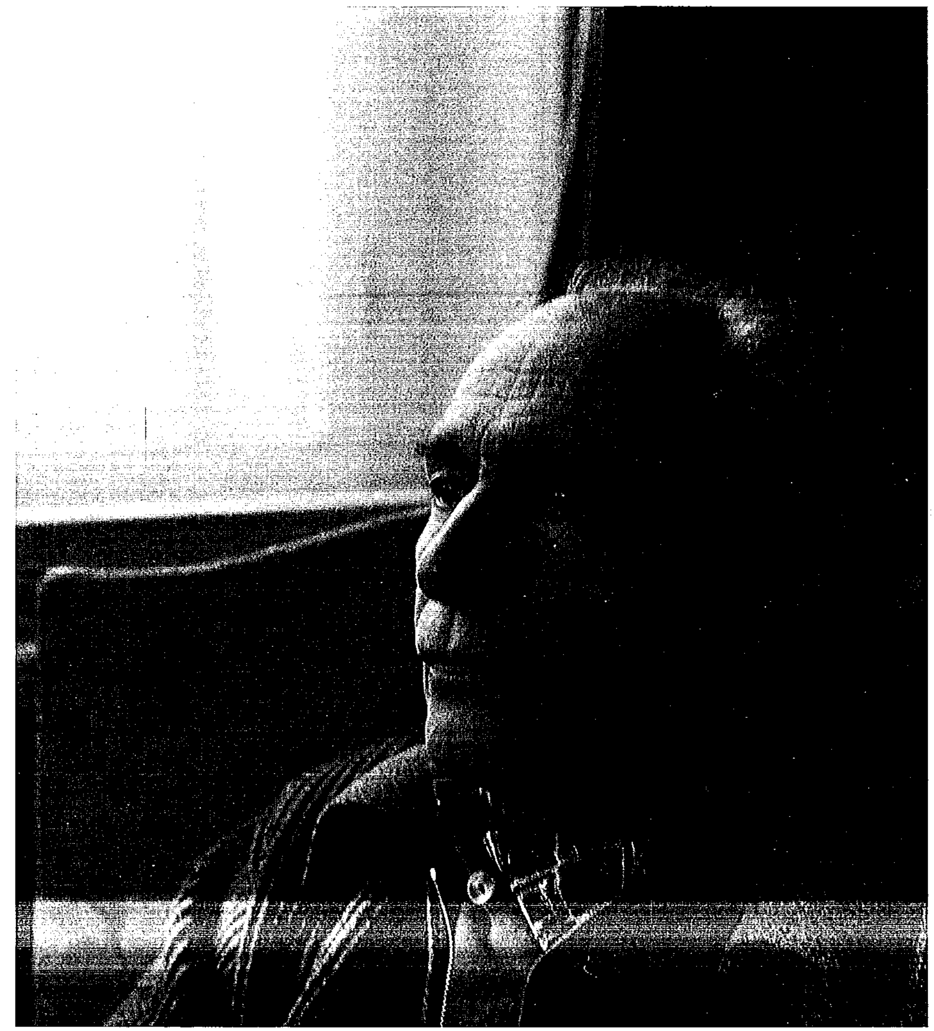
A büntetés kiszabásánál a bíróság úgy értékelte, hogy Matheovits Ferenc legitimista, politikai elítélt, aki csak a tőkés társadalmi rendben látta megvalósíthatónak miniszterelnöki, pártvezéri álmait. Súlyosbító körülménynek minősítették az éveken át tartó konok, kitartó elkövetési magatartást, enyhítő körülményként Matheovits családos állapotát és betegségét vették figyelembe. Az elsőfokú bíróság azért hozott viszonylag enyhe ítéletet, mert elfogadta azt a körülményt, hogy a tárgyaláson a vádlottak visszavonták a nyomozati szakaszban tett vallomásukat. A másodfokú bíróság azonban ezt nem fogadta el, és Matheovits büntetését hét évről tíz év szabadságvesztésre súlyosbította.

A közkegyelem kérdése többször is felmerült a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság ülésein. A vezetés hosszan mérlegelte, hogy bel- és külpolitikai szempontból mikor lenne alkalmas az időpont az amnesztiára. Kádár János 1957 végén úgy foglalt állást, hogy csak akkor lehet szó amnesztiáról, „amikor az minket erősít".[199] Azért is találta időszerűtlennek akkor a kérdést, mert úgy látta, hogy az amnesztia kihirdetése esetén a főbűnösökre is ki kellett volna terjeszteni a kegyelmet.

Az első lehetőséget a szankciók alól való mentesülésre a 120/1958. számú igazságügy-miniszteri, belügyminiszteri és legfőbb ügyészi közös utasítás jelentette. Az utasítás arra adott lehetőséget, hogy a szabadságvesztés büntetések egyedi felülvizsgálata után a szabadságvesztés főbüntetést háromévi próbaidőre felfüggesszék.

Az „1959. évi 12. számú törvényerejű rendelet a részleges közkegyelemről" értelmében a kegyelmi döntést a megyei (fővárosi) bíróság elnökéből, a megyei (fővárosi) főügyészből és a megyei (budapesti) rendőr-főkapitányság

Az 1960-ban amnesztiával szabadult író, Déry Tibor az otthonában, 1963. *Forrás: MTI.*

Kádár János a Parlament folyosóján az amnesztia bejelentésekor Biszku Béla társaságában, 1963. március 21. *Forrás: MTI.*

vezetőjéből álló bizottság hozta meg. A kegyelem lehetőségéből nem zárták ki azokat sem, akiket a népbírósági tanácsok, illetve a Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa ítélt el, de a végrehajtásról szóló rendelet[200] felhívta a bizottságok figyelmét, hogy ilyen ügyekben csak rendkívül ritkán kerülhet sor kegyelmi előterjesztésre.[201]

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1963. évi 4. számú törvényerejű rendelete nyitott lehetőséget a szélesebb körű közkegyelemre.[202] A bevezető szerint az utóbbi évek „állhatatos harca, az ellenforradalmi felkelés és a személyi kultusz torzításainak egyidejű és teljes leküzdése" biztosította a törvényes rend megszilárdulását. A politikai bevezető emberiességi szempontokra hivatkozva kívánt megbocsátani, és lehetőséget akart adni arra, hogy „becsületes munkával a társadalomba újra beilleszkedhessenek azok, akik a rendszer vagy a közrend ellen vétettek".

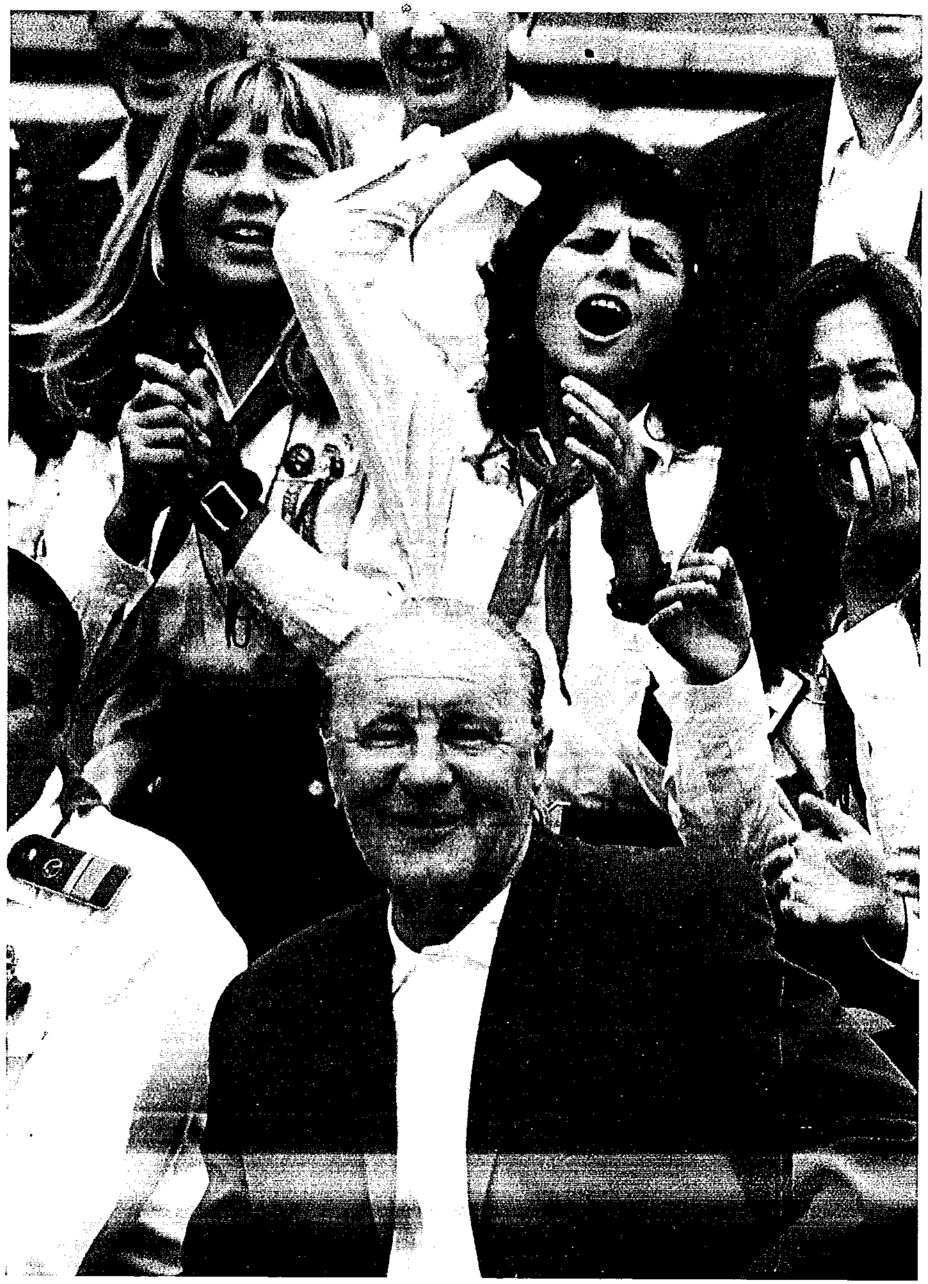

A közvélekedés szerint 1963 után a kádári politikai berendezkedés teljes körű megbocsátást gyakorolt, és ennek következtében a börtönök teljesen kiürültek. Ezt a vélekedést azonban a tények nem igazolják. A rendelet szövegezése összemossa az 1945 és 1956 közötti időszakban háborús, államellenes bűncselekményeket elkövetőket a „szocialista törvényesség" megsértőivel. Az 1956. október 23. és 1963. március 20. (a rendelet hatálybalépésének időpontja) közötti időben a politikai bűncselekmények elkövetői közül elsősorban az ország területét engedély nélkül elhagyókra terjesztették ki a kegyelmet.

A kádári politika jellegét és logikáját viszont jól mutatja, hogy a jogszabály a köztörvényi bűntett miatt elítélteknél jóval szélesebbre vonta azt a kört, akiket kegyelemben részesített. Kizárólag a legsúlyosabb cselekmények elkövetőit (gyilkosság, szándékos emberölés, rablás, gyújtoga-

Ötvenhatosok tere (Felvonulási tér), dísztribün, május 1-jei riport Kádár Jánossal, a riporter Szepesi György, 1960. *Forrás: Fortepan.*

Csillebérc (Úttörőváros), Kádár János, 1963. *Forrás: Fortepan.*

tás, társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgy szándékos felgyújtása vagy robbantása) vette ki a kedvezményezettek közül. A kezdeti elgondolás szerint a visszaesők nem részesülhettek kegyelemben, ami egy önmagát a bűnözőktől megvédeni akaró állam esetében logikus lépés, a későbbi értelmezés szerint azonban a rendszeres bűnelkövetés sem volt akadálya a szabadságnak. A kegyelem kiterjedt a szabálysértések során kiszabott pénzbüntetésekre, és bizonyos körben a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítésre is.

A közkegyelmi rendelkezés előkészítése érdekében a Belügyminisztérium 1963 januárjában előkészítő anyagot állított össze azért, hogy a politikai vezetés fel tudja mérni a döntés hatásait.[203] Az anyag egyrészt számadatokat tartalmaz, másrészt értékeli a korábbi kegyelmi intézkedések hatásait. Emellett javaslatokat is megfogalmazott a közkegyelmi rendelkezésekhez. Az előterjesztés alapján az 1956-os események miatt összesen 12 924 főt vontak felelősségre, ebből 8173 főt bíróság útján, 4751 főt pedig közbiztonsági őrizet alá helyeztek. 1963 januárjában 957 fő politikai elítélt és 200 köztörvényes elítélt töltötte büntetését az 1956-os eseményekkel kapcsolatban.

Értékelésük szerint a közvélemény részéről nagyon kedvező visszhangja volt a korábbi kegyelmi intézkedéseknek. Az amnesztiában részesülők közül a legtöbben vissza tudtak illeszkedni a társadalomba, azt viszont nem tagadták, hogy az értelmiségi, tisztviselői munkakörben dolgozóknak ez nem volt problémamentes. A kegyelemben részesültek politikailag passzívak, visszahúzódóak, nem jelentenek problémát. Összesen tizenkilenc fő ellen kellett ismét eljárást kezdeményezni és további körülbelül hatvan főt gyanúsítanak újabb bűncselekmény elkövetésével, állt a dokumentumban. A börtönökben büntetésüket töltőkkel kapcsolatban a jelentés megállapította, hogy a többségnél a megbánás jelei tapasztalhatók.

Az Igazságügy-minisztérium a törvényerejű rendelet egységes végrehajtása érdekében több tájékoztatót is kiadott.

A 7. számú tájékoztató[204] szerint a magánvádas ügyekben a büntetőeljárás megszüntetésére nem kerülhetett sor. Ezekben az esetekben csak végrehajtási kegyelemre kerülhetett sor. Értelmezte a tájékoztató a mellékbüntetések alóli

mentesülés kérdését is. A mellékbüntetésre csak abban az esetben vonatkoztak a rehabilitációs rendelkezések, ha azokat a rendelet hatálybalépése előtt végrehajtották.

Az 1963. április 19-én született tájékoztató[205] legfontosabb kitétele az volt, hogy ha az ügyész az eljárás megszüntetését kezdeményezte, úgy a bíróságnak a büntetőeljárást meg kellett szüntetnie. Ha a bíróság ezt nem tartotta megalapozottnak, akkor a bíróság elnökének peren kívül kellett az ügyésszel megegyeznie. Értelmezte a tájékoztató azt is, hogy a visszaesők kérdésében

Kádár János fotója május 1-jei úttörő-felvonuláson, 1970. *Forrás: Fortepan.*

Május 1-jei felvonulás a későbbi Ötvenhatosok terén (Felvonulási tér), Kádár János, 1962. *Forrás: Fortepan.*

hogyan kellett eljárni. Eszerint a visszaesők teljes körű kizárását a kegyelemből kizárólag az államellenes bűncselekmények elkövetői esetében kellett alkalmazni. Ezen rendelkezés világossá tette, hogy az uralkodó rezsim a politikai berendezkedés kritizálóit tekinti valódi ellenségének.

A törvényerejű rendelet végrehajtásával kapcsolatban az Igazságügy-minisztérium részéről több értékelés is született.[206] A legkorábban keletkezett összefoglaló szerint a bíróságok nincsenek abban a helyzetben, hogy 1957. május 1-jéig visszamenőleg megvizsgálják a köztörvényi ügyekben hozott ítéleteket, így a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítésről határozatot sem hivatalból, sem kérelemre nem tudnak hozni. A Belügyminisztérium Bűnügyi Nyilvántartó Osztálya állapítja meg a mentességet, és gondoskodik a mentesítés feltüntetéséről. A Legfelsőbb Bíróság büntető

és katonai kollégium tanácsvezetői értekezletének 1963. március 25-én kelt megállapítása szerint a felfüggesztett szabadságvesztés nem esik végrehajtási kegyelem alá. A Legfőbb Ügyészség csoportvezető ügyésze 1963. március 27-én arról tájékoztatta az Igazságügy-minisztériumot, hogy a Belügyminisztérium Bűnügyi Nyilvántartó Osztálya a nyomozó hatóságoknak, ügyészségeknek, bíróságoknak a büntetőeljárás vagy operatív eljárások céljára az 1963. évi tvr. vizsgálata nélkül adja meg az adatokat.

Nagyon gyorsan intézkedtek arról, hogy a propaganda miképp kezelje a kérdéskört.[207] 1963. március 26-án Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter utasítást adott arra, hogy a Magyar Rádiónak készítsenek elő egy angol nyelvű interjúanyagot, amelyet fel tudnak használni a rádió külföldi adásaiban. Az anyagot előkészítették, de Nezvál március 28-án visszaadta azzal, hogy a kormány döntése alapján április 4-ig nem kívánatos a közkegyelmi rendelkezésről sajtótájékoztatót tartani.

A közkegyelem kérdését 1965-ben értékelték átfogóan;[208] a feljegyzést 1965. június 18-i dátummal Ságvári Magda osztályvezető készítette. A számok tükrében az 1959. évi 12. tvr. alapján közkegyelemben részesült 3950 személy, az 1960. évi 10. tvr. szerint közkegyelemben részesült a szabadságvesztésre ítéltek közül 593 személy, a javító-nevelő munkára ítéltek közül 2301 személy. Az 1963. évi 4. tvr. alapján a szabadságvesztésre ítéltek közül 4123-an, javító-nevelő munkára ítéltek közül 4629-an, pénzfőbüntetésre ítéltek közül 4094-en részesültek kegyelemben. Eljárási kegyelmet 10 044-en kaptak.

Az 1963. évi 4. tvr. végrehajtását részletesebb számadatok alapján is összesítették.

Szabadságvesztés-büntetést töltő személyek (végrehajtási kegyelem) körében végzett felülvizsgálat adatai:

A felülvizsgálatot végző	Felülvizsgált személy (fő)
megyei bíróságok	4296
katonai bíróságok	1017
összesen	5313

A felülvizsgált elítéltek közül közkegyelemben részesült:

A felülvizsgálatot végző	Felülvizsgált személy (fő)
megyei bíróságok	3545
katonai bíróságok	578
összesen	4123

A katonai bíróságok esetében a számokba beleértendők a fegyelmi zászlóaljban és fogdában töltött büntetés is.

A közkegyelemben részesültek közül azonnal szabadult:

A felülvizsgálatot végző	Közkegyelemben részesült (fő)
1. megyei bíróságok	2741
politikai elítélt	516
köztörvényi bűntettért elítélt	2225
2. katonai bíróságok	308
politikai elítélt	224
köztörvényi bűntettért elítélt	84
3. a Belügyminisztérium jelentése szerint	
előzetes letartóztatásból szabadult	260
szabálysértés miatt kiszabott elzárásból szabadult	170
összesen szabadult	3479
a Belügyminisztérium összesítése szerint szabadult	3490

Javító-nevelő munkára ítéltek közül közkegyelemben részesültek:

A felülvizsgálatot végző	Közkegyelemben részesült (fő)
megyei bíróságok	4608
katonai bíróságok	21
összesen	4629

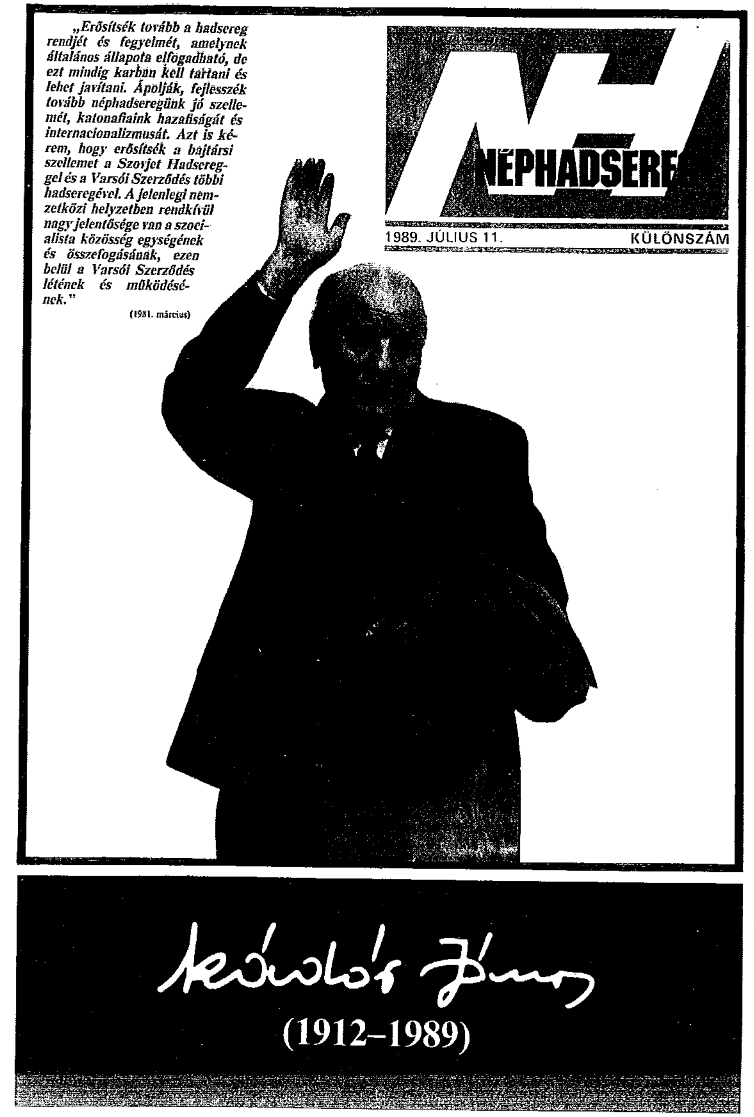
Pénzbüntetésre ítéltek közül kegyelemben részesült:

A felülvizsgálatot végző	Közkegyelemben részesült (fő)
megyei bíróságok	4070
katonai bíróságok	24
összesen	4094

A közkegyelem révén a főbüntetések mellett alkalmazott mellékbüntetések közül 1 500 000 Ft pénzbüntetést engedtek el. A szabálysértési és egyéb hatósági eljárások során alkalmazott pénzbírságok elengedése jóval magasabb összeget jelentett.

A szabálysértés miatt pénzbírságra ítéltek közül a tanácsok igazgatási osztályainak hatáskörébe tartozó szabálysértések miatt 50 463 személlyel szemben 8 140 000 Ft értékben törölték a büntetést. A belügyi szerveknél megszüntették az eljárást 11 568 személlyel szemben. Törölték a pénzbírságot 19 969 személynél 2 7000 000 Ft értékben. A Pénzügyminisztériumtól kapott adatok szerint a pénzügyi szabálysértés 50–60 ezer személyt érintett 40 millió Ft értékkel. A Külkereskedelmi Minisztérium közlése szerint 2500 személy esetében az elengedett bírság összege 700 000 Ft volt. A szabálysértésekkel kapcsolatos kegyelmi eljárás összesen 144 227 személyt érintett 51 540 000 Ft értékben. A hadseregben 62 746 fenyítést töröltek. A tanácsok igazgatási osztályain 26 669 esetben szüntették meg az eljárást, illetve utasították el a feljelentést.

Kádár János a Néphadsereg címlapján, 1989. július 11.

Forrás: Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, Kádár János hagyatéka. 765/2.

A tájékoztató jónak és felkészültnek ítélte a bíróságok és a büntetés-végrehajtás munkáját; a végrehajtás során egyetlen értelmezési problémát emelt ki. A bírák úgy értelmezték az 1. § (1) bekezdés c) pontot, hogy akik az „1956-os ellenforradalom" alatt az államellenes bűntett mellett gyilkosság és szándékos emberölés bűntettét is elkövették, azokra is vonatkozik a kegyelem. Így március 25-én a megyei bíróságok öt, a katonai bíróságok tíz személyt bocsátottak szabadon. Őket végül visszavitték a börtönbe.

„...az ellenforradalom gyökerét kitépjük és megsemmisítjük, mert ha nem, akkor minket semmisítenek meg" – mondta Marosán György államminiszter 1957 februárjában.[209] A fent leírtak alapján minden tekintetben dokumentálható, hogy az új vezetés valóban mindent elkövetett a leszámolás teljes körűvé tételéért. A kezdeti bizonytalanságok és szervezetlenség után, a bíróságok túlzottan törvénytisztelő eljárásait követően rövid időn belül sikerült működésbe hozni a megtorlás olajozottan működő gépezetét. Marosán jóslata is megvalósulni látszott: „Egy év múlva tisztultabb lesz a légkör. A magyar értelmiség hasfájása el fog múlni. Mi csináljuk a második forradalmat, rendbe hozzuk a dolgokat."[210] A fenti értékelés azt jelezte, hogy a Kádár-kormány a maga részéről lezártnak tekintette a politikai okból elítéltek kérdését. A téma átfogóbb vizsgálatára csak a rendszerváltozás után nyílt lehetőség.

Összegzés

A Kádár-rendszer a szovjet katonai csapatok erejére és az igazságszolgáltatáson keresztül történő megfélemlítésre épült. Az 1989 előtt zárt archívumokban őrzött adatok feldolgozása máig nem zárult le. Sokat tudunk a forradalom résztvevőivel szemben gyakorolt eljárási mechanizmusok kiépítéséről, a megtorlás gépezetében részt vevő minisztériális szervek, rendőrség és ügyészség 1956 utáni működési zavarairól. A bürokratikusan működő pártszervezet után bőséges dokumentáció maradt fenn, amelynek szóhasználata, a vitákat rögzítő jegyzőkönyvek hivatalos mondatai mögött egyaránt érzékelhető az újonnan felemelkedő pártelit elszántsága és félelme. Elszántsága arra, hogy erőszak és vér árán is stabilizálja a hatalmát, és elfojt minden ellenállást. Félelme attól, hogy ha ezt nem tudja megtenni belátható időn belül, akkor a szovjet pártvezetés azonnal talál mást (másokat) Magyarország irányítására. Az új politikai vezetés mindemellett Nyugat-Európával és az Amerikai Egyesült Államokkal is el akarta hitetni, hogy ugyan a maga államszocialista módján, de betartja az igazságszolgáltatás minden civilizált ország által elfogadott elveit. A hatalom megszilárdítása azonban nem ment egyszerűen, 1956 decemberében már azzal kellett szembesülniük, hogy még a sajátjuknak gondolt ügyészi és bírói apparátus felett sincs hatalmuk. A bírák nem akartak ítélkezni, az ügyészek nem akartak vádat emelni. Az 1945 óta is jelentősen kicserélődött igazságügyi szervezet próbált legalább minimális hivatásrendi szabályaihoz ragaszkodni. A megoldást kezdetben a minden utasítást végrehajtó katonai bíróságok jelentették mindaddig, míg a vonakodó polgári ügyészeket és bírákat le nem cserélték engedelmeseb-

bekre. De még az új káderekből összeállított bírósági tanácsokat is szorosan ellenőrizni és instruálni kellett. A legmegbízhatóbbakból összeállított népbírósági tanácsok Budapesten még szorosabb felügyelet alatt működhettek. A budapesti eljárásoknál ráadásul még attól sem kellett félniük, hogy a helyi közösségekben jól ismert forradalmárok bírósági felelősségre vonását a helyi népharag megzavarhatja.

A Politikai Bizottság előtt zajló belső vitákból világosan láthatjuk, hogy elkeseredetten próbálták bizonyítani saját maguknak, hogy 1956 a munkás-paraszt rendszer ellenségeinek forradalma volt. Saját maguknak próbálták mindezt igazolni, hiszen a nyilvánosság a perek részleteiről nem értesült, a tárgyalások nagy része zártan folyt, a propaganda pedig egy idő után bármit el tudott hitetni a külfölddel és a magyar néppel is. Mindennek ellenére elszántan készíttették az újabb és újabb statisztikákat, adták ki a politikai utasításokat az ügyészségeknek és bíróságoknak, hogy milyen arányban kell kimutatni az értelmiség, a „deklasszált" és „lumpen", köztörvényes bűncselekményeket elkövetők túlsúlyát a forradalmi eseményekben. A hazugság azonban Kádár Jánosnak és a Politikai Bizottság minden tagjának nyilvánvaló volt. 1957 végéig minden ülésen azzal kellett szembesülniük, hogy az 1956-os forradalom az ifjúság, illetve a munkások és a parasztok – azaz a „dolgozó osztályok" – forradalma volt. A tények és a számadatok makacsul ismételték ezt, mindaddig, míg külön jogszabályalkotással és a statisztikák meghamisításával el nem érték, hogy a papírokon az általuk áhított és elvárt adatok szerepeljenek.

A jogtalanul elítéltek tragédiája, hogy a külföld hallgatott. A Kádár-kormány által felépített politikai propaganda nyilvánvaló hazugságai kezdetben csak az államszocializmussal szimpatizáló külföldi szervezeteket győzték meg, aztán fokozatosan a nemzetközi szervezetek is elveszítették érdeklődésüket a „magyar ügy" iránt. Kádár Jánosnak a szovjet fegyverekkel biztosított belföldi rend után egyre fontosabbá vált az egyenrangúság kivívása a nemzetközi szervezetekben. Itt már nem számíthatott a Szovjetunió segítségére: a szovjet elvtársak egyértelműen tudatták Kádárral, hogy ezt most már egyedül kell megoldania. Az 1963-as közkegyelmi rendelkezés szólamai elegendőek voltak a kevés információval rendelkező külföldnek ahhoz, hogy elhiggye: Magyarországon megszületett az új „kiegyezés", a politikai okokból elítéltek kiszabadulhattak, így politikai elítéltek már nincsenek a kádári börtönökben.

Mindezek miatt és amiatt is, hogy az apparátus mindenképpen igyekezett megfelelni az elvárásoknak, a legkevesebbet talán a megtorlás számadatairól tudunk. A levéltári iratokban, a pártanyagban, a bírósági, ügyészségi és miniszteriális anyagokban fellelhető statisztikák között nehezen találhatók meg az összefüggések. A szakirodalomban a témával foglalkozó szerzők is vitatkoznak az eljárás alá vontak számáról. A legvalószínűbb szám, hogy 1957 és 1963 között több mint 26 000 személlyel szemben indítottak eljárást, ebből közel 13 000 embert felelősségre is vontak. A bírósági ítéletek több mint 8000 főt sújtottak, több mint 4000 fő pedig közbiztonsági őrizetbe került. Jelenlegi ismereteink szerint 228 főt végeztek ki az 1956-os forradalomban való részvétele miatt[211].

A szakirodalomban kész tényként elfogadott 1963-as korszakhatár az 1956-os forradalomban részt vevőkkel szemben alkalmazott megtorlásban a sokszor idealizált Kádár-rendszer mítoszai közé tartozik. Az 1956 utáni időszak a magyar társadalom kriminalizálásnak időszaka volt. Kádár kifakadása („...nem tudunk Magyarországon olyan bűnüldözési rendszert állandósítani, hogy 40–50 ezer ember üljön állandóan börtönben") jól mutatja a kádári gondolkodást. 1963 után még mindig indultak új eljárások az 1956-os forradalomban való részvétel miatt, és még legalább ezer fő a „közkegyelem" rendelkezései nyomán sem szabadult a börtönökből. Kádár Jánosnak az 1956-os forradalom utáni megtorlás jó tapasztalat volt arra, miként lehet a magyar társadalmat megfélemlíteni. Világos volt az irány. Elegendő számú perbe fogottat ki kell végezni, a politikai ellenfelekkel szemben köztörvényes bűncselekmények vádját alkalmazni, a börtönben ronccsá tett elítélteket kiengedni. A kegyelem azonban így is csak a Kádár-rendszer kegyelme volt. A jogtalanul elítéltek egy részét folyamatosan megfigyelték, a magasabb végzettségűek nem kaphattak a képzettségüknek megfelelő állást, a büntetett előélethez fűződő joghátrányok alól nem mentesültek, így később a nyugdíjjogosultságukat is megkérdőjelezték.

Az 1989 utáni törvényhozás csak kárpótolni, és nem kártalanítani próbálta a jogsértő ítéleteket elszenvedetteket. A törvény erejénél fogva azon esetekben, ahol valaki kérelmezte, a bíróságok kimondták a tényt, hogy elítélésük semmis volt. Az eljárásokat jogi szempontból azonban nem vizsgálta senki. Az eljáró ügyészek és bírák felelősségét nem vizsgálta senki. A döntéshozó politikusok szerepét és felelősségét jogi eljárás keretében nem mondta ki senki. Az eljárások során elkövetett törvénysértések feltárása, elemzése és kimondása 1989 óta sem történt meg. A magyar társadalom azóta sem nézett szembe azzal, hogy a kádárista vezetés saját hatalmának megteremtése érdekében a magyar történelem egyik legnagyobb leszámolását hajtotta végre a magyar néppel szemben.

Személyes sorsok

A megtorlás gépezetének működését a mindennapokból érthetjük meg igazán. A politikai döntésekben, a minisztériumi leiratokban, az ügyészségi vádiratokban és a bírósági ítéletekben megjelenő adatokat történelemkönyvekben és tudományos publikációkban lehet elolvasni. A száraz elemzések azonban nem mindig segítenek megérteni és meglátni a lényeget: a mindennapok szörnyűségei az elítéltek, az anyák, apák, férjek kegyelmi kérvényeiből, a rendőrség és a büntetés-végrehajtás tisztségviselőinek jelentéseiből tárulnak elénk.

Az alább következő személyes sorsok és történettöredékek az 1956-tól 1990-ig tartó kádári államszocializmus embertelenségét és bosszúját mutatják be. Az 1956-os forradalomban való részvétel miatt kiszabott börtönbüntetés sokaknak csak a büntetés kezdetét jelentette. Szabadulásuk után nemcsak nekik, de családjuknak is szembe kellett nézniük azzal, hogy nem lehetnek egyenrangú tagjai a kádári „konszolidációnak". A forradalomban részt vevők és a velük kapcsolatban állók a társadalom peremére szorultak, megszűnt lehetőségük a munkára, tanulásra, a félelem nélküli életre.

Az alábbiakban olvasható kérelmek szinte alig beszélnek a forradalom eseményeiről vagy politikai kérdésekről. Az anyák és apák a gyerekeik életéért könyörögnek: nem forradalmi hősöket akarnak, csak végre visszakapni a gyerekeiket. A hatóságok hivatalos iratai pedig a politikai elvárásoknak kívántak megfelelni, az emberi sorsok és tragédiák nem érdekelték őket.

A Pest Megyei Levéltárban és a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött dokumentumokból teljes életpályákat bemutatni nem lehet, azonban a kérvé-

nyekből és jelentésekből kirajzolódó személyes sorsok bemutatják a bírósági ítélet nélkül kiszabott büntetések teljes képét. A börtönben lévő családtag nélkül zajló otthoni életet, a tévedésből kiengedett, majd ismét visszavitt ember fájdalmát, a börtönben született gyerek nevelkedését anyja nélkül, a kivégzett fiuk sorsáról semmit sem tudó családtagok emberi ésszel felfoghatatlan tragédiáját. Az 1960-as és 1970-es években született kérelmek és jelentések pedig képet adnak a kádári bosszúállás kérlelhetetlenségéről.

M. József és M. Károly története

M. Józsefet és M. Károlyt a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága mint rögtönítélő bíróság 1956. december 17-én lőszer- és fegyverrejtegetés miatt ítélte el. M. Józsefet halálbüntetésre, M. Károlyt tíz év börtönbüntetésre, és egyes állampolgári jogaitól való öt év eltiltásra ítélte. M. Károly öt év három hónapot töltött börtönben. M. József és M. Károly ítéletének semmisségét 1990. januárjában mondta ki a Budapesti Katonai Bíróság.

M. József levele a Budapesti Helyőrségi Katonai Bírósághoz 1957. január 9-én érkezett.

Tisztelt Hadbíróság!
Boldog új évet kívánok!
Tisztelt Hadbíróság!
Fiam, M. József volt nálunk nemzetőrparancsnok, 1956. XII. hó 15-én elvitték és újságban olvastuk, hogy kivégezték. Legyenek szívesek megírni, hol van eltemetve, egy kis fakeresztet tudjunk neki vinni a sírjára.

És mivel első ítéletnél a Tanács kegyelemre ajánlotta őt, mi ok lett a kivégzésnek?
Mert népek beszélnek a faluban, vannak nálunk egyesek, mikor megtudták, hogy a Tanács kegyelemre ajánlotta őt, sietve összeültek és csináltak egy írást. Azt az írást egy Dorogon, üzemi fatelepen dolgozó munkás mindjárt levitte Pestre, azután kivégezték. A munkás neve K. József. Ha ez igaz, mit szólna a sok nép, akik siratnak a kivégzettet. Legalább mi volt a levélnek a tartalma, igaz az vagy nem?

A Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága igazolása, 1957. február 20.

Igazolja a katonai bíróság, hogy ifj. M. József vádlottat lőszer- és fegyverrejtegetés bűntettéért halálbüntetésre ítélte, az ítéletet 1956. december 20-án végrehajtották.

M. József kérelme a Budapesti Katonai Bírósághoz, 1957. május 4.

Tisztelt Hadbíróság!
Id. M. József nyugdíjas írok, mivel fiam, M. József volt nálunk nemzetőr. Lőszer- és fegyverrejtegetésért 1956. XII. hó 15-én letartóztatták és elvitték hazulról, vele együtt elvitték fiam M. Károlyt is, aki honvédségtől hazajött 1956. XI. hó 5-én, utána néhány napra Dorogon leszerelt. 1956. XII. 27-én írtam magukhoz, fiam, Károlynak kegyelmet kérünk, mivel mind a ketten 62 évesek

és betegesek vagyunk és több családunk nincs, aki segítene bennünket. Értesítést kaptunk is maguktól 1957. I. hó 5-én, kegyelmi kérvényre 60 Ft-os okmánybélyeg szükséges, azt mindjárt 1957. I. hó 8-án küldtük magukhoz.
1957. I. hó 16-án értesítést kaptunk maguktól, az üggyel foglalkoznak.
Azon kívül beadtunk kérvényeket 1957. I. hó 5-én Dr. P. János ügyvéd[212], aki védőügyvédje volt a fiamnak 1956. XII. 18-án lefolyt tárgyaláson.
Egyik kérvény: dorogi tömőüzem vezetőségétől.
Második kérvény: 2 példányban egy másik helyen írt, egyik példány hadbírósághoz, másik Elnöki Tanács elnökéhez.
Harmadik kérvény: Minálunk a statárium sem dobszóval, sem plakátozás által kihirdetve nem volt 1956. XII. hó 15. előtt.
1956. XII. hó 15-én katonaság adott kidoboltatni: nálunk déli 12 óráig fegyvert és lőszert le kell adni. Fiamat pedig már 11 óra 45 perckor elvitték falunkból. Tanácsházzal szembe lakó Farsang Szilveszterék vallomása szerint ők órát is néztek.
Negyedik kérvény: P. János ügyvéd úr kegyelmi kérvényt is megírta a többihez és 1957. I. hó 7-én egyben küldött magukhoz.
Szépen kérem a Hadbíróságot, mivel mink szülők idáig nem tudunk még semmit, legyenek szívesek megírni nekünk valamit az eredményről. Még mikor elvitték őket, hangoztatva volt a faluban, fiam Károly visszajön.
Mivel még nem volt beszélőnk sem vele, és írt még március 17-én, rövidesen megírja beszélőre.

Legyenek szívesek küldeni nekünk beszélőt.

* * *

M. Ernő története

M. Ernőt a Budapesti Katonai Bíróság 1957 decemberében a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette miatt tizenkét év börtönbüntetésre ítélte. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa az ítéletet halálbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra súlyosbította. A halálos ítéletet 1958. március 6-án végrehajtották. A Budapesti Katonai Bíróság 1990 szeptemberében mondta ki az ítélet semmisségét.[213]

M. Ernőné kérelme az Elnöki Tanács elnökéhez 1958. február 7-én érkezett.

December 2-án egyetlen fiamat a Hadbíróság elítélte, 077/57. sz. ítélet 12 évi börtönre, holott a fiam nem is volt katona az ellenforradalom alatt és semmiféle fegyveres alakulatban nem vett részt.
Már azért sem, mert én is egy egyszerű munkás családból származó vagyok, aki teljes életen át csak a gyárban dolgoztam. És fiam is mint szíjártó dolgozott a csepeli tölténygyárban. Mint anya az én tudomásom szerint a fiam semmiben nem vett részt.
Tehát kérem az Elnöki Tanács elnökét, legyen segítségünkre mint 65 éves szülőknek. Férjem úgy-

is az utolsó óráját tiporja, annyira lesújtotta fiának az esete.

* * *

H. András története

H. Andrást az első fokon eljáró Budapesti Katonai Bíróság 1957 decemberében a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel, többrendbeli – szám szerint meg nem állapított – gyilkosság bűntette miatt tíz év börtönbüntetésre, tíz év jogvesztésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A másodfokon eljáró fellebbviteli tanács az ítéletet tizenöt év börtönbüntetésre súlyosbította. Az Elnöki Tanács 1989 januárjában kegyelemből mentesítette H. Andrást a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól.[214]

H. Józsefné kérelme Kádár Jánoshoz, 1963. május 23.

Tisztelt Kádár elvtárs!
Egy bánatos szívű anya, vele együtt hozzátartozói és az egész rokonság egy nagy kéréssel fordulunk Önhöz.
Legnagyobbik fiam pont az ellenforradalom alatt volt katona, aki belekeveredett valami dologba, amiért 15 évet kapott. Első perctől kezdve bíztam a fiamban, hogy ő nem lehet ennek a rendszernek ellensége, hisz munkásifjú ő is, mi is, az egész család és rokonság. Talán az a bűne, hogy ő is ott volt közöttük, míg a többi hibázott, de ő nem lőtte a szovjet katonákat. Ő maga is mondta, hogy ártatlan. Nyolc gyereket nevelek fel, azok közül mind megállja a helyét, hasznos tagja a társadalomnak, éppen ez az egy fiam volna ellensége nekünk és önmagának?
1963. április 3-án hazajött azzal, hogy amnesztiát kapott. Boldogok voltunk, hogy újra közöttünk lehet. Amint rendbe jöttek az iratai, rögtön munkába állt az építőiparban. Most pedig visszavitték május 13-án azzal, hogy tévesen engedték el. Én nem ismerem a paragrafusokat, de azt tudom, hogy a fiam ártatlan, mások miatt szenved. Ha valamiben hibázott is, már 7 éve nagyon sokat gondolkozhatott rajta.
Kedves Kádár elvtárs, azzal a kéréssel fordulok Önhöz a magam és az egész rokonság nevében, hogy a fiam ügyében tegyen igazságot. Hadd jöjjön ő vissza közénk mindnyájunk örömére. Mi mindnyájan felelősséget vállalunk érte, hogy soha többé nem keveredik ilyen dologba. Hiszen soha nem volt vele semmi baj, csak jót tudnak mondani rá, akik csak ismerik.

A Budapesti Katonai Bíróság véleménye, 1963. október 15.

A beszerzett környezettanulmányokból megállapítható, hogy a börtönben tanúsított magatartása ellen kifogás nem merült fel. A munkáját jól végzi, erkölcsi szemlélete is pozitív irányba fejlődik. Ez a körülmény azonban egymagában nem bizonyítja, hogy érdemes a hátralévő büntetés elengedésére. Nevezett a rá kiszabott büntetésének még a felét

sem töltötte ki, így a kellő nevelő hatás nála
még nem érte el a kívánt célt.
Mindezekre figyelemmel a kérelmet elutasító ja-
vaslattal terjesztem fel.

* * *

Sz. Jánosné született J. Eszter története

Sz. Jánosnét a Budapesti Katonai Bíróság 1957 novemberében a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel, a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopás és szándékos rongálás ügyében nyolc év börtönre, egyes jogok gyakorlásától való tízéves eltiltásra és meglévő vagyonának elkobzására ítélte. A másodfokú bíróság helybenhagyta az ítéletet. Az ítélet semmisségét 1990 februárjában mondta ki a Legfelsőbb Bíróság.

Özv. F. Bertalanné kegyelmi kérvénye az Elnöki Tanácshoz, 1959. november 16.

„Lányom 1932. évben született. Már kisgyermek korában észleltem nála bizonyos hajszoltságot, majd növekedésével ez az idegrendszeréből származó állapota a „kamasz"-korban még inkább kifejlődött. Lányom korán növekvő korában kikerült a szülők felügyelete alól, azt előidézte az a körülmény is, hogy a szülők házassága megromlott és ezt a bíróság felbontotta.
Leányom az ellenforradalom idején 24. évét töltötte be, s mint villamosvasúti jegykezelő dolgozott. Ezt megelőzően is különböző munkahelyeken dolgozott 17 éves korától. Sajnos a már ismertetett idegállapota és családi körülmények folytán leányom egy nem megfelelő házasságot kötött második férjével, mert férje, Sz. János is nyilvántartott idegbeteg, nem gondoskodott megfelelően róla. Már 1957. év elejétől külön éltek.
Leányomnak 1957. VIII. 25. napján született egy kisfia a börtönben. A gyermeket a szabályoknak megfelelően 6 hónapos korában én vettem át és most egészségi állapotom miatt mások gondozása alatt áll. Ez a körülmény olyan súlyos hatással van ismét leányom idegrendszeri állapotára, hogy komolyan tartanom kell súlyosabb következményektől. Leányomat engedéllyel látogattam a kalocsai börtönben és vele beszéltem, ebből a beszélgetésből állapítottam meg a fentieket és azt, hogy leányom megbánt mindent, amit vétett a Népköztársaság rendje ellen.
A cselekmény elkövetése idején leányom nem megfelelő társaságba került, minek befolyása alatt sodródott bele az eseményekbe. A megbánása őszinte és komoly. Kétéves kisgyermekétől van elszakítva, ez az állapot, tekintettel leányom idegrendszeri megbetegedésére is, számára komoly életveszélyt jelent. Én mint anya – látogatásom során – a teljes magába roskadtság, búsongás állapotában találtam.
Tekintettel arra, hogy az Elnöki Tanácsnak 1959. IV. 3. napján kiadott rendelete módot ad a közkegyelem gyakorlására, ennélfogva tisztelettel kérem szerencsétlen leányom ügyét is az általam

előadottak figyelembevételével megvizsgálni, s minthogy a közkegyelmi rendelet intézkedést tartalmaz azon elítélt anyák tekintetében, akiknek 10 évesnél fiatalabb gyermekük van, szíveskedjenek őt a büntetése hátralévő részére kegyelemben részesíteni.
Szabadulása esetére ígérem, hogy fokozottabb felügyeletet fogok gyakorolni leányom felett, ezt annál inkább is meg tudom csinálni, mert hozzám jön lakni és visszavezetem őt úgy a család, mint a dolgozók hasznos társadalmába.

Sz. Jenőné született J. Eszter kérelme az Elnöki Tanácshoz, 1969. március 1.

Büntetésemből 64 hónapot letöltöttem, amikor is feltételes szabadlábra helyeztek. A büntetésem alatt fegyelmi vétséget nem követtem el és amíg egészségem engedte, szorgalmasan dolgoztam.
Szabadlábra helyezésem után azonnal munkát vállaltam, de súlyos szívbajom miatt leszázalékoltak. 1966. évben férjhez mentem és vállaltam férjem két kiskorú gyermekének nevelését. Tekintettel arra, hogy férjem is 1967. évben súlyos gyomorbajjal rokkantnyugdíjba lett téve, hogy családunk megélhetéséről gondoskodni tudjunk, kénytelen voltam újra munkát keresni. Sikerült is találnom, de a vállalat erkölcsi bizonyítványt kért, amelyet meg is kaptam, de sajnos bűnügyem közlése után ilyen erkölcsi bizonyítvánnyal alkalmaztatásomat megszüntetik.

Tisztelettel kérem a T. Elnöki Tanácsot, hogy tegye lehetővé egy négytagú család további megélhetését és legfelsőbb elhatározásával törölje priuszomat kegyelmi úton, amikor is, ha betegen is, de munkámat becsületesen elláthatnám.
Szabad legyen rámutatnom, hogy bűncselekményem elkövetésekor 24 éves voltam, részben volt férjem befolyása és téves beállítottságom volt oka cselekményemnek. Úgy gondolom, hogy miután mindezért megbűnhődtem és azóta 7 éves szabadulásom utáni időben igyekeztem mindenkor becsületesen dolgozni, valamint fogadott két gyermekemet a demokráciához hűen nevelni, méltányosságból lehetővé teszi nekem a T. Elnöki Tanács, hogy kegyelmi elhatározásával módot nyújt egy négytagú család további életéhez.

A bicskei járási rendőrkapitányság jelentése, 1969. április 28.

Nevezett személy a börtönből való szabadulása után Szár II. községben telepedett le állandó lakosként. Jelenleg albérletben lakik a fenti címen férjével és két kiskorú gyermekükkel együtt, amiért 500 Ft-ot fizetnek havonta.
Vagyonnal nem rendelkezik, egészségügyi állapota erősen romlott. Jelenlegi munkahelye Bp. Közép-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság I. szakaszmérnökség. Munkahelyére rendszeresen eljár, állandó reggeles műszakban dolgozik. Heti egy szabad szombattal rendelkezik. Jelenlegi férje a helyi postánál van alkalmazásban mint kézbesítő. Kere-

setük, illetve jövedelmük együttesen meghaladja a havi kétezer forintot.
A férje is rokkant. Két kiskorú gyermek a napközibe van beadva, akiket este a munka után visznek csak haza a lakásukra.
A fenti gyermekek a férjtől származnak.
Családi környezete, valamint a lakás kultúrája elavult, szegényes.
Megállapítottam, hogy az anyagi helyzethez viszonyítva a két kiskorú gyermeket rendesen járatja, megfelelően gondoskodik azok ellátásáról. Szabadidejében nem jár el sehova, lakókörnyezetében csendes, a szocialista együttélés szabályait tisztelő asszonynak ismerik.

* * *

Ifj. R. Péter története

Sz. Benjámin és társai ügyében ifj. R. Pétert az első fokon eljáró Pest Megyei Bíróság 1957. március 15-én a demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekedetért, szándékos emberölésért, súlyos testi sértésért és lopásért nyolc év börtönbüntetésre ítélte. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa életfogytiglanra súlyosbította az ítéletet, amit aztán 1961-ben, a Büntető törvénykönyv hatálybalépésével tizenöt év börtönbüntetésre változtattak. Az 1963-as közkegyelmi rendelkezést ifj. R. Péter ügyében nem alkalmazták. Ifj. R. Péter az 1956-os forradalom idején tizenkilenc éves volt[215], 1969 májusáig tizenkét évet és öt hónapot töltött börtönben. A Fővárosi Bíróság 1990-ben mondta ki cselekményével kapcsolatban a semmisséget.

R. Péter első kérelme az Elnöki Tanács elnökéhez, 1963. április 6.

/.../ Bűncselekményemet 1956. október 26-a után Dabas községben követtem el. A gyilkossági kísérletet parancsra tettem, amelyet vádlott-társam, sőt a sértett is elismert. Ráadásul a meggondolatlanságig részeg voltam, s képtelen voltam felmérni cselekményem súlyosságát. Börtönéveim alatt számtalanszor végiggondoltam bűncselekményemet, s józan fővel magam ítéltem el magam. Ennek megfelelően igyekeztem helytállni a börtönben, hiszen otthon 71 éves munkaképtelen édesanyám és 61 éves szívasztmában szenvedő édesapám 6 kisebb testvérem eltartásáról csak a legnagyobb nehézségek árán képes gondoskodni. Esedezem az Elnöki Tanácshoz, hogy előadott kérelmemet jóindulatúan bírálja el és tegye lehetővé számomra, mennyire megbántam Népköztársaságunk ellen elkövetett súlyos tetteimet, s becsületes munkával, józan magatartással ismét kiérdemelhessem a társadalom megbecsülését.

A börtön nevelőinek véleménye, 1963. április 9.

Nevezett elítélt börtönbe kerülése óta rossz magaviseletet tanúsított, fegyelmezetlen magaviselete és hanyag magatartása miatt, őrséghez való rossz viszonya, valamint a börtönszabályok be nem tartása miatt 6 esetben lett fegyelmi felelősségre vonva.
Dicséretben nem részesült egy esetben sem.

Forradalmárok sírja a Boráros téren, a Közraktár utca felől a Petőfi hídra vezető lépcsőnél, 1956.
Forrás: Fortepan.

Munkához való viszonya nem jó, nem szeret dolgozni, állandóan figyelmeztetni kell, hogy a kiadott munkáját elvégezze. A munkavezetőknek emiatt sok problémájuk van vele.
Cselekményét elismeri, de úgy állítja be, hogy parancsra csinálta akkor, amikor részeg volt. Megbánás jelei nem tapasztalhatók nála, sőt van rá eset, amikor rabtársai körében dicsekszik a cselekményével élményszerűen.
Alacsony műveltségű ember, a börtönben tanult meg írni-olvasni, itt járta ki a 8 osztályt, nagyon gyenge eredménnyel tanult minden osztályban.

Rabtársai nem szeretik, mert összeférhetetlen, vitatkozó és nagyhangú, nem szereti a zárkáját takarítani, mindig vitatkozni kell a takarítás miatt vele.
Politikai nézete nincs kialakulva, nem lehet beszédére alapozni, azt mondja rendszerint, amit mondanak neki, vagy amit hall másoktól, ez legtöbbször rossz irányú.
Fentieket összegezve az eddigi börtönbüntetés nem érte el nevelő hatását nevezettel szemben.
Részemről a kegyelmi kérvénynek kedvező elbírálását nem javaslom.

R. Péter második kérelme az Elnöki Tanács elnökéhez, 1966. december 18.

/.../ Jogerős büntetésemből 10 évet letöltöttem. Elkövetett bűncselekményemet nagyon megbántam. Az eltöltött évek alatt a szocialista büntetés-végrehajtás és annak nevelői megmutatták az utat, melyen a jövőben élnem kell és rávezettek arra, hogy fiatalkoromban milyen súlyos könnyelműséget és felelőtlenséget követtem el. Idősebb társaim, kihasználva csökkent szellemi képességeimet, kényszerítéssel és fenyegetéssel rábírtak a bűncselekmény elkövetésére.
/.../ Ilyen meggondolások után bátorkodom az Igen Tisztelt Elnök Úrhoz fordulni és kérem, hogy ügyem mérlegelésénél még szíveskedjék figyelembe venni, hogy Édesapám tüdő- és szívasztmás, ágyban fekvő édesanyám 75 éves megtört és beteg, munkaképtelen. Eltartásukról egyedül én gondoskodom,

innen is, csekély rabkeresményemből. Hátralévő életüket szeretném a szabad életben végzett becsületes munkámmal megjavítani és az értem hozott áldozatot megköszönni.
Tudom, hogy súlyos bűncselekményt követtem el, de ismételten kérem figyelembe venni, hogy sokat szenvedtem, tettemet nagyon megbántam. Bízom az Igen Tisztelt Elnök Úr jóindulatában és emberiességében.

A börtön nevelőinek véleménye, 1966. december 27.

/.../ Büntetésének kezdetén igen alacsony műveltségi szinten állt. Javára írandó, hogy igyekezettel végezte az általános iskola 7., 8. osztályát. Sajnos szorgalma mellett is csak elégséges eredményt tudott produkálni. Szabad idejében rendszeresen olvassa a könyvtár által biztosított szépirodalmi könyveket. Szereti és szívesen vesz részt filmvetítéseken. Az ettől való eltiltással eredményesen lehet a fegyelem megtartására befolyásolni.
Ideges, hirtelen természetű ember. Hamarabb cselekszik, mint cselekményének káros voltát felfogná. Ez volt tapasztalható néhány fegyelmi cselekménynél is.
Magatartásában ellenséges megnyilvánulást az eltelt idő alatt nem tapasztaltunk.
Kapcsolatot édesanyjával és testvérével rendszeresen tart.

R. Péter harmadik kérelme a Pest Megyei Bírósághoz, 1969. május.

/.../ Tekintettel arra, hogy a legalacsonyabb kasztból, többgyermekes cigánycsaládból származom, s ezáltal abban az időben fiatal, tapasztalatlan, továbbá majdnem teljesen írástudatlan voltam és tájékozatlanságom felhasználva bírtak rá – e szörnyű bűncselekménybe sodródni. A letöltött hosszú börtönéveim alatt elvégeztem a nyolc általános iskolát, azóta a könyvek, a sajtó olvasásából, valamint elöljáróim oktatásából nézetem és meggyőződésem megváltozott. Úgy érzem, amennyiben szabadlábra kerülök, munkámmal és viselkedésemmel a szocialista társadalom hasznos tagja tudok lenni.
Ezen belül az anyagi javakkal nem rendelkező idős édesanyám öreg napjait elviselhetőbbé kívánom tenni.

A börtön parancsnokának véleménye, 1969. május 6.

/.../ Folyamatosan megsérti a bv. intézet rendjét és követ el fegyelmi vétségeket. Ezért eddig 15 alkalommal kellett fegyelmi felelősségre vonni. Fenyítései között az öncsonkítástól a munkamegtagadásig szinte minden fegyelmi vétség előfordult. Izgága, kötekedő egyén. Több esetben előfordult, hogy elítélttársait tettlegesen is bántalmazta, sértegette. A munkahelyen és a zárkában is trágár szavakat használ és modora minősíthetetlenül durva.

/.../
Általános műveltsége és politikai tájékozottsága rendkívül alacsony. Olvasni nem szeret, szabadidejét céltalanul tölti és társai foglalkozását is állandóan zavarja.
Bűncselekményét nem ismeri el. Jellemző rá ezzel kapcsolatban, hogy az okokat csak másokban keresi, önmagában soha.
/.../
Összegezve a fentieket megállapítható, hogy a vele szemben alkalmazott nevelői eljárások nem értek eddig célt. Magatartása arra mutat, hogy bűncselekményét nem bánta meg, így azok az okok, amelyek őt a súlyos bűncselekmény elkövetéséhez vezették, jórészt még ma is fennállanak.

* * *

Dr. P. Andor története

Dr. P. Andor orvost 1957-ben a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa szervezkedés és hivatali titok megsértése miatt hat év szabadságvesztésre, egyes jogoktól való nyolcévi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az ítéletet két év négy hónap szabadságvesztésre, egyes jogoktól háromévi eltiltásra és 2000 forint részvagyonelkobzásra enyhítette.[216]

Dr. P. Andor kérelme az Igazságügy-miniszterhez, 1967. július 24.

/.../ Előadom, hogy 1959. augusztus 4-től a budapesti SZTK VIII. kerületi, majd a VI. kerületi rendelőintézet bel-, illetve reumaosztályán működtem mint szakorvos, majd innen a dorogi szénmedencébe, Sárisápra kerültem, ahol 1960. szeptember hó 15-től, mint bányaüzemi körzeti orvos 1962. szeptember 30-áig teljesítettem szolgálatot. Ezen idő alatt tevékenységemért két ízben kaptam 6000 Ft pénzjutalmat, továbbá a Komárom Megyei Tanács útján az egészségügyi miniszter rendeletére 1962. október 17-én tartott orvosi munkaértekezleten magatartásomért nyilvános dicséretben részesültem. 1962. október 1-je óta jelenleg is a szobi rendelőintézetben, mint belgyógyász szakfőorvos teljesítek szolgálatot. /.../ 1964. október 5-én beadott rehabilitációs kérelmem elutasítást nyert, orvosi munkámat érzésem szerint azóta is lelkiismeretesen látom el, és ezért arra kérem az igazságügy-miniszter urat, hogy megismételt kérelmemre a mentesítést megadni szíveskedjék.

A szentendrei járási rendőrkapitányság által készített nyílt rendőri információ, 1967. augusztus 7.

/.../ Nevezett kispolgári családból származik. Apja foglalkozása kereskedő, akinek üzlete volt Szentendre Marx téren. Központi dohányelosztó helyet irányított.
/.../

Ő iskoláit az általános osztályok elvégzése után Kalocsán egyházi iskolában folytatta, majd utána orvosi diplomát szerzett. Itt Szentendrén praktizált és az első időben a betegek vele szemben bizalmatlanok voltak éppen ellenszenves viselkedése miatt. Nevelési hibából a nála szegényebb réteget lenézte és éppen ezért ő saját magát felsőbbrendűnek képzelte el és ennek szellemében igyekezett élni.
1945 után is az orvosi hivatást folytatta és dolgozott. Több panasz volt ellene, de állásában meghagyták, éppen mivel kiváló diagnoszta hírében állt.
1956-os évben az ellenforradalom idején azonban teljes erővel és ambícióval vetette magát az ellenforradalmi tevékenységbe. A nemzeti bizottmány helyi vezetője lett és előszeretettel foglalkozott a nemzetőrség felállításával és szelektálta az arra érdemes személyeket. Így többek között a jelenlegi rendőri állományt is ő bírálta felül annak idején.
/.../
Mivel egy meggyőződéses jobboldali elemről van szó, aki ellenséges szándékát már kimutatta, nem javaslom, hogy mentesítsék a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól a fenti jelentésem alapján.

* * *

Z. Péter Pál története

A Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa 1957 júliusában izgatás (ezt a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló, szervezett mozgalomban való tevékeny részvételre változtatta), rongálás (ez alól felmentve), lőfegyver alkalmazásával elkövetett zsarolás miatt öt év hat hó szabadságvesztésre, egyes jogoktól nyolcévi eltiltásra és hétszáz forint vagyonelkobzásra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa tíz év szabadságvesztésre, egyes jogoktól tízévi eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra súlyosbította az ítéletet.[217]
Az 1963. évi közkegyelem nem vonatkozott az ügyére. Az Elnöki Tanács 1963. június 14-én egyéni kegyelemből szabadlábra helyezte, büntetését öt év próbaidőre felfüggesztette. Az elítéléshez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól a Pest Megyei Bíróság 1983. augusztus 23-án mentesítette.

Z. György kérelme Dobi Istvánhoz, az Elnöki Tanács elnökéhez, 1959. június 11.

Egy hosszú, nehéz munkában eltöltött élet során megöregedett 72 éves földműves kisparaszt és annak 67 éves beteg felesége, valamint egy ötéves kisfiú fordul most Elnök Elvtárshoz és nagyon kéri, hallgassa meg kérésüket, s ha úgy találja, hogy kérelmük meghallgatást és méltánylást érdemel, teljesítse is kérelmüket!
Mi, Z. György és felesége ... alatt lakunk.[218] Három hold földön gazdálkodunk. Kisunokánk, György pedig 5 éves.
...

Fiunk jelenleg a váci börtönben tölti büntetését, már majdnem két és fél éve van letartóztatva.
Igen tisztelt Elnök Elvtárs!
Fiunk már kisgyermekkora óta dolgos, munkás életet folytatott és munkája mindig felülemelkedett az átlagon. Mindig és mindenütt első volt a munkában, amit a tárgyalásán kihallgatott régi munkatársai is igazoltak. Amikor leányunk, Á. Józsefné legutóbb meglátogatta fiunkat a váci börtönben, az őrök is elismeréssel emlékeztek meg neki fiunk munkájáról és szorgalmáról, jó magaviseletéről.
A mi fiunk soha nem volt ellensége népi demokráciánknak. Hogy is lenne az, mikor szegényparaszti családból származik, foglalkozása kubikos és az 1945. évben bekövetkezett felszabadulásunknak köszönheti, hogy boldog, szabad országban élhet és hogy megszűnt az az embertelen kizsákmányolás, amiben azelőtt a nagybirtokosok és gyárosok részesítették!
Nem is rendült meg fiunk bizalma sohasem fennálló társadalmi rendszerünkben és az 1956 őszén elkövetett „hőbörgései" sem következtek volna be, ha az 1956. évi ellenforradalmat megelőzően nem kap rá az italozásra, s ha ivott, részeg fővel nem tudott gondolkozni és helyesen cselekedni!
Fiunknak ezt a változását rosszul sikerült házassága okozta. Nagyon szerette a feleségét, aki pedig nem becsülte meg fiunkat, állandóan veszekedett vele, s feleségének ilyen magatartása miatt kapott rá bánatában az italozásra, amely a végén a vesztét okozta. Felesége ez év elején elvált fiunktól. Mi a kis unokánkat eddig öregségünk és betegségünk miatt nem tudtuk magunkhoz venni. De a gyermeknek apára van szüksége, mert ha az anyja a közeljövőben férjhez megy, mostoha sorsra jut.
Ha ez a házasság jól sikerült volna, a mi dolgos és becsületes fiunk ma is itthon lenne és nem követte volna el azokat a cselekményeket, amik miatt elítélték.
Tisztelt Elnök Elvtárs!
Mi már nagyon betegesek és törődöttek vagyunk. Elítélt fiunk lenne öreg napjaink támasza, aki ha kiszabadulna, hozzánk jönne lakni, mert felesége elhagyta. Nevelhetné kisfiát és újra dolgos tagjává válna társadalmunknak!

Z. Péter Pál önéletrajza, melyet az Elnöki Tanácshoz a szabadlábra helyezése ügyében írt kérelméhez csatolt, 1960. szeptember 15.

1922-ben születtem. 6 elemi iskolát végeztem. 1934-ig szüleimnél nevelkedtem. Édesapám nincstelen napszámos ember volt. Mivel 7-en voltunk testvérek, korán munkába kellett állnom s már 1934-ben édesapám kanásznak szegődtetett el egy kulák családhoz. Négy évig szolgáltam itt s így már 16 éves koromban megismerkedtem a cselédkedés szomorú kenyerével. A durva bánásmód miatt egy alkalommal annyira elkeseredtem, hogy megvertem a gazda feleségét, s elhatároztam, nem cselédkedek tovább. 1938-tól így lettem én is napszámos munkás, apámhoz hasonlóan. Nehéz

körülmények között így dolgoztam 1940-ig, amikor is katonai szolgálatra kellett bevonulnom. 1944-ben kivezényeltek az orosz frontra, később pedig lengyel és román területen szolgáltam. Szolgálati időm alatt több esetben szembefordultam tisztjeimmel, mivel éreztem, hogy a háború érdekeim ellen folyik. Később arra is vetemedtem, hogy a frontra irányított benzinszállítmányokat - ekkor már gépkocsizó voltam - nem juttattam el rendeltetési helyére. Ezért aztán nem egy alkalommal kikötéssel kínoztak meg. 1945-ben, amikor már a szovjet hadsereg az ország egy részét felszabadította, meg akartam szökni, Gyöngyös-Solymosnál azonban elfogtak, mivel tányéraknára léptem. Így aztán kórházba is kerültem. A losonci kórházban lefolytatott műtét után, amikor már járni tudtam, ismét megszöktem, s ez alkalommal sikerült átjutnom a szovjet hadsereg vonalán. 1945 júliusig a szovjet hadseregnek dolgoztam, amikor is Temesvárnál elengedtek s innen én nyomban hazakerültem Abonyba, szüleimhez. Még ebben az évben megnősültem, s egy darabig, 1947-ig szüleimnél maradtam. Ekkor elköltöztem Vecsésre, ahol apámnak házában egyik testvéremmel együtt helyezkedtem el. A házhoz - vitézi juttatás lévén ez az apámnak - 15 kh. föld is tartozott, s ezen, illetve ennek felén gazdálkodtam én egyik testvéremmel együtt. Ez a gazdálkodás azonban számomra nem felelt meg. Tanulni szerettem volna tovább. Gyári munkás akartam lenni s ezért már 1947-ben munkát vállaltam a kőbányai Hubert és Szigmund acél és fémáru üzemben. Itt

nagyon sokat tanultam, politikai kérdésekkel is megismerkedtem. A párt tanítása nyomán felismertem munkás helyzetemet és érdekemet. Úgy éreztem, hogy ennek megfelelően cselekszem akkor, amikor felajánlottam, hogy a múlt rendszer adományozta vitézi telket állami kezelésbe vegyék. Ez aztán 1949-ben meg is történt. Szerettem volna az MKP-hoz is közeledni, azonban ebben mindig megakadályozott az a ténykörülmény, hogy apám „vitézi" címhez jutott, hogy hogyan, azt a mai napig sem tudom, de érzem, hogy ebből családunknak semmi különösebb előnye vagy haszna sohasem volt. Hogy ettől az átkos hagyatéktól végleg megszabadulhassak, elhagytam a vecsési „vitézi" házat és munkát vállaltam a székesfehérvári útépítő v.-nál, ahol lakást is biztosítottak családom részére. Itt dolgoztam 1955-ig. Közben sikerült keresetemből egy kis házravalót összegyűjteni s házat venni Abonyban. Hogy otthon lakhassak végre saját házamban, 1956-ban a szolnoki cukorgyárnál helyezkedtem el mint rakodómunkás. Ebben a minőségemben jártam be naponta a tőlünk kb. 20 km-re lévő munkahelyre. Egy alkalommal, 1956. október 26-án, amikor az állomásról mentem munkából haza, hallottam, hogy a diákok mindenütt szedik le a vörös csillagot, hogy a forradalmi események, amikről napokkal előbb már Szolnokon hallottam, a mi községünket is felbolygatta. A kíváncsiság engem is hatalmába kerített, elvegyültem az összegyűlt tömegben - házam közel lévén a főtérhez - s anélkül, hogy komolyabban gondolkoztam volna, részt vettem

azokban az eseményekben, melyekről a bírósági tárgyalás anyagában is szó van.
Átkos könnyelműségemnek az lett a következménye, hogy nehéz fizikai munkával keresett kis otthonom összeomlott. A vádlottak padjára kerültem. Nagy árat kellett fizetnem azért, hogy saját érdekeim ellenére – a hazug szép szólamoknak felülve – a munkáshatalom ellenségeinek segítettem akaratom ellenére, meggondolatlanul, amihez kétségtelenül hozzájárult az is, hogy a községi vezetők egy részével szemben akkor – személyes okok miatt – ellenséges érzülettel viseltettem. Így kerültem börtönbe 10 évre szóló ítélettel.
Feleségem, aki szüleimnél nem akart kisfiammal együtt öreg napjaikra teherként és függő viszonyban élni, jobbnak látta, ha elválik tőlem s önálló életet kezd. Válóperünk így nem is haraggal történt s tudom, hogy esetleges szabadulásom után családi békességemet is helyre tudnám állítani. Egyetlen gyermekem – jelenleg 5 éves – nevelésében is teljesíthetném kötelességemet, akihez annál is inkább erős érzelmi, a szülői szeretet leggyengédebb szálai kötnek, mert előtte 2 kisgyermekemet kellett sikertelen szülés miatt eltemetnem."

Z. Péter Pál kérelme az Elnöki Tanács Elnökéhez, 1963. április 4.

/.../ Útburkoló (kövező) munkás vagyok. A mostani ítéletem alapjául szolgáló cselekményt jórészt tudatlanságom – tájékozatlanság – következtében

követtem el. Ítéletem 10 év, amelyből eddig közel 6 és fél évet letöltöttem. (Az abonyi elítéltek közül most már csak magam vagyok börtönben.)
Szabadulásommal elsősorban idős szüleim nehéz helyzetén kívánok könnyíteni. Édesapám az Abonyi Tsz tagja, jelenleg 75 éves, őt szeretném mielőbb a munkában leváltani. (Édesanyám 71 éves, beteges, gyámolításra szorul.)
Szabadulás után az Abonyi Termelőszövetkezetben kívánok dolgozni, hasznos tagja kívánok lenni a közösségnek.

A Sátoraljaújhelyi Országos Börtön nevelői jellemzése, 1963. április 26.

/.../ 1962 október hónapban lett ideszállítva a Budapesti Országos Börtönből, ahol a feljegyzések bejegyzései szerint magatartása nem felelt meg az előírt követelményeknek, mert az hullámzást mutat.
Különböző szabálytalanságok miatt 4 esetben volt ott fenyítve.
Ideszállítása után a Fehérneműgyárba osztottuk be munkára, ahol jelenleg is dolgozik.
A művezetője véleménye szerint a részére kiadott munkát hanyagul végzi.
Magatartása mind a munkahelyén, mind a körleten kifogás alá esik. Nem egy alkalommal még az őrség tagjaival is szembeszállt már.
Elítélttársaival szemben is összeférhetetlen magatartást tanúsít. Börtönünkben ez ideig két esetben volt fenyítve.

Elkövetett cselekményét nem ismeri el, azzal kapcsolatban nem is tanúsít megbánást. Ez tapasztalható végzett munkájában, viselkedésében is. Politikai állásfoglalása nem egyeztethető össze társadalmi rendszerünkkel, bár ezt szembe nem mondja, de annál jobban az elítélttársai előtt hangoztatja.
Nagyfokú önfejűség is jellemzi, amiről ez ideig nem bírtuk leszoktatni. Igyekszik a hangadó szerepét betölteni.

Z. Péter Pál kérelme az igazságügy-miniszterhez, 1964. január 17.

/.../ A büntetés kiszabásánál vagyonelkobzásra is ítéltek. Ennek következtében komoly anyagi hátrányom is származott.
Büntetésem letöltése alatt feleségem összeállt egy személlyel, majd elvált tőlem. Jelenleg a két kiskorú gyermek is vele van. Ez is komoly lelki megrázkódtatást jelentett és jelent jelenleg is számomra.
A vagyon elkobzásából adódóan az állam 18 000 Ft-ra értékelte a közösen épített családi házunkat. Feleségem 29 000 Ft-ért értékesítette, melyből 20 000 Ft-ot felvett és 9000 Ft a vásárló birtokában van. Senki sem akarta letétként sem elfogadni a vevőtől. Ő hajlandó részemre kifizetni az összeget, de én nem tudom, hogy ez szabályos-e, és ezért nem mertem átvenni.
A korábbiakban és jelenleg is kubikos-, illetve segédmunkásként dolgoztam. Az ügybe tudatlanul

kerültem, és igen megbántam, melyet a büntetésem alatt tanúsított jó magatartásom is alátámaszt.
Albérletben lakom. Feleségem a ház eladása után az ingó dolgokat és személyi holmijaimat – ruházat – eladta. Ezért vagyok igen nehéz anyagi helyzetben.
Tekintettel körülményeimre, kérném lehetővé tenni, hogy a vevőnél lévő 9000 Ft-ot felvehessem. A vevő ezen összeget kifizeti részemre, amennyiben ennek felvételére a vagyonelkobzás miatt a miniszter elvtárstól engedélyt kapok. Részemről az 5 éves felfüggesztési idő alatt nem szabad semmi szabálytalanságot csinálni. Ez esetben sem tudom elbírálni, hogy a pénz felvétele szabálytalan lett volna-e vagy sem. Ezért kérem engedélyezését.

A ceglédi városi és járási rendőrkapitányság jelentése, 1964. február 29.

/.../ Nevezett a fent említett keresetén[219] (kívül) egyéb anyagiakhoz nem jut, ebből havi 400 Ft-ot fizet gyermektartás címén.
Nevezettnek visszamaradt 1600 Ft-ból a megélhetés biztosított, sőt még szórakozásra is nagyobb összegeket költ.
Jelenleg házasságot kíván kötni T. Józsefné[220] lakossal, aki özvegyen él 1 kiskorú gyermekével.
Továbbá jelentem, hogy nevezett mivel vidéki munkahelyen dolgozik, Abony községben csak szombat és vasárnap szokott tartózkodni és szórakozni. A szórakozása alkalmával 1964. év ja-

nuár 3-án Z. László abonyi lakos verekedést kezdeményezett Z. Péterrel, melynek során Z. azt a kijelentést tette, hogy „szerencséd hogy fel vagyok függesztve te piszok mert különben agyon ütteleк volna". Így nevezettet a felfüggesztés tartja vissza a botrányokozásoktól. Ezen kijelentését előttünk a rendőrőrszobán is kijelentette.
A fentiekre tekintve nevezettnek nem javaslom a fent említett pénzösszeg megtérítését.

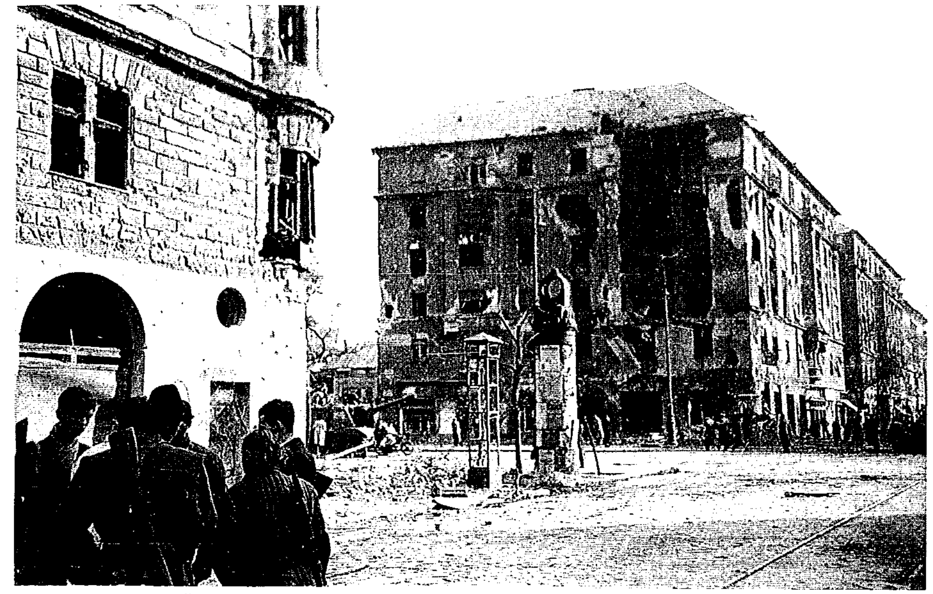
Z. Péter Pál kérelme az igazságügy-miniszterhez, 1965. március 11.

/.../ Szabadlábra helyezésem óta ismét megnősültem, egy kétgyermekes özvegyasszonyt vettem el, ami megnehezíti az én szociális körülményeimet. A feleségeim gyermekeiről becsületesen szeretnék gondoskodni. Ezért kérem a tisztelt miniszter elvtársat, hogy az én vagyonelkobzási peremet felülvizsgálni szíveskedjen.

A ceglédi városi és járási rendőrkapitányság jelentése, 1965. április 7.

/.../ A kiszabadulása után rövid időn belül elhelyezkedett a Herceghalmi Állami Gazdaságban, ahol azóta is dolgozik.
A nevezett személy munkához való viszonya jó, a munkákat igyekszik jól elvégezni, a gazdaság vezetősége tudomásommal a munkájával meg van elégedve. A munkahelyéről hetenként egy alkalommal

Forradalmárok az Üllői út és József körút kereszteződésénél, balra szemben a Corvin (Kisfaludy) köz, 1956. *Forrás: Fortepan.*

jár haza, a község politikai és közéletében nem vesz részt.
Mióta hazajött, azóta a nevezett személy magatartásában az tapasztalható, hogy visszahúzódó és zárkózott.

P. József története

P. Józsefet a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló folytatólagosan elkövetett szervezkedésért, valamint lőfegyver- és lőszerrejtegetésért az első fokon eljáró Pest Megyei Bíróság 1957 májusában öt év szabadságvesztésre, egyes jogoktól tízévi eltiltásra és egy korábbi, felfüggesztett büntetés érvényesítése

miatt egy év két hónap szabadságvesztésre ítélte. A másodfokon eljáró bíróság az ítéletet jóváhagyta. P. József a börtönből 1960. április 3-án szabadult amnesztiával. Ítéletének semmisségét a Pest Megyei Bíróság 1990-ben mondta ki.[221]

P. József kérelme az Elnöki Tanácshoz, 1967. szeptember.

/.../ A cselekmény elkövetésekor 21 éves voltam, cselekményemet kétségtelenül fiatalkori meggondolatlanságból követtem el, amit bizonyít az is, hogy előzőleg kb. 3 éven keresztül a pilisi szénbánya DISZ-bizottságának propagandistája voltam - amit az ítélet is tényként állapított meg.
Szabadulásom óta megszakítás nélkül dolgozom, két és fél év óta a VI. kerületi Vendéglátóipari Vállalat alkalmazásában állok, mint italmérő. Munkámat pontosan, lelkiismeretesen végzem, ezáltal is igyekszem fiatalkori megtévedésemet jóvátenni. Ezen hosszú idő alatt sem munkám, sem magatartásom, sem személyem ellen soha kifogás nem merült fel, további előmenetelre azonban a büntetett előéletem miatt nincs lehetőségem.
Családi körülményeim rendezettek, mivel azonban 3 gyermekem van, akikről gondoskodnom kell, ezért a büntetőítélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények nemcsak engem, de családomat, gyermekeimet is sújtják azáltal, hogy képességeimnek megfelelő munkakörök el vannak előlem zárva.
Szabadulásom óta 7 év és 5 hónap telt el.

A budai rendőrkapitányságtól származó rendőri információ, 1967. szeptember 22.

/.../ Szülei munkáscsaládból származnak, édesapja gyári munkás. Budapesten dolgozik, párton kívüli volt és jelenleg is párton kívüli. Egy családi házuk van, egyéb vagyonuk nincs. Édesanyja háztartást vezeti.
Nevezett személy szüleivel lakik együtt, rendezett családi életet élnek, káros szenvedélye nincs. Három családja van, melynek eltartásáról feleségével együtt gondoskodik, gyermekei iskolába járnak, rendesen taníttatja őket.
Iskolai végzettsége 8 általános, az iskola elvégzése után szülei háztartásában nevelkedett. Majd 1955. évben megnősült. Felesége G. Valéria volt, azonban zilált családi életet éltek és 1960. évben törvényesen elváltak. 1963. évben újra nősült, felesége K. Lenke, házasságukból 3 kk.[222] gyermek van.
/.../
Szabadulása után több munkahelyen dolgozott, 1964-ben az 1. sz. AKÖV-nél[223] dolgozott, majd 1965. évben a Csőszerelő Vállalattól is leszámolt, jelenleg Budapest VI. ker. Rózsa út 111. számú munkahelyen dolgozik, mint csapos, havi keresete 1600-1800 Ft.
A munkahelyi kereseten kívül más jövedelemmel nem rendelkezik, felesége is dolgozik, szintén azon munkahelyen, ahol nevezett személy, havi keresete 1300-1400 Ft.

Vagyontalan, pártonkívüli, KISZ-nek nem tagja. Szakszervezeti tag, melynek tagdíját rendesen fizeti a munkahelyén.
Baráti kapcsolata nincsen, nem jár sehová, lakását sem látogatja idegen személy, külföldi személlyel kapcsolata nincs, nem is levelez senki külföldi személlyel.
Politikai tevékenységet nem folytat, magába zárkózott életet él, eljárás ellene folyamatban nem volt szabadulása óta, jelenleg sincs ellene folyamatban, sem politikai, sem köztörvénybe ütköző cselekmény miatt.
Jelenlegi magatartása kifogás alá nem esik, így javaslom nevezett előző büntetett előéletének törlését.

A Pest Megyei Bíróság tanácsvezető bírájának véleménye, 1967. szeptember 29.

/.../ A megyei bíróság a vádlott kegyelmi mentesítésre irányuló kérelmét nem javasolja – bár a rendőrségi környezettanulmány és a munkahelyi vélemény alapján vádlott magatartása kifogás alá nem esik –, mivel P. József nem igazol olyan méltánylást érdemlő körülményt, amely alkalmassá tenné, hogy az 1956-os ellenforradalmi tevékenységéért történt elítélése folytán a kegyelmi mentesítésre méltóvá válnék.

* * *

K. Ottó története

P. József és társai ügyében K. Ottót harmadrendű vádlottként a Pest Megyei Bíróság 1957 áprilisában lőfegyver- és lőszerrejtegetésért egy év hat hónap szabadságvesztésre és egyes jogoktól ötévi eltiltásra ítélte. A másodfokú bíróság az ítéletet helyben hagyta. K. Ottó 1958. április 20-án szabadult a váci országos börtönből.[224]

K. Ottó kérelme a Pest Megyei Bírósághoz, 1963. április 8.

/.../ 1958. május 2-től léptem munkába előző munkaadómnál a pilisi szénbányánál Pilisszentivánon. Ettől az időtől egész napjainkig itt dolgozom, mint vájár.
Ezen büntetésemet megelőzően és azóta sem büntetve nem voltam. Büntetésemet megelőzően 1950-től a Bányaipari technikum hét osztályát végeztem, majd 1953 novemberében tényleges katonai szolgálatra vonultam be, s katona voltam 1955. év novemberéig, közben folytattam a Bányaipari technikum III. osztályát. 1956. októbertől 1957. március 4-ig a IV. osztályt kezdtem el, de befejezni nem tudtam, mert szabadságvesztésem közbejött. Ez év szeptemberében fogom a technikum IV. osztályát újból megismételni. Kérésem azért vált szükségessé, mivel mint büntetett előéletűt nem szívesen vesznek fel a levelező tagozatra, s ha el is végezném, fentiek miatt mint megbélyegzettet kezelnek, s nem nyújtanak lehetőséget arra, hogy tanulmányaimat értékesíteni tudjam a műszaki életben.

A vállalatnál betöltött munkámmal kapcsolatban szabad legyen megemlítenem, hogy 1962-ben elnyertem a Vállalat kiváló dolgozója címet egyheti fizetéssel. A Bányaipari szakszervezet helyi szervezetében mint társadalmi tanácstag működöm. Munkaterületemen mint munkavédelmi őr működöm. Fentiek szíves figyelembevételével kérem „büntetett előéletűségem" törlését.

A budai járási kapitányság által adott rendőri információ, 1963. április 19.

/.../ Nevezett munkáscsaládból származik, szülei is munkáscsaládból származnak, felszabadulás előtt, felszabadulás után vagyontalanok voltak. Ketten vannak testvérek, nős, családja nincsen. Foglalkozása vájár, munkahelye Pilisi Szénbányavállalat Pilisszentiván, havi kereset 3500 Ft.
/.../
A nevezettnek külföldön rokona nincs, feleségének kettő testvére tartózkodik Nyugat-Németországban. 1944. évben menekültek ki.
/.../
Érdeklődtem munkahelyén a pártszervezeti titkártól és kikértem szóbeli véleményét, aki elmondta, hogy nevezett rendesen eljár dolgozni, kifogás alá magatartása nem esett ez ideig, káros szenvedélye nincs, nem iszákos, szabad idejét családi környezetben tölti el, baráti környezete rendes munkás személyekből tevődik össze.

* * *

K. Tihamér története

K. Tihamér sebész adjunktust M. József és társai perében tizenegyedik rendű vádlottként a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa 1958 júliusában a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel bűntette miatt három év szabadságvesztésre, részleges vagyonelkobzásra, és választójogaitól való két év eltiltásra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az ítéletet nyolc év szabadságvesztésre, teljes vagyonelkobzásra, és egyes jogaitól való öt év eltiltásra súlyosbította. 1961. április 1-jén szabadult, az Elnöki Tanács hátralévő börtönbüntetését kegyelemből elengedte. A pártállam idején 1971-ben benyújtott kegyelmi kérelmét a büntetett előélethez fűződő hátrányok iránti mentesítésére elutasították. Ítéletének semmisségét és a hátrányos jogkövetkezmények alól való mentesülését 1989-ben mondta ki a Pest Megyei Bíróság.[225]

K. Tihamér kérelme az Elnöki Tanácshoz, 1960. április 12.

/.../ Tisztában vagyok azzal, hogy amikor kegyelmet kérek, tulajdonképpen nem időszerű már az ítéletemre vonatkozó jogi és egyéb érvelések felsorolása. A kegyelemre én azonban nemcsak a továbbiakban felsorolt személyi okaim miatt érzem magam méltónak, hanem jogosnak tartom kérésemet azért is, mert két komoly bírói fórum, az első és másodfokon eljárt Népbírósági Tanácsok – ellentétes álláspontot foglaltak el ügyemben. Az első fokon ítélkező tanács, amelynek a kihallgatások szóbelisége folytán az ügyet, sze-

mélyemet és szerepemet módja volt közvetlenül megismerni, úgy vélte, hogy csupán 3 esztendős büntetést érdemlek. Csak a feljebbviteli tanács emelte fel a büntetésemet - változatlan tényállás és minősítés mellett - nyolc esztendőre. Mértékadó jogi szakemberek véleménye ennyire megoszló lévén, egy esztendőn keresztül reméltem, hogy a népbírósági ítéletek tavaly elrendelt felülvizsgálata során szabadulni fogok. A tárgyalás anyagából világosan kitűnik ugyanis, hogy ha szavaimban - és csak szavaimban - bűncselekményt is láttak a bíróságok, tetteim azt igazolják és bizonyítják, hogy én nem voltam a népi demokráciának tudatos ellensége, csupán megtévedtem az 1956. évi októberi hangulat hatása alatt. Meggondolatlan kijelentéseim nem nagy tömegű népgyűléseken, hanem szűk - szavaimmal semmilyen irányban nem befolyásolt - társaságban hangzottak el.
Cselekvőségeimnek ellentétes értékelése és az ítélet felülvizsgálatának elmaradása vagy késése, úgy vélem indokolttá teszi tehát, hogy jelen kérésemet az Elnöki Tanács nemcsak méltányossági, hanem jogi, sőt jogossági szempontból is megvizsgálja.
/.../
Így például a legsúlyosabb bűncselekményem az, hogy a nemzeti bizottság ülésén az ÁVH-sok biztonsági őrizetbe vételére irányuló javaslat mellett szólaltam fel, de ugyanakkor a tárgyalás során beigazolódott az is, hogy napra ugyanabban az időben (október 27-31. között) T. Zoltán ÁVH-s hadnagy családját, majd utóbb magát is, napokig kórházi szolgálati lakásomban rejtegettem. T. Zoltánt én korábban nem ismertem, baráti kapcsolat nem fűzött hozzá, felesége kérésére segítettem önzetlenül rajta.
Igen tisztelt Elnöki Tanács! Nem az ellenforradalom helyes vagy jogos voltát akarom vitatni akkor, mikor jóhiszeműségemre és önzetlen segítő szándékomra hivatkozom. Orvos vagyok, sebész, hivatásom, hogy embertársaimon segítsek. Amikor mint üb[226]-tag, dolgozótársaim bizalmából bekerültem a nemzeti bizottságba, úgy véltem, hogy kötelességemet teljesítem. Ideológiailag képzetlen ember voltam, aki nem hogy nem tudta, de felfogni is képtelen volt, hogy itt valójában mi történik. Lelkiismereti kényszernek, emberi és orvosi kötelességemnek éreztem, hogy az akkori lehetőségek között, az akkori formákban szembeszálljak a felforgató és anarchisztikus törekvésekkel. Ma már tudom, hogy tévedtem. Tudom, hogy helyes célomat helytelen úton akartam elérni és így eszköze lettem olyan erőknek, melyeknek létezéséről akkor még sejtelmem sem volt. Hibás vagyok, bűnt követtem el, de igen tisztelt Elnöki Tanács, úgy érzem, hogy ezért a bűnömért már bőségesen megbűnhődtem. Az elsőfokú ítéletemmel kiszabott időt maradéktalanul letöltöttem, életpályám kettétört, családomtól elszakítva, szabadságomtól megfosztva élek már három esztendeje néhány meggondolatlan szó miatt.

Az Országos Börtönben készült nevelői vélemény, 1960. április 14.

/.../ 1958. április 13-tól van kórházunknál, orvosi minőségben dolgozik. Mint orvos a szakmáját itt a börtönön belül is hivatásának tekinti. Noha egyedül van orvos az egész intézetben, ennek ellenére az összes teendőket egyedül látja el, úgy, hogy ilyen irányú hátrányt a betegek nem szenvednek. Rabtársaihoz való viszonya jó, nemcsak a beteg elítéltek, hanem a többi egészséges elítéltek is szeretik.
A felügyelői kar meg van elégedve munkájával, fegyelmezett, rendszerető. A tiszteletadást jóindulatúlag adja meg, nem problémázik, bele van nyugodva sorsába.
Bűncselekményét elismeri, annak társadalmi veszélyességét átérzi, itt a börtönben jött rá arra, hogy milyen tévesen cselekedett, amikor engedte, hogy az 56-os októberi események magával sodorják. Látszik ezen az elítélten, hogy nagyon megbánta cselekedetét és azt már itt a börtönön belül is igyekszik jóvátenni. Nem látszik tudatos ellenségnek vagyis a magatartása a cselekményével ellentmond. Ezt hűen tükrözi az a példa is, amikor az egyik bv. őr kint az őrtoronyban hasba lőtte magát (véletlenül), amire le tudták hozni a kórházba, már igen sok vért veszített, azonnali vérátömlesztésre volt szükség. K. elítélt a saját véréből adott át a felügyelő úrnak. Ezzel a veszélyt el tudták hárítani. De számtalan ehhez hasonló cselekedete volt, pl. egyebek között egyik alkalommal többnapos fontos speciális munkát hajtott végre, amiért őt parancsnoki dicséretben és jutalomban részesítették.
A nagy elfoglaltsága mellett a rabnevelő munkát is nagyban elősegíti, természettudományos előadásokat tart, megszervezte a sakk- és pinpongversenyeket stb.
Tekintettel arra, hogy az eddigi eltöltött börtönbüntetés nevelő hatását elérte nála és a mellette szóló pozitívumok elegendő bizonyítéknak látszik arra, hogy újabb olyan cselekményt nem fog elkövetni, aminek börtönbüntetés a vége. Javaslom ügyének kedvező elbírálását.

Dr. K. Tihamér kérelme az Elnöki Tanácshoz, 1964. április 11.

/.../ azzal a kéréssel fordulok a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához, hogy engem /.../ a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírósági Tanácsa által 1959. január 23. napján hozott ítéletének hátrányos következményei alól kegyelem útján mentesíteni szíveskedjék.
A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírósági Tanácsa /.../ ítéletének indoklásában megállapította, hogy nem vagyok osztályidegen, cselekményemet nem ellenséges szándékból követtem el, hanem az események folyása volt az, amely végül is büntetőjogi felelősségre vonásomhoz vezetett. Szülői házban kapott nevelésem után egyetemi tanulmányaim alatt, majd későbben mint orvos is rendületlenül hittem és hiszem társadalmi rendszerünk győzelmében és vallom kormányunk politikáját.

/.../
A kérelmemhez csatolt működési bizonyítvány is tanúsítja töretlenségemet és azt a változatlan szándékomat, hogy mint orvos a betegek gyógyításának szolgálatába állítsam minden erőmet és tudásomat. Tápiószőlős termelőszövetkezeti község, és körzete a betegellátás szempontjából, de kulturális és politikai szempontból is igen nehéz terület. Az itt kifejtett munkámért több ízben kaptam az MSZMP alapszervezetétől és a községi tanács vb-től elismerést.

A budapesti II. kerületi rendőrkapitányság által összeállított rendőri információ, 1964. május 19.

/.../ Nevezett apja asztalos mester volt, jelenleg eltartott, anyja htb.[227], szülei Csehszlovákiából kerültek hazánkba.
Egy fiú testvére van, aki az 1956-os ellenforradalom idején illegálisan külföldre távozott – Törökországban él – kb. két-három havonként szokott levelet küldeni, azt megállapítani, hogy miről leveleznek, nem sikerült.
A családi élete rendezett, kiegyensúlyozott, felesége nem dolgozik, korábban sokat betegeskedett, a szívével volt baj, nyilván a férje problémája is befolyásolta a betegségét.
Dr. K. Tihamér a korábbi években mint sportorvos dolgozott, jelenleg mint körzeti orvos dolgozik Tápiószőlősön. A budapesti viselkedéséről, magatartásáról, politikai állásfoglalásáról, szubjektív, egyéni véleményéről, munkatársi kapcsolatairól a lakókörnyezetében keveset tudnak.
A megállapításom szerint csupán kéthetenként jár haza vidéki munkahelyéről és főleg szombat, vasárnap van a budapesti lakásán, s ez idő alatt inkább családjával van elfoglalva. Megállapítottam, hogy saját személygépkocsija van, Skoda gyártmányú, amivel vidékre megy és érkezik.
A havi jövedelme 3800-4000 Ft.
Dr. Tihamér K.-nak /sic!/ káros szenvedélye nincsen, szeszes italt ritkán fogyaszt, de ha fogyaszt, akkor inkább bort iszik. A család nevelése jónak mondható, a gyerekei az általános iskolába járnak, a nagyobbik gyereke kitűnő tanuló, a kisebbik másodikos, az is jól tanul.
Az édesanyja a gyerekeinek kapcsolatot tart az iskola tanáraival és eljár szülői értekezletre (Marczibányi tér leányiskolában).
/.../
Nevezett a bűncselekmény elkövetése idején Székesfehérváron mint kórházi sebész orvos dolgozott és családjával együtt ott is lakott, majd 1961-ben került fel budapesti jelenlegi lakására.

A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Nagykátai Járási Rendőrkapitánysága által készített rendőri információ, 1964. május 29.

/.../ Szülei Csehszlovákiában éltek, 1961 folyamán költöztek Magyarországra és jelenleg Tápiószőlős községben laknak Tihamér nevű fiukkal együtt az orvosi lakásban.

/.../
Orvosi teendőin kívül igen aktívan tevékenykedik a községi tanács egészségügyi állandó bizottságában és a Vöröskereszt munkájában is. /.../ Ugyanakkor a községi sportszövetségben mint intézőbizottsági tag vesz részt és konkrét segítséget nyújt az intézőbizottság részére.
Egyéb társadalmi szervek (Hazafias Népfront, KISZ és községi tanács vagy tsz) gyűléseire ha meghívják, rendszeresen megjelenik és segíti azok munkáját.
Jelenleg a járási párt VB által szervezett marxista egyetemre iratkozott be és 1964 őszén ezen a szakon kíván politikai oktatásban részt venni. Felvétele még eldöntve nincs.
Dr. K. Tihamért Tápiószőlős községben amióta itt tartózkodik, mind munkája, mind magatartása területén rendes embernek ismerik. Barátkozni szokott J. Imre és T. Dezső általános iskolai tanítókkal, akik ellen ez ideig sem politikai sem egyéb vonatkozásban panasz nem merült fel.

A budapesti II. kerületi rendőrkapitányság közrendvédelmi osztálya által készített jelentés, 1971. július 14.

/.../ Nevezett személy a fenti címen lakik 2 szoba hallos lakásban feleségével, 2 gyerekével és a felesége szüleivel.
A lakás berendezése arra enged következtetni, hogy nevezettek rendezett anyagi körülmények között élnek.

Dr. K. mint körzeti orvos 1966. szeptember hó 1-től dolgozik a jelenlegi munkahelyén.[228]
Az adatszolgáltatók elmondása szerint nevezett személy magatartásával kapcsolatban a lakókörnyezetében probléma nem merült fel. Mindenkivel szemben udvariasan viselkedik és mindenkinek megadja a kellő tiszteletet.
Szabadidejét általában a családja körében tölti. Nagyon ritkán szoktak eljárni otthonról.
Káros szenvedélye nincs. Szeszes italt nem fogyaszt. Ittasan még soha nem látták.
Politikai magatartására vonatkozóan adatot beszerezni nem tudtam, mivel ilyen irányú társalgást a szomszédaival nem folytat.

* * *

V. Ferenc története

M. József és társai perének tizenhetedik rendű vádlottjaként a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló bűncselekmény elkövetésének előkészítésével elkövetett bűntett miatt a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa öt év szabadságvesztésre, teljes vagyonelkobzásra, és tíz év választójogától való eltiltásra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az ítéletet nyolc év szabadságvesztésre, teljes vagyonelkobzásra és egyes jogaitól való tízévi eltiltás súlyosbította. Beadványaira a levéltári iratok alapján választ nem kapott.[229] Mivel 1906-ban született, valószínűleg már nem érhette meg az 1989-es semmisségi törvény idejét.

V. Ferenc beadványa az igazságügy-miniszterhez, 1968. június 14.

1964. június 8-án beadvánnyal fordultam miniszter úrhoz, amelyben a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa VI. 188/1958/80. sz., valamint a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa IV. 5269/1958/125. sz. ítéletének törvénysértését panaszoltam, azt a nagyfokú eljárásjogi sérelmet, amellyel a bíróság ügyemet kezelte és elítélt.

A beadványomra mind a mai napig választ nem kaptam.

A hivatkozott beadvánnyal azért fordultam a miniszter úrhoz, mert a velem szemben lefolytatott

Gyülekező emberek az Akácfa utcánál a forradalom napjaiban, 1956. *Forrás: Fortepan.*

eljárásban olyan súlyos törvénysértések történtek, melyek a per anyagával is bizonyíthatóan semmiképpen véletlenek, szándéktalanok.

Beadványomban elmondottam, hogy súlyos megítélés alá esik már az is, ahogy „ügyemet" tárgyalásra előkészítették. Felelőtlen, hatósághoz nem méltó módon szerkesztették meg a vádiratot, pongyola szövegezéssel olyan koholmányt, valótlanságot állítva, amelynek alátámasztására semmi adat nem volt és nincs a nyomozati anyagban. Ellenkezőleg: mindaz ami a nyomozati anyagban, majd pedig a tárgyalás anyagában velem kapcsolatban felmerült, a vádirat képtelen állításai cáfolják.

Érthetetlen és csak egy alapos vizsgálat deríthetne fényt arra a körülményre, hogy a bíróság, amelynek ismernie kellett a vizsgálati anyagot, miként fogadhatta el ezt a „vádat" és miért idézett meg olyan tanúkat, akiket legcsekélyebb vonatkozásban sem lehetett kapcsolatba hozni a váddal?

Panaszoltam, hogy elítéltek, tárgyalás, bizonyítás nélkül. Elmondtam, hogy az ítélet alapján megjelölt cselekményt (az általam a kormányszervek részére készített javaslattervezetet) a tárgyalás során nem ismertették, fel sem olvasták. Egyébként maga az ítélet is kirívóan iratellenes.

Miniszter úr! Engem több mint tizenegy éven át tartottak börtönben és ez alatt a legcsekélyebb lehetőségem sem volt arra, hogy a velem szemben elkövetett törvénytelenségek orvoslását kiharcolhassam. A börtönbüntetésem egész ideje alatt eredménytelenül kértem, követeltem, hogy az el-

lenem hozott ítéletet megkaphassam és megtudhassam, hogy tulajdonképpen mivel is ítéltek el. De nem járt több eredménnyel az a kísérletem sem, hogy ügyvéd akár csak egy megbeszélésre bejöjjön, bejöhessen hozzám. Amikor Márianosztrán (1961-ben) e kérdésben panasszal fordultam a börtönügyészekhez (ott mindig ketten jöttek), így utasítottak el: Mit akar? Itt védik magát. Fegyverrel védik!
Az ilyen előzmények késztettek arra, hogy miniszter úrnál kíséreljem meg panaszom érvényesítését. Sajnos, amint már mondottam, ez a kísérletem ugyancsak eredménytelen volt, az elintézést igénylő beadványomra semmi választ nem kaptam.
Miniszter úr! Kétségtelen, hogy az elkövetett törvénysértéseket előbb-utóbb orvosolni kell! Szeretném, ha ez mielőbb megtörténne, mert ez nemcsak az én számomra, de minden bizonnyal a közösség számára is hasznos lenne. Ennek érdekében kérem, szíveskedjék lehetővé tenni, hogy helyzetem törvényes rendezést, sérelmeim orvoslást nyerhessenek.
1964. június 8-i beadványom tekintetében határozni szíveskedjen.

V. Ferenc beadványa a Legfelsőbb Bíróság elnökéhez, 1968. július 8.

A Pest Megyei Bíróság Nb. VI. 180/1958/80. sz. ítélete ellen 1968. június 25-én panasszal fordultam Elnök úrhoz ítéletmegsemmisítés, illetve jogi elégtétel érdekében.

Panaszomra a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese, dr. Mátyás Miklós úr 1968. július 4-én arról értesített, hogy az ügyet megvizsgálta, de törvényességi óvás emelésére alapot nem talált.
Mivel az ellenem lefolytatott eljárásban olyan nagyfokú törvénysértés történt, amely törvénysértés a jogállam igényével igazgatott országban semmiképpen fenn nem maradhat – kötelezve érzem magamat, hogy minden törvényes lehetőséget felhasználva bebizonyítsam az eljárás súlyos törvénysértéseit, nevezetesen azt, hogy tárgyalás nélkül, bizonyítás nélkül, valóságnak meg nem felelő ténymegállapítással iratellenesen ítéltek el.
Elnök úr! Mielőtt azonban bármit is tennék a jogtalanságok feltárására, a jogorvoslat kiharcolása érdekében szeretném, ha megismerhetném az ellenem hozott ítéleteket.
Úgy gondolom, az elítélt vitathatatlan joga, hogy ismerje az ítéletet, amellyel sújtották, megtudja, hogy miben vétett, miért ítélték el. Ezért az eddigi sikertelen kísérleteim után most közvetlenül Elnök úrhoz fordulok: szíveskedjék lehetővé tenni, hogy az ítéleteimet megkaphassam. E tekintetben kérem elnök úr rendelkező határozatát.

* * *

B. Andor története

T. Dezső és társai izgatás elleni bűnügyében B. Andort hetedrendű vádlottként a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés

tevékeny részvételének bűntette miatt egy év hat hónap szabadságvesztésre, egyes jogaitól való három év eltiltásra és 1000 forint vagyonelkobzásra ítélte. A másodfokú bíróság az ítéletet helybenhagyta. A Pest Megyei bíróság 1991-ben mondta ki az ítélet semmisségét.[230]

B. Andor kérelme az Elnöki Tanácshoz arról, hogy mentesítsék ítéletének hátrányos következményei alól, 1960. május 12.

/.../ Kérésem támogatására legyen szabad felhoznom a következőket:
1. A Legfelsőbb Bíróság rám vonatkozóan is megállapította, hogy a vádlottak személyében rejlő társadalomra veszélyesség foka csekély. Vádlottak egyike sem kifejezetten ellenforradalmár, egyiknek szándéka sem irányult a népi demokratikus államrend megszüntetésére: a vádlottak az ellenforradalomba becsúszott emberek, akiket az a cél vezetett, hogy a véres események után a rendet valahogyan helyreállítsák Miskolcon, mert - amint az bizonyítást nyert - Miskolcon már az utcára sem igen mertek az emberek kimenni, továbbá a vádlottak az ellenforradalomba besodródott, alapjában jó szándékú emberek.
2. Mindeddig büntetlen előéletű voltam, kétgyermekes családapa. Az ítéletből továbbidézve: „B. Andor az orosz nyelv tanításában - országos viszonylatban is - kimagasló érdemet szerzett. Miskolc kulturális életében vezető szerepe volt. Súlyosbító körülményt a vádlottal szemben nem észlelt a másodbíróság."

3. A rám kiszabott szabadságvesztés-büntetést kitöltöttem, magatartásom ellen kifogás nem merült fel. Sőt a különböző börtönökben rabtársaimra nevelő hatással voltam azzal, hogy tanítottam őket, továbbá csöndes, fegyelmezett, jó szándékot eláruló magaviseletemmel.
4. A súlyos megpróbáltatást jelentő pénzbüntetést és perköltséget késedelem nélkül az utolsó fillérig befizettem.
5. A tárgyalások során bizonyítást nyert, hogy kétévnyi népfronttitkári működésem miatt, továbbá mert a legnehezebb napokban sem vállaltam sem szóban, sem tettben közösséget a véres események rendezőivel, az ellenforradalmárok üldözöttjévé váltam, s a Miskolcon általuk felállított halállistán az elsők között szerepeltem.
Vagyis: ha s szovjet csapatok érkezése 1-2 napot késik, engem az ellenforradalmárok kivégeznek, s ma mint a népi demokratikus államrend egyik mártírjának nevéről Miskolcon utca van elnevezve, családom, gyermekeim a legnagyobb megbecsülésben, tiszteletben és támogatásban részesülnek. S volna-e gondja bárkinek is arra vonatkozólag, hogy én annak idején „meginogtam", mert nem léptem ki a nemzeti bizottságból.
Ezzel szemben - mivel a dolgokat túléltem - ma megbélyegzett ember vagyok, családomtól csaknem két év óta távol élve mint segédmunkás keresem meg a kenyeremet. Osztályrészem az állandó mellőzöttség érzése, a gyermekeim jövője miatt érzett kétség és aggodalom. Egészségem tönkrement.

6. Az Önök kedvező döntése alapján helyreáll egy tragikusan szétszakított család belső békéje: a serdülőkor nehézségeivel egyébként is súlyosan viaskodó (de tiszta kitűnő tanuló) 15 éves kislányomnak és 9 éves kisfiamnak talán még soha olyan nagy szüksége nem volt az apára, mint most. És sokat szenvedett feleségemnek nemcsak ismét valódi támasza kél bennem, hanem birtokosa lehet egy újra tiszta névnek, amelyet 15 évig viselt, s amelyet a nagy megpróbáltatások alatt és után sem dobott el magától, jól tudva, hogy annak a névnek az elhomályosulása nem annyira az én vétkemből, mint inkább a magyar történelem szomorú fordulásából adódott.
Döntésük révén nekem személyemben megadódik az a lehetőség, hogy nem csekély, sőt átlagon felüli és meglehetősen sokoldalú szellemi tudásom nem hever tovább parlagon, hanem annak jobb felhasználásával a szocializmust építő magyar nemzet jelenében több és jobb munkát végezhetek a közösség javára.

A miskolci városi kapitányság által készített környezettanulmány, 1960. július 6.

/.../ Nevezett 1916-ban született Debrecenben. Édesapja tanyasi tanító volt a felszabadulás előtt. A felszabadulás után szintén tanító volt, jelenleg nyugdíjban van. Vagyontalan pártonkívüli. Anyja a felszabadulás előtt is htb. volt, vagyontalan pártonkívüli.
Öten vannak testvérek:

B. Irén 41 éves férjezett, Vácon dolgozik az SZTK-ban, pártonkívüli, havi keresete 1200 Ft. Férje K. Béla a váci gimnáziumban tanár, havi keresete 1750 Ft, pártonkívüli, vagyontalan.
B. László 39 éves, nős, budapesti lakos, foglalkozása festőművész. Felesége B. Adrien htb. Egy gyermekük van, vagyontalanok, pártonkívüliek.
B. Ilona 35 éves, férjezett, műszaki rajzoló a Vízitervnél. Havi keresete 1500 Ft, pártonkívüli, vagyontalan. Férje W. Vilmos mérnök, havi keresete 2500 Ft, vagyontalanok, pártonkívüliek. Gyermekük nincs, Budapesten laknak.
B. Teréz 34 éves férjezett, színésznő, pártonkívüli, vagyontalan. Férje K. András rendező a Bartók Teremben, havi keresete 2500 Ft. Pártonkívüli, vagyontalan, 1 kiskorú gyermekük van.
Nevezett iskolai tanulmányait Karcagon végezte el 1934-ben, majd tanulmányait Budapesten folytatta és 1938-ban befejezte főiskolai tanulmányait. 1938-tól Kecskeméten dolgozik mint tanárjelölt az internátusban.
1940-ben bevonult katonának Nyíregyházára a 12. gyalogezredhez és 1944-ben zászlós rendfokozattal kerül ki a frontra. 1944 novemberében Karcagon szovjet hadifogságba kerül és a Szovjetunióba kerül mint hadifogoly. Karagandából szabadul 1947 őszén. Ebben az évben mint óraadó tanár dolgozik a debreceni gyakorló gimnáziumban. 1949-ben Miskolcra jön és a gépipari technikumban tanárként dolgozik 1950-ig. 1950-től 1952-ig diákotthon igazgató. 1952-től ismét tanárként dolgozik

a Kilián gimnáziumban, Miskolcon, majd a Zrínyi Ilona gimnáziumba kerül tanárnak.
1954 őszétől a Miskolc városi Hazafias Népfront titkára 1956 decemberéig. 1956 decembertől tanárként dolgozik 1957 júliusáig, ekkor letartóztatják és szervezkedés bűntette miatt elítélik.
A börtönből 1959. január 9-én szabadult. Szabadulása után a jelenlegi munkahelyére: Fővárosi Szállítási Vállalat Bp. XIII. ker. Fáy utca 6/B megy dolgozni mint segédmunkás.
Jelenlegi munkahelyén havi keresete: 1400 Ft.
Pártonkívüli. Amikor 1947-ben hadifogságból hazajött, tagja volt a Nemzeti Parasztpártnak. 1948 óta semmiféle pártnak nem volt tagja, jelenleg is pártonkívüli.
Nevezett 1944. május 29-én házasságot kötött Karcagon. Felesége N. Rózsa. Felesége apja református lelkész, jelenleg nyugdíjban van.
Anyja a háztartásban dolgozott és dolgozik. Felesége jelenleg a miskolci Zrínyi Ilona leánygimnáziumban tanár, havi keresete 1750 Ft, pártonkívüli.
Két gyermekük van:
B. Katalin 15 éves gimnáziumi tanuló, szülei eltartásában él.
B. Péter 9 éves általános iskolai tanuló, szülei eltartásában él.
Vagyonuk nincs.
Nevezett az ellenforradalom idején tagja volt a nemzeti bizottmánynak. Az ellenforradalom idején és után a családból külföldre senki nem távozott, külföldön kapcsolatot senkivel nem tartanak.

B. Andor kérelme az Elnöki Tanácshoz, 1962. január 22.

...Tisztelt Elnöki Tanács! Mint tanár ember az ítélet mellékbüntetésének igen nagy súlyát érzem még ma is. Választott hivatásomat az ítélet meghozatala, illetve az ítélet kiállása óta folytatni nem tudom.
/.../
Az ellenforradalmi események óta eltelt idő, azok a hatalmas eredmények, amelyek nemcsak hogy beforrasztották az ellenforradalom okozta sebeket, hanem a népi demokratikus rendünk megszilárdítását és az életszínvonal lényeges emelését eredményezték, azt hiszem, nem teszik szükségessé azt, hogy én és a hozzám hasonló jó szándékú emberek előtt a boldogulás és a hivatásszerű munka teljesítése továbbra is elzárva maradjon.
/.../
Tisztelt Elnöki Tanács! Ismételten és tisztelettel kérem, hogy velem szemben a t. Elnöki Tanács kegyelmi tényt gyakoroljon, mely kérelmemnek még az is fontos indoka, hogy a hátrányos jogkövetkezmények elsősorban nem is engem, hanem szerencsétlen családomat sújtják, hiszen nem lehet vitás, hogy ha hivatásomat újból gyakorolhatnám, családom megélhetését is sokkal jobban tudnám biztosítani.
Azok a vádlott-társaim, akiket a bíróság nálamnál súlyosabb börtönbüntetéssel sújtott, és akik – szerénytelenség nélkül állíthatom – nálamnál jóval kevesebb pozitívummal rendelkeznek, semmi hátrányát nem érzik elítéltetésüknek. Mikor ezt előadom, teszem azért, mert ez a körülmény is azt

igazolja, hogy abban a bűnügyben, amelyben engem és társaimat a bíróság elítélt, nem voltak olyan súlyos cselekmények, amelyek következményeit ily sokáig kellene viselnem.

A miskolci városi rendőrkapitányság jelentése, 1962. február 25.

...Foglalkozása adminisztrátor, munkahelye Miskolc Vendéglátó Ipari Vállalatnál, havi keresete 1200 Ft.
...
A szomszédoktól való érdeklődésemre elmondták, hogy a nevezett személy magába zárkózik, nem látják társalogni, munka letelte után a családi körben szokott tartózkodni, baráti kapcsolatai ismeretlenek.
A fent említett vállalatnál érdeklődtem igazgató elvtárstól és elmondták, hogy a nevezett személy bejár rendesen a munkahelyére dolgozni, munkája ellen kifogás nem merült fel. Társadalmi munkát nem végzett ez ideig, most tett ajánlatot, hogy a vállalatnál vállalja a nyelvtanfolyamnak az oktatását.
A nevezett személy az 1956-os ellenforradalom idején aktívan részt vett az ellenforradalom szervezésében, nagyban vitte az irányítást, más személyeket felbujtott és lázított.
Értelmi szerzője volt az ellenforradalmi követelmények pontjai előállításában, az iskolás gyerekeket lázította, felhívta a figyelmüket a disszidálásra.

A fentiek felsorolt alapján nem javaslom a nevezett személy rehabilitálását.

* * *

S. Géza története

S. Gézát és társát a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa 1957-ben izgatás és szándékos emberölés kísérlete miatt (a másodfokú bíróság népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvételre módosította a vádat) két év hat hónap szabadságvesztésre, egyes jogoktól egyévi eltiltásra és 200 forint vagyonelkobzásra ítélte. Büntetését kitöltötte.[231]

T. Béláné, S. Géza édesanyjának kérvénye (1957. december 30-án érkezett be).

Mélyen tisztelt Kádár elvtárs!
Egy megtört szívű édesanya panaszát meghallgatni szíveskedjék. Én vagyok az az édesanya, akinek a fiait megtévesztette a sok mendemonda és az a sok bitang hazaáruló gazember. Tessék elképzelni, egy tizenhárom éves fiam szökött külföldre. De én anya meg az apja azonnal a Vöröskereszthez fordultunk és jelentettük a gyermek eltűnését, ők azzal vigasztaltak, hogy haza fogják hozni. Akkor egy kicsit megnyugodtunk, mikor hazaértünk, akkor ott találjuk a kisgyerek levelét, melyben azt írja, hogy vigyük haza, mert én haza akarok menni, mert ha nem, akkor öngyilkos leszek. És mi írtunk

azonnal egy levelet, melyben megvigasztaltuk, hogy haza fogjuk hozatni. El is küldtünk három levelet a párizsi magyar követségre és ők közölték velünk, hogy már elküldték az összes iratokat a hazajöveteléhez. De sajnos nem adták kezéhez és nem is tudatták vele. Ő meg mindég követelődzőbb leveleket írt, hogy ő haza és haza akart jönni. És ezért büntetésből felzárták a harmadik emeletre és elkeseredésében kiugrott az ablakon és szörnyet halt. És akkor egy hónapra rá azt a levelet írták, hogy Isten akarata volt. Nem azé volt, hanem az övéké, a bohócok és zsivány uraké, akik nem engedték haza az én drága gyermekem, pedig mennyire vártuk haza, de azért kitöltöttem a bosszúmat, üzentem én nekik a rádión keresztül mindent csak jót nem, hogy eresszék haza azt a sok fiatalkorú gyereket, akik az én kisfiammal voltak együtt, mert az a sok anya hazavárja gyermekét, sajnos én már nem várhatom haza. A Népszabadságban is volt egy cikk róla 1957. november 16-án (Életével váltotta meg) címmel. Neve S. Károly.

Tisztelt Kádár elvtárs!

Még egy panaszom és egyben kérelmem volna. A másik fiam 19 éves, aki önkéntes tűzoltója volt Budaörs községnek. Mink szülők nem akartuk, hogy még az utcára is kimenjen, de ő annyira könyörgött, hogy neki el kell menni a szertárhoz őrségbe. Közben a hangos híradó közölte, hogy a falu fiatalsága jelentkezzen nemzetőrnek a falu nyugalmát megtartani. És ő és a többi fiatal jelentkeztek. A tanácsházánál kapott egy rossz fegyvert, 26 töltényt. Ő nagyon akart a lányoknak tetszeni, szegény nem gondolt ő rosszat, azt hitte, hogy jót csinál. Pedig megtévesztették a sok rossz emberek. Tessék szíves lenni ezt a megbotlást megbocsátani néki. Még soha büntetve nem volt, még mink szülők sem, de még a mi szüleink sem voltak büntetve. És még puskával is legtöbbször a tűzoltóságon volt többet mint a nemeztőrségben.

Olyan hű szolgája volt a tűzoltóságnak, hogy ha egy tűz volt, a legbátrabban és elszántan küzdött a tűz megfékezésén. A parancsnoka mondta a tárgyaláson, hogy nagyon csodálkoztak, hogyan tudták ezek a huligán elemek így megtéveszteni őt. Gondolhatja tisztelt Kádár elvtárs, hogy mennyire bánt bennünket szülőket, hogy mink nem erre neveltük őket.

Kérdem én öntől, hogy mi szükségünk lett volna nekünk a reakciós világra. Amikor a férjem gyárkémény- és kazánfalazó kőműves, a fiam meg szintén ott dolgozott. Kérem szépen semmi panaszom nem volna, ha a fiaimat meg nem tévesztik azok a bitangok. Amikor a férjem és a fiam minden hónapban hazaadták azt a 3300–3500 forintot, nem is tudtam, hogyan örüljek nekik. Bizony sokat félreraktam belőle, hogy most egy szép családi házat építünk a vállalat és az OTP segítségével. De nagyon hiányzik a gyerekek segítsége, mert már mindenhova odaállt, ahol csak dolgozni kellett. Bizony szegény apja egész héten dolgozik és vasárnaponként épít, így bizony lassan készül

a ház, mert én bizony nem sokat tudok segíteni, mert ideg-összeroppanást kaptam a gyermekekért. Szépen kérem Kádár elvtársat, szíveskedjék fiam ügyében segíteni, hálás köszönettel egy szegény szívbeteg édesanya, talán tudna még az életemen hosszabbítani. A fiam a fegyvert mikor a rádió bemondta, azonnal vitte a rendőrségre és tölténynyel együtt beadta. A bűne az, hogy nemzetőr volt, ezért 2 év és 6 hónapra ítélték. 1957. március 9-én tartóztatták le. Mink szülők fellebbeztünk, de még a fellebbezési tárgyalás nem volt meg idáig.

Elítélve 1957. november 20-án lett, azóta a Márianosztrai börtönben van letartóztatásban.

Tisztelt Kádár elvtárs, tekintsék a gyerek fiatal korát és politikailag teljesen tudatlan gyermek bűnét, mert hiszen ő azt sem tudta, hogy mi is az az ellenforradalom, ami az országot romba akarta dönteni és nyomort és urakat a dolgozó nép nyakára ültetni. Ígérjük mink dolgozó szülők, hogy a gyermekeinket a jövőben még nagyobb rend és becsületes embereket nevelünk a szocialista magyar hazának /sic!/. A gyermek neve S. Géza. Megkérem tisztelt Kádár elvtársat, szeretnék önnel személyesen beszélni, ha lehetséges. Bocsánatot kérek e hosszú levélért, de muszáj volt bánatomat kiönteni.

Egyben kívánok Önnek és családjának boldog karácsonyi ünnepeket!

T. Béláné kérelme a Legfelsőbb Bíróság elnökéhez (1958. június 24-én érkezett be).

Tisztelt legfelsőbb bíró elvtársak!

Én T. Béláné vagyok, fiam, S. Géza ügyében fordulok Önökhöz. Még 1957. március 9-én előzetes letartóztatásban van még az ellenforradalomból kifolyólag. Én mint anya, nem mondom azt, hogy részben nem bűnös, de nagyon elég büntetés volna neki ez az 1 év 3 hónap. Az én fiam az elsőfokú tárgyaláson 2 év 6 hónapra ítélték, a társa, K. István ugyanazt csinálta, amit ő, de viszont ő csak 1 évet kapott. Az én fiam is alig haladta meg a tizennyolc évet, amikor a rosszindulatú emberek megtévesztették. Nagyon szépen megkérem a Legfelső Bíróságot, hogy bocsássanak meg neki, mert nem tudta, hogy mit csinál, csak 4 elemit végzett és buta volt ő ahhoz, még én sem tudtam, hogy mi az az ellenforradalom, higgyék el Tisztelt legfelsőbb bíró elvtársak, hogy nekem elég bánatom van, egy 13 éves fiam meg külföldre szökött tudtunk nélkül és ott meg is halt, mert nem engedték haza és öngyilkos lett. Kértük mink is a Vöröskereszt is, meg a Hazafias Népfront is, de hiába volt. Az újságban is benne volt, én meg a rádióban tiszteltem meg a külföldön élő huligánokat a fiamért. Háromszor kaptam ideg-összeroppanást és sajnos szívbeteg vagyok. Szépen kérem szíves pártfogásukat és bocsássák haza fiamat és kérem szabadlábra helyezését.

* * *

S. Gábor története

G. István és társai szervezkedési ügyében S. Gábort másodrendű vádlottként a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa első fokon a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésért tizenöt év szabadságvesztésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. Ezenkívül tíz év időtartamra eltiltotta az országgyűlési, helyi tanácsi, törvény által alkotott testületi választói és választhatósági jogától. A bíróság döntése szerint ugyanezen idő alatt közszolgálati állásra, továbbá hatósági kinevezéstől vagy megerősítéstől függő egyéb állásra vagy tisztségre sem volt alkalmazható. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa az ítéletet életfogytig tartó szabadságvesztésre súlyosbította.

S. Gábor kérelme annak érdekében, hogy az 1963. évi 4. számú törvényerejű rendeletben foglaltak alapján egyéni kegyelemben részesítsék (1963. áprilisban érkezett be).

/.../ Büntetésemből lassan 6 évet kitöltöttem, a törvényerejű rendelet alapján igen sokan hazakerültek otthonukba, szeretteik mellé, mialatt én a büntetésem töltöttem, 1960 február hónapban elvesztettem édesapám, beteg, törődött szegény édesanyám egyedül van otthon minden támasz és kereset nélkül, igen nagy szüksége lenne rám.
Soha korábban semmiért büntetve nem voltam, a büntetőintézetben egy 60 tagból álló osztálynak, mint autószerelő, a vezetője vagyok, továbbtanulok és nyelveket sajátítok el...

Forradalmárok a Kossuth Lajos utcában a Magyar utca torkolatánál, 1956. *Forrás: Fortepan.*

Közben férfivá lettem, és itt a büntetőintézetben nagyon sokat tanultam, itt engem oktattak és neveltek, átnevelésem folytán máris alkalmas vagyok arra, hogy mint szabad ember megálljam a helyem.
A nevelést nem kizárólag a kiszabott évek számával lehet elérni, mert van, akit soha nem lehet átnevelni, van viszont olyan egyén is, és én ezek közé sorolom magam, aki rövidebb idő alatt elvégzi az élet iskoláját, és kikerülve a szabad életbe, a részére előlegezett bizalmat, jóságot és méltányos eljárást azzal hálálja meg, hogy magatartásával és jó munkájával bebizonyítja, hogy arra érdemesnek mutatkozott.

Özv. S. Károlyné kérelme az Elnöki Tanács elnökéhez, 1963. április 7.

/.../ Mély tisztelettel kérem az Elnöki Tanács elnök elvtársat én egy megtört szívű édesanya, aki úgy vágyakozik a fia után, hogy legyen szíves a fiamat Ön kegyelemben részesíteni, ezt azért merem így értelmezni, mivel a rádióban hallgattam Kádár elvtárs beszédét a nagy kiterjedésű általános amnesztiáról, és olyan szépen elmondta, hogy örömkönnyek között beszéltünk a következő napokban arról, amit Kádár elvtárs mondott, hogy megbocsátanak azoknak is, akik nagyobb bűnt követtek el az ellenforradalom ideje alatt, de fiatalkorúak voltak. Bízunk a párt és a kormány kegyeiben, hogy visszasegítik az életbe, a társadalomba ezeket a megtévedt fiatalokat, akik nem szöktek meg a büntetés elől. Az én fiam sajnos nem esett bele az amnesztiába, ezért nagyon szépen megkérem az Elnök elvtársat, legyen szíves Ön kegyelemben részesíteni. Egyedül élek, az uram 3 éve meghalt, 5 gyermekem van, 3 férfi és 2 nő, már mind külön élnek tőlem, családosok. Rendes, példás életű emberek, van köztük szakmunkás, tsz-tag, mind kiérdemli a párt és a közösség tiszteletét. Ez a fiam a legfiatalabb, nőtlen, és ő volna a keresőm, 60 éves vagyok, a bánatba tönkrementem, nem bírom sokáig, ha a fiamat vissza nem kapom.

Az Országos Börtönben készült nevelői vélemény, 1963. május 2.

Nevezett elítélt magatartása ellen a börtönbüntetés ideje alatt különösebb kifogás nem merült fel. A személyi állománnyal szemben tisztelettudó és fegyelmezett. A kiadott utasításokat maradék nélkül végrehajtja. Elítélttársaival közös megértésben él. Körletét és felszerelését tisztán és rendben tartja. Az elítélt közösség kialakításában mint brigádvezető aktívan részt vesz.
A börtönbüntetés ideje alatt fegyelmileg fenyítve nem volt, jutalmat két alkalommal kapott.
A lakatosüzemben dolgozik mint motorszerelő és egyben brigádvezető, munkáját szorgalmasan és fegyelmezetten végzi. Elítélttársaitól megköveteli a fegyelmet és munkát. Elítélttársait segíti és tanítja a jobb munka elvégzésére.
Jellembeli tulajdonságai: csendes, szerény természetű ember, szereti a közösséget, tisztelettudó, de van egy rossz tulajdonsága, hogy sok esetben könnyelműen gondolkodik, habár ezen az utóbbi időben változtatott.
Bűncselekményével kapcsolatban még nem jutott el odáig, hogy teljes súllyal érezze annak súlyosságát. Most is azt állítja, hogy csak hiúságból követte el azt. Az bántja, hogy a börtönben van, de ez nem teljesen a bűncselekmény elkövetésének a megbánása.
Politikai állásfoglalása nem mondható kimondott ellenségesnek, de van, amikor az olyan hangot is megüti. A közkegyelemmel kapcsolatosan úgy

reagált, hogy a bűnösöknek megbocsátanak és a prolik meg bent maradnak.
A kapcsolatot édesanyjával és egy nőismerősével tartja fent.
A fent leírtak alapján nevezett elítélt ügyének kedvező elbírálását nem javasoljuk.

* * *

T. Józsefné története

K. Ferenc és társai szervezkedési ügyében T. Józsefné született S. Anna tizedrendű vádlottat faj és felekezet elleni izgatás bűntette miatt a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa egy év két hónap szabadságvesztésre, 500 Ft vagyonelkobzásra, valamint egyes jogszabályban meghatározott jogaitól való hároméves eltiltásra ítélte. Egyúttal elrendelte a Nagykátai Járásbíróság által kiszabott, de felfüggesztett négyhavi szabadságvesztés végrehajtását is. Az ítélet semmisségét 1990-ben mondta ki a Pest Megyei Bíróság.[232]

T. Józsefné kérelme a Pest Megyei Bíróság tanácselnökéhez, 1958. március 29.

Tisztelettel megkérném a tanács elnök urat, büntetésem megkezdését szíveskedjék a gazdasági mezei munkák végett elhalasztani. Öt hold földünk van és dolgozni csak a férjemmel ketten tudjuk. Múlt év márciusától előzetes letartóztatásban voltam, ennek folytán férjem az adónkkal is hátralékban van, ezen a nyáron szeretném azt is kitisztázni. A selypi cukorgyárral kötöttem termelési szerződést, hogy őszre minden tartozásom az állammal szemben tisztázhassam és gazdasági munkáink befejezésével elmegyek és a hátralévő időmet kitöltöm. Tudom, hogy bűnös vagyok és ezt le kell töltenem, nem szabad lett volna a kíváncsiságomnak engedni és a tömeggel együtt tartanom, akkor nem történt volna meg ez, ami így megtörtént. Van egy kicsi gyermekem, aki iskolás és az én távollétem alatt a nyáron igen sokat szenvedett, mert csak az utcán csavargott, sem nagyszülei, sem olyan rokonai, akik nyáron gondoznák.
Télidőben az édesapja jobban tudná gondozni, mert nincs mezei munka. Ezért kérném a büntetésem kitöltésének elhalasztását.

T. Józsefné kérelme a Pest Megyei Bírósághoz, 1958. május 26.

/.../ Amint a mellékelt községi bizonyítvány is igazolja, hogy 5 kh földünk van, ebből 800 n.-öl szerződött cukorrépánk is van. A föld megmunkálására nincs senki segítségünk, azt férjemmel nekünk kell elvégezni. A rendkívüli időjárás miatt a tavaszi munkák későn kezdődtek meg és azok végzése annyira összetorlódott, hogy minden percünk el van foglalva. Meg kívánom említeni azt, hogy ahogy a növényápolási munkák befejeződnek, azonnal következik az aratás, cséplés és kukoricatörés.
Tisztelt Pest Megyei Bíróság! Kérem azt, hogy mérlegeljék nehéz helyzetünket és azt, hogy ha

nekem a büntetés megkezdését most június 5-én meg kell kezdeni, úgy férjem a munkákat egyedül elvégezni képtelen lesz. Anyagi körülményeink azt sem engedik meg, hogy idegen munkaerőt alkalmazzunk, mert napi 70-80 Ft napszámbért is kell fizetni.
Van egy 9 éves gyermekünk is, akinek gondozása szintén nem lenne biztosítva, különösen a nyári iskolai szünet alatt, mert teljesen felügyelet nélkül maradna. Ha a Tisztelt Pest Megyei Bíróság a büntetés kitöltésére a halasztást megadná, akkor ősszel a gyermek már iskolába járna és legalább a napjának egy részében felügyelet alatt volna.
Kérem azt, hogy vegyék figyelembe, hogy szegény emberek vagyunk és a nyári munkánkkal teremtjük meg kis családunknak az egész évi megélhetéshez szükséges anyagi feltételeket. Amennyiben a tisztelt bíróság a kérésem nem hallgatná meg, úgy kis családunk egész télen a legnagyobb nyomornak nézne elébe. Állatokat el kellene adni, a termésünk nem lenne megmunkálva és időre nem lenne betakarítva.
Tisztelettel kérem a Pest Megyei bíróságot, hogy az általam felhozott indokokat mérlegelve, részemre a kért halasztást a büntetésem kitöltésére legalább 1958 október hónap végéig megadni szíveskedjék.

A Pest Megyei Bíróság zárt ülésen meghozott végzése, 1958. június 8.

A megyei bíróság T. Józsefné /.../[233] elítéltnek a szabadságvesztés-büntetésének elhalasztása tárgyában beadott kérelmét elutasítja és felhívja az elítéltet, hogy börtönbüntetésének megkezdése végett 1958. június 16-án de. 9.00-kor jelentkezzék a bíróság büntetés-végrehajtási irodájában, mert ellenkező esetben elővezetéséről fog intézkedni.

* * *

L. Antal története

G. István és társai szervezkedési ügyében az 1956-ban tizenhét éves L. Antalt harmadrendű vádlottként a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés miatt öt év szabadságvesztésre és 500 Ft vagyonelkobzásra ítélte. Ezenkívül két évre eltiltotta az országgyűlési, helyi tanácsi, törvény által alkotott testületi választói és választhatósági jogától. Ugyanezen idő alatt közszolgálati állásra, továbbá hatósági kinevezéstől vagy megerősítéstől függő egyéb állásra vagy tisztségre sem lehetett alkalmazni. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa hat év szabadságvesztésre, ötévnyi, egyes jogszabályokban meghatározott jogainak gyakorlásától való eltiltásra, és teljes vagyonelkobzásra súlyosbította az ítéletet. L. Antal a börtönből 1962 májusában szabadult. A Pest Megyei Bíróság 1994-ben mondta ki az ítélet semmisségét.[234]

L. Antal kérelme az Elnöki Tanács elnökéhez arról, hogy mentesítsék a közügyektől eltiltás mellékbüntetés hatálya alól, 1964. április 10.

...Jelenleg a Szék- és Kárpitosipari Vállalat I. sz. gyáregységében dolgozom mint asztalos gépmunkás, 1962. május 28. óta egészen a mai napig. Elítélésem előtt azonban gépkocsivezető voltam és ezt a munkakörömet nagyon szerettem. A közügyektől való eltiltás mellékbüntetésként való kimondása miatt gépkocsivezetői jogosítványomat is megvonták tőlem és mindaddig nem tudom gyakorolni, amíg jogosítványomat vissza nem kaphatom. Arra kérem az Elnöki Tanácsot, hogy szíveskedjék egyéni kegyelem útján a mellékbüntetésnek e terhes hatása alól most, 6 év után mentesíteni. Ha ismét gépkocsivezető lehetek, új munkahelyemen is igyekezni fogok az előlegezett bizalomnak becsülettel helytállni.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság IV. kerületi kapitánysága által készített rendőri információ, 1964. április 30.

/.../ Nevezett munkás családból származik, apja: L. Antal postai altiszt, jelenleg a Budapest 70. sz. postahivatalnál dolgozik, anyja: gyári munkás volt az Egyesült Izzóban. Két leány testvére van, L. Mária, hajadon segédmunkás az Egyesült Izzóban, L. Emília szövőnő a HPS-ben.
Nevezett iskolai végzettsége 8 általános, amit Budapesten a Hernád utcai iskolában végzett el, három osztályt ebben az iskolában 1945-től 1948-ig, a többi öt osztályt pedig Kiskunlacházán 1949-től 1953-ig, ugyanis szülei elváltak időközben és ő az apjánál nevelkedett vidéken. 1953-tól 1956-ig a Kiskunlacházai gépállomáson dolgozott mint traktorvezető. Traktorvezetői tanfolyamot 1955-ben végzett. 1956. februártól a Budapest 70. sz. postahivatalnál dolgozott mint csomaghordó 1957 novemberéig, ekkor tartóztatták le. Ennél a vállalatnál végezte el a gépkocsivezetői tanfolyamot 1957-ben. Letartóztatása ellenforradalmi cselekmény miatt történt, amit Kiskunlacházán követett el. 1960. áprilisban tévedésből kegyelemmel kiszabadult, de nyolc nap múlva újra visszakerült a váci börtönbe. 1962 májusában szabadult feltételesen.
Nevezett feltételes szabadságra bocsátása után azonnal elhelyezkedett a Szék- és Kárpitosipari Vállalathoz, ahol jelenleg is dolgozik. Munkahelyére rendszeresen bejár dolgozni, egyszer volt kisebb fegyelemsértés miatt szóbeli feddésben részesítve, jutalomban nem részesült.
Munkahelyén ismerkedett meg Gy. Miklósné[235] különélő asszonnyal, kinek egy hatéves gyermeke van. Gy.-né nevezettet kihívta egy alkalommal Fótra látogatóba, ezt követően pedig, mivel L. anyjával nem értették meg egymást, mert anyja mindig pénzt követelt, L. kiköltözött Gy.-néhez Fótra 1962 decemberben. 1963. május 4-ig ott tartózkodott. Ezután hazajött anyjáékhoz, Gy.-né utánajött és kérte, hogy menjen vissza hozzá, L. másodszor is kiment Gy.-néhez lakni és jelenleg is vele él közös háztartásban. Munkahelyén két műszakban dolgozik, munkaideje letelte után kimegy vonattal Fótra Gy.-né lakására. Szabadidejében esetenként moziba járnak szórakozni, de sokat tartózkodik

lakásán, olvas vagy a kertben dolgozik. Szolidan él, takarékoskodik, mivel olyan tervei vannak, hogy motort akar venni részletre. Jelenleg ötezer forintja van takarékban. Lakókörnyezetében úgy nyilatkozott, hogy szeretné a gépkocsivezetői foglalkozást folytatni az asztalos munka helyett.

A Pest Megyei Bíróság véleménye, 1964. május 7.

...Kiszabadulása után rövid idő alatt elhelyezkedett és jelenleg is ugyanazon a munkahelyen dolgozik. Munkahelyén magatartásával meg vannak elégedve, rendőri jellemzés szerint is szolid, otthonülő életmódot folytat.
A fentiek ellenére rehabilitációs kérelmét jelenleg még nem javaslom, tekintettel az elkövetett bűncselekmények súlyára és a szabadulása óta eltelt aránylag rövid időre sem.

* * *

Cs. Istvánné P. Mária története

M. Zsigmond és társai perében Cs. Istvánnét nyolcadrendű vádlottként a Pest Megyei Bíróság Népbírósági Tanácsa 1957-ben a népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntette miatt egy év hat hónap szabadságvesztés ítélte. Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa egy év szabadságvesztésre enyhítette. Az 1959-es közkegyelmi rendelkezés alapján szabadult a börtönből. A Pest Megyei Bíróság 1991-ben mondta ki az ítélet semmisségét.[236]

Cs. Istvánné kérelme a Pest Megyei Bírósághoz, 1958. február.

/.../ Én az ítélet kihirdetésénél nem voltam jelen és a vádlott-társaim arról értesítettek, hogy az egyévi börtönbüntetésemet a Legfelsőbb Bíróság háromévi próbaidőre felfüggesztette.
Én mind ez ideig ebben a hitben voltam, annál is inkább, mert a letöltendő börtönbüntetésre ítélt vádlottakat már a bíróság régen behívta a büntetés kitöltésére, hiszen a másodfokú ítélet kihirdetése óta már több mint egy fél év eltelt. Most azonban felhívást kaptam a büntetésem kitöltésére, mely szerint március 4-én be kellene vonulnom.
Kérem a T. Bíróságot, szíveskedjék a büntetés megkezdésére háromhavi haladékot adni az alábbi indokaim miatt:
1957 októberében gyermeket szültem, aki jelenleg 16 hónapos és így feltétlenül szükséges az anyai gondviselés számára. Ilyen rövid idő alatt semmiképpen sem tudok elhelyezéséről gondoskodni.
A csatolt orvosi bizonyítvány szerint 5 év óta állok kezelés alatt idült epehólyag-gyulladás miatt, jelenleg is gyógykezelés alatt állok, állandóan gyógyszert szedek és diétás koszton kell élnem.
Így büntetésem megkezdése egészségemre veszélyes, kisgyermekre vonatkozóan is megoldhatatlanul káros.
Az egészen váratlanul ért behívás nem ad lehetőséget, hogy úgy magam, mint kisgyermekem problémáját addig megoldjam.

Sajnos a védőm nem értesített az ítéletről és így abban a hiszemben voltam, hogy büntetésem felfüggesztést nyert, egyébként a vádlott-társaim ma is azt állítják, hogy a Legfelsőbb Bíróság a büntetés kitöltését 3 évi próbaidőre felfüggesztette, a községből megjelent hallgatóság ugyanezt állítja, így lehetséges, hogy az ítélet írásba foglalása alkalmával ez a rész kimaradt, ennek is szeretnék utánanézni.

A Pest Megyei Bíróság elutasító végzése, 1958. március 4.

/.../ Az elítélt egy fogorvos és egy kórházi adjunktus, mint magánorvos által kiállított igazolvánnyal szerelte fel a kérelmét, így az el nem volt fogadható.
Ezenfelül megjegyzi a hatóság, hogy a bizonyítványokból egyébként sem tűnt ki az, hogy a vádlott az elítélt életét veszélyeztető vagy ragályos betegségben szenvedne.

Rövidítések

Az alábbiakban megadjuk a kötetben gyakran előforduló rövidítések feloldását.

BHÖ Büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása
HNF Hazafias Népfront
KIMSZ KV Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége Központi Vezetősége
MDP KV Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
MÉMOSZ Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége
MKP KV Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége
MSZDP Magyarországi Szociáldemokrata Párt
MSZMP IB Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottsága
MSZMP IIB Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Intézőbizottsága
MSZMP IKB Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága
OSZDMP Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt
VKF/2 Vezérkari Főnökség 2. hírszerző és kémelhárító osztálya

Bibliográfia

1956 kézikönyve. Megtorlás és emlékezés. Szerk. Kende Péter, Budapest, 1996.

Gianmaria Ajani: *Das Recht der Länder Osteuropas.* Berliner Wissenschafts-Verlag, 2005.

Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában.* Budapest, 1996.

Békés Csaba – Kecskés D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyarkérdés az ENSZ-ben 1956–1963.* Budapest, 2006.

Bernáth Zoltán: *Justitia tudathasadása. Népbíróság a nép nélkül, a nép ellen.* Budapest, Püski, 1993.

Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története.* Zalaegerszeg, 1996.

Ulf Brunnbauer: *„Die sozialistische Lebensweise" Ideologie, Gesellschaft, Familie und Politik in Bulgarien (1944–1989).* Wien, Köln, Weimar, 2007.

Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. 1956-os Intézet, Budapest, 1996.

Fehérváry István: *Börtönvilág Magyarországon, 1945–1956.* Magyar Politikai Foglyok Szövetségének kiadása, Budapest, 1990.

Winfried R. Garscha – Claudia Kuretsidis-Haider: *Die Nachkriegsjustiz als nicht-bürokratische Form der Entnazifizierung: Österreichische Justizakten im europäischen Vergleich. Überlegungen zum strafprozessualen Entstehungszusammenhang und zu den Verwertungsmöglichkeiten für die historische Forschung,* Wien, 1995, S. 66.

Charles Gati: *Hungary and the Soviet Bloc.* Duke University Press, 1986.

Klaus-Dietmar Henke – Hans Woller: *Politsche Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kollaboration nach dem Zweiten Weltkrieg*, München, 1991.

Horváth Miklós: „A forradalmat követő megtorlás a katonai igazságügyi szervek tevékenységének tükrében." In: *Katonai perek 1945–1958*. Szerk. Okváth Imre, Budapest, 2001. 199–239. o.

Huszár Tibor – Szabó János: *Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999.

Huszár Tibor: *Kádár János politikai életrajza, 1912–1956. 1. k.* Szabad Tér Kiadó – Kossuth Kiadó, Budapest, 2001., *1956. november – 1989. június 2. 2. k.* Szabad Tér Kiadó – Kossuth Kiadó, Budapest, 2003.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1–5. köt. Szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor. Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992–1996.

Izsák Lajos: „Az 1956-os forradalom pártjai és programjaik." In: *Múltunk* 1992. 2–3. sz. 102–125. o.

Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon, 1944–1956*. Pécs, 1994.

Gerhard Jagschitz: „Der Einfluß der alliierten Besatzungsmächte auf die österreichische Strafgerichtsbarkeit von 1945 bis 1955." In: Erika Weinzierl – Oliver Rathkolb – Rudolf G. Ardelt – Siegfried Mattl: *Justiz und Zeitgeschichte. Symposiumsbeiträge 1976–1993*, Wien 1995, Band I, S. 372ff; vgl. dazu auch: Dieter Stiefel, a. a. O., S. 247ff.

Jobbágyi Gábor: „Az 1956 utáni megtorlási eljárások." In: *Jogtudományi Közlöny* 1998. 12. sz. 472–480. o.

Jobbágyi Gábor: *„Ez itt a vértanúk vére". Az 1956 utáni megtorlási eljárások*. Kairosz Kiadó, 1998.

Kahler Frigyes: „A megtorlás történetéhez – a büntetőjog általános részének alkalmazása 1956 után." In: *Magyar Jog* 1991. 10. sz. 581–587. p.

Kahler Frigyes: „A megtorlás történetéhez – a büntetőjog különös részének alkalmazása 1956 után." In: *Magyar Jog* 1992. 1. sz. 1–5. o.

Kahler Frigyes: „A megtorlás történetéhez – a büntető eljárási jog néhány kérdése 1956 után." In: *Magyar Jog* 1992. 2. sz. 76–79. o.

Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Zrínyi Kiadó, 1993.

Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban. A fordulat napja, ismét sortüzek, a Nagy-per*. Püski-Kortárs, Budapest, 1997.

Kahler Frigyes: *Szemtől-szembe a múlttal. Válogatott írások*. Kairosz Kiadó, 1999.

Kahler Frigyes: *A Brusznyai-per. Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*. Kairosz Kiadó, 2001.

Kornai János: „Mit jelent a »rendszerváltás«? Kísérlet a fogalom tisztázására." *Közgazdasági Szemle*, 2007. április. 303–321. o.

Kovács Kálmán: „A magyarországi népbíróságok történetének egyes kérdései." In: *Jogtörténeti tanulmányok I.* Szerk. Csizmadia Andor. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 149–176. o.

Lukács Tibor: *A magyar népbírósági jog és a népbíróságok. 1945–1950*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Zrínyi Kiadó. 1979.

Markó György: „A katonai bíróságok statáriális ítéletei 1956. december – 1957. október között." *Hadtörténelmi Közlemények* 1996. 3. sz. 115–129. o.

Karl Marschall: *Volksgerichtsbarkeit und Verfolgung von nationalsozialistischen Gewaltverbrechen in Österreich. Eine Dokumentation*. Wien, 1987.

A magyar–jugoszláv kapcsolatok és a Nagy Imre-csoport sorsa. Dokumentumok. Az iratokat gyűjt., vál., szerk, bev. Kiss József – Ripp Zoltán – Vida István H. n. 1995. (Iratok a magyar diplomácia történetéhez 1956–1989. B sorozat.)

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1956. november 11. – 1957. január 14. I. k. Szerk. Némethné Vágyi Karola – Sipos Levente. Intera Rt., Budapest, 1993.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1957. január 25 .– 1957. április 2. II. k. Szerk.: Némethné Vágyi Karola – Urbán Károly. Intera Rt., Budapest, 1993.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1957. április 5 .- 1957. május 17. 2. III. k. Szerk.: Baráth Magdolna - Feitl István. Intera Rt., Budapest, 1993.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1957. május 21. - 1957. június 24. IV. k. Szerk.: Baráth Magdolna - Ripp Zoltán. Intera Rt., Budapest 1994.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1956. november 14. - 1957. június 26. V. k. Szerk.: Baráth Magdolna - Feitl István - Némethné Vágyi Karola - Ripp Zoltán. Intera Rt., Budapest, 1998.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. Jegyzetek: S. Kosztricz Anna - Némethné Vágyi Karola - Simon István - Soós László. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1999.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei. Szerk.: Némethné Vágyi Karola - T. Varga György - Ujváry Gábor. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997.

Mikó Zsuzsanna: „A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészségi szervezete 1956–1961." *Történelmi Szemle,* 2006/1-2., 121–169. o.

Mikó Zsuzsanna: „A Legfőbb Ügyészség az 1956. évi forradalomban." *Levéltári Közlemények,* 2006/2., 189–222. o.

Nagy András: *A Bang-Jensen ügy. '56 nyugati ellENSZélben.* Budapest, 2005.

Ormos Mária: „A konszolidáció problémái 1956 és 1958 között." In: *Társadalmi Szemle* 1989. 8-9. sz. 48–65. o.

Ötvenhat októbere és a hatalom. Az MDP vezető testületeinek dokumentumai 1956. október 24. - október 28. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.

Pál Zoltán: „Internálások Magyarországon (1945–1953)." *Kommentár* 2010. 2. sz. 61–73. o.

Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz. I. k. 1896–1953.* 1956-os Intézet, Budapest, 1996.

Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz. II. k. 1953–1958.* 1956-os Intézet, Budapest, 1999.

Rainer M. János: *Bevezetés a kádárizmusba.* 1956-os Intézet–L'Harmattan, Budapest, 2011.

Ripp Zoltán: „A sztálinizmus rendszerének és restaurációjának elvi kérdéseiről." In: *Múltunk* 1990. 1. sz. 129–140. o.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Budapest, Osiris Kiadó, 2000.

Andrzej Rzepliński: *Die Justiz in der Volksrepublik Polen.* Frankfurt am Main, 1996.

Christoph Safferling: *Internationales Strafrecht. Strafanwendungsrecht - Völkerstrafrecht - Europäisches Strafrecht.* Springer, Berlin, 2011.

Klaus Schroeder (unter Mitarbeit von Steffen Alisch): *Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR 1949–1990.* München, 1998.

Sipos Levente: „Részleges közkegyelem 1959-ben és 1960-ban." In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére.* Szerk.: Baráth Magdolna, Molnár Antal. Budapest–Győr, 2012. 821–835. o.

Sipos Levente: „Az 1963-as általános közkegyelem." In: *Múltunk* 2012. 2. sz. 150–190. o.

Sortüzek - megtorlás - menekülés 1956–1957. II. jelentés. Szerk.: Kahler Frigyes, Lakitelek, 1994.

Szakolczai Attila: „A forradalmat követő megtorlás során kivégzettekről." In: Évkönyv III. '56-os Intézet, Budapest, 1994.

Szakolczai Attila: „»Amíg a gyertya el nem égett« - Özvegyek a 301-es parcellában és a katonai ügyészségen" http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/%E2%80%9Eamig-a-gyertya-el-nem-egett%E2%80%9D-%E2%80%93-ozvegyek-a-301-es-parcellaban-es-a-katonai-ugyeszsegen

Tabajdi Gábor - Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990.* 1956-os Intézet - Corvina, Budapest, 2008.

Varga László: „»Forradalmi törvényesség.« Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon." In: *Beszélő* 1999. november 57–84. o.

Hermann Weber: *Geschichte der DDR.* Erftstadt, 2004.

Hermann Weber: *Die DDR 1949–1990.* München, 2006.

Stefan Wolle: *DDR.* Frankfurt am Main, 2004.

Zinner Tibor: „Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások." 1945–1949. In: *Történelmi Szemle* 1985. 1. sz. 118–140. o.

Zinner Tibor: *Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991.

Zinner Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata 1944/1945–1992.* Budapest, Rejtjel Kiadó, 1999.

Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere.* Hamvas Intézet, 2001.

Zinner Tibor: „Utak és tévutak: A XX. századi magyar felsőbíráskodás káderpolitikájában '56 után." In: Bódiné Beliznai Kinga (szerk.) *A Kúria és elnökei III.: Bibliotheca Curiae.* Budapest: HVG-ORAC, 2015. 161–254. o.

Zinner Tibor: Qui prodest? Miért menthette fel a Legfelsőbb Bíróság csak Nagy Imrét és társait, és miért nem Mindszenty Józsefet és társait is a rendszerváltás idején? In: S. E. (szerk.) *Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához: Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára, Adriányi Gábor professzor úr 80. születésnapjára ajánlva.* Budapest, Hittel a Nemzetért Alapítvány, 2015. 245–258. o.

Források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII. 5. c Budapesti Büntetőtörvényszék büntetőperek iratai

XXV. 60. b. Fővárosi Főügyészség TÜK igazgatási iratok

XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX–A–83–a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek és mellékleteik

XIX–A–83–b Minisztertanács. Előterjesztések és határozatok

XIX-E-1-c Igazságügyi Minisztérium Törvényelőkészítő főosztály

XIX-E-1-j. Igazságügyi Minisztérium Bírósági, közjegyzői és ügyvédi osztály

XIX-E-1-i Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi osztály 20564/1963.

XIX-E-1-c Igazságügyi Minisztérium Törvényelőkészítő főosztály

XIX-E-1-s Igazságügyi Minisztérium Bírósági főosztály 20355/1963.

XIX-E-1-z Igazságügyminisztérium TÜK iratok

XIX–B–1–r Belügyminisztérium Elnöki Főosztály

XIX-B-1-ai Belügyminiszteri (közvetlen) iratok

XIX-B-1-y Belügyminisztérium miniszterhelyettesi értekezletek iratai

XIX-B-1-z Belügyminisztérium Kollégiumi iratok

XX-5-a Legfelsőbb Bíróság Elnöki Osztály

XX–5–d A jogszolgáltatás felsőbb szervei. Legfelsőbb Bíróság. Büntető Kollégium

XX-10-k Legfőbb Ügyészség Politikai Osztály

M–KS 288. f. 5. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság

M–KS 288. f. 4. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság
M-KS 288. f. 30. MSZMP Központi Bizottsága Adminisztratív Osztály
M–KS 288. f. 32/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Külügyi Osztály

Hadtörténelmi Levéltár (HL)
XI. 22. Budapesti Katonai Bíróság iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (MNL PML)
XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntető iratok

Névmutató*

Apró Antal (1913–1994) Kezdetben szobafestőként dolgozott, 1931-ben lépett be a KMP-be. 1930-tól a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének tagja, majd 1938-ban vezetőségi tagja lett. 1945 első hónapjaiban az MKP KV Szakszervezeti Osztályát, majd Tömegszervezetek és Tömegmunka Osztályát vezette, áprilistól újra a KV Szakszervezeti Osztályát. 1946 és 1948 között a MKP PB előbb pót-, majd rendes tagja. 1945-től nemzet-, majd országgyűlési képviselő. 1948-tól 1951-ig a SZOT főtitkára, 1949 és 1954 között az Elnöki Tanács tagja. 1952-től 1953-ig építőanyag-ipari miniszter. 1953-tól ismét PB-tag és egyben a Minisztertanács elnökhelyettese. 1956 júniusában a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke. Október 27-től Nagy Imre kormányában építésügyi miniszter, október 28-án az MDP hattagú elnökségének is tagja. November 12-től iparügyi miniszter, tagja az MSZMP IIB-nek. 1956 és 1980 között a PB, és 1988-ig a KB tagja volt. 1957 és 1961 között a Minisztertanács elnökhelyettese. 1971-től 1984-ig az Országgyűlés elnöke.

Biszku Béla (1921–2016) 1937-től lakatosinasként dolgozott. 1943-tól a Vasas Szakszervezet, 1944-től a kommunista párt tagja, részt vett az angyalföldi fegyveres ellenállásban. 1945 után a fővárosi, illetve egyes kerületi pártbizottságok funkcionáriusa. 1956. október 31-től 1985-ig az MSZMP Központ-

* A névmutató azoknak a kötetben többször is szereplő, illetve egyszer-egyszer felbukkanó személyeknek a rövid életrajzait tartalmazza, akiknek az élettörténete szintén segítheti az események megértését, értelmezését.

ti Bizottsága, november 7-től az MSZMP Intéző Bizottsága tagja. 1957. február 28-án a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagja lesz, megbízzák a belügyek vezetésével, május 9-én kinevezik belügyminiszternek. Az 1957. június 27–29-i MSZMP Országos Értekezleten a Politikai Bizottság tagjává választják. 1957. augusztus 26-án Moszkvában tárgyal a Nagy Imre-per előkészítéséről. 1961-től a Minisztertanács elnökhelyettese. 1962-ben előbb a KB adminisztratív ügyekért felelős titkára lett, majd 1963 végétől a pártszervezésért felelt. 1966-ban pártszervező és egyben adminisztratív KB-titkár. 1973-tól a KB Testnevelési és Sportbizottságának vezetője. A Pártépítési Munkaközösséget 1978-ig vezette, ekkor felmentették tisztségei alól és nyugdíjazták. 1980-tól 1989-ig a SZOT Számvizsgáló Bizottságának elnöke.

Bolgár Elek (1883–1955) jogász és történész, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után bécsi követ, majd a külügyi népbiztosságon Kun Béla helyettese. A Tanácsköztársaság kormánya egyetemi tanárrá nevezte ki, a Történelmi Materializmus Kutatóintézetének igazgatója lett. A Tanácsköztársaság megdöntése után emigrált, 1922-től 1937-ig Bécsben és Berlinben élt. 1937-től a Szovjetunióban a rosztovi egyetem tanáraként egyetemes történeti, főként diplomáciatörténeti kérdéseket tanulmányozott. 1944-ben a szovjet hadsereg kötelékében tért vissza Magyarországra. 1945 után egyetemi tanár és külügyi államtitkár (1946), prágai (1947) és londoni követ (1946–1951), majd a budapesti egyetemen tanszékvezető egyetemi tanár.

Déry Tibor (1894–1977) Apja ügyvéd volt. A Kereskedelmi Akadémia elvégzése (1911) után egy évet nyelvtanulással St. Gallenben töltött. 1913–1918 között a Nasici Rt.-nél tisztviselő. 1917–1919 között már számos verse és novellája jelent meg a *Nyugat*ban. 1918–1919 fordulóján tagja lett a KMP-nek, majd a Tanácsköztársaság ideje alatt az Írói Direktóriumnak. A Tanácsköztársaság bukását követően letartóztatták; szabadulása után 1920-ban elhagyta az országot. Bécsben a Bécsi Magyar Újság munkatársa lett. 1923-ban Párizsba, 1926-ban Perugiába költözött, 1926-ban visszatért Budapestre. 1934-ben Bécsben részt vett a Schutzbund-felkelésében. A bécsi munkásfelkelés leverése után el kellett hagynia Bécset. Spanyolországba költözött egy évre, majd visszatért Budapestre. 1945 után ismét belépett a kommunista pártba, és beválasztották az Írószövetség vezetőségébe. Sorban megjelentek korábbi prózai művei. 1947-ben Baumgarten-díjat, 1948-ban Kossuth-díjat kapott. 1956 júniusában a Petőfi-köri sajtóvitában a pártvezetést bíráló felszólalása után kizárták a pártból. A forradalom leverése után, 1957-ben kilencévi börtönbüntetésre ítélték. Büntetését 1960-ban felfüggesztették, majd teljes amnesztiát kapott. 1963-ban a *Szerelem* című novellagyűjteménnyel tért vissza az irodalmi életbe.

Domokos József (1890–1978) 1918-ban szerzett jogi diplomát. 1920-ban Kolozsvárra, 1921-ben Bécsbe emigrált, 1925-ben tért vissza Magyarországra. 1945-ig ügyvédi gyakorlatot folytatott, 1945-től 1953-ig a Legfőbb Államügyész posztját töltötte be. 1953-ban nyugdíjazták, majd 1954-ben a Legfelsőbb Bíróság elnökeként reaktiválták. 1958-ban magas kora és megviselt idegállapota miatt maga kérte felmentését, amelyet a Politikai Bizottság jóvá is hagyott.

Donáth Ferenc (1913–1986) 1936-tól a Márciusi Front egyik irányítója és szervezője, a *Szabad Szó* munkatársa. 1945 és 1948 között a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára. 1945 májusától az MKP KV tagja, majd 1948 és 1951 között az MDP Főtitkársági Iroda vezetője. 1951-ben letartóztatták, és koholt vádak alapján 15 év börtönre ítélték, de 1954-ben szabadult. Nagy Imre szűkebb baráti köréhez tartozott. 1956. november 4-én ő is a jugoszláv követségre menekült, majd Romániába vitték. 1958-ban a Nagy Imre elleni perben 12 évre ítélték, 1960-ban amnesztiával szabadult.

Eörsi István (1931. június 16. – 2005. október 13.) Egyetemi évei alatt Lukács György tanítványa volt. 1952-ben jelentek meg első versei, 1953–1954 között középiskolai tanár, 1954-től 1956-ig a *Szabad Ifjúság* és az *Egyetemi*

Lapok munkatársa. 1956-ban részt vett a forradalomban, 8 évre bebörtönözték, 1960-ban amnesztiával szabadult. 1964-től szabadfoglalkozású író, műfordító, az *Élet és Irodalom* munkatársa. 1977-től 1982-ig a kaposvári Csiky Gergely Színház dramaturgja, ellenzéki tevékenysége miatt nem újíthatták meg a szerződését. 1983–1986 között Nyugat-Berlinben élt, 1984-ben itt mutatták be *A kihallgatás* (1965) című darabját. Ezt és *A kompromisszum* című darabot maga is megrendezte az NSZK-ban. 1989-től ismét dramaturg Kaposvárott. Az SZDSZ országos tanácsának tagja. 2004-ben kilépett az SZDSZ-ből.

Gimes Miklós (1917–1958) Budapesten érettségizett, majd a szegedi egyetem orvostudományi karán tanult, de tanulmányait félbehagyva Auróra néven kisvállalatot alapított. 1944 nyarán megszökött egy erdélyi munkaszolgálatos táborból, és a jugoszláv partizánokhoz menekült. 1945. januárban tért vissza Budapestre, és egy ifjúsági lapnál helyezkedett el. Még ugyanabban az évben a *Szabad Nép*, a kommunista párt napilapjának munkatársa lett. Egy ideig Révai József titkára, majd szerkesztőbizottsági tag, a külpolitikai rovat vezetője, az újság kulturális-ideológiai arculatának egyik formálója. Az 1953. júniusi fordulat után eltávolodott a Rákosi-féle vonaltól. 1954-ben tudósítóként Zürichben, Berlinben és Párizsban dolgozott, de távollétében áthelyezték a *Magyar Nemzet*hez. 1955 májusában a Lapkiadó taggyűlésén Rajk László rehabilitálását és a bűnösök felelősségre vonását követelte, amiért kizárták az MDP-ből, és a Corvina Kiadónál lett fordító. A Nagy Imre körül szerveződő csoport egyik legradikálisabb tagjává vált. 1956 nyarán visszavették az MDP-be, 1956. október 23-án Nagy Imrével ellentétben üdvözölte a fegyveres felkelés kitörését. Először a *Szabad Nép* székházában dolgozott, október 27-én megjelentette Kende Péterrel a rövid életű *Magyar Szabadság*, novemberben stencilezve az *Október Huszonharmadika* című lapokat. A szovjet csapatok november 4-i bevonulása után nem ismerte el a Kádár-kormányt, és sztrájkokat szervezett ellene. December 5-én letartóztatták, a Nagy Imre-per harmadrendű vádlottjaként a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb bűncselekmények vádjával halálra ítélték és kivégezték. 1989 májusában rehabilitálták.

Gáli József (1930–1981) 1944-ben családjával együtt Auschwitzba hurcolták: egyedül ő maradt életben. A Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakán tanult, ahonnan 1949-ben mint osztályidegent eltávolították. 1951-ben az *Erős János* című mesejátékáért József Attila-díjat kapott. Visszatérhetett a főiskolára. Diplomamunkája a *Szabadsághegy* című dráma volt, amely a személyi kultusz torzításait egy kádercsalád történetén keresztül mutatta be, és mintegy „megjósolta" a forradalmat. Darabja bemutatóját Rajk László temetésének napján, 1956. október 6-án tartották a József Attila Színházban. A forradalom alatt az *Igazság*, november 4. után az *Október Huszonharmadika*, illetve az Élünk című illegális lapok munkatársa. A december 4-i nőtüntetés egyik kezdeményezője. 1956. december 5-én letartóztatták. A Tóth Ilona és társai ellen folytatott perben négy év börtönbüntetésre ítélték, majd a Legfelsőbb Bíróság 1957. június 20-én a Magyar Népköztársaság államrendje ellen irányuló szervezkedés vádjával halálra ítélte. A nemzetközi tiltakozás hatására ítéletét felfüggesztették, ügyének vizsgálatát újraindították, és tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. 1961. április 4-én amnesztiával szabadult. 1963-ban tudott csak elhelyezkedni: az OSZK Színháztörténeti Tárában dolgozott 1975-ös nyugdíjazásáig.

Haraszti Sándor (1897–1982) A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben harcolt, majd a szerb megszállás alatt levő Pécsre menekült. 1919 végén belépett a Pécsi Szocialista Pártba, és a *Munkás* című pártlap szerkesztője lett. A szerbek kivonulása után a KMP utasítására Bécsbe, innen 1921-ben Jugoszláviába emigrált, a *Bács-megyei Napló*, majd a Hírlap újságírója volt, és avantgárdista verseket publikált. 1929-ben hazatért, és bekapcsolódott az illegális KMP tevékenységébe, főképp kulturális vonatkozású vezető munkát végzett. 1930-tól az erdélyi *Korunk* pesti szerkesztője, tanulmányai, kritikái jelentek meg a párt legális lapjaiban, s tisztviselői munkából élt. Mozgalmi tevékenységéért többször

börtönbe került. 1944 júniusában a párt utasítására illegalitásba vonult, és a Békepárt és a Magyar Front keretében tevékenykedett. 1945–48 között a *Szabadság* című napilap szerkesztője, majd az MDP KB Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője, 1949-től az Athenaeum Könyvkiadó igazgatója. 1950-ben koholt vádakkal letartóztatták és halálra, majd 4 évi siralomház után életfogytiglani börtönre ítélték. 1954-ben rehabilitálták, és a *Béke és Szabadság* főszerkesztője lett. A Rákosi-klikk elleni fellépései miatt 1955-ben nyugdíjazták, és kizárták a pártból, 1956. júliusában visszavették, és a MÚOSZ megbízott elnöke lett. 1956. október végén a *Népszabadság* főszerkesztője és a párt Intéző Bizottságának tagja. November 4-én Nagy Imre csoportjával a jugoszláv követségre menekült, majd Romániába internálták, 1958-ban Budapesten hatévi börtönre ítélték. 1960-ban amnesztiát kapott, majd 1980-ig az Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztőségében dolgozott.

Jánosi Ferenc (1916–1968) Sárospatakon református lelkészi oklevelet szerzett, majd ösztöndíjas a halle-wittenbergi egyetem teológiai karán. 1941-ben magyar–latin–görög szakos tanári oklevelet szerzett a debreceni tudományegyetemen. A Sárospatak melletti Vajdácskán volt református lelkész, majd 1943-ban katonai szolgálatra hívták be, és tábori lelkész főhadnagyként szovjet hadifogságba esett. Nagy Imre lányát, Erzsébetet vette feleségül. Két gyermekük született: ifjabb Ferenc és Katalin. A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány Honvédelmi Minisztériumában osztályvezető volt, majd a népművelési miniszter első helyettese (1951–54). 1954. október 23–24-én a Hazafias Népfront alakuló kongresszusán főtitkárrá választották. 1955–1957 között a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója volt. Az 1956-os forradalom és szabadságharc után letartóztatták, Snagovba szállították, majd a Nagy Imre-perben 8 év börtönre ítélték. Tüdőbetegségére való tekintettel 1960-ban egyéni kegyelmet kapott. Ezt követően 1963-tól a Budapesti 2. számú Állami Levéltárban (Pest és Nógrád megyei Levéltár) dolgozott.

Jászai Dezső (1907–?) 1927-től mint díjnok kezdte meg igazságügyi szolgálatát, 1939-ben nevezték bíróvá. 1946-ban a kaposvári népbíróság helyettes vezetője lett, később a megyei bíróságon tanácsvezetőként dolgozott, 1955-ben kinevezik a megyei bíróság elnökévé. 1957. januárjától az Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztályának vezetője lett.

Kádár (1945-ig Csermanek) János (1912–1989) Eredeti szakmája írógépműszerész. 1931-től a KIMSZ és a KMP tagja. 1933-ban a KIMSZ titkára, tevékenysége miatt két évig börtönben volt. 1935-ben pártutasításra belépett az MSZDP-be. 1942-től a KMP KB tagja, 1943 és 1945 között a Békepárt, majd az MKP KB vezető titkára. 1945-ben rövid ideig budapesti rendőrfőkapitány-helyettes. 1945-től 1951-ig az MKP, majd az MDP KV és PB tagja. 1945 és 1948 között az MKP Nagy-budapesti Bizottságának titkára, 1947-ig a KV Káderosztályának élén állt. 1947-től országgyűlési képviselő, 1948-tól 1950-ig belügyminiszter, majd a KV Párt- és Tömegszervezetek Osztályát vezette. 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatták és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1955-ben szabadult, 1956-ban visszakapta párttisztségeit. 1956. október 28-án a KV Elnökségének elnöke lett, november 4-ig államminiszter. Tevékeny része volt az MSZMP megalapításában: október 30-án az Intéző Bizottság tagja, majd az IIB elnöke lett. A szovjet vezetés döntése nyomán ő került az ország élére. 1957 és 1989 között az MSZMP KB és 1988-ig a PB tagja. 1956-tól a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, 1958-tól 1965-ig a Minisztertanács elnöke. 1964-től a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, 1965-től az Elnöki Tanács tagja. 1957-től a KB első titkára, 1985-ben pártfőtitkárrá választották. 1989 májusában lemondatták tisztségeiről.

Kállai Gyula (1910–1996) 1931-ben lett az illegális KMP tagja. A debreceni egyetem bölcsészkarán szerzett diplomát. Részt vett a Márciusi Front megalapításában, a Magyar Történelmi Emlékbizottság tevékenységében, majd a Magyar Front Intéző Bizottságának munkájában. 1945 elejétől az MKP KV Propaganda Osztályát vezette, a budapesti Nemzeti Bizottság titkára

és 1990-ig országgyűlési képviselő volt. 1945-ben lett a Miniszterelnökség adminisztratív, majd politikai államtitkára. 1949 és 1951 között külügyminiszter. 1951-ben koholt vádak alapján letartóztatták, és a következő évben 15 évi fegyházbüntetésre ítélték. 1954-ben szabadult, és ekkor rehabilitálták. 1956 és 1989 között az MSZMP Központi Bizottságnak, 1956-tól 1975-ig Politikai Bizottságának tagja. 1957-től 1959-ig az MSZMP Központi Bizottságának titkára. 1957 és 1959 között a KB ideológiai titkára. 1957–1958-ban művelődési miniszter. 1958 és 1989 között a HNF Országos Tanácsának elnöke, 1958-tól 1960-ig államminiszter. 1960–1961-ben a Minisztertanács első elnökhelyettese, 1961 és 1965 között elnökhelyettese, majd 1967-ig elnöke. 1967-től 1971-ig az Országgyűlés elnöke. 1967 és 1989 között az Elnöki Tanács tagja.

Kaszás Ferenc (1922–1974) 1941–1943 között a Ganz Kapcsoló és Készülékek Gyárában esztergályos. 1945-től a Magyar Kommunista Párt (MKP) tagja. 1946–1949 között ismét vasesztergályos a Ganznál, majd az üzem MKP-s (később MDP-s) titkára. 1949-től a Néphadsereg századosa, majd parancsnokhelyettesi (1949–1951), ezután parancsnoki beosztást töltött be. 1952-től 1956-ig az MDP Központi Vezetősége honvédségi alosztályának vezetője. 1956 után részt vett a karhatalom szervezésében. 1957–1961 között ezredes, az MSZMP Központi Bizottság Adminisztratív Osztályának vezetője. Ez idő alatt elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát, 1961-től vezérőrnagy, honvédelmi miniszterhelyettes, a Honvédelmi Minisztérium személyügyi főcsoportfőnöke. 1973-ban nyugdíjazták.

Kopácsi Sándor (1922–2001) 1940–1945 között a Dimávagban esztergályos és rajzoló, 1942-től 1945-ig az SZDP miskolci szervezet vezetőségi tagja, 1944-ben részt vesz a fegyveres ellenállásban. 1945-ben belép az MKP-ba, 1945–1956 között rendőrtiszt, 1952–1956 között Budapest rendőrfőkapitánya. 1956-ban a forradalom idején a Nemzetőrség főparancsnok-helyettese, november 1. és 5. között az MSZMP intézőbizottsági tagja, majd letartóztatják. 1958-ban a Nagy Imre-per hatodrendű vádlottjaként életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik, 1963-ban általános amnesztiával szabadul. 1963-tól 1965-ig a Telefongyárban esztergályos, 1965–1975 között Solymáron műszaki tisztviselő, 1975-ben kivándorolt Kanadába. Itt éttermi felszolgáló, hűtőgépgyári munkás, majd a torontói elektromos műveknél takarító volt. 1987-től nyugdíjas, 1990-ben hazatért, 1990-ben rehabilitálták, visszakapta rendfokozatát, nyugalmazott ezredes, majd vezérőrnagy, 1994-től altábornagy. 1990–1992 között a Történelmi Igazságtétel Bizottság katonai szekciójának alelnöke. 1991-től 1997-ig az Önvédelmi Szervezetek Országos Szövetsége (Országos Polgárőr Szövetség) megalakítója, elnöke. 1991-től a Magyar Ellenállási Szövetség elnökségi tagja. 1992-től a Nagy Imre Társaság alelnöke. 1993-tól a Társadalmi Összefogás a Bűnözés Ellen Alapítvány, 1995–1998 között a Budapest Főváros Közbiztonságáért Közalapítvány, 1998-tól az Országos Közbiztonsági és Bűnmegelőzési Közalapítvány kuratóriumának elnöke.

Maléter Pál (1917–1958) az 1956-os forradalom egyik vértanúja. A Néphadsereg ezredese, a forradalom alatt a honvédelmi miniszter helyettese, november 3-tól vezérőrnagyi rangban honvédelmi miniszter. Még november 4-én éjszaka letartóztatták a szovjetek Tökölön a magyar katonai tárgyalódelegációt, élén Maléter Pállal. Ugyanazon a napon (1958. június 16.) végezték ki, amikor Nagy Imre miniszterelnököt és Gimes Miklós újságírót.

Mansfeld Péter (1941–1959) vasesztergályos szakmunkás-tanuló, az 1956-os forradalmat követő megtorlások legfiatalabb, 18 éves áldozata. Négyéves korában családja felnőtt férfitagjait a bevonuló szovjet hadsereg kényszermunkára („málenkij robotra") vitte. Nagyapja nem tért vissza. Apja, Mansfeld József magánfodrász volt, anyja ugyanitt segédként dolgozott 1946-ig. 1951-ben a szülők különváltak, 1953-ban hivatalosan is elváltak. Nővérével és öccsével együtt édesanyjánál maradt. A Medve utcai általános iskola elvégzése után a csepeli Rákosi Mátyás Tanintézetben lett esztergályos ipari tanuló, jó eredményekkel. 1956-ban a MÁVAG-hoz helyezték. A forradalom idején a Szabó bácsi vezette Széna téri ellenálló csoporthoz

csatlakozott. Először el akarták küldeni, mert túl fiatalnak találták, aztán mégis ő lett a csoport egyik gépkocsis összekötője, bár jogosítványa életkorából adódóan nem volt. November 4-én estéig maradt az ellenállókkal. Ezután fegyvereket gyűjtött össze (egy részüket Piros László volt belügyminiszter villájából), hogy elrejtse azokat a forradalom újbóli kitöréséig.

Münnich Ferenc (1886–1967) – politikus. 1910-ben jogi doktorátust szerzett. 1915-ben orosz hadifogságba esett. 1917-ben belépett az OSZDMP-be, később részt vett a spanyol polgárháborúban. 1918-as hazatérése után egyik alapítója volt a KMP-nek. 1919-ben a Hadügyi Népbiztosság Szervezési Osztályát vezette, majd politikai biztos volt a Vörös Hadseregben. A Tanácsköztársaság után Bécsben, majd Németországban végzett mozgalmi tevékenységet. 1922-től – a spanyol polgárháborúban való részvételének idejét kivéve – a Szovjetunióban élt. A második világháború alatt partizánkiképző és katona, majd 1942-től a moszkvai rádió magyar adásának főszerkesztője. 1946 és 1949 között Budapest rendőrfőkapitánya, ezután helsinki, szófiai, 1954-től moszkvai, 1956 augusztusától pedig belgrádi követ, illetve nagykövet. A forradalom alatt tagja lett az MDP KV-nak, október 26-án pedig a Katonai Bizottságnak, a következő naptól pedig Nagy Imre kormányának belügyminisztere. Novemberben a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökhelyettese, egyben a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztere. 1956–1967 között az MSZMP Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja. A forradalom utáni megtorlás egyik irányítója. 1957–1958-ban a Minisztertanács első elnökhelyettese, 1958 és 1961 között a Minisztertanács elnöke, 1961-től 1965-ig államminiszter.

Nagy Imre (1896–1958) Az első világháború idején szovjet hadifogságba esett, majd belépett a kommunista pártba. 1921-ben hazatért, bekapcsolódott a kommunista párt újjászervezésébe. 1929-től a Szovjetunióban élt és a moszkvai Nemzetközi Agrárintézetben dolgozott. 1944 novemberében az elsők között érkezett haza. Tagja lett az MDP Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban földművelésügyi, majd Tildy Zoltán és Nagy Ferenc kormányában belügyminiszter. 1953. július 4-től miniszterelnök. 1955. december 3-án kizárták a pártból. 1956. október 23-án visszavették a Politikai Bizottságba, és miniszterelnökké választották. Bejelentette Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből, és deklarálta az ország függetlenségét. A Vörös Hadsereg november 4-i támadását követően a jugoszláv nagykövetségre menekült, innen november végén a romániai Snagovba vitték. 1958-ban titokban kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Nezvál Ferenc (1909–1987) 1928-ban cipészsegédként lépett be a KMP-be. 1931-ben a KIMSZ KV tagja lett. 1945 után budapesti kerületek pártbizottságaiban tevékenykedett, majd 1949-től a főváros alpolgármestere, később a Fővárosi Tanács VB elnökhelyettese. 1949 és 1985 között országgyűlési képviselő. 1951-től 1956-ig az Elnöki Tanács tagja, 1954 és 1956 között a város- és községgazdálkodási miniszter első helyettese. 1955-ben diplomát szerzett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. 1956. október 26. és 31. között város- és községgazdálkodási miniszter, 1956. november–decemberben a helyreállítási kormánybizottság tagja. 1957 és 1965 között az MSZMP Központi Bizottsága tagja. 1956. december 29-től 1957. május 9-ig az Igazságügy-minisztérium megbízott vezetője, 1957 és 1966 között igazságügy-miniszter. 1966-ban nyugdíjba vonult.

Nordmann, Joë (1910–2005), jogász, a Francia Kommunista Párt és a második világháború alatt a francia ellenállás, a Jogászok Nemzeti Frontja tagja, 1946-ban a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetsége megalapításának egyik kezdeményezője, 1957-ben a szervezet főtitkára.

Obersovszky Gyula (írói név: Oby Gyula) (1927–2001) 1927-ben született Pécsett lengyel származású családban. A gimnáziumot nem fejezhette be a család rossz anyagi helyzete miatt, így 15 évesen jegyzőgyakornokként dolgozni kezdett Ibrányban, később Püspökladányban. 1944-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. 1945-ben a helyi földosztó bizottság elnö-

kének adminisztrátora lett. 1945–1949 között a Színművészeti Főiskola hallgatója. 1946-tól a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének munkatársa, a Szabó Dezső Népi Kollégium és a Horváth Árpád Színészkollégium alapítója. 1949-ben Debrecenbe költözött, és a *Dongó* című hetilap művészeti rovatvezetője, a Dongó Színpad alapítója lett. 1950-ben a *Hajdú Megyei Néplap* rovatvezetője és a megye népművelési vezetőhelyettese. Megalakította a Sztanyiszlavszkij Munkásstúdiót. Részt vett az Építők című lap és az Írószövetség Hajdú-Bihar megyei csoportjának a létrehozásában. 1954-től a Magyar Újságírók Országos Szövetsége kulturális szakosztályának vezetőségi tagja. 1954-ben minden állásából elbocsátották és kizárták a pártból. Budapestre költözött, és a Népművészeti Intézet megbízásából színházi tanfolyamokat szervezett. 1956 nyarán rovatvezetőként dolgozott a *Hétfői Hírek* című lapnál. 1956. október 23-án részt vett a Magyar Rádió ostromában, másnap megalapította az *Igazság* című lapot, melynek szerkesztője volt. 1956. november 4-e után Élünk címmel indított illegális újságot. Részt vett az 1956. november 23-i „néma" és az 1956. december 4-i nőtüntetés megszervezésében. 1956. december elején letartóztatták. 1957 júniusában elsőfokon izgatás vádjával 4 év szabadságvesztésre ítélték. Az ügyész súlyosbításért fellebbezett, a Legfelsőbb Bíróság 1957. június 24-én az államrend ellen irányuló szervezkedés vádjával halálra ítélte. Nemzetközi tiltakozás indult meg az ítélet meghozatala után, végül 1957 nyarán a Legfőbb Ügyészség törvényességi óvást emelt, az ítéletet felfüggesztették, és Obersovszkyt új eljárásban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban közkegyelemmel szabadult. 1967–1989 között a *Sportfogadás* című lap szerkesztője. Irodalmi alkotásait Oby Gyula álnéven jelentette meg; csak a rendszerváltás után publikálhatott szabadon. A Történelmi Igazságtétel Bizottság alapító tagja volt. 1991-ben az újrainduló *Igazság*, majd az Élünk szerkesztője, valamint a *Vagyok* című folyóirat vezetője.

Pritt, Denis Nowell (1887–1972) Brit ügyvéd és munkáspárti politikus. A Szovjetunió támogatójának számított a párton belül. 1935–1950 között brit alsóházi parlamenti képviselő. 1940-ben kizárták a Munkáspártból, mert helyeselte Finnország szovjet megszállását. George Orwell találóan úgy jellemezte, hogy „talán a leghatásosabb szovjetbarát publicista az országban". 1954-ben Nemzetközi Sztálin Békedíjat kapott. 1949-től 1960-ig a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének elnöke, emellett 1951-től 1969-ig a brit Békebizottság elnöke volt.

Rónai Sándor (1892–1965) Eredeti szakmája kőműves. 1910-ben lett az MSZDP tagja. A Tanácsköztársaság alatt a miskolci munkástanács tagja, 1921-től a párt megyei titkára és egyben a MÉMOSZ vezetőségének tagja. 1944-től nemzet-, majd országgyűlési képviselő. 1945-ben közellátási, 1945 és 1949 között kereskedelem- és szövetkezetügyi, 1949–1950-ben külkereskedelmi miniszter. 1950-től 1952-ig az Elnöki Tanács, majd 1963-ig az Országgyűlés elnöke. 1956 és 1965 között ismét az Elnöki Tanács tagja, 1956–57-ben kereskedelemügyi miniszter. 1956. november 4-től 1957 februárjáig a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagja, a kereskedelmi tárca vezetője. November 21-én tagja lett a kormány Gazdasági Bizottságának. 1956 után az MSZMP IIB, majd haláláig a PB tagja. 1960 és 1965 között a Magyar–Szovjet Baráti Társaság elnöke. 1963-ban nyugdíjazták.

Somogyi Miklós (1896–1980) 1913. szeptember 1-jétől ácssegéd. 1918. november 3-án hadifogságba esett, csak 1919 decemberében tért haza. A két világháború között kisiparosok mellett dolgozott. 1928-tól az Építőmunkások Szövetsége központi vezetőségi tagja, 1930-tól az ácsszakosztály vezetője. 1933-ban a szakszervezet országos alelnökévé, 1938-ban a felügyelőbizottság elnökévé, 1941-ben elnökévé választották. 1945. április 2-ától képviselő az Ideiglenes Nemzetgyűlésben. 1945-ben közellátásügyi államtitkár. 1949–1950 között az Építőmunkások Szakszervezeti Világszövetségének elnöke. 1956. október 31-től a Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége alelnöke, december 2-től elnöke. 1956. november 9-én elmondott rádióbeszédében már a Kádár-kormány támogatására szólította fel a dolgozókat. 1956 végétől 1960 végéig az Építő-, Fa- és Építőanyag-ipari Dolgozók Szakszervezetének az elnöke. 1956 novemberétől tagja az MSZMP

Ideiglenes Központi Bizottságának, majd a Központi Bizottságnak. 1957 februárjától az Ideiglenes Intéző Bizottság, majd a Politikai Bizottság tagja, valamint megválasztották a párt Központi Ellenőrző Bizottsága elnökévé. 1957-től 1958 márciusáig a Magyar Partizánszövetségnek is ő volt az elnöke. 1959 novemberében megvált az Építő-, Fa- és Építőanyag-ipari Dolgozók Szakszervezete, decemberben a KEB elnöki posztjától. 1965 júniusában a SZOT elnökeként vonult nyugállományba, a PB-ből 1966 decemberében maradt ki. Nyugdíjasként 1967 májusától 1975 decemberéig a SZOT Számvizsgáló Bizottság elnökeként tevékenykedett. Haláláig a Magyar Partizánszövetség választmányának és országos bizottságának a tagja.

Száll József (1921–2004) diplomata, politikus. 1949–1950-ben a berni magyar követség első titkára, 1950–1953 között Magyarország UNESCO-nagykövete, 1953–1956-ban Magyarország jakartai, 1956–1958-ban pekingi, 1962–1970-ben római nagykövete.

Szilágyi József (1917–1958) A Tisza István Egyetem Jogtudományi Karán szerzett diplomát 1939-ben. Egyetemi hallgatóként bekapcsolódott a Márciusi Front tevékenységébe, a demokratikus erők antifasiszta összefogását szorgalmazta. 1938-ban tagja lett az illegális kommunista pártnak. 1940 tavaszán letartóztatták, és társadalmi rend felforgatásának vádjával három év fegyházban letöltendő szabadságvesztésre ítélték. 1944. március 15-én szabadult, ezt követően a háború végéig bujkált. 1944 végén Debrecen rendőrkapitánya, majd a kommunista párt megbízza az országos rendőrkapitányság megszervezésével. 1947–1949 között a pártközpont katonai, karhatalmi osztályának a vezetője, 1948-tól az MDP Központi Ellenőrző Bizottság tagja. Miután 1949-ben megkérdőjelezte a Rajk és társai elleni vádak megalapozottságát, tisztségeiből leváltották, a következő évtől vállalati osztályvezetőként dolgozott a Terményforgalmi Vállalatnál. 1953 után Nagy Imre köréhez csatlakozott, 1956 elején kizárták az MDP-ből. 1953-tól a Budapesti Műszaki Egyetem esti tagozatos hallgatója gépészeti szakon. 1956. október 13-án a barátok és bajtársak nevében ő búcsúztatta a Néphadsereg rehabilitált főtisztjeit az újratemetésen. Október 22-én részt vett és felszólalt a műegyetemi nagygyűlésen. A forradalom első napjaiban a BM Budapesti Főosztályán Kopácsi Sándor mellett dolgozott. Tagja volt annak a Nagy Imréhez közeli személyekből álló csoportnak, amely október 27-én felkereste a miniszterelnököt, hogy meggyőzze őt a politikai irányváltás szükségességéről. Október 28-a után Széll Jenővel megszervezte, majd vezette Nagy Imre miniszterelnöki titkárságát. November 4-én családjával együtt a jugoszláv követségre menekült, 22-e után őt is Romániába internálták. Snagovban tartóztatták le 1957. március 27-én. A vizsgálat során a nyomozók kérdéseire megtagadta a választ, szenvedélyesen védte igazát, éhségsztrájkot folytatott. A per megkezdésekor minden együttműködést megtagadott, ezért tárgyalták ügyét vádlott-társaiétól elkülönítve. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa Vida Ferenc elnökletével 1958. április 22-én – a Nagy Imre-pertől elkülönítve – szervezkedés kezdeményezése vádjával halálra ítélte a fellebbezés lehetősége nélkül. 24-én kivégezték.

Tildy Zoltán (1889–1961) 1913-ban szerzett lelkészi diplomát, majd tanárként, illetve lelkészként szolgált. 1917-ben belépett az Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapártba, 1929-ben pedig részt vett a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt létrehozásában, melynek 1930-ban ügyvezető alelnöke is lett. 1932-től Szeghalmon lelkész, 1936–1944 között a település országgyűlési képviselője volt. 1934-től 1946-ig Békés vármegye törvényhatósági bizottságának a tagja. 1945-től nemzet-, majd országgyűlési képviselő. 1945 novemberében miniszterelnök, 1946 februárjában köztársasági elnök lett. Noha tevékenységével nem akadályozta a kommunista párt térnyerését, 1948 augusztusában lemondatták, és házi őrizetben tartották. 1956. október 17. és november 4. között államminiszter. 1958-ban 6 év börtönbüntetésre ítélték, mely büntetést 1959-ben felfüggesztettek. 1989-ben rehabilitálták.

Tóth Ilona (1932–1957) Orvostanhallgató, akit az 1956-os forradalom utáni megtorlás során kivégeztek. A ma Budapesthez tartozó Cinkota később Árpádföldként ismert részén született. 1951-ben érettségizett a Teleki Blanka Általános Leánygimnáziumban, ahol ő volt a DISZ-titkár. Felvették az orvostudományi egyetemre. A forradalom előtt a Szövetség utcai kórházban volt belgyógyászati gyakorlaton. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésekor, 1956. október 23-án részt vett a diáktüntetésen. Október 25-én jelentkezett ápolónőnek a Szövetség utcai kórházba, ahol azonban nem tudtak munkát adni neki, így átküldték a Péterffy utcai kórházba, ahol az Önkéntes Mentőszolgálat tagja lett. November 1-jétől a kórház kisegítő részletének vezetője volt. November 11-e után bekapcsolódott az illegális ellenálló mozgalmakba, röpcédulákat készített, és részt vett az Élünk című lap szerkesztésében. November 20-án társaival együtt letartóztatták, majd szervezkedésben való részvétel és gyilkosság vádjával halálra ítélték, és 1957. június 27-én felakasztották.

Tömpe István (1909–1988) Eredeti foglalkozása kárpitossegéd. 1936-tól az illegális KMP tagja. Részt vett a spanyol polgárháborúban. 1945–1946-ban Rajk László titkára, majd Somogy vármegye alispánja. 1948 és 1950 között a Belügyminisztériumban főosztályvezető, majd 1956-ig az Országos Erdészeti Főigazgatóság vezetője. 1956-tól 1958-ig a fegyveres erők miniszterhelyettese, illetve belügyminiszter-helyettes. 1956 és 1988 között az MSZMP KB tagja. 1962-től a Magyar Rádió és Televízió elnöke, 1974-től 1983-as nyugdíjba vonulásáig az Állami Rádió és Televízió Bizottság elnöke.

Vásárhelyi Miklós (1917–2001) 1938-ban belépett a KMP-be, 1938–1941 között az óbudai szociáldemokrata ifjúsági szervezet titkára. 1942–1944 között munkaszolgálatos volt, a Gépkereskedelmi Rt. és a Jobe–Vibor Kft. alkalmazottja, 1944–1945-ben részt vett a fegyveres ellenállásban. 1945–1948 között az MKP, 1948–1955 között az MDP tagja, kizárták, majd 1956-ban visszavették a pártba. 1945-től 1949-ig a *Szabadság*, a *Szabad Nép* munkatársa, 1950-ben a Rádió igazgatója, 1951-1952-ben a *Művelt* Nép felelős szerkesztője, 1952-től 1954-ig a *Hungary-Vengrija* főszerkesztője, 1954–1955-ben a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese. 1955–1956-ban a Művelt Nép Könyvkiadó könyvtárosa, 1956 novemberében a Minisztertanács sajtófőnöke. A forradalom bukása után Romániába deportálták, 1957-ben letartóztatták, 1958-ban a Nagy Imre-perben ötévi börtönre ítélték. 1960-ban amnesztiával szabadul, szabadfoglalkozású fordító, kiadói lektor, az Élet és Tudomány szerkesztője. 1964-ben elbocsátották állásából. 1964–1972 között egy építőipari ktsz anyagbeszerzője, 1972-től az MTA Irodalomtudományi Intézet munkatársa, 1973-tól a Mafilm dramaturgja. 1983–1984-ben a Columbia Egyetemen vendégprofesszor, 1984-től 1989-ig az MTA–Soros Alapítványban Soros György személyes képviselője, 1989-től a Soros Alapítvány kuratóriumának elnöke. 1979-ben aláírja a Charta '77-tel szolidaritást vállaló nyilatkozatot, 1988-ban a Szabad Kezdeményezések Hálózata alapító tagja. 1988–1991 között a Történelmi Igazságtétel Bizottság elnöke, 1992-ben kilépett a szervezetből. 1988-tól az SZDSZ alapító tagja, 1989-től az Országos Tanács tagja. 1990–1994 között országgyűlési képviselő, a külügyi bizottság tagja, az Interparlamentáris Unió magyar csoport végrehajtó bizottságának tagja, a magyar–olasz baráti csoport elnöke.

Vida Ferenc (1911–1990) kommunista jogász, bíró, többek között a Nagy Imre-per bírája. 1945 júliusában a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) budapesti V. kerületi pártbizottságának titkára, 1946 februárja és 1949 februárja között a Belügyminisztérium tanácsosa, majd az MDP Központi Ellenőrző Bizottságának alosztályvezetője lett. 1949 júniusától az Állami Ellenőrzési Központban volt osztályvezető. 1951 decemberétől az Igazságügy-minisztériumban dolgozott, 1953. november 8-tól 1972. október 31-ig a Legfelsőbb Bíróságon. Legmagasabb beosztása a kollégiumvezető-helyettesi volt. Innen vonult nyugdíjba.

Waithayakon, Wan, herceg (1891–1976) thaiföldi politikus. 1956–1957-ben az ENSZ közgyűlésének elnöke. 1957 szeptembere és 1958 decembere között az ENSZ-közgyűlés különmegbízottja a magyarkérdésben.

Zajtay Imre (1912–1983) jogász, egyetemi tanár. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán tanult. 1935-ben a politikatudomány doktora lett. 1948-ban Párizsba emigrált, ahol jogi doktori címet szerzett. 1957-ben a Nemzetközi Jogtudományi Egyesület főtitkára. 1961-től a mainzi egyetem professzora, 1970-től a Nemzeti Kutatóközpont igazgatója Párizsban.

Források

1 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntető iratok 180/1958. (*Megjegyzés:* A kötetben szereplő dokumentumokat a mai helyesírás szerint közöljük; az eredeti szövegek szintaktikai hibáira *(!)* jellel hívjuk fel a figyelmet. A dokumentumokban eredetileg kiemelésre használt aláhúzásokat kurziválással adjuk vissza.)

2 Vö. Gati, Charles: *Hungary and the Soviet Bloc.* Duke University Press, 1986. 85. o., és *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948.* Századvég Kiadó, Budapest 1994. Gati idézi azt az 1944. november 12-i moszkvai titkos utasítást, mely szerint a magyar kommunista párt tagjai ne kerüljenek kiemelkedő pozíciókba, amikor csak lehetséges, a párt céljait más módon, más pártokon keresztül valósítsák meg.

3 L. Zinner Tibor: *Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése.* Zrínyi Kiadó, Budapest 1991.

4 Ries István: „A népbíróság védelmében." In: *Népbírósági Közlöny,* 1945. november 8. 1. sz. 1. o.

5 Kornai János: „Mit jelent a »rendszerváltás«? Kísérlet a fogalom tisztázására." *Közgazdasági Szemle,* 2007. április. 303–321. o.

6 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XX–5–d–660/1989. Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégium.

7 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XX-5-d-660/1989. Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégium; Uo. 16. o.

8 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-A-83-b-TÜK 0677/12. Minisztertanács. Előterjesztések és határozatok.

9 A hátrányok a következők voltak: a szabadságvesztés tartalma nem számított szolgálati időnek; az öt évet meghaladó szabadságvesztés-büntetés esetén a megelőző szolgálati időt nem lehetett figyelembe venni; egyes bűncselekmények miatti elítélés esetén 1975. július 1-je előtt csökkenteni lehetett a nyugdíjat; egyes bűncselekmények miatti elítélés esetén 1975. június 30. és december 31. között a bűncselekmény elkövetését megelőző szolgálati időt nem lehetett figyelembe venni.

10 A dokumentumban szereplő szám alátámasztására nem szerepel adat az előterjesztés anyagai között, így a rendkívül magas szám a későbbi kutatások alapján erősen túlzó becslésnek tekinthető.

11 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-A-83-b. Minisztertanács. Előterjesztések és határozatok. Előterjesztés a Minisztertanács 3264/1989. sz. határozatához. 1989. szeptember 21.

12 Szíjártó Károly 1948 és 1950 között az Igazságügyi Minisztériumban letartóztatóintézeti hadnagy, 1950 és 1951 között a budapesti büntető törvényszéken bírósági fogalmazó volt. 1951-ben a Katonai Felsőbíróságra került tanácsjegyzői állásba, 1952 és 1955 között a pécsi katonai bíróság elnökhelyettese volt. 1953 és 1955 között a Katonai Felsőbíróság ítélőbírája, 1955 és 1975 között a Legfelsőbb Bíróság katonai kollégiumának bírája, 1975-től 1990-ig legfőbb ügyész.

13 Királyfalvi Miklós lelkiállapotát legjobban Pál József 1989-es tanúvallomása világítja meg. Pál József Királyfalvi Miklós gimnáziumi osztálytársa volt, később is többször találkozott vele. Pál József a Nemzeti Parasztpárt Szabolcs megyei titkára volt, így ismerte a szintén parasztpárti ügyészt, Bodonyi Mártont is. Később egy fogadáson találkozott Bodonyi Mártonnal, aki szóba hozta a Pócspetri-ügyet. Az ügyész azt mondta, hogy Királyfalvi rezignáltan úgy nyilatkozott, egy ember meghalt, tehát egy másik embernek is ezért meg kell halnia.

14 A népbírósági eljárás csak a hivatalos része volt a falubeliekkel szemben folytatott eljárásnak. A perben elítélteket az állambiztonság még évekig figyelte, majd a még életben lévőket 1972-ben törölték az operatív nyilvántartásból.

15 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-A-83-b-3264/1989. Minisztertanács. Előterjesztések és határozatok.

16 A legújabb kutatások szerint az internáltak száma 1945 és 1950 között meghaladta a 40 000-et. Lásd erre részletesebben: Pál Zoltán: „Internálások Magyarországon (1945–1953)". *Kommentár* 2010. 2. sz. 61–73. o.

17 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-A-83-b-3264/1989. Minisztertanács. Előterjesztések és határozatok.

18 Az Országgyűlés 20/1989. (XI. 1.) OGY határozata. *Magyar Közlöny* 1989. 78. sz.

19 1989. évi XXXVI. törvény.

20 1990. évi XXVI. törvény.

21 1992. évi XI. törvény.

22 A Minisztertanács 72/1989. (VII. 4.) MT rendelete. *Magyar Közlöny* 1989. 45. sz.

23 A Minisztertanács 104/1989. (X. 4.) MT rendelete. *Magyar Közlöny* 1989. 67. sz.

24 A Minisztertanács 108/1989. (XI. 1.) MT rendelete

25 Az 1957. tavaszi intéző bizottsági határozatokon kívül nincs fellelhető nyoma annak, hogy az MSZMP vezető szervei az igazságszolgáltatás politikai szintű irányítását napirendre tűzték volna. A fejezetben ismertetett PB- és KB-üléseken kívül „Javaslat büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről" napirendi pont a PB 1959. március 17-én tartott ülésén szerepelt.

26 Budapest Főváros Levéltára XXV. 60. b. Fővárosi Főügyészség TÜK igazgatási iratok Ig. 014/1957. „Gondolatok a törvényesség fogalmáról." Írta: Dr. Szénási Géza. Szénási Géza (1919–1979) 1956. november 16. – 1975. november 30. között legfőbb ügyész.

27 Uo.

28 Uo.

29 Uo.

30 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/33. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság.

31 A jelentést 1957. májusi keltezéssel Biszku Béla belügyminiszter, Szénási Géza legfőbb ügyész és Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter készítette.

32 A PB előtti vitában Marosán György kérdésére Nezvál Ferenc pontosította a halálos ítéletek számát. „A statáriális bíróságok 59 halálos ítéletet hoztak, ebből 17 kegyelmet kapott, a többin végrehajtották az ítéletet. A polgári bíróság eddig 33 halálos ítéletet hozott, ebben még nincs benne a miskolci 14, magyaróvári 6, Tóth Ilona és még további 3 olyan ítélet, melyet a Legfelsőbb Bíróság hozott az utolsó egy hónap alatt. A halálos ítéletek száma eszerint 58–59."

33 Uo.

34 Az „ellenforradalom" kifejezést használom a továbbiakban abban az esetben, amikor egy korabeli forrás tartalmát foglalom össze.

35 Uo.

36 Uo.

37 Uo.

38 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/41. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság.

39 Nezvál Ferenc ülésen elhangzott tájékoztatása szerint másodfokon összesen 102 halálos ítéletet szabtak ki, ebből 70 a politikai bűncselekmény miatt elítélt. „Ebből 82 főt felakasztottunk, 20 főn nincs végrehajtva még az ítélet."

40 A börtönbüntetésekből a politikai bűncselekményeknél 920, az egyéb bűntetteknél 5861 esetben felfüggesztették a büntetés végrehajtását.

41 Nezvál Ferenc közlése szerint az első fokon elítéltek közül 3281 személy büntetése emelkedett jogerőre.

42 Uo. 66. o.

43 *Uo. 64. o.*

44 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/54. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság

45 Uo.

46 Uo.

47 Az együttes utasítás végrehajtásából adódó feladatok miatt, illetve az egységes értelmezés érdekében sor került a belügyminiszter, az igazság-

ügy-miniszter és a legfőbb ügyész 9/1958 BM számú együttes utasításának kiadására a letartóztatottak osztályhelyzetének, az általuk elkövetett bűncselekmények politikai vagy köztörvényi jellegére, valamint a visszaesők fogalmának meghatározására. Az utasítás felsorolta azokat, akiket a büntetőeljárás során osztályidegennek kell tekinteni. Ebbe a fogalomkörbe tartoztak azok, akik kizsákmányolásból éltek: a volt tőkések, gyárosok, üzemtulajdonosok, nagykereskedők, bérháztulajdonosok, vállalkozók, arisztokraták, földbirtokosok és kulákok. Ezenkívül ugyanezen elbírálás alá estek a főjegyzőkig bezárólag azok a személyek, akik a felszabadulás előtti államapparátusban és állami intézményeknél vezető beosztásban voltak; a volt horthysta politikai rendőrség valamennyi beosztottja, a rendőrség, a honvédség volt hivatásos állományába tartozók, a VKF/2 vezetői, tisztjei és valamennyi beosztottja, a jobboldali pártok és szervezetek vezetői és országgyűlési képviselői. Alkottak még egy harmadik kategóriát is, akik az előzőekbe nem tartoztak bele, de az összes körülményt figyelembe véve megállapítható volt, hogy deklasszált elemek: például egyházi személyek, papok, urasági intézők. Az utasítás meghatározta a politikai bűntettes fogalmát is: politikai bűntettes az a személy, aki a hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása (a továbbiakban BHÖ) I., II. és IV. fejezetében meghatározott bűncselekményt követte el. Külön kiemelte az utasítás a BHÖ 4–7., 31–34., 48., 48/A., 48/B., 48/C. pontjait, a BHÖ III. fejezetét, a BHÖ 107–115., 237–239. pontjait.

48 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 4/14. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság. Közli: *Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei.* Szerk. és jegyzetek Némethné Vágyi Karola, T. Varga György, Ujváry Gábor. Magyar Országos Levéltár. Bp. 1997. 153–168. o.

49 Uo.

50 „1. A Központi Bizottság tudomásul veszi, hogy a Magyar Népköztársaság igazságügyi szerveinek szabad folyást kell engedni a törvény által előírt büntetőeljárás lefolytatására: Nagy Imre, Donáth Ferenc, Szilágyi József, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós, Fazekas György, Táncos Gáspár [sic!] és Haraszti Sándor állampolgárokkal szemben. 2. Törvénybe ütköző cselekményeikre eljárási kegyelmet kell biztosítani és nem kell büntetőeljárást indítani: Szántó Zoltán, Lukács György, Vas Zoltán, Újhelyi Szilárd és Rajk Lászlóné állampolgárokkal szemben. 3. Szabad folyást kell engedni a büntetőeljárás lefolytatására továbbá Tildi [sic!] Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Gimes Miklós, Erdős Péter és a megszökött Király Béla állampolgárokkal szemben. 4. Törvénybe ütköző kisebb súlyú cselekményeikre eljárási kegyelmet kell biztosítani és nem kell büntetőeljárást indítani továbbá: Deszpot László volt r. őrnagy, Vári József volt áv. őrnagy, Kiss István volt r. alezr., Lantos József volt r. őrnagy, Szűcs Miklós volt h. ezr., Pártai Tivadar v. képviselő állampolgárokkal szemben." Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 4/14. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság.

51 A KB a diplomáciai bonyodalmak elkerülése érdekében arról is döntést hozott, hogy a PB írásban tájékoztassa a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége Központi Bizottságának elnökét arról, hogy „az aláírás időpontjában előttünk nem ismert, utólag kiderült súlyos tények teljesen hatálytalanították szóban forgó személyekkel kapcsolatos 1956. november 19-i kétoldalú megállapodást, s így ez a magyar szervekre többé semmiféle kötelezettséggel nem jár." Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 4/14. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság. A Nagy Imre-csoporttal kapcsolatos magyar és jugoszláv diplomáciai tárgyalásokra l.: *Top Secret. Iratok a magyar–jugoszláv kapcsolatok történetéhez. Magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1956. Az állami és pártkapcsolatok rendezése, az októberi felkelés, a Nagy Imre-csoport sorsa. Dokumentumok.* Az iratokat gyűjtötte, válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Kiss József, Ripp Zoltán, Vida István. MTA Jelenkor-kutató Bizottság 1995.

52 Uo.

53 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 4/15/1. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság. Közli: *Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei.* Jegyzetek: S. Kosztricz Anna, Némethné Vágyi Karola, Simon István, Soós László. Magyar Országos Levéltár, Bp. 1999. 237–249. o.

54 Nagy Imre és társai perének hátteréről és az ezzel kapcsolatos politikai döntéshozatalról részletesen l. Rainer M. János: *Nagy Imre 1953–1958.* 1956-os Intézet, Bp. 1999.

55 A jelentésről a PB-tagok ebben az esetben is vitáztak. A polémia főként az internálási rendszerről, illetve annak fenntarthatóságáról bontakozott ki. A vita egy bizonyos pontján azonban, amikor is Szénási Géza és Biszku Béla között szópárbaj kezdődött arról, hogy az ügyészség határozatait a belügyi szervek semmibe veszik, a PB zárt ülést rendelt el. A zárt ülésen elhangzottakról nem készült jegyzőkönyv.

56 *Magyar Közlöny* 93. szám, 1956. november 12.

57 *Magyar Közlöny* 100. szám, 1956. december 11.

58 *Magyar Közlöny* 102. szám, 1956. december 13.

59 Az 1957. évi 62. számú törvényerejű rendelet a rögtönbíráskodási eljárás megszüntetéséről 1957. november 3-án jelent meg a *Magyar Közlöny*ben (117. szám). „A törvényes rend és közbiztonság helyreállítása terén az elmúlt egy év alatt elért számottevő sikerek lehetővé teszik az átmeneti időre bevezetett rögtönbíráskodási eljárás megszüntetését" – indokolt a tvr. bevezetője. A folyamatban lévő ügyek tárgyalására a polgári bíróságokat jelölte ki a tvr., illetve lehetőséget adott az ügyésznek arra, hogy népbírósági eljárás lefolytatását indítványozza.

60 A 2/1957. évi kormányrendelet értelmében nélkülözhetetlen közérdekű üzem minden olyan állami, mezőgazdasági, ipari vagy kereskedelmi üzem, amelyben a rendszeresen foglalkoztatott dolgozók száma meghaladja a 100 főt.

61 A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 6/1956. (XII. 11.) rendelete a rögtönbíráskodás részletes szabályainak megállapításáról. *Magyar Közlöny* 101. szám 1956. december 12.

62 A tíztől tizenöt évig terjedő börtönbüntetés kiszabását abban az esetben tette lehetővé a jogszabály, ha a köznyugalom helyreállítása és a társadalom rendjének védelme a halálbüntetés alkalmazását nem tette szükségessé. Emellett előírta, hogy a huszadik évét még be nem töltött terhelt esetében halálbüntetés helyett tíztől tizenöt évig terjedő börtönbüntetést, a tizennyolcadik évét még be nem töltött terhelt esetében öt évtől tíz évig terjedő börtönbüntetést kell kiszabni.

63 A rögtönbíráskodás eljárási szabályai – az állam védelmét szolgáló gyorsaság érdekében – megfosztják a terheltet a rendes eljárásban őt megillető garanciáktól. Az eljárás leghosszabb időtartama (az ítélethozatalt is beleértve) háromszor huszonnégy óra lehetett. Az eljárás a szóbeliségre és a nyilvánosság kizárására épült, az ügyész a vádat a zárt tárgyaláson terjesztette elő szóban. A bíróság az ítélethozatalkor nem mérlegelhette az esetleges enyhítő körülményeket. A bíróság határozata ellen perorvoslatnak nem volt helye. A határozatot hozó bíróság mérlegelhette, hogy az elítéltet kegyelemre ajánlja-e. Ha a kegyelemre nem tartotta méltónak, azonnal intézkedett az ítélet végrehajtásáról. A kegyelmi kérvénynek a büntetés végrehajtására nem volt felfüggesztő hatálya, a büntetést az ítélet kihirdetésétől számított két órán belül végre kellett hajtani. Lényegét tekintve hasonló funkciót töltött be a gyorsított eljárás is. A gyorsított eljárásról szóló szabályok azonban nem írtak elő az eljárás lefolytatására vonatkozó szigorú határidőket, csak annyit rögzítettek, hogy a tárgyalást (a fellebbezési tárgyalást is) a lehető legrövidebb időn belül meg kell tartani. Ezenkívül lehetővé tette a perorvoslatot, amelyet a Legfelsőbb Bíróság két hivatásos bíróból és három népi ülnökből alakított különtanácsa

bírálhatott el. A gyorsított eljárás szabályai szerint jártak el a Legfelsőbb Bíróság és az egyes megyei bíróságok szervezetén belül felállított népbírósági tanácsok, ahol a politika által megválasztott bírák személye is garantálta a pártos ítélkezést.

64 A határozat 1956. december 15-i keltezéssel jelent meg. A határozatot azzal a megjegyzéssel adták ki, hogy a *Magyar Közlöny*ben nem kell közzétenni. Közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei V. kötet 1956. november 14. - 1957. június* 26. Szerk. és jegyzetek: Baráth Magdolna, Feitl István, Némethné Vágyi Karola, Ripp Zoltán, Napvilág Kiadó 1998., 326. p.

65 Beszámoló az 1956. évi október 23-a után kialakult büntetőbírói gyakorlatról BFL XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966. 315. VIII. igazságügy-miniszteri felügyeleti tájékoztatók. Vö. 58. sz. jegyzet.

66 Marosán György 1957 februárjában az ügyészek országos konferenciáján sommásabban fogalmazott: „Minden megbecsülésem azoknak, kik vállalták a terheket, a katonáknak, kik a gyorsítottban ítélkeztek, mert a civil uraknak ez nem tetszett." MOL M- KS 288. f. 30/1957 MSZMP Központi Szervei Adminisztratív Osztály 12. ő. e. A probléma teljességének megértéséhez hozzátartozik, hogy a katonai bírák közül is többen lemondtak tisztségükről a rögtönbíráskodás bevezetése miatt. Vö. Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere.* Hamvas Intézet Bp., 2001. 179–180. o.

67 A statisztikai adatokat tartalmazó jelentést Jahner-Bakos Mihály hadbíró ezredes, az Igazságügy-minisztérium katonai főosztályának vezetője készítette. Az adatok a katonai bíróságok 1957. november 3-ig lefolytatott statáriális eljárásainak eredményét mutatják. MOL-XIX-B-1-ai Belügyminiszteri (közvetlen) iratok. A forradalmat követő megtorlás összefoglaló statisztikai adataira l. még Horváth Miklós: „A forradalmat követő megtorlás a katonai igazságügyi szervek tevékenységének tükrében." In: *Katonai perek 1945–1958.* Szerk. Okváth Imre. Történeti Hivatal Bp., 2001. 199–239 o. és Markó György: „A katonai bíróságok statáriális ítéletei 1956. december - 1957. október között" In: *Hadtörténelmi Közlemények* 1996. 3. sz. 115–129. o.

68 Uo.

69 *Magyar Közlöny* 5. szám 1957. január 15.

70 Uo.

71 Domokos József legfelsőbb bírósági elnök megnyitója az országos bírói értekezleten 1957. március 28. Közli: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2.* Szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor. Bp. 1993. 704. o.

72 Beszámoló az 1956. évi október 23-a után kialakult büntetőbírói gyakorlatról. Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966. 315. VIII. Igazságügy-miniszteri felügyeleti tájékoztató.

73 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/20. Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottság. Közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei II. kötet 1957. január 25. - 1957. április 2.* Szerk. és jegyzetek: Némethné Vágyi Karola és Urbán Károly. Intera 1993., 345. o.

74 Ugyanezen az ülésen az Intéző Bizottság egyetértett a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa felállításával is. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/20. Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottság. Közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei II. kötet 1957. január 25. - 1957. április 2.* Szerk. és jegyzetek: Némethné Vágyi Karola és Urbán Károly. Intera 1993. 339–376. o.

75 *Magyar Közlöny* 40. szám 1957. április 6.

76 Az MSZMP Intéző Bizottsága először 1957. április 6-án szavazott a Legfelsőbb Bíróság mellett működő népbírósági tanács tagjairól. Ennek alapján a népbírósági tanács tagjai: Keresztes Sándor, Bíró Mihály, Rudas Ernő, Massi Lajos és Lakatos Péterné. Az iratanyag mellett megtalálhatók a különbíróság tagjainak életrajzai is. Keresztes Sándor eredeti foglalkozása lakatos volt; 1945 után szófiai követ, majd 1956 elejéig a márianosztrai fegyház igazgatója volt, a forradalom idején a felkelők a lakásán leütötték, és kórházba is került. Bíró Mihály eredetileg cipész, 1953-tól a Közlekedési Szakszervezet titkára volt, ahonnan a forradalmi bizottság leváltotta. Rudas Ernő eredeti foglalkozása asztalos, 1956 októberéig Csepelen párttitkár volt, innen a munkástanács eltávolította. Massi Lajos eredeti foglalkozása hentes, 1945-től a Vágóhíd igazgatója volt. Lakatos Péterné 1948-tól a Budapesti Pártbizottság függetlenített agitációs és propaganda előadója volt. Férjét a budapesti pártház ostrománál agyonlőtték, őt magát is többször agyonlövéssel fenyegették meg, lakását kirabolták. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 8/15. Magyar Szocialista Munkáspárt Vezetőtestületek röpszavazásai. A röpszavazásról készült tisztázatot közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei V. kötet 1956. november 14. – 1957. június 26.* Szerk. és jegyzetek: Baráth Magdolna, Feitl István, Némethné Vágyi Karola, Ripp Zoltán. Napvilág Kiadó 1998., 298. o. Az 1957. április 9-én tartott Ideiglenes Intéző Bizottság ülésén a következő tagokról született döntés: Goda János, Válas József, Varga István, Fehér Kálmán, Dudás János, Szabó Sándor, Németh Ferenc, Sulyán György, Beér János és Maróthy Károly. A jegyzőkönyv mellett megtalálhatók a különbíróság tagjainak életrajzai is. Goda János eredetileg kovács volt, 1952-től Tatabányán üzemvezető, a forradalom alatt megverték. Válas József eredeti foglalkozása aranyműves volt, 1956-ban a XVIII. kerület titkára. Fehér Kálmán eredeti foglalkozása kereskedősegéd volt, 1956 októberétől a karhatalomnál teljesített szolgálatot. Varga István a Duclos gyár igazgatója volt. Dudás János 1945 után a NÉKOSZ-nál dolgozott. Szabó Sándor az I. Forradalmi Karhatalmi ezred 1. zászlóaljának intéző bizottsági elnöke rendőr ezredesi rangban. Németh Ferenc az Építőmunkás Szakszervezet Központi Vezetőségének tagja volt. Sulyán György karhatalmista, részt vett a XII. kerületi pártház védelmében. Beér János a tatabányai karhatalmi ezred századparancsnoka volt. Maróti Károly [sic!] eredeti foglalkozása villamos kocsivezető volt, majd az I. kerületi tanács VB-elnöke lett. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/21. Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottság. Az ülés jegyzőkönyvét közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei III. kötet 1957. április 5. – 1957. május 17.* Szerk. és jegyzetek: Baráth Magdolna és Feitl István. Intera 1993., 54. o.

77 Nezvál Ferenc az Elnöki Tanács elé benyújtott előterjesztésében a súlyosítási tilalom jogi alapelvének figyelmen kívül hagyását azzal indokolta, hogy a bűnüldözés hatékonyságát azzal is biztosítani kell, hogy a politikai jellegű bűncselekmények egységes jogi megítélést nyerjenek. Emellett az objektív igazság érdekében is szükséges, hogy az első fokon törvénysértően kiszabott enyhe büntetést súlyosbítani lehessen. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX–A–83–b. Minisztertanács. Előterjesztések és határozatok.

78 *Magyar Közlöny* 66. szám 1957. június 15.

79 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966. 315. IX. Igazságügy-miniszteri felügyeleti tájékoztatók.

80 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/76. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság.

81 Uo.

82 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/226. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság.

83 A javaslatot Kaszás Ferenc és Nezvál Ferenc készítette.

84 *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1961.* Közzéteszi az Igazságügy-minisztérium közreműködésével a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága. Bp. 1962., 115. o.

85 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX–E–1–j. Igazságügyi Minisztérium Bírósági, közjegyzői és ügyvédi osztály. Az 1956-ot követő felelősségre vonás szakirodalmában többen foglalkoztak a politikai megtorlás méreteivel. Különösen a halálra ítéltek és a kivégzettek számával kapcsolatban jelent meg többféle szám. A Kahler Frigyes vezette Tényfeltáró Bizottság 1994-ben megközelítően 400 halálra ítéltről írt a jelentésében (*Sortüzek–1956. II. jelentés. Antológia.* Lakitelek 1994., 24. o.). Szakolczai Attila ugyanebben az évben a bírósági iratok módszeres átvizsgálása után arra a megállapításra jutott, hogy 1956 és 1961 között forradalmi cselekményekért 229 személyt végeztek ki (Szakolczai Attila: „A forradalmat követő megtorlás során kivégzettekről." In: Évkönyv III. 1994. 1956-os Intézet Bp. 1994. 237–256. o.). Lényegében ugyanezt a számot fogadta el az 1996-ban megjelent *1956 kézikönyve* is, azzal a finomítással, hogy beleszámította még a börtönben meghalt Losonczy Gézát, Szigethy Attilát és Zöld Ádámot (*1956 kézikönyve. Megtorlás és emlékezés.* Szerk.: Kende Péter. 1956-os Intézet Bp., 1996. 7–9. o.). Ezt az adatot fogadta el Romsics Ignác is a korszakról készült összefoglaló munkájában (Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó Bp. 2000., 406. o.), míg Gyarmati György több mint 300 embert említ, akiket bizonyosan a forradalomban való részvételük miatt végeztek ki (*Magyarország a XX. században I. kötet. Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás.* Főszerk. Kollega Tarsoly István, Babits Kiadó Szekszárd, 1996., 217. o.). Zinner Tibor is azon az állásponton van, hogy 229 fő esetében egyértelműsíthető, hogy a forradalomban való részvétele miatt végezték ki. Ő 1963-ig vizsgálta a megtorlás statisztikai adatait, véleménye szerint 1963 végéig 26 621 személyt marasztaltak el (Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere.* Hamvas Intézet 2001., 421. o.). Levéltári kutatásaim alapján a politikai vezetés számára számos statisztika készült a megtorlás „eredményességéről". Ezek többnyire részadatok, és abban az esetben közlöm őket, amennyiben a Politikai Bizottság, illetve a Központi Bizottság érdemben foglalkozott azokkal, és döntéseit is ezekre alapozta. Összefoglaló statisztikát készített még Marosán György részére a Legfőbb Ügyészség politikai osztálya 1961-ben. Eszerint 1957 és 1961 között forradalmi cselekmények miatt 9669 személlyel szemben emeltek vádat, közülük 223 személlyel szemben hoztak halálos ítéletet, akik közül 198 személyt végeztek ki. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XX–10–k Legfőbb Ügyészség Politikai Osztály 150. doboz 70033/1961.

86 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX–E–1–j Igazságügyi Minisztérium Bírósági, közjegyzői, ügyvédi osztály

87 „Beszámoló az 1956. évi október 23-a után kialakult büntetőbírói gyakorlatról." A beszámoló 1957. április 16-i keltezésű. Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966. 315. VIII. Igazságügyminiszteri felügyeleti tájékoztatók.

88 Uo.

89 Uo.

90 A beszámoló a tettleges bántalmazás politikai jellegét tartotta döntő tényezőnek. Példaként emelte ki, hogy a sümegi járásbíróság nem ismerte fel, hogy az elkövetők a felekezeti izgatást valósították meg akkor, amikor 1956. október 26-án bezúzták Weisz József ablakát, a nyitott ablakon útburkoló köveket dobáltak be, és kényszerítették a sértettet, hogy vetkőzzön le és énekelje el a himnuszt, miközben többen villanylámpával világították meg.

91 Uo.

92 A vitatott jogszabályhely az 1956. évi 28. törvényerejű rendelet 2. § (2) bekezdése: „Azok, akik a jelen törvényerejű rendelet kihirdetése és a be-

szolgáltatási határidő között fegyvereiket stb. beszolgáltatják, fegyverrejtegetés címén nem büntethetők."

93 Uo.

94 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára–XIX–E–1–z Igazságügyi Minisztérium TÜK iratok 0064/1957. A jelentés 1957. szeptember 26-i keltezésű, Jászai Dezső minisztériumi osztályvezető készítette. Az előterjesztés az Igazságügy-minisztérium Kollégiumának 1957. október 5-i ülésén hangzott el.

95 Az ügyek 90%-a népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekmény, ilyen irányú mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezése, vezetése, illetve az ilyenekben tevékeny részvétel vagy azok előmozdítása volt. Az ügyek kisebb hányada (10%) fegyver, lőszer és robbanóanyag rejtegetése, gyilkosság, szándékos emberölés és ezek kísérlete volt.

96 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára–XIX–E–1–z Igazságügyi Minisztérium TÜK iratok 0064/1957.

97 Uo.

98 A jelentésből az is kitűnik, hogy ez nem a Legfelsőbb Bíróság hibája volt. A Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa elé ugyanis nemcsak a megyei népbírósági tanács határozatai ellen bejelentett fellebbezések kerültek, hanem azok az ügyek is, amelyeket a legfőbb ügyész ott terjesztett elő, vagy a Legfelsőbb Bíróság elnöke az ügyet a tanács hatáskörébe vonta. A legfőbb ügyész sok esetben élt is ezzel a jogával, főként célszerűségi szempontok miatt. Azért tette ezt, mivel ezen eljárás keretében lehetőség volt az ítélet hatályon kívül helyezése nélkül a büntetés súlyosbítására (nem érvényesült a *reformatio in peius* tilalma).

99 A Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatát és az egységes irányítás hiányát az alsóbíróságok is kifogásolták. Különösen elfogadhatatlannak találták azt a gyakorlatot, hogy egy községben megtartott, mindenfajta atrocitás nélkül lezajlott gyűlés esetében is ki kellett mutatni az országos méretű „ellenforradalmi mozgalommal" való összefüggést és ezért a legsúlyosabb büntetés kiszabását várták tőlük.

100 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. Vegyes iratok. A tájékoztató az MSZMP Budapesti Bizottsága számára készült.

101 Uo.

102 „A kormány nem tűri meg, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők eseményeiben részt vettek." In: *Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról.* 1956-os Intézet Bp. 1996., 207. o.

103 Közli: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2.* Szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor. Bp. 1993. 710–712 o.

104 Molnár László 1950-től 1962-ig bíró a Legfelsőbb Bíróságon, a büntető kollégium vezetője volt.

105 A Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiuma 1957. március 22-én tartott ülésén fogadta el az állásfoglalást. Közli *Kahler Frigyes: Joghalál Magyarországon 1945–1989.* Zrínyi 1993., 220–224. o.

106 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 007001/1957. 0079/1957 I.M.TÜK.

107 A Fővárosi Bíróság 1957. november 23-án kelt jelentése szerint a Fővárosi Bíróságon 156 „ellenforradalmi jellegű" ügyet tárgyaltak, ezekben az ügyekben 250 személyt vontak vád alá. A munkás osztályhelyzetűek

száma 107 fő volt, értelmiségi és kisiparos 99, osztályellenség 22, egyéb származású 22. A munkás osztályhelyzetűek közül 49 személyt vádoltak kiemelkedő társadalmi veszélyességű bűncselekménnyel. Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok 007001/1957.

108 BHÖ 1. § (2) bekezdés.

109 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 007001/1957. 0079/1957 I.M.TÜK.

110 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 007001/1957. 0079/2/1957 I.M.TÜK.

111 A Fővárosi Bíróság elnöke válaszában 5 kifogásolható ítéletet jelölt meg.

112 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 8001/1958. 001/3/1958. I.M. TÜK.

113 Uo.

114 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966. 315. IX: Igazságügy-miniszteri felügyeleti tájékoztatók.

115 Uo.

116 Budapest Főváros Levéltára XXV. 60. b. Fővárosi Főügyészség TÜK Igazgatási iratok. 0055/1959.

117 Az elemzés konkrét példaként említette a Tóth Ilona ügyében zajló eljárást, ahol az ügy adatai alapján az eljáró bíró hívta fel a nyomozó hatóságok figyelmét Angyal István szervezkedési ügyének jelentőségére.

118 Uo.

119 Uo.

120 Szakács Ödön statisztikai adatokkal is igazolta állítását. 1957-ben a szervezkedés miatt elítéltek 33%-a kapott 10 évet meghaladó vagy életfogytig tartó büntetést, az elítéltek 12%-át halálbüntetéssel sújtották, 1 évet meg nem haladó börtönbüntetést viszont csak az elítéltek 3%-ával szemben alkalmaztak. Az 1958-as évben egy kicsit változtak az arányok. A halálbüntetések aránya ugyanakkora (12%) maradt, az 1 évet meg nem haladó büntetések arányszáma azonban egy kicsit kedvezőbb lett: 9,4%.

121 A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 1957. évi működéséről szóló beszámolója. Aláírója dr. Lee Tibor, a büntető kollégium vezetője. Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966. 315. IX. Igazságügy-miniszteri felügyeleti tájékoztatók.

122 BHÖ 1. §.

123 BHÖ 1. § (1) bekezdés.

124 A forradalmi bizottságok a települések közigazgatásának irányítására jöttek létre, a munkástanácsok pedig a munkásság politikai törekvéseinek képviseletére. A két szervezet közötti kapcsolódási pontot az jelenthette, hogy a munkástanácsok aktívan részt vettek a helyi politikai vezetésben is, illetve 1956. november 4. után megkezdődött a területi munkástanácsok megalakítása. A létrejött Nagy-budapesti Központi Munkástanács tevékenysége a kettős hatalom kialakulásának veszélyét jelentette a Kádár-kormány számára.

125 Uo.

126 Uo.

127 Az ügyészi és bírói kart sújtó tisztogatásokról részletes adatokat közöl Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere.* Hamvas Intézet Bp. 2001., 179–189. o.

128 A dokumentumot közli: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2.* Szerk.: Horváth Ibolya, Solt Pál, Szabó Győző, Zanathy János, Zinner Tibor. Bp. 1993., 688. o.

129 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XIX-B-1-y Belügyminisztérium miniszter-helyettesi értekezletek 1957. május 6. 6-362/1-1957. Jelentés az MSZMP Intéző Bizottságához a bíróságok helyzetéről.

130 Uo.

131 A politikailag megbízható bírói kar megteremtése érdekében 1957 májusára megtörtént a tisztogatás. „Ellenforradalmi" vagy nem kielégítő politikai magatartás miatt az Igazságügy-minisztériumban 20 személyt leváltottak, a bíróságokról 54 bírót, 16 közjegyzőt és 18 fogalmazót bocsátottak el. 38 bírót idős kora, illetve szakmai képzetlensége miatt küldtek el. Az elbocsátott bírák helyére részben a bírósági fogalmazók közül neveztek ki bírákat, részben más területről hoztak „politikailag fejlett elvtársakat", részben visszavettek 22, korábban elbocsátott bírót, akik az „ellenforradalom" alatt kifogástalanul viselkedtek.

132 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M-KS 288. f. 30/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 11. ő. e. A jelentés a Legfőbb Ügyészség, a Legfelsőbb Bíróság, a Fővárosi Ügyészség, a Fővárosi Bíróság, a Borsod Megyei Ügyészség és a Borsod Megyei Bíróság adatai alapján készült.

133 A Legfelsőbb Bíróságon az 1945 előtti szolgálati jogviszonnyal rendelkező 19 bíró (az összbírói létszám 31 fő) közül munkás származású 3 fő, paraszt származású 3 fő, értelmiségi, kisiparos, kiskereskedő, alkalmazott stb. származású 15 fő. A Fővárosi Bíróságon a 67 régi bíró közül (a bírói létszám 106) munkás származású 2 fő, paraszt származású 4 fő, értelmiségi származású 36 fő, kisiparos, kiskereskedő, alkalmazott származású 25 fő.

134 Uo.

135 Uo.

136 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XX-5-a-1958. El. I. D. 1. Legfelsőbb Bíróság Elnöki Osztály

137 Uo.

138 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M-KS 288. f. 30/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 12. ő. e. 5. o.

139 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M-KS 288. f. 30/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 11. ő. e.

140 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. Vegyes iratok. 1957. Ig. 02.

141 Uo.

142 Javasolták, hogy Hunyadi Béla fővárosi ügyészhelyettest és Szabó Lajost, a II. kerületi ügyészség vezetőjét távolítsák el az apparátusból. Az előbbi a pártközpontban dolgozott korábban, az utóbbi a Markó utcai igazságügyi MDP pártszervezetének csúcstitkára volt. Marton Pálné és Vámos Györgyné, az V. és XIII. kerületi ügyészség vezetői esetében pedig azt javasolták, hogy kerüljenek alacsonyabb beosztásba, mert korábban balosok voltak.

143 A jelentéshez *A fővárosi ügyészség ütőképességére jellemző adatok* címmel készült statisztikai összefoglaló táblázat. 194 fő volt a fővárosban az ügyészi létszám, ebből 191 állást töltöttek be. Munkás származású 39 fő, paraszt 40 fő, értelmiségi 41 fő, alkalmazott 48 fő, egyéb (kisiparos, kiskereskedő) 23 fő volt. Végzettség tekintetében 118 fő egyetemet végzett, 57-en ügyészi-bírói akadémiát, közülük 10-en az egyetemet is elvégezték,

illetve 41-en a jelentés időpontjában végezték az egyetemet. Párttagság szerint 116 MDP-tag volt, 99 fő MSZMP-tag, 92-en pedig pártonkívüliek voltak. 1945 előtt 3-an kerültek az ügyészségre, 1950 előtt 20-an, 1950-ben 5 fő, 1951-ben 5 fő, 1952-ben 18 fő, 1953-ban 23 fő, 1954-ben 30 fő, 1955-ben 24 fő, 1956-ban 24 fő, 1957-ben 39 fő.

144 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 11. ő. e.

145 Fontosabb államigazgatási szervnél, fontosabb vállalatnál jogi munkakörben nem helyezkedhettek el. Más államigazgatási szervnél és vállalatnál vezető jogi beosztást nem kaphattak. Ha ügyvédek lettek, az ügyvédség hivatali vagy társadalmi szerveiben közfunkcióra nem lehetett őket megválasztani, ügyvédi munkaközösségnek nem lehettek vezetői, védőként politikai perekben nem vehettek részt.

146 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 12. ő. e. 5. o.

147 1956. október 30-i keltezéssel jelent meg a Legfőbb Ügyészség forradalmi bizottmányának hirdetménye. A forradalmi bizottság tagjai Non György legfőbb ügyészt lemondásra szólították fel, emellett a hirdetmény közölte, hogy elrendelték a forradalomban való részvétel miatt letartóztatottak szabadlábra helyezését. „A Legfőbb Ügyészség Forradalmi Bizottmánya egyidejűleg intézkedett, hogy a tudomása nélkül esetleg egyes helyeken a felkelésben való részvétel miatt fogva tartott személyeket azonnal helyezzék szabadlábra." Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Admisztratív Osztály 12. ő. e.

148 Uo. 6. o. Külön kiemelte a Pest megyei ügyészség forradalmi bizottságát, ahol 10 ügyészt mozdítottak el állásukból, és felhívást vittek a Rádióhoz, amelyben követelték az ügyészség kapitalista forma szerinti átszervezését. Megemlítette továbbá a Hajdú megyei ügyészséget, ahol több ügyészt le akartak tartóztatni, és a Fővárosi Ügyészséget, ahol röplapok készítésénél segédkeztek.

149 Budapest Főváros Levéltára XXV. 60. b. Fővárosi Főügyészség TÜK Igazgatási iratok. 01/1957.

150 Budapest Főváros Levéltára XXV. 60. b. Fővárosi Főügyészség TÜK Igazgatási iratok. 011/1957.

151 Uo.

152 „Tájékoztató az ellenforradalomban aktívan részt vett személyek felelősségre vonásáról." Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. Vegyes iratok.

153 A 473 politikai cselekmény miatt közbiztonsági őrizetbe helyezett közül csak 17 munkás-paraszt származású maradt őrizetben.

154 Budapest Főváros Levéltára XXV. 60. b. Fővárosi Főügyészség TÜK Igazgatási iratok. 0040/1961.

155 Legfőbb Ügyész 52121/1957. számú leirata. A leiratot Rákos Ferenc osztályvezető kiadmányozta. Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. h. Fővárosi Bíróság TÜK elnöki iratok. 1966 315. VIII. Igazságügy-miniszteri felügyeleti tájékoztatók.

156 Lásd 1957. évi 24. számú törvényerejű rendelet.

157 Bűntettet követ el, aki a népi demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat. Az iránymutatásra azért volt szükség, mert sok esetben ezeket a cselekményeket az 1947. évi XIX. törvény *a szovjet-orosz katonai emlékművek és hősi temetők kegyeleti gondozása tárgyában* alapján minősítették. A törvény vétségnek minősítette és ötévi

fogházzal büntette a szovjet-orosz katonai emlékmű, hősi sír vagy hősi halott emlékére rendelt egyéb tárgy szándékos megrongálását, bemocskolását vagy egyéb módon történő meggyalázását.

158 A legfőbb ügyész 52121/1957. sz. utasítása.

159 Bűntett miatt büntetendő, aki a Magyar Népköztársaság alkotmányában meghatározott, népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt anyagi támogatásban részesíti.

160 Míg 1956-ban a letartóztatott átlag összlétszám 7,9%-a volt előzetes letartóztatásban, addig 1957-ben a 13 934 fős átlag létszám 25,6%-a került előzetes letartóztatásba. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1959. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 14. ő. e. Feljegyzés az MSZMP Központi Bizottság 1957. decemberi párthatározata végrehajtásának néhány büntetés-végrehajtási adatáról. Az összeállítást a Legfőbb Ügyészség Büntetőjogi Főosztálya készítette 1959. október 27-i keltezéssel.

161 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/33. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság 19. o.

162 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 5/41. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság. 62. o.

163 Uo.

164 MOL M–KS 288. f. 5/54. Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottság.

165 A jegyzőkönyvben számmal kiírva 800 000 ember szerepel.

166 Uo.

167 Nem világos, hogy Kádár milyen forrás alapján tesz említést 1 000 100 internáltról, valószínűleg nem reális számadatról van szó.

168 Uo.

169 Vö. az igazságügy-miniszter, a belügyminiszter és a legfőbb ügyész 103/1958. számú közös utasítása.

170 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1959. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 14. ő. e.

171 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára–XIX–B–1–z Belügyminisztérium Kollégiumi iratok. 10–140/6–1958. Az előterjesztés 1958. május 10-i keltezésű, Kovács Gyula bv. ezredes, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írta alá.

172 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 32/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Külügyi Osztály 7. ő. e.

173 1957. január 10-én az ENSZ Közgyűlése – amely korábban két határozatban is elítélte a november 4-i szovjet beavatkozást – fölállított egy öttagú különbizottságot. Ennek célja az volt, hogy Magyarországon és másutt vizsgálatot folytasson, tanúvallomások, valamint más bizonyító anyagok révén közvetlen megfigyeléseket végezzen, majd minderről jelentést tegyen a Közgyűlés előtt. Az ún. Ötös Bizottságban Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia és Uruguay képviseltette magát. Elnöke Alsing Emanuel Andersen, Dánia ENSZ-delegátusa, a jelentéstevő pedig az ausztrál Keith Charles Owen Shann volt. A bizottság másodtitkára Povl Bang-Jensen, az 1959-ben gyanús körülmények között, fiatalon elhunyt dán származású diplomata lett. A bizottság, amely köré szakértői kutatócsoport szerveződött, benne számos emigráns magyarral, összesen 111 személyt hallgatott meg az Egyesült Államokban, Svájcban, Olaszországban, Ausztriában és Nagy-Britanniában. Magyarország és Románia – ahol Nagy Imrét fogva tartották – arra való hivatkozással, hogy a bizottság tevékenységével meg-

szegi az ENSZ alapokmányát, nem engedélyezte saját területén a vizsgálatot. A jelentést, amely a forradalom legkorábbi tárgyilagos leírása, 1957. június 21-én terjesztették a Közgyűlés elé. A dokumentum szerint 1956 spontán felkelés, az összmagyarság forradalma volt, ami a nemzeti függetlenségért és az emberi méltóságért folytatott szabadságharccá fejlődött, és ezt a Szovjetunió brutális fegyveres agressziója nyomta el. Nagy Imre 1958. június 16-i kivégzését követően az Ötös Bizottság kiegészítő jelentést adott ki. Nem sokkal ezután, 1958 őszén a bizottság munkája ellehetetlenült, mivel egy jelentős szovjet gazdasági segély hatására Ceylon kilépett belőle. Felhasznált forrás: *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia.* Szerkesztette: Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv. Magyar ENSZ Társaság, 2006. http://mek.oszk.hu/12900/12960/12960.pdf

174 Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1956. október 28-án tárgyalni kezdte a magyar forradalmi eseményeket. 1956. november 4. után az ügy átkerült az ENSZ Közgyűlésének második rendkívüli sürgősségi ülésszakára, majd a november 12-én megnyíló XI. rendes ülésszakára. Ezt követően a magyarkérdés 1962 decemberéig az ENSZ napirendjén szerepelt, válsággócnak tekintették, és több vizsgálóbizottság foglalkozott az üggyel. A magyarkérdés lekerüléséig a Kádár-kormány nemzetközi elszigeteltségben tevékenykedhetett.

175 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 32/1957. Magyar Szocialista Munkáspárt Külügyi Osztály 1. ő. e.

176 A „Blutjustiz" német kifejezés, vérbíróságot jelent. A történelem során számos példát ismerünk a Blutjustizra VIII. Henriktől Hitlerig. Különösen ismert a Hitler ellen 1944. július 20-án elkövetett merénylet utáni megtorlás.

177 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1958. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 15. ő. e.

178 Uo.

179 Uo.

180 Déry Tibor az 1956-os forradalomban a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának tagja volt, a Petőfi Körben és az Írószövetségben többször felszólalt. 1957 áprilisában letartóztatták, 1957. november 13-án a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa 9 év börtönbüntetésre ítélte. 1960-ban a nemzetközi nyomás hatására szabadlábra helyezték, 1962-ig nem publikálhatott.

181 De Gaulle 1958 júniusában ismét visszatért a hatalomba, megkezdte az új alkotmány kidolgozása, amelyet szeptemberben népszavazáson közel 80%-os többséggel fogadtak el. Megszületett az V. köztársaság.

182 Uo. Valószínűleg az MJSZ-főtitkár magyarázkodása az adminisztratív osztály előtt, mivel első, rövidebb jelentése az 1958. szeptember 6-i dátumot viseli, míg a bővebb, értékelő jelentés szeptember 15-i keltezésű.

183 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1958. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 15. ő. e.

184 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 30/1958. Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív Osztály 15. ő. e.

185 A büntetőjog céljai között szerepel az általános megelőzés, vagyis a bűncselekmények elkövetésétől való visszatartás.

186 1950. szeptember 23-án az Amerikai Egyesült Államokban elfogadták az *Internal Security Act*et (McCarran-törvény), amely elrendeli a „kommunista szervezetek" nyilvántartásba vételét az USA-ban.

187 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX–E–1–z Igazságügyi Minisztérium Visszaminősített TÜK iratok 001/1958. Az anyagot az Igazságügy-minisztérium is átnézte és kiegészítette.

188 A megtorlás bírósági és ügyészségi szervezetéről és jogszabályi hátteréről l. Mikó Zsuzsanna: „A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészségi szervezete 1956–1961." *Történelmi Szemle,* 2006/1–2., 121–169. o.

189 A fogolyszabadítások kérdéséhez vö. Mikó Zsuzsanna: „A Legfőbb Ügyészség az 1956. évi forradalomban." *Levéltári Közlemények,* 2006/2., 189–222. o.

190 Az Igazságügy-minisztérium ellenőrizte az összeállítást, és kiegészítést is készített hozzá: „Feljegyzés az úgynevezett ötös bizottság ítéletlistájában szereplő egyes elítéltek büntetőügyében az eljárásjogi biztosítékok érvényesüléséről." A Tóth Ilona-per esetében példákkal igazolta, hogy a vádlottak és védőik által kért bizonyítást lefolytatták, Tóth Ilonánál a védő által kért elmeorvosi vizsgálatot is elvégezték. A kiegészítés külön kitért arra, hogy a népbírósági eljárásban nem érvényesül a *reformatio in peius* tilalma. Ezt Gáli József és Obersovszky Gyula miatt volt szükséges elmondani, mivel az ügyész csak Gáli esetében fellebbezett súlyosbításért, Obersovszky esetében csupán védelmi fellebbezés volt. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa mindkettejükre halálbüntetést szabott ki. Végül a legfőbb ügyész törvényességi óvást emelt az érdekükben, így lett a jogerős ítélet életfogytiglani börtön.

191 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 32/1958. Magyar Szocialista Munkáspárt Külügyi Osztály 11. ő. e. 1958. április 24.

192 Az ENSZ amerikai fődelegátusa, a magyarkérdéssel kapcsolatos memorandum előterjesztője.

193 Támadást valószínűsített az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetében, az ENSZ Társaságok Világszövetségének közgyűlésén, az UNESCO közgyűlésén, valamint a Pen Clubban.

194 Az MSZMP Külügyi Osztályának anyaga tartalmazza az elemzéseket. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 32/1959. 7. ő. e., 32/1960. 11. ő. e., 32/1961. 1. ő. e., 32/1962. 12. ő. e., 32/1963. 10. ő. e.

195 Mindszenty József esztergomi érseket 1949-ben koncepciós perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1955-ben Felsőpeténybe vitték, ahol házi őrizetbe helyezték. Az 1956-os forradalomban szabadlábra helyezése, egyházi tisztségébe való visszahelyezése a megmozdulások egyik fő követelése volt. 1956. október 31-én kiszabadították és Budapestre kísérték. 1956. november 3-án rádióbeszédet mondott, november 4-én, a szovjet csapatok bevonulásakor az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségére menekült. Menedékjogot kapott, 1971 szeptemberéig az amerikai nagykövetségen élt.

196 A magyarkérdés ENSZ-beli történetére lásd még Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában.* Budapest, 1996; Nagy András: *A Bang-Jensen ügy. '56 nyugati ellENSZélben.* Budapest, 2005; Békés Csaba – Kecskés D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyarkérdés az ENSZ-ben 1956–1963.* Budapest, 2006.

197 Budapest Főváros Levéltára XXV. 4. f. Fővárosi Bíróság iratai. Titkos ügykezelés alól kivont perek iratai. 9705/1964.

198 Az elsőfokú bíróság ítélete szerint az I. rendű vádlott Matheovits Ferencet összeesküvés kezdeményezéséért és vezetéséért, amellyel összefüggésben hazaárulásra irányuló előkészület bűntettét is elkövette, 7 év szabadságvesztésre, 10 év közügyektől eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A perben elítélték még Teszár Zoltánt, Kalmár Jánost és Keleti Pétert összeesküvésben való részvételért, Gerendás Józsefet pedig hazaárulásra irányuló előkészület feljelentésének elmulasztásának bűntettéért. Őket azonban már 1956 utáni cselekményeikért vonták felelősségre.

199 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 4/14. Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság.

200 Az igazságügy-miniszter, a belügyminiszter és a legfőbb ügyész 0042/1959 I. M. TÜK. számú együttes utasítása a részleges közkegyelem gyakorlásáról szóló törvényerejű rendelet végrehajtásáról.

201 Lásd részletesebben Sipos Levente: „Részleges közkegyelem 1959-ben és 1960-ban." In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére.* Szerk. Baráth Magdolna, Molnár Antal Budapest-Győr 2012., 821–835. o.

202 A politikai előkészítés részleteire l. Sipos Levente: „Az 1963-as általános közkegyelem." In: *Múltunk* 2012. 2. sz. 150–190. o.

203 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-E-1-i Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi osztály 20564/1963.

204 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XIX-E-1-c Igazságügyi Minisztérium Törvényelőkészítő főosztály. 7. számú tájékoztató a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1963. évi 4. sz. tvr. alkalmazásának egyes kérdéseiről.

205 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XIX-E-1-i Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi osztály 20564/1963. 8. számú tájékoztató a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1963. évi 4. sz. tvr. alkalmazásának egyes kérdéseiről.

206 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XIX-E-1-s Igazságügyi Minisztérium Bírósági főosztály 20355/1963.

207 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XIX-E-1-c Igazságügyi Minisztérium Törvényelőkészítő főosztály 10124/1963.

208 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára-XIX-E-1-z Igazságügyi Minisztérium TÜK iratok 00147/1965.

209 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára M–KS 288. f. 30/1957 Magyar Szocialista Munkáspárt Adminisztratív osztály 12. ő. e. A felszólalás a Magyar Népköztársaság Ügyészségének 1957. február 4-i országos konferenciáján hangzott el.

210 Uo.

211 A megtorlás számszerű adataihoz l. Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere.* Hamvas Intézet 2001., 421. o. A halálraítéltek számát az 1956-os Intézet kutatási adatai alapján adtam meg. Szakolczai Attila történész 229 áldozatot azonosított. *1956 kézikönyve. I. kötet.* 1996. Főszerk. Hegedüs B. András. Főszerk. munkatársai Beck Tibor, Germuska Pál. Budapest, 1956-os Intézet, 306–307. o.

212 teljes lakcím

213 Hadtörténelmi Levéltár XI. 22. Budapesti Katonai Bíróság B. III. 742/1957.

214 Hadtörténelmi Levéltár XI. 22. Budapesti Katonai Bíróság B. V. 742/1957.

215 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok 150/1957. R. Péter mindhárom kérelme más és más kézírással készült.

216 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 861/1957.

217 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 507/1957

218 teljes lakcím

219 havi 2000 Ft

220 pontos lakcím feltüntetve

221 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 474/2957.

222 kiskorú

223 Autóbusz Közlekedési Vállalat

224 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 474/1957.

225 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest megyei Bíróság büntetőiratok Nb. 180/1958.

226 üzemi bizottság

227 háztartásbeli

228 Szentendrei járási tanács vb egészségügyi osztálya

229 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 180/1958.

230 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok Nb. 170/1958.

231 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok 509/1957.

232 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 980/1958.

233 személyes adatok

234 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 93/1958.

235 személyes adatok és lakcím

236 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára XXV. 2. b. Pest Megyei Bíróság büntetőiratok B. 1797/1957.

Az 1956-os [illegible] az új hatalmi elit nem csupán sortüzekkel és a terror más eszközeivel látott neki uralma megszilárdításához, hanem a bíróságokat is igyekezett saját szolgálatába állítani. A forradalom résztvevőivel való tervszerű és tömeges leszámoláshoz szükséges jogi háttér 1957 április-májusára született meg: innentől futószalagon születtek a bíróságokon akár a legsúlyosabb ítéletek is '56 hősei ellen.

A szerző a korabeli dokumentumokat, jegyzőkönyveket, levéltári anyagokat feldolgozva tudományos alapossággal, ugyanakkor a rideg adatok mögött megbújó emberi tragédiákat felvillantva mégis átélhetően mutatja be történelmünknek ezt a sötét fejezetét.

librikiado.hu 3999 Ft
9 789633 108246

TERROR HÉTKÖZNAPJAI

MIKÓ ZSUZSANNA

L

MIKÓ ZSUZSANNA

TERROR HÉTKÖZNAPJAI

A kádári megtorlás, 1956-1963

Libri